

AD TIT.

DE DIVERSIS REGULIS JURIS, IN DIGESTIS ULTIMUM,

Notæ ex præstantissimis huius ævi Ictis,
CUIACIO, FABRO, GOTHOFREDO, PACIO, &
aliis, collectæ, & inter se collatæ: nec non ad CAIL
Institur. & ad XXIX. Tit. VLPIANI
in fine adjectæ.

Editæ studio

JOHANNIS CALVINI, Juris
Doctoris, & in Acad. Heidelb. Professoris.

Ex legat

Alustin. forini

FRANCOFVRTI,

Typis IOANNIS BRINGERI,
Sumptibus Iacobi Fischeri.

M. DC. XII.

13 10. L 13

CH. 10. L 13

CH. 10. L 13

CH. 10. L 13

CH. 10. L 13

CH. 10. L 13

CH. 10. L 13

CH. 10. L 13

CH. 10. L 13

CH. 10. L 13

CH. 10. L 13

CH. 10. L 13

CH. 10. L 13

CH. 10. L 13

CH. 10. L 13

GENERO SIS, NO- BILISS. ET MAGNIFICIS

Dnn. Bernhardo Dionysio Petrzwald-
sky à Petrzwald, Generosi Dn. Hanussu
Petrzwaldsky à Petrzwald, in Raczytz,
Swietlow, Petrzwald & Prussy,
Regis Hungariæ confi-
liarij, filio,

Bernhardo Skrbensky à Hrzistie, Generosi Domini
Iaroslai Skrbensky à Hrzistie, in Kunczicz,
Gottschdorff, & Schönaw, Ducarus Teschinentis
Mareschalli, filio, Dominis ac fautoribus plurimum
colendis.

*Vbiecta huius tituli ma-
teries eiusmodi est, ut vel
mediocriter cognita, sei-
psam probè commendet:
Generosi & Magnifici
Domini, fautores plurimum colendi.*

)(2

Quippe

D E D I C A T I O.

Quippe traduntur hic Regula Iuris. Tametsi autem generali & lata significatione leges quoque appellatione Regula continentur: sic n. l. 2. in fin. D. de ll. Lex definitur iustorum & iniustorum regula: speciali tamen & huic loco convenienti significatione Regula Iuris sunt variae ex omnibus iuris partibus excerptae sententiae; seu maximae & axiomata variarum rerum, quae eodem se modo habent, eodemque iure censentur: adeoque breves comprehensiones iuris, omnibus eiusdem generis rebus subiectis, quoad equitatem, in thesi competentis. Cuiusmodi regulae & Aphorismi (ut Hippocrate a phrasi utar) summam in omni scientiarum genere utilitatem praestant. Et in hoc quidem titulo, Pandectis in fine subiuncto, omnia penè, quae in superioribus Digestorum titulis dicta, & in ceteris

D E D I C A T I O.

ceteris iuris partibus latissime hinc inde quasi sparsa & disiecta sunt, veluti compendio quodam comprehenduntur. Jus certè nature, & naturalem equitatem, hæc regulæ non parum illustrant & confirmant. In iudiciis strepituque forensi, utilissima huius tituli materia est tum iudici, tum partibus litigantibus. Etenim Iudex in sententia ferenda temere à regula discedere non debet, l. ab ea parte. ff. de probat. l. suos quoq; 4. §. puto recte. de hered. inst. litigantibus vero tantopere servit, ut, si regulam Iuris pro se habeant & adducant, intentionem suam fundatam habeant: Ideoque in adversarium, qui exceptionem aliquam regulæ prætexit, onus probandi transferant; quæ probatio si ipsum defecerit, Regula palmam ferre debet, arg. l. 4. §. 1. ibi, Propter quæ

X 3 ad ge-

DEDICATIO.

ad generalem definitionem recurrendum, ff. de hered. inst. Menoch. lib. 1. arbit. iud. quæst. cap. 70. nu. 108. & c. 91. nu. 16. Couarr. 2. Variar. resolut. cap. 12. n. 4.

Nec obstat, quod omnis regula suam quandā patiatur exceptionem: Etenim exceptio firmat regulam, eiusque naturam & generalitatem tuetur, in casibus non exceptis. Proinde exceptio regulæ, non est vitium regulæ; sed potius secretum quid ac remotum à regula, in unico forte casu. Et in Politicis regula vniuersalis, est vniuersale practicum, quod ob admirabilem casuum, factorum, & circumstantiarum varietatem, facile exceptionem quandam, in casu forsitan uno vel altero, admittit, regula interim ipsa semper salua.

*Ut autem istiusmodi maximarum
seu*

D E D I C A T I O .

ſeu axiomatum in iudiciis Utilitas tanto plenius percipiatur, attendere convenit, duo cauſarum genera in iudicia deduci. Unum earum, quæ non niſi ex ſpeciali legum authoritate veniunt decidenda, in quibus index non aliter iudicare poteſt, quam legibus, conſtitutionibus, aut moribus proditum eſt. Inſt. de offic. iudic. in princ. quas ordinarias appellamus. Alterum earum cauſarum eſt, in quibus ob defectum legum, ius arbitrio iudicantis permittitur definiendum: quas nunc extraordinarias, nunc arbitrarias cauſas nuncupamus. Et hoc eſt, quod c. vnaquæque. §. fin. 13. quæſt. 2. dicitur: Quæ legibus definita ſunt, mutare non licet. quæ autem legibus expreſſa non ſunt, arbitrium ſequuntur humane voluntatis. Pro hac cauſarum varietate, præcepta quo-

) 4 que

DEDICATIO.

que iuris distinguuntur, ut alia leges sint, alia regulae & rationes. Leges ordinariis potissimum causis decidendis serviunt. Regulae arbitrium iudicis instruunt; ideoque precipuus harum usus est in causis & iudiciis extraordinariis & arbitrariis. Non tamen nullus etiam in ordinariis: nam rationes legum nil aliud sunt, quam regulae iuris, quae mentem legum explicant. Quocirca non est par legum ac regularum auctoritas; siquidem legum auctoritas necessaria est, à qua iudici recedere non licet: regularum probabilis tantum, à qua iudex causa cognita recedere potest.

Sed de his nil attinet, plenius nunc ad Generosam Vestram, & Nobilissimam Magnificentiam praefari: quippe cum domi habeatis virum eximium ac literatissimum, Dominum Wenceslaum Bersium,

DEDICATIO.

sum, Ephorum fidiſſimum, qui hæc & ſimilia fuſius ſuo tempore explanabit: nec immerito: præſertim cum haud dubie aliquando magni iuris & æquitatis patroni ſitis futuri. Deum precor, ut Generoſam veſtram Magnificentiam, tanquam ſingulare Decus & Ornamentum Academiae noſtræ, diutiſſime florentem & incolumem ſeruet. Heidelbergæ è muſeo meo, 26. Ian. Anno 1612.

Generoſæ V. Magnif.

Deditiſ.

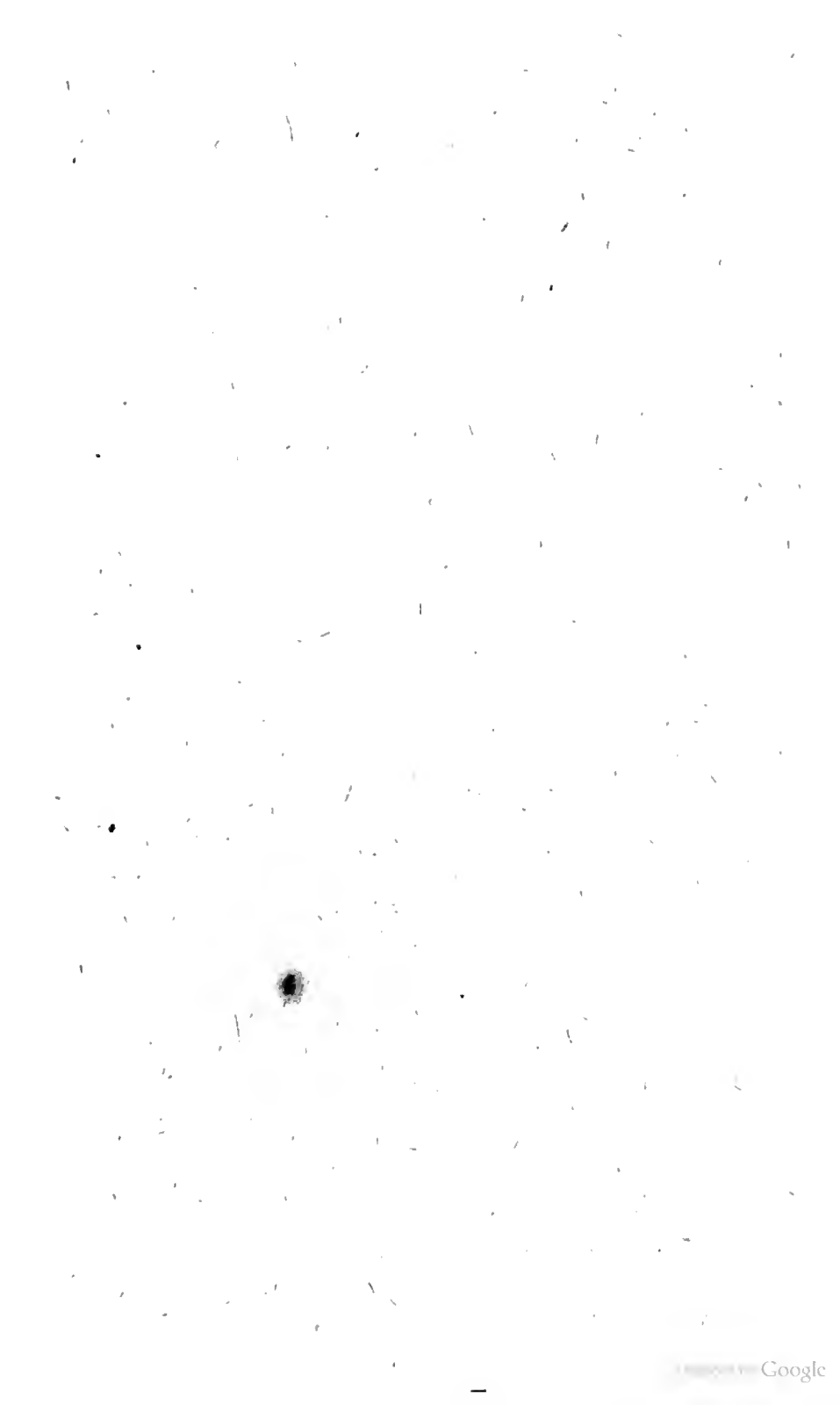
Iohan. Calvinus,
Iuris Profeſſor in
Academ. Heidelb.

NOTICE

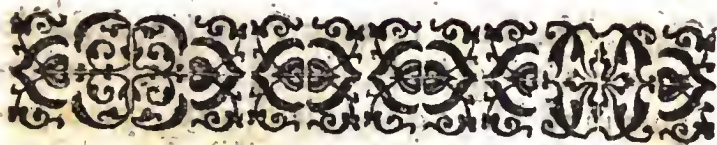
THE BOARD OF DIRECTORS OF THE
AMERICAN ASSOCIATION OF
UNIVERSITY AND COLLEGE
LIBRARIANS, INC. (AACU),
has adopted the following
policy regarding the use of
the Association's name and
seal in connection with
the sale of books and
other publications.
The Association's name and
seal shall not be used
in connection with the sale
of books and other publications
unless the sale is for the
benefit of the Association
or its members.

Any person or organization
desiring to use the
Association's name and
seal in connection with
the sale of books and
other publications
must first obtain the
written consent of the
Board of Directors.
The Board of Directors
may, in its discretion,
grant such consent on
such terms and conditions
as it may deem proper.

It is the policy of the
Association to protect
its name and seal from
misuse and to ensure
that they are used only
in connection with the
benefit of the Association
and its members.

AD TIT. DI GESTORVM DE DIVERSIS REGVLIS IVRIS, NOTÆ EX CVIACIO.

Fabro, Gothofr. Pacio, & optimis
quibulq; Ictis aliis
selecta.

Ad Rubricam. *De diuersis regulis
Iuris antiqui.*

DX omnibus partibus Iuris, variæ
sententiæ & Regulæ hoc titulo
proponuntur, id est multarum re-
rum, quæ eodem se habent mo-
do, comprehensiones breues: vel
ex eo quod plerumque fit, rerum definitiones
breues. *Paci. hic in princ.* vel, vt alii, *ἀξιωμα*, pe-
tita, postulata. Cuiusmodi regulæ magnâ utili-
tatē in omni scientiarum genere adferūt. Hinc
Vegetius 3. cap. 26. recenset regulas quasdam
generales bellorum. Idem medicis præstant
Aphorismi Hippocratis. Eodem fine *Annia-
nus* ex Pauli sententiis quasdam Gothis suis se-
legit.

A

legit

legit, quæ hodie receptæ Pauli sententiæ dicuntur. *Gothofr. hic lit. e. &c.* ¶ Lex autem à regula in eo differt, quod illa dicitur, quam populus certo & cognito omnibus iure constituit: Regula vero, quam Iurisconsulti ex pluribus legum capitibus notatis, inter seque comparatis, elicuerunt: vt non omnino incommode dicere possimus, leges esse tanquam voces, & sonos singulos: Regulam vero esse tanquam harmoniam & concentum. *Hotom. 2. obseru. 4. Pac. hic lit. a.* Hoc tamen notandum; quasdam leges in hoc titulo proponi, quæ neque regulam constituunt, neque ad has regulas pertinent. vti sunt *l. diuus 28. l. hereditas. 62. l. ea est natura 65. l. ubi lex. 191. l. Neratius 101.* quæ omnes ab hoc titulo alienissimæ sunt. Nam quod est in *l. 28.* Constitutio est D. Pij, non regula Iuris: aut si ea constitutio est regula, & quælibet igitur alia Constitutio. Eadem causa est constitutionis relatæ in *l. ubi lex. 101. & in l. Neratius. 191.* Lex *hereditas 62.* definitio est hereditatis: & *l. ea est natura 65.* definitio est cauil-
lationis vel foritis. Hæ ergo duæ leges melius fuissent positæ in titulo præcedente: aut, si hereditatis, vel foritis definitio est regula, omnis quoque alia definitio erit regula. *Pac. hic in fine. Cuius. in recitat. posthum. ad rubric. h. t. §. 3.* Denique consequens erit, has leges alio remittendas: secus omnes Constitutiones & Definitio-

nitio-

nitiones, omnia responsa, erunt regulæ: quod multo absurdius est, quam affirmare, Tribonianum hic errasse, ut aliàs sæpe: nec tam festinanter tam magnum opus à Triboniano confici ita potuit, ut in eo nihil reprehendi possit. *Cuiac. in d. §. 3. in fine.*

Iuris antiqui] Ius antiquum hîc non vocat id, quod antiquatum seu abrogatum est iure nouo: neque quod leges introduxerunt aut Constitutiones, sed antiquam prudentiam iuris Auctorum, ut est in *leg. 21. Cod. de furt. & consonam Iurisconsultorum definitionem in l. ult. C. Theod. de diuers. rescrip.* qualis est regula *Catoniana*, quæ dicitur regula iuris antiqui, *l. ult. de regul. Caton. & argumento l. qui soluendo 42. de hered. instituend. l. 29. & pen. h. t.* Cuiusmodi etiam est hæc, Ex delicto defuncti, hæres pœnali actione non tenetur, *quæ est hîc 38. & 44. & dicitur certissima regula §. non autem. Instit. de perpet. & tempor. act.* Deterior nostra conditio per seruos fieri non potest. *l. ult. C. de adquir. possess. quæ antiqua est regula. l. 66. hîc*, sicut & iuri nouo opponitur in *§. si vero, Instit. de satisfactionib.* In ambiguis contra vendentem respondendum est, *l. in contrahenda. 172. hoc tit. & l. veteribus 39. de pactis.* Omnibus iis, quæ pro se introducta sunt, potest renunciari, *l. 156. hîc*, quæ dicitur regula iuris antiqui, *l. penul. C. de pact.* Hæreditate non adita, soluitur omnis

vis Testamenti. l. 181. *hic*, quod tradit *l. eam qua.*
 14. *C. de fideicommiss.* Hæres hæredis, hæres est
 testatoris, l. 194. *hic*: quæ dicitur antiqua *in leg.*
ult. C. de hered. instituend. Seruum à domino &
 hæredem & liberum scriptum, ei necessarium
 hæredem esse. l. 4. *C. de necess. ser. hered. instit.* Ea
 animalia quæ redire solent ad locum, tam diu
 nostra sunt, quamdiu reuertendi animum &
 consuetudinem habent. l. 3. *de acquir. rer. dom.*
Cuiac. in recitat. hic in fine. Pacius *hic ante fin.*
 Quia ergo iam constat, regulas iuris, quibus de-
 rogatum est iure nouo, nullas hoc titulo pro-
 poni: etiam hoc non omittendum, non omnes
 receptas regulas iuris antiqui hoc titulo con-
 tineri. Sunt enim omissæ plures. vt, *Noxa caput*
sequitur: quæ non est in hoc titulo; est tamen
 regula iuris antiqui. l. 1. *in fin. de priuat. delict.* Pa-
 cta contra bonos mores non valent, *leg. ult. C.*
de pact. Ius publicum priuatis pactionibus non
 infirmatur. l. *ius publicum* 38. *ff. eod.* Falsa de-
 monstratione legatum non perimitur. §. *huic.*
Instit. de legat. Per seruum hæreditas non ac-
 quiritur, l. 1. §. *veteres. de acquir. possess.* Petitori
 incumbit necessitas probandi. l. 1. *C. Theodos. de*
fide instrum. In exceptionibus reus probat. *leg.*
cum de indebito. 25. *de probat.* Ex pacto nudo
 non nascitur actio. l. 8. *de pactis.* Facti ignoran-
 tia non nocet, iuris nocet. *leg. 1. de iur. Et fact.*
ignor. Quibus dominis legari potest, eorum et-
 iam

Variorum Iureconf. Nota.

5

iam seruis potest. *l. si mihi & tibi* 12. §. *regula. 2. de leg. 1.* In rem suam auctor tutor esse non potest. *l. 5. de auctor. tutorum.* Libertas adimi non potest, si liber hæres scriptus sit, *l. si ita scriptum* 13. §. *regula. de lib. & posthum.* Furtum non committit, qui rem voluntate domini contrahat, *l. si quis seruo* 20. C. *de furtis.* Is, qui habet aduersus alios actionem furti, ea teneri non potest, *l. apud antiquos* 21. C. *de furtis.* Is tenetur petitione hæreditatis, qui pro hærede vel possessore possidet. *l. regulariter. 9. de hered. pet. Cuiac. in Recitationib. posthumis hic. §. 1.* Cui ad stipulatur *Paci. hic circa princip.*

Ad l. 1. incip. Regula.

Regula est, quæ rem, quæ est, breuiter enarrat, non ex regula ius sumatur, sed ex iure quod est regula fiat. Per regulam igitur brevis rerum narratio traditur: & ut ait Sabinus, quasi causæ coniectio est; quæ simul cum in aliquo vitiata est, perdit officium suum.

Rem quæ est] id est, ius quod in ipsa re controuersa sequi oportet: vel causam generalem, qua moti sunt prudentes. Nam regulæ de facto non respondent, sed de iure, ut infra *Goth. h.*

Breuiter] id est generaliter: idque ex iure in variis partibus iuris constituto ac recepto (*Dynum ad cap. 1. in sexto eo.*) & plurium legum con-

A

3

sensio-

sensione, *Hotom. ibi.* ita vt nihil sit superfluum; nec tamen obscuritas inducatur: Id si contingat, breuitas est laudanda *v. l. 37. C. de donat.* etiamsi difficile sit regulas ita componere, vt omnino absolutæ sint ac perfectæ. *l. 202. j. eod.* Est igitur regulæ proprium, non vt semper signum habeat vniuersale affirmatiuum, vel negatiuum, aut indefinitum, vt *Dynus* putat, sed vt breuiter primaria consilia, primariam rationem iuris controuersi decidendi præbeat. Exempla huius breuitatis varia extant in hoc titulo. *Gothofred. in notis hic lit. g.*

Non ex] Non vt ex, *Pacius* legendum esse dicit, & *Gothof. h.*

Non vt ex] Ius antiquius est regulâ, cum ex eo regula nascatur. Ius, ipsa est æquitatis materia: regula est eius quasi forma, & adaptatio: sicut aliud ædificium, aliud architectonice. ex ædibus immediate habitatio percipitur, mediate ex ipso artificio: ita dici quoque potest, ex regula ius sumi. *Gothofred. hic lit. i.* Quod si ne exemplo haud facile potest intelligi. Regula est: *Inuito beneficium non datur*; Libertas est beneficium. An ergo non dabitur inuito? Sic sane, si videl. ex illa regula ius sumatur. Et tamen constat, dari inuito. *l. ult. C. de manum. testam.* Non est igitur ius sumendum ex regula, sed videndum ex quo iure sumpta sit. Inscriptio autem hic indicat, ad assignationem li-

berto

bertorum pertinere eam legem. Item regula est, *Deteriorem conditionem nostram per servos fieri non posse l. melior. 133. eod.* paciscendo scilicet, vel iusiurandum deferendo. Atqui delinquendo potest; quia dominus servum noxæ dedere cogitur, *l. 1. §. quod igitur. de vi & vi arm.* Ergo ex illa regula ius non est sumendum, sed ex quo iure (proximo scilicet immediate) regula sumta sit, videndum, & ad illud ius solum referenda est. Ius enim prius regula, sicut sermo prior est regula, & studio loquendi. Proinde regulæ iuris, quæ in hac disciplina intervenierunt, ius non constituunt, sed ad suum ius referendæ sunt. Itaque levia sunt argumenta, quæ deducuntur ex regula iuris, & perniciofa: Deniq; ex his non est facile argumentandum. *Cuiac. in recitat. posthum. ad hanc l. 1. in fin.*

Sed ex iure] Id est regula, nisi ius aliquod præiacens habeat, regula esse non potest. Ius autem illud est vel strictum, vel æquum ac bonum. Æqui obiecta sunt, honestum, natura, vtile. Vtile vero aliquid sæpius est fictione, representatione (sic dolus possessionem, rem, conditionem, factum: culpa rem: factum seu persona, factum aliud, rem aliam, aliâ personâ, repræsentat) præsumptione, coniectura seu interpretatione, non captiosa nimirum, sed civili. Hinc interpretatio sumitur ex natura rerum ipsarum, puta genere, specie, toto, partibus,

ribus, ab eo quod plus est, & minus, principali, accessorio, priuatione, habitu, signis, verbis, & mente, id est obscuro, seu ambiguo; quo in genere præsumtio sumitur pro authore, pro eo quod verisimilius est, pro rei præsentis oportunitate, pro consuetudine, pro eo quod est benignius, vel fauorabilius; idque maxime cum agitur de libertate, dote, Testamento, iudiciis, contractibus, pœnis, lucro, onere, maiori parte, inter fiscum, & priuatos, de tacito & expresse, vbi agitur de actus conseruatione, de coniunctis & disiunctis, de odio & fauore, de duobus malis, de initio vtili, vel inuitili, de iure nouo. *Gothofr. hic lit. a ex Iohan. Ramo.*

Quod est] Ne dicas negotij, sed (quia rei vocabulum latissime patet) iuris.

Rerum] quæ iure constitutæ sunt. *Paci. hic.*

Narratio] Hæc erat breuis explicatio caulæ, ac veluti summa comprehensio, quam actor in iudicio faciebat, antequam ad aduocatos, & ampliorem disceptationem deueniretur. *Paci. hic.*

Coniectio] id est, iuris in breue coactio, quod fit à litigantibus, qui per indicem iudicem litem exponunt. *Cuiac. in Recitat. hic.* Nam causam conicere, est argumentum rei breuiter & summatim iudici exponere. *Cic. ad Heren. lib. 2. Gell. lib. 17. c. 5. & lib. 5. c. 10. & Asconius*

Ped.

Ped. 3. Verr. Ut igitur coniectio, causæ summam continet: ita regulæ earum. ierum, quæ iure constitutæ sunt, breuiaria atque summæ complectuntur. *Paci. hic.* Alias vulgata lectio habet coniunctio, sed male. Est enim metaphora sumpta ab oratoribus, qui vel in principio obiter summam totius causæ coniciunt, ut attentiores faciant auditorem, vel in fine, ut eum memorem dimittant. *Iohannes Ramus.* Est igitur ea legis huius sententia; quod est causæ coniectio inter Rhetores, id regula est inter Iurisconsultos. Illa, iura omnia litigatorum in summam aliquam contrahit, hæc (ut sic loquamur) succum elicit, & (ut Alchymistæ loquuntur) quintam essentiam exprimit. Hæc *Hotom. 2. obseru. 3.* Coniectio igitur vocatur, quia ex regula æquum conicitur, non aliter quam ex signis factum.

Vitiata] puta, quia male & perperam est concepta, non quia exceptiones habet. Nec enim exceptio vitiosum quid continet, sed quid potius secretum, aut remotum à regula, quam exceptio declarat, & in ea declaranda officium suum facit. *Hotom. ibid.*

Perdit] ut in fabrica, si praua est regula prima, omnia mendose fieri, atque obstipa necesse est. *Lucretius: Hotom. ibid.* Perdit igitur officium suum, atque energiam, qua rem, quæ est, enarrat, siue eius enarratione rem (hoc

A 5 est,

est, substantiam rei, de qua quæritur) perstringit. Deinde regulariter enarrandi officium præstat. Irrita enim fit sæpissime regula ob diuersitatem circumstantiarum, vt eleganter *Ianolenus in l. omnis definitio. cod.* docet. quæ lex regulam vocat definitionem. Omnis ergo regula lubrica est, non certa, non perpetua, quia facile subuertitur. Ius quidem est, lata significatione; nam scientia procedit ex necessariis. Iuris definitio nulla est perpetua. Accursius tamen in dicta *l. omnis.* quasdam exceptiones ponit, quas refert esse certas, vt impuberem Testamentum facere non posse: ast ea subuertitur: si impuberes, tribuni militum fuerint, *l. ult. C. de Testam milit.* Item, si viram cœlibem elegerint, constitutione Constantini, quæ est apud *Sozomenum.* Aliud. Liberum hominem non posse vsucapi: subuertitur, si vxor sit; & ante anni finem tres noctes à marito non abfuerit. Nam vsucapietur. Cæterarum regularum, quas affert Accurs., non est melior conditio. Denique omnis regula iuris cum periculo enuntiatur: modica enim obiectione aut circumstantia destruitur: qua de causa modeste enuntiare quidam solent; mihi videtur, plerumque, fere. Imperiti longe aliter: nam omnia temere affirmant. *Cuiac. in Recitat. posth. hic circ. med.*

Ad

Ad leg. 2. De fœminis. 1. De impubere.

FOeminæ ab omnibus officiis ciuilibus vel publicis remotæ sunt: & ideo nec iudices esse possunt, nec magistratum gerere, nec postulare, neepro alio interuenire, nec procuratores existere. Item impubes omnibus officiis ciuilibus debet abstinere.

Officiis] id est functionibus. Fœminæ enim neque publicis neque ciuilibus officiis fungi possunt: & sic est receptum moribus. *l. cum prætor. 12. §. ult. de iudiciis. l. 1. ad SC. Vell.* Officiorum autem vel publicorum vel ciuiliū significatio latissime patet. Nam & ad munera pertinet, veluti iudicandi potestatem, hoc est iudicis munus. *l. ultim. §. indicandi. de muner. & honor.* Et ad honores reip. velut magistratus, operas, & ministeria omnia Reip. vtilia, vt officia argentariorum vel numulariorum. *leg. argentarius §. 1. de edendo. Cuiac. in recitat. hic in princ.*

Ciuilibus] id est, virilibus, *l. 1. §. 5. de postulando. l. 18. C. de procuratoribus.* in quibus opera & ministerium requiritur. *l. 12. §. 2. ff. de iudiciis. l. 1. §. 1. ff. ad Vell. l. 13. de vacat. muner. Goth. b.*

Publicis] id est, honoribus & muneribus publicis, *l. 6. ff. de cap. minutis. l. 78. de iudiciis. aut personalibus. l. 3. §. 3. ff. de muneribus.*
aut

aut corporalibus, *l. 18. ibi, tertio officium. de verb. signif.* Aliud est in nudis dignitatibus. Nobilitatem enim vel a patre, vel a maritis, accipiunt. *l. 8. de Senatoribus. Gothof. hic.* Differentia ergo est inter publicum & ciuile officium, argum. tutelæ, quæ dicitur ciuile munus, *in pr. l. ult. de mun. & hon. & publicum munus. §. 1. Institut. de excusat. tut.* Item postulandi officium tam ciuile, quàm publicum dici potest, improprie tamen. Nam munus tam ciuile, quam publicum trifariam dicitur: proprie, improprie, non improprie; quæ tria sunt diuersa, sicut doctus, indoctus, non indoctus. Munus Reip. veluti annonæ subleuandæ causa proprie est munus publicum: tutela, non improprie; postulandi, improprie: sicut argentaria, & procuratio, & arbitrium, quæ officia non nisi volentes subeunt. Munera autem quæ proprie & non improprie publica sunt, inuitis deferuntur, si non sit excusatio iusta. Verum ab officiis etiam voluntariis foeminae remouentur, quia remouentur ab omnibus, & cuiuscunque generis, officiis publicis, vel ciuilibus: quod scilicet fas non sit, eas in publicum procurrere, & contra pudicitiam generis muliebris se alienis negotiis immiscere. Sic licet mas domo ab apparitoribus extrahi possit; mulier tamen non potest educi, *l. 1. C. de offic. diuers. ind.* cum proprium sit mulieris in domo se continere.

Huius

Huius autem remotionis duplex est causa. *Una*, lenitas, mobilitas, & infirmitas sexus: & plerumque ipsos homines mobiles faciunt; modo placent, modo displicent. In *leg. 3. C. Theodos. de raptu virginum*, est elegans locus, quem notat Græcus Interpres apud Harmenopulum, dum ait, Iudicium earum esse fragile & captioni expositum. *Altera* ratio est: quia officium mulierum est domum curare, & liberos. *l. queritur 14. §. 1. de adilit. edict.* vbi ait, eas non posse saluo pudore in publicum procedere, foro, concionibus, vel consiliis interesse: qua de causa etiam olim arrogare non poterant. *Vlp. tit. 12. Gell. lib. 4. c. 10.* Hodie secus: quia non fit in comitiis. *l. Nam & fæmina. de Adoptionib. Cuiac. in Recitat. hic.*

Remota sunt] Non quia non habent iudicium, sed ipso sexu *d. §. 3. & l. 1. §. 5. de postulando*; Iure Romano præsertim & moribus *l. 12. §. 2. de iudiciis. l. 1. §. 1. ad Velleianum*; remouentur. *Gothof. hic.*

Indices] quia est publicum officium. *l. 12. §. 2. de iudiciis. l. 18. §. 14. de muneribus.* Hodie usu & consuetudine, statuto, Principis priuilegio, hereditaria iurisdictione mulier fungi potest. *Decius hic.* Econtrario quædam causæ esse possunt, vt masculus à iudicando aliquando excusetur. *l. 13. de vacatione mun.*

Magistratum] quia est publicus honor, non munus:

munus : adde leg. 4. §. 2. *de officio proconsul.*

Postulare] cui edicto Calphurnia causam dedit, vt legitur Florentiæ in l. 1. §. *sexum. de postulan.* Sicut Gaia Afrania apud Sueton. *Cn. iac. in Recitat. posthum. hic.*

Intervenire] id est, fideiubere, constituere, compromittere. quod est Senatusconsulto Velleiano comprehensum l. 2. *ad SC. Vell. Cn. iac. hic.*

Procuratores] l. *alienum* 18. C. *de procuratoribus.* Sed hæc regula non est prorsus generaliter vera : ergo periculosa. Nam sunt quæ competant mulieribus, l. *pen. (de his qui num. lib. excusat. merentur, lib. 10. & licet pro alio postulare non possint : alii tamen petere bonorum possessionem impune possunt. l. seruus 7. de bonor. possessionib. quæ omnino huic legi secundæ est coniungenda. Fœminarum testimonia in plerisque causis hodie admittuntur, l. qui Testam. 20. de his qui Testamen. fac. poss. Item, fœminæ pro parentibus procuratrices esse possunt. l. fœminas 41. de Procuratorib. Adii- cit hic Placentinus : id multo fortius esse in filiis ; quod Accursius negat, quia iis tutorem debeant petere, tum quidem si filii sint impuberes. Sed si non egeant tutore vel curatore, cur non mater præstabit filiis operam ? Nam & olim fœminæ filiorum tutelam facile impetrabant à Principe. l. ult. de tut. Hodie ipso iure sunt*

sunt tutrices filiorum, nepotumue, si sint expertes secundarum Nuptiarum: quia de re multæ sunt Nouellæ Constitutiones *tot. titul. Cod. quando mul. tut. off. fung.* Sed quæ iterum nupserunt, non gerunt tutelam filiorum. Similiter impuberes non semper remouentur ab officiis publicis. Nam honores militares gerere possunt. *l. ult. C. de Testam. militar.* sicut & hodie fit. Ergo & in iis, quæ exposui, regula vitatur, quæ ex iis, quæ vt plurimum eueniunt, facta est. Non autem ad omnia existimandum dirigi regulam. Fieri enim non potest, vt rerum humanarum constituatur regula certa. Vulgo existimatur huc pertinere quod tradit *l. in multis. de statu homin.* Sed detracta mentione publici officii potest commodè sumi exemplum ex *l. 15. §. liberti. 8. de excusat. tut.* Libertus, qui patrono suo senatorio procurat negotia, excusationem habet; secus in patrona. Ergo in hoc deterior est conditio mulieris. *Cuiac. in recitat. h. in fin.*

Lex 3. Non nolle. Velle.

Eius est non nolle, qui potest velle.

Eius] Coniunge *l. 4. de acq. hered. ex qua potest cognosci vera lectio. Paci. hic.*

Non nolle] Eius est nolle, vulgata lectio. *Hugo à Porta.* Eius est non velle: quam lectionem defendit *Cuiacius 6. obs. 39. & 15. obs. 23.* reprehensus à *Roberto 2. recept. 26. & 1. animad-*

nimaduer. 30. defensus ab Antonio Mercatore 1. *Notat.* 30. Velle autem proprie dicitur, qui sciens *l.* 1. §. 3. ff. *de tribut. nec coactus l.* 4. *¶* *ead.* iubet, mandat, & imperat, aut expressim approbat. Nolle dicitur, qui sciens nec coactus, expressim vel palam vetat, aut refragatur. Non nolle is videtur, qui tacite approbat, qui sciens patitur, nec expressim fieri iubet; estque inter *velle* & *nolle* medium. Quod medium non est *velle*; quia palam non iubet: non est *nolle*; quia non refragatur, sed tamen probat. *Non velle*, non est expressim refragari, sed factum tacite reprobare. Non est *velle*, quia non iubet. Non est *nolle*, quia palam non vetat. *Non nolle*, non est iubere, sed approbando pati: (vel tacere ac pati. *Cuiac. in recit. h. t. ad l.* 4. *in fin.*) *Non velle*, non est vetare, sed tamen reprobando pati. *Velle* igitur & *nolle*, est iussio & prohibitio expressa: *nō nolle* & *nō velle*, tacita. Huc res redit, *Velle* potes? potes ergo *nolle*, ut hic, secundū vulgatam: potes etiam *non velle*, secundum Halbandrum, & Græcos, & *non nolle* secundum Florentinam. Econtrario non potes cum effectu *velle*? non videris ergo *nolle*, *l.* 4. ff. *de acquir. hared. huc adde l.* 37. *¶* *eadem.* Nolle non dicimur, quoties *velle* contrarium vtiliter non possumus. *l.* 101. *de condit. & demonstrat.* Nolle dicimur, cum contrarium possumus. *l.* 17. §. 7. *de adilect. Gothof. hic: adde*
omni-

amino Cuia. in recit. h. tit. ad l. 4. circ. fin. Non dicitur *noluisse*, qui errans facit, nec corrigit factum, cum potest; sed dicitur *non voluisse*, quia errans facit. At *noluisse* dicitur, qui errans facit, & corrigit factum. Cuiac. *ibid.* quia scilicet eum poenitet facti ex errore admissi. Cuia. §. *obs.* 39. in pr. Tandem hæc lex pertinet ad adquisitionem hereditatis. Et sicuti, qui potest adire hæreditatem, potest & *nolle* adire; quod proponitur in l. 3. h. tit. ita econtrario, quod proponitur in l. 4. de acquir. hered. qui non potest adire, non videtur adire *nolle* & repudiare. Accurs. scribit esse diuersa in l. 16. & 18. de acquir. hered. *nolle* adire, & recusare. Male. Nam *repudiare* & *recusare* diuersa sunt: Repudiatio fit solenniter in iure l. sicut. C. de repud. hered. Recusatio fit quoquo modo & quoquo iure. l. recusare 6. ad Trebell. l. recusari 95. de acquir. hered. Repudiat solus heres: recusat solus fideicommissarius l. cogi. 16. §. si quis heres ad Trebell. Præterea filiusfam. aut seruus, *nolle* adire aut recusare potest l. filiusfam. de auro & argent. legat. l. 3. C. de hered. instituend. Repudiare autem non potest Hereditatem, & repudiando nihil agit l. 13. §. vlt. de acquir. hered. Et licet aliud sit, *nolle* adire, aliud repudiare: tamen de repudiatione, aditione, & recusatione, eadem proponuntur regulæ l. qui potest facere. 174. h. tit. quia qui potuit adire, potuit &

B

repu-

repudiare. l. 18. de acq. hered. quod maxime obtinet in iis, qui hæc suo nomine exsequuntur. Nam tutor, qui rem gerit pupilli nomine, non suo, infantis nomine hereditatem adire potest, repudiare non potest: cuius etiam pupilli, & qui maior est infante, nomine petere bonorum possessionem potest, repudiare non potest. Quia petere, tutori permissum est, non repudiare l. tutor. 8. de bonor. possess. Tutor potest administrare negotia pupilli, potest nouare, soluere, solutum accipere, transigere decidendi causa; spoliare, perdere, repudiare non potest. Nam ei tutela commissa est, non ius spoliandi datum. At in iis, qui suo nomine agunt, si quaeratur, an possint repudiare: videndum est, an possint adire; si adire non possunt, nec repudiare poterunt. Exemplo est heres, qui sub conditione scriptus, ante conditionem non potest adire. Ergo nihil agit, si ante conditionem repudiet: cuius rei exempla proferri multa possunt *ex tit. de acquir. hered. Cuius. h.*

Lex 4.

Velle non creditur, qui obsequitur imperio patris vel domini.

Non creditur] imo creditur, l. 26. §. 8. in fin. de pignorib. l. 12. de sponsalib. l. 22. de ritu nuptiarum.

Obsequitur] vide l. 4. C. de adulteriis. Eius qui

qui obsequitur, an actus voluntarius, & spontaneus sit dicendus: an, & quomodo, voluntas coacta, voluntas dicatur, *vide Decium hic*. An iussus superioris excuset à delicto, *v. l. 20. de oblig.* An velle dicatur, qui cogitur, *v. Caiacium 16. obs. ult. addel. 142. inf. eod.*

Huius regulæ exemplum sumamus de seruis & filiis familias, qui sunt alieni iuris: nam ad eos hæc lex pertinet, & recte in libris Græcorum ponitur sub titulo de his, qui sunt sui vel alieni iuris. Servus hereditatem Testamento delatam adire velle non videtur, quia suo arbitrio eam adire non potest, dum paret domini sui imperio, vel filiusfam. imperio patris, iubentis adire: nec enim servus aliter adire potest, ut nec filius sine iussu patris. *l. qui filio. 38. §. si quis servum, de hered. instit.* Denique adire velle servus non videtur, qui adit imperio domini, *l. 4. de acquir. hered.* Itaque hic est usus acquirendæ hereditatis; si servus adierit iussu domini, expirat substitutio vulgaris, *l. 3. in fin. de hered. instit.* quia falsum est, eum inuitum tum adiisse & non adiisse: ut: ille servus heres esto; si noluerit, Caius heres esto. Servus coactus adiit Hereditatem iussu domini: si liber fuisset, non adiisset; sed ut Domino morem gereret, necesse habuit adire. Finita est substitutio vulgaris, quia non potest dici noluisse adire hereditatem, ut qui non videtur etiam voluisse.

Respondeo : voluisse quis videtur dupliciter: si velit ultro & sua sponte, quæ voluntas est integra. Voluisse item videtur, si velit cogente Domino, quæ voluntas remissa est. Potest autem cogi seruus, vt adeat. *l. i. §. quid ergo. si quis omiff. caus. test. l. Diuus §. & quatenus. ad L. Cornel. de fals.* Hoc modo voluisse videtur seruus, qui adiit coactus, & heredem dominum facit, & substitutum excludit. *l. si mulier 21. §. ult. de eo, quod met. caus. l. si patre 22. de ritu N.* Noluisset similiter duobus modis dicitur, & qui ultro noluit, & qui coactus. *l. si seruus. § 8. de adquir. hered.* Sic igitur fit, vt diuersa quis ratione, & voluisse & noluisse dicatur. Nam seruus qui coactus adiit, & voluisse & noluisse videtur. Et quatenus dicitur voluisse, expirat substitutio vulgaris: quatenus noluisse: non expirat: nam vulgarem tam remissa voluntas, quam integra excludit. Quod si seruus non pareat iubenti domino, nec cogatur adire, non expirat substitutio vulgaris. *l. 3. de hered. inst. Cuiac. in Recitat. posthum. hic.*

Ad Leg. 5. De furioso, & pupillo.

IN negotiis contrahendis alia causa habita est furiosorum, alia eorum qui fari possunt, quamuis actum rei non intelligerent. Nam furiosus nullum negotium contrahere potest: pupillus omnia tutore auctore agere potest.

Furio-

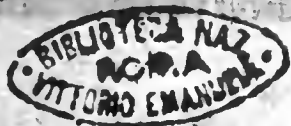
Furiosus] *vid. l. 1. §. 12. de obligat.*

Pupillus] *vid. l. 43. ff. eodem.*

Hæc lex etiam est extracta de acquirenda Hereditate, ut patet ex inscriptione & conjunctione *l. pupillus. 9. de acquir. hered.* quæ ex eodem Pauli libro sumpta.

Est autem in acquirenda hereditate magna differentia inter furiosum & pupillum. Neuter quidem intelligit acquirendæ Hereditatis causam, utrum deferatur ex Testamento, an ab intestato, agnationis, patronatus, peculii, an hereditatis iure; quod tamen requiritur in acquirenda hereditate, *l. §. 22. de acquir. hered.* Decernere etiam neuter potest, *d. l. pupillus. 9.* quod tamen requiritur. Inde nomen cretionis. Ad re hereditatem est suscipere, & quasi adiutum in eam facere, *l. filius. §. ult. de lib. & posth.* Cernere est decernere se heredem esse velle intra tempora deliberationis. *l. is qui heres. 13. §. 1. de acquir. hered. & d. l. pupillus.* Et antequam heres decernat de hereditate, adire non potest: (vulgus male legit discernere.) Uterque est actus legitimus: uterque fit pure tantum sine die & conditione, *l. actus. 77. hoc tit. & semel tantum l. si solus. 80. §. ult. de acquir. heredit.* Et fit verbis conceptis. *l. cum qui §. 1. §. ult. eod. titul.* Et per se, non per alium; nec per procuratorem adire vel adquirirere potest. *l. per procuratorem 90. de acquir. hered.* Et fit testibus præsentibus

B 3 Cic.

Cic. ad Attic. lib. 10. Et vtriusque symbolum est digitorum percussio: Omnes fere actus legitimi olim habebant symbola quædam: vt: Immissionis erat palinæ datio, ductio, ictus, colaphus alternatiuus: attrectatio aurium in testium rogationibus, cognitionibus: aditionis, digitorum percussio. Hinc Cicero; digitis concrepuerunt. Et petere & adire bona dicitur. *l. 1. C. de Testam. milit. Cuiac. in Recitat. posthum. hic in pr.*

Quamuis actum rei non intelligerent] intelligant vulgar. lect. Neque pupillus, neque furiosus intelligit causam adeundæ hereditatis: magna tamen cum differentia. Nam pupillo propter ætatem præstatur fauorabiliter, vt, si infans non sit, possit adire Hereditatem tutore autore, etiam honorario. *d. l. pupillus.* Nam aditio non est administrationis, sed animi & consilii potius, quam facti: & in adeunda hereditate honorarii tutoris autoritas sufficit. Furiosus autem nec curatore quidem autore adire potest hereditatem. Pupillo defertur hereditas, non furioso, etiam si sit scriptus. *l. 1. §. furiosus. de success. edict.* Per tutorem adquiri infanti hereditas potest, pupillo non potest, hoc est, maiori infante, sed ei peti potest bonorum possessio. Furioso non potest adquiri hereditas per procuratorem, nec peti bonorum possessio edictalis: datur tamen decretalis. *l. 15. §.*

ult.

Variorum Iureconf. Nota.

23

ult. de curat. furios. dat. Generaliter autem, ut in *l. 5. proponitur*, pupillus, qui excessit infantiam, omnia contrahere potest negotia tutore auctore; furiosus non potest. §. *furiosus. Instit. de inutilib. stipulat.* Est etiam differentia inter eos in acquirenda possessione: eam infans auctore tutore acquirere potest. maior infante, etiam sine tutore auctore potest: furiosus nullo modo potest. *Vid Cuiac. ibid.*

In negotiis contrahendis] Negotii contrahendi appellatione aditio hinc comprehenditur. Nam qui adit hereditatem, contrahere videtur. *Cuiac. d. loc. circ. med.*

Lex 6. De eo qui ad alium vult transferre hereditatem.

NON vult heres esse, qui ad alium transferre voluit hereditatem.

Coniunge *l. fuit quest. de acquir. hered.*

Heres esse] Ex testamento, vel ab intestato.

Voluit id est, qui re ipsa transtulit, vel transferri passus est. *l. 88. in fin. ff. de hered. instituen.* Nam, velle, multis casibus cum effectu intelligendum est. *Gothofr. hic.*

Ut regulam hanc melius intelligamus, eam in hanc speciem redigamus. Scriptus heres omisit hereditatem, accepto à substituto suo, vel legitimo coherede, pretio, quaeritur an videatur

tur pro herede se gerere? Et placet non videri. Nam quod agit pro contraria voluntate, monstrat, cum illud non videri capere iure hereditario, sed mortis causa. *l. qui pretio. 8. de mort. caus. donationib.* Veruntamen is qui ita omisit hereditatem, accepto pretio: tenebimur ex edito, si quis omissa causa testamenti, legatariis, ut prior possessor, dum est ipse excutiendus. Denique non videtur pro herede se gerere, sed prætorio iure perinde exsequi tenetur voluntatem defuncti, ac si heres esset *l. si duo 18. si quis omiss. caus. testam. Cuiac. in Recitat. posth. h.*

Lex 7. De testato & intestato.

IVS nostrum non patitur, eundem in paganis & testato & intestato decessisse: earumque rerum naturaliter inter se pugna est, Testatus, & intestatus.

Patitur] Imo patitur *l. 15. in fin. de inofficioso.*

Paganis] rebus sc. paganis, id est non militis, secundum Gothof. hic. Quamuis Cuiac. in Recitat. posth. reprehendat Accursium, quod In paganis, id est, bonis paganis, acceperit. Nam, ait, de castrensibus bonis veterani non poterant pro parte testari, pro parte non, *l. 13. in pr. de milit. testam.* Intelligendum igitur de paganis hominibus, idque dicitur ad differentiam militum, qui possunt pro parte testari, & pro parte non.

non. Imo si vnum heredem miles scripserit ex fundo, reliqua bona pertinent ad legitimum heredem *l. 6. de Testam. milit.* Et si miles duos heredes scripserit, vnum ex semisse & alterum ex semisse, primo repudiante, pars eius venit ad legitimum, nec accedit secundo. *l. si duobus 37. de milit. Testam.* atque ita ex parte habet testamentarium heredem, ex parte legitimum. Sicut etiam, si miles ex parte heredem instituerit, non prohibetur alium ex altera parte, & altero Testamento heredem facere. *l. quarebatur 19. de milit. testam.* Plane diuersum est in paganis. Nam si paganus aliquis vnum heredem scripserit ex certa parte: is heres erit ex asse. Causa enim Testamenti in paganis retrahit causam intestati: Item: si paganus duos heredes scripserit ex partibus, vno deficiente, altera pars eius ad crescit. Rursus si paganus duo Testamenta fecerit, prius tollitur posteriore. Nam sicut vnus dum viuit, non possunt esse duo patrimonia. *l. iuris peritos 39. §. 1. de excusat. tut.* ita etiam mortui duæ hereditates esse non possunt, vna testamentaria, altera regularis. Hereditas autem vicem defuncti sustinet. *l. legatum 116. §. seruo, de legat. 1. Cuiac. in pr. huius R. in Recitat. posthum.*

Testato] *v. l. 6. in fin. de Testam. milit. §. 5. Instit. de hered. instit.* alias & testatum & intestatum hic legitur.

B

f

Decef

Deceffisse] Decedimus pro parte intestati, si vniuersalis heres pro parte hereditatem potest repudiare, *l. 1. l. 2. de acquir. hered.* Item, si portio repudiantis heredis, reliquis scriptis heredibus non adcrefcit. *l. 63. de hered. instit.* Ideoque, ne id fiat, ius adcrefcendi introductum est. Quid si testator partes omisit? Idem ius erit, siquidem tacite vult eas scriptis adcrefcere. Quid si vetuit scriptos heredes adcrefcendi iure vti? Hit Gothof. Dynum improbat, & alios, dicentes, nihilominus ius adcrefcendi competere, cum id testator vetuerit. Nec probat Bartoli opinionem in *l. 9. §. si duo. de hered. instit.* totā rem ad causam intestati reduci. Neq; probat id quod Clarus ait 3. *sentent. §. testamentū. quest. 74.* Testamentū corruere, cum adui, id est Testamento, sit fauendum, vt valeat. Placet ipsi media sententia, in partem non scriptam, heredes ab intestato ex præsumpta & collecta voluntate testatoris admitti, ne alioquin actus pereat. *l. 12. ff. de reb. dub.* Nam qui vetat scriptos heredes iure adcrefcendi vti, tali prohibitione & Testamentarios confirmat heredes, & ad alias partes vacantes, heredes ab intestato satis expresse vocat, vt iam non ab intestato succedatur, sed ex Testamento. Idem dicendum, si mandauit disertis & expressis verbis, vt partes non scriptorum heredum ad heredes ab intestato deferrentur: tunc enim

fac-

successio non erit ab intestato, sed ex testamento. Statuto tamen aliud constitui potest; quod notavit Decius in l. 27. num. 7. §. h. t. Gothofred. in notis hic & ad l. ult. de iurisd.

Pugna] Constitutiones tamen Principum hanc pugnam admittunt in milite, fictione quadam, duorum quasi hominum hereditatibus factis. l. si certarum 17. §. 1. de test. milit. l. duorum 49. de oper. libert. Venia enim datur imperitiæ militum, & ponunt hæ Constitutiones quasi duas personarum duarum hereditates. At si vnum fecit Testamentum castrense, alterum reliquorum bonorum, an possit inter heredes iudicium familiæ herciscundæ reddi? Minime: quia hic sunt duæ hereditates, Militaris & Pagana. Diuisio fit ipso iure: quæ de causa si hereditas tantum constat in nominibus, cessat familiæ herciscundæ actio. Fit enim diuisio ex l. 12. tab. Quia igitur fit, quod duæ hereditates sint in bonis militum? Id constitutionibus est inductum fictione quadam. Recte autem l. C. in l. hereditates. 19. §. 2. de castrens. pecul. ait: militem ab initio pro parte testatum, pro parte intestatum decedere posse. Ab initio: Nam per querelam inofficioli Testamentum pro parte rescindi non potest. Itaque ex diuerso in pagano ita constitutum est, paganum Ab initio non posse pro parte testatum & pro parte intestatum decedere. Nam
paga;

paganus per querelam inofficiosi Testamenti pro parte testatus, pro parte intestatus fieri potest: ita vt vnus idemque sit heres ex Testamento & ab intestato *l. 19. de inoff. Test.* Verum ipse heres scriptus non potest repudiare hereditatem pro parte, sed per alium querela inofficiosi Testamenti agentem potest fieri intestatus pro parte. Nam initio ei accrescit portio *l. vn. §. in his 10. C. de caduc. tollend.*

Ad leg. 3. De iure sanguinis.

IVra sanguinis nullo iure Ciuili dirimi possunt.

Coniunge *l. 4. de suis & legit.*

[*sanguinis*] adde & agnationis *l. 34. ff. de pact. item naturæ, l. 8. ff. de cap. minut. l. 2. in f. de v. l. earum rerum. l. 1. §. 2. in fi. ff. de legat. prest. §. 11. Instit. de iure naturali.*

Cuiacius h. in Recitat. posthum. Iura sanguinis vocati iura cognationis, & proximitatis: nec abutitur hac significatione *l. qui in adoptionem 23. de adoptionibus*, cum ait: adoptio affert ius agnationis, non sanguinis, hoc est cognationis. *l. vel si sanguine 12. de manum. vind.* Et merito. Nam cognatos vocat sola ratione sanguinis. *l. 2. unde cognati.* Agnatis etiam idem nomen, eadem familia, eadem imagines; & agnati sunt, etiam si ex eodem non sunt sanguine vel familia. Et hæc quidem iura agnationis tolli

tolli possunt iure Ciuili: vt filius, dum est in potestate mea, agnatus mihi est, quia suus: sed si emancipetur, desinit esse agnatus: non tamen desinit esse cognatus: desinit esse filius-familias, non tamen filius: quoniam iura sanguinis tolli emancipatione non possunt, sicut nec adoptione. Ac similiter frater meus, qui in eiusdem patris potestate est, mihi cognatus est, & agnatus: sed si emancipatus, sui iuris fiat, vel transeat in alienam familiam, non desinit esse frater & cognatus, desinit tamen esse consanguineus. Nam consanguineus non dicitur, nisi qui est eiusdem familiæ *l. 4. unde cognati*, quæ huic legi iungenda est. Denique minima capitis diminutione non tollitur cognatio; agnatio tollitur: quia ciuilis iuris agnatio est, cognatio naturalis. *l. iuriconsultus 10. §. inter agnatos de grad. & affin.* Ac quo modo naturalia cognati sunt, siue per mares, siue per fœminas descendant, omnes ex æquo vocantur ad successionē pro ratione graduum: Iure autem ciuili non omnes admittuntur. Nam ii tantum qui per mares descendant, admittuntur, & ideo proprio nomine notantur, quo vocantur agnati, hæc enim appellatio est ciuilis, hoc est, ex *l. 12. tab.* Secundum naturam Cognatos appellamus; secundum ius Agnatos, ad differentiam eorum, qui per fœminas coniuncti sunt. Denique quia ius agnatorum ciuile est, ideo

ideo iure ciuili corrumpitur facile. Nam lex legem tollit. At ius Ciuile non potest corrumpere iura naturalia. Triplex est capitis deminutio: maxima, media, & minima. Maxima aufert ius Gentium & Ciuile: Media priuat ciuitate: Minima affert aliam familiam. Iure Ciuili minima capitis deminutione non tollitur cognatio: media & maxima tollitur. Nam videmus iura sanguinis corrumpi per ius Ciuile. Et ita fit, vt me seruo effecto vel peregrino, mater mea cesset mater mea esse. *l. 2. §. 1. ad Tertyl.* Ratio est: quia maxima & media capitis deminutione videtur amitti libertas; vtraque enim morti assimilatur: atque ideo cognatio tam ciuiliter quam naturaliter amittitur. Seruitus & peregrinatio mors est; neq; semel perempta cognatio recipitur manumissione *l. Is qui 7. vnde cognati.* Restitutione tamen recipitur cognatio, vt, si peregrinus recipiatur *l. 1. §. filio 4. ad Tertyll.* Restitutio plenior est manumissione. Manumissio non restituit cognitionem: ea enim libertatem tantum facit, non aliud. Accursius hic male iura sanguinis vocat iura consanguinitatis. Nam ius consanguinitatis est fraternitas. Species agnationis sunt fraternitas, suitas, consanguinitas, agnatio. Suitas liberorum est: Consanguinitas fratrum vel sororum. Agnatio eorum, qui sunt ex transverso. *Cuiac. in Recitat. posth. hic.*

Lex

Lex 9. De obscuris.

Semper in obscuris quod minimum est sequimur.

Ex l. si ita scriptum 14. de legat. 1.

Obscuris] Pertinet ad quaestionem legatorum, *l. si ita scriptum 14. in fi. de legat. 1.* Sic si fundus Cornelianus legatus sit, si sint duo eiusdem nominis, nec appareat, de quo testator senserit, minor praestatur. *l. cum servus 39. §. scio ex facto. de leg. 1.* Sic si legavit decem aut quindecim, decem tantum videntur legata. *l. si ita relictum 43. §. ult. de leg. 2. Cuiac. h. in Re- citat.*

In obscuris] scilicet legatorum; item contractuum, poenarum, non iudiciorum. Attenditur enim in his, quod melius esse potest actori: vide *Decium hic. Gothof. in not. hic De obscuro v. l. 22. inf. ff. de fideicom. libertat. De ambiguo v. l. 80. ff. de verb. obligat.*

Minimum] *l. 14. in fin. l. 39. §. 6. ff. de legat. 1. l. 43. in fine ff. de legat. 2. l. 29. §. 1. l. 75. ff. de legat. 3. l. 83. §. 3. l. 109. ff. de verb. obligat. & quod benignius l. 56. ¶ eod. verisimilius, aut quod plerumque fieri solet l. 114. ¶ eod. quod mitius l. 4. §. 3. ff. de suspectis tutoribus. l. 32. in fin. l. 42. ff. de poenis. quod lenius l. 51. ff. de conditionib. & demonstrationibus. quod utilius dicenti.*

centi. l. 66. ff. de indic. heredi, l. 8. §. 3. ff. de legat. 2. reo & debitori. l. 11. ff. de iure dot.

Sequimur] nisi de legato ad pias causas agatur l. 38. in f. ff. de auro. & nisi testatoris voluntas l. 13. ff. de reb. dub. aut actus contrahentium repugnet l. 39. ff. de pact. l. 25. l. 34. §. 6. ff. de contrah. empt. nisi obscurum à iudice declarari oporteat l. 69. §. 1. ff. de l. dot. nisi id quod minimum est nullius sit momenti. l. 37. ff. de legat. 1.

Lex 10. De commodis & incommodis.

Secundum naturam est, commoda cuiusque rei eum sequi, quem sequentur incommoda.

Secundum] *Terent. in Hecyr. act. 5. scen pen.*

Commoda] v. l. ult. §. 3. C. de furtis. adde 2. Eclog. 3. cap. 11. l. 65. in fine ff. pro socio l. 13. §. 1. ff. de acquir. possess.

Sequi] *Consequi.*

Referenda videtur hæc regula ad fructuarium l. usufruct. 7. §. 1. de usufruct. ad hereditatem. l. 1. de bon. possess. ad fideicommissarium vniuersalem, cui & in quem omnes transeunt actiones; sicut ad emptorem pertinet commodum & incommodum l. id quod 7. de peric. & comm. rei vend. Sic ex facto institoris sentire debemus commodum & incommodum l. 1. de instit. act. Cuiac. in Recitat. h.

Lex

Lex II. De translatione Domini.

ID quod nostrum est, sine facto nostro ad alium transferri non potest.

Pertinet ad tractatum de usufr. *l. vel inutilem* 69. & *l. seq. de usufr.* Fœtus pecorum sunt fructuarii, hoc est, eius qui fructus gregis habet, quia fœtus est in fructu. Ceterum fructuarius tenebitur ex agnatis pecorib. supplere siue summittere capita gregis, quæ mortua sunt, atq; ita redintegrare gregem. Submissa pecora fructuarii esse desinunt, inq; proprietariū transferuntur, quia gregis fiunt. Igitur ut proprietarii fiant, opus est facto fructuarii, hoc est submissione. Submissio illa non fit iure ipso, sed est facti. Itaque fœtus non desinunt esse fructuarii, nisi ex ipsis suppleuerit. Denique sine facto domini dominum non transfertur. Neque enim nuda voluntate dominum transfertur. *l. traditionib.* 19. *C. de pactis.* Et sic non nuda conventionione sed traditione dominum transfertur. Ut emptio, quæ solo consensu perficitur, emptorem dominum non facit: traditio autem facit. Itaque id quod venditur sine facto meo, hoc est traditione, ad emptorem non transfertur. Interdum tamen nuda voluntate transfertur dominum. §. *interdum.* *Instit. de rer. divis.* Item legatum sine facto heredis vel domini ipso iure

C

ex

ex l. 12. tab. acquiritur. *Vlp. in fragm. tit. de dominiis l. Legatum ita 80. de legat. 2.* Nunquā factum heredis recta via transit. Imo & sine facto & sine voluntate domini, interdum transfertur dominium, scilicet vsucapione & adiudicatione, *ut videre est apud Vlp. d. t. in fragm.* Item in distractione pignoris sine facto & voluntate domini dominium transfertur. In his omnibus regula vitiatur.

Lex 12. De interpretatione testamentorum.

INtestamentis plenius voluntates testantium interpretantur.

Coniunge *l. fundi. de usu & habit.*

Plenius] *vide l. 7. C. de fideicom.*

Interpretantur] Interpretamur legit *Pac.* Alias verbum Interpretandi habet hic patiendi significationem: cuiusmodi multa sunt deponentia, *ut l. à dino Pio. 15. §. sed utrum 9. de re indicat. Cuiac. in Recitat. h.*

Præsens regula videtur falsa. Nam dictum est *supra l. 9.* quod minimum est, in obscuris sequimur. Videamus itaque quod sit referenda. Est desumpta *ex Pauli lib. 3. ad Sabinum,* in quo tractatur de usufructu legato.

Plenius ICTus non dixit, facta comparatione ad contractus, quasi dicat, Plenius, quam in contractibus, *ut falso putat Accursius, sed ple-*

plenius, hoc est, non admodum stricte, vel paulo æquius quam stricta ratio fert. *Cuiac. in Recit. posthum.* Spectemus igitur hic usum legatorum; nec statuamus perpetuo defunctorum voluntates plenissime interpretandas esse. *Cuiac. ibid. in fi.*

Lex 13. De effectū Exceptionis.

Non videtur cepisse, qui per Exceptionem à petitione remouetur.

Confer *l. 15. § 1. 112. 115. h. t.*

Exceptionem] *v. l. 115. in f. infr. h. t. & ibi Cuiac. v. l. 7. §. 8. ff. de dolo.*

Regulam hanc referri posse arbitramur ad querelam inofficiosi, ut intelligatur quis proprie dicatur cepisse. Qui legatum cepit, repellitur à querela inofficiosi Testamenti, à bonorum possessione contra tabulas. Legatum autem capitur non tantum præstatione, sed etiam acquisitione. Capere est adquirere. Sed an videatur legatum capere is, qui id totum alicui administravit? Minime, & ideo non repellitur à querela. *l. nihil 12. §. penult. de inoff. test.* quæ lex loquitur de eo, cui ademtum erat legatum, quem constat repelli plerumque ab exceptione doli, ut Accurs. notauit recte. Sed huic legi locus est in edicto de calumniatoribus, *ut constat ex l. 115.* Si quis obligatione liberatus sit, eum videri cepisse: non tantum

C

2

eum

eum qui pecuniam acceperat, sed etiam qui obligatione liberatus est. *Cuiac. in Recit. l. in pr. & in fin. ibid.* Non dicemus, eum habere actionem, qui exceptione repellitur, si effectum spectemus. Nil interest, an ipsum ius excludat, an exceptio.

Lex 14. De die obligationis.

IN omnibus obligationibus, in quibus dies non ponitur, præsentī die debetur.

Ponitur] alias apponitur.

Præsentī] v. l. 41. §. 1. ff. de verb. obligat.

Hæc lex est Pomponij lib. 5. ad Sabinum: Sed hæc sententia aperta est; ex stipulatione pura scilicet deberi; nisi locus, modus, conditio, vel ius diem trahat. Nam ut debitum sit efficax, non tantum ex die, sed etiam ex loco datur dilatio: etiam ex modo, & ex re ipsa, ut si promittatur partus futurus. l. 29. l. nemo §. de legat. 1. l. interdum. 73. de verb. oblig. Sunt autem valde notanda hæc verba, præsentī die debetur; quibus statuitur, præsentī die non esse soluendum. Nam agi potest confestim, nec ullum datur legis laxamentum. Nam non expectatur, quod dies prætereat, sed statim agitur. l. liber homo. 118. §. 1. de verb. oblig. Sed si res promissa non sit in manu, hoc est, in abrupto, à Prælore dabitur eius comparandæ spatium. §. ult. Inst. de inutil. stipul. Citatur in hanc

hanc rem *l. quod dicimus 105. de solut.* quæ coniungenda est *cum l. 1. §. item si ita. ad L. Falcid.* testator aliquid præstare iussit, statim ab adita hereditate id est accipiendum, inquit, non sine aliquo spatio: alioqui cogeretur heres adire cum sacco & folle, ex quo statim numeraret pecuniam. Sed id spatium est permodicum & incertum, daturque pro modo necessitatis. Citatur male in eandem rem *l. cum militibus 16. in f. de compens.* Nam ea lex non loquitur de hoc permodico spatio: sed de tempore iudicati, legibus definito, quod olim dabatur humanitatis causa. *Cuiac. in Recitat. h.*

Lex 15. De effectu actionis.

IS qui actionem habet ad rem recuperandam, ipsam rem habere videtur.

Coniunge *l. eandem 72. ff. de legat. 3.*

Actionem] *v. l. 52. ff. de acquir. rer. dom. leg. 143. ff. de verb. oblig.* Actio in rem, vice rei est.

Videtur] repræsentatione, non rei ipsa *l. 204. j. eod. l. 15. §. 3. & 4. ff. qui satisfacere. vid. l. 13. sup. & l. 115. inf. eod. & ibi Cuiac. hanc legem explicantem.*

Lex 16. De Imaginaria venditione.

IMaginaria venditio non est, precio accedente.

Imaginaria venditio dicitur duobus modis.

C 3 Si

Si quis vendat vno nummo; quod vere non est vendere. Neq; enim pretium esse existimatur. Imo pretium opponitur nummo *l. si quis 10. §. vlt. de acquir. poss.* Deinde nullo pretio accedente. Vt sit venditio, non est necesse, vt pretium soluatur: Potest enim remitti: sed est necesse vt conueniatur de pretio certo. Itaque si conuenit, imaginaria non est. Imaginariæ venditiones nullæ sunt. *l. nulla. 55. de contrah. emt. l. contractus 54. de oblig. & act. l. 1. §. diuisi fratres 6. de quest.* Et pleræque fiunt in fraudem legis, donationis causa. Vt, lex est, ne vir donet vxori. Itaque venditionem faciunt imaginariā; quæ improbatur. Nam aliud agitur, aliud simulatur. Sic etiam filii dimittebantur per imaginariam venditionem. *§. præterea. Instit. quib. mod. ius pat. pot. solu.* Hereditates vendebantur venditione imaginaria. *§. 1. Instit. de test. ordin.* Vxores ducebantur specie venditionis, qui modus seruatur quodammodo in hac vrbe. Nam nummos aliquot numerat vxori maritus, & ita fit imaginaria venditio, nummo interueniente. Imaginaria etiam venditio est, si quis nomen suum alienæ venditioni emtioni accommodet. *l. 10. C. de distract. pign.* Contraria tamen causa plus valet, quod agitur, quam quod simulatur. Interdum tamen hac venditione vtimur. *l. 4. §. si ab ignoto. de manumiss.* Regulariter imaginarii con-

con-

contractus nulli sunt; imaginariæ apochæ nullæ sunt. *l. 13 C. de solut. l. 1. C. Theodos. de annon. & tribut. Cuias. in recit. h.*

Lex 17. De tempore.

Cum tempus in testamento adiicitur, credendum est pro herede adiectum, nisi alia mens fuerit testatoris: sicut in stipulationibus promissoris gratia tempus adiicitur.

Coniunge *l. 10. § 13. quando dies legat. ced.*

Pro herede] *v. l. 15. in f. ff. de annuis.*

Promissoris] *adde l. 50. ff. de obligat. v. l. 41. § 1. in f. ff. de verb. obligat.*

Adiicitur] Aliàs additur. *Pac.*

Pendet hæc tota regula *ex l. 14. de verb. oblig.* Est autem talis regula: in stipulatione dies adiectus videtur pro promissore. Item, solutio differtur promissoris causa. In testamentis autem diei adiectio pro herede est. Ubique igitur pro promissore, id est, debitore est. Quamobrem etiam interpretes adiiciunt: debitor ad diem, ante diem recte soluit. Nam cum dies eius gratia adiectus sit, quare non liceat ei hunc diem negligere? Non tantum soluit recte, sed & debitum offert recte nolenti, aut recusanti accipere. Non liberatur tamen pecunia oblata perempta; quoniam creditor moram facere non videtur, cum suo die non offertur pecunia.

Cum igitur creditor, qui ante diem pecuniam accipere non vult, moram non faciat, consequens est, vt non liberetur debitor, etiam si res perimatur, argumento *litem illa. 18. de constitu. pecun.* Interdum diei adiectio pro stipulatore est: regulariter pro promissore. Interdum pro legatario. *l. si ita. 43. §. Pegasus. de legat. 2. l. eum qui. 15. de ann. leg.* vt verbi gratia: si testator ei, qui rem familiarem tueri non potest, in eum diem legauerit, quo tueri poterit, adiectio erit non heredis gratia, sed legatarii. *Cuiac. in Recitat. posth. h.* Nec videtur donasse, qui ante diem soluit. *ibid.*

Lex 18. De acquisitione.

QUæ legata mortuis nobis ad heredem nostrum transeunt, eorum commodum per nos his, quorum in potestate sumus, acquirimus, aliter atque quod stipulati sumus. Nam & sub conditione stipulantes, omnimodo eis acquirimus, etiam si nobis potestate domini liberatis conditio existat.

Coniunge *l. 78. de verb. obligat. & v. Hotom. 5. obser. 3.*

Heredem nostrum] aliās heredes nostros.

Transeunt] vt puta in diem certum relicta *l. 5. §. i. ff. quando dies. non conditionalia l. vnic. §. 7. C. de caducis tollendis.*

Stipu-

Stipulantes] *u. l. 78 ff. de verb. oblig. l. 144. §. fi. infr. eod. v. l. 11. §. 1. ff. qui potiores.*

Omnimodo] id est, etiamsi conditio existat post emancipationem filii. In eo differt legatum à stipulatione. Ex hac acquiritur patri, etiamsi conditio existat post emancipatum filium. Ex illa nō item. *Gothofr. in notis hīc: quem & vid. ad l. 78. de verb. obl.*

Liberatis] *Pac. legit, libertate præstita à dominis, &c.*

Domini] Hanc vocem domini, Hotomanus expungit, *observation. 2. in fin.*

In hac l. differentia duæ inter legata & stipulationes proponuntur. Vulgus vnam tantum proponi dicit. Prima est. Legatum, quod in heredem transmittitur, patri vel domino legatarii acquiritur iure potestatis. Stipulatio autem, quæ in heredem transmittitur, non acquiritur semper patri vel domino, ut stipulatio, ire agere licere. Hæ stipulationes patri vel domino non adquiruntur, quæ personæ filii, &c. coherent, & factum comprehendunt. *§. sed cum factum 2. Inst. de serv. stipul.* Ex hac stipulatione soli seruo, non domino, & heredibus eius, ire agere licet. Huiusmodi est & electionis stipulatio, qua sibi electionem recipit stipulator. Nam si stipulator prius non elegerit rem in stipulationem deductam, licebit heredi eius eligere, & ita certum condicere: idem

licebit ei etiam, cui ipse cesserit actione *l. si sic. 75. §. penult. de legat. 1.* Patri tamen eius vel domino non datur facultas eligendi. Atque ita quæ electio datur heredi stipulatoris, patri vel domino non datur. Sic fit ut differentia constitutur inter stipulationem & legatum in hoc. Per stipulationem collatum factum in meam personam, facilius transfertur in heredem, quam ut per potestatem patri adquiratur. Et hæc est prima differentia quæ proponitur in hac lege. Nam quo casu stipulati fuimus, in heredem transmittimus, non eodem semper in patrem vel dominum transmittitur. Sed hæc prima differentia ne videatur noua, subiicit aliam, nempe hanc: Nam & sub conditione stipulantes omnino iis adquirimus: secus etiam in legatis. Conditionalis stipulatio patri adquiritur, etsi quando post mortem vel emancipationem extiterit. Legatum conditionale non acquiritur, si eius præstandi dies post mortem, vel emancipationem legatarii extiterit. *l. 78. de verb. oblig.* Ex qua *l.* repetita est pars *l. non omne. 144. infra h. t.* Filius familias stipulatur sub conditione, emancipatur, deinde existit conditio, actio ex stipulatu patri competit, quia in stipulationibus id tempus spectamus, quo contrahitur. Tempore autem stipulationis stipulator fuit in potestate. In legatis spectatur tempus, cessionis, quo dies cedit, hoc est, quo existit

existit conditio. Hoc scripsit Paulus *lib. 62. ad edictum*. Ex quibus ambæ hæ sunt leges: Vtraq; autem lex loquitur tantum de stipulatione. Sed secus esse in legatis, idem Paulus ibidem scripsit, *ut apparet ex l. 4. de ann. leg.* Stipulatio conditionalis, si conditio existat, post emancipationem patri competit: filio sub conditione legatum, non competit patri. *l. legata 41. de condit. & demonstr.* ostendit legato relicto sub conditione, heredem heredis teneri pendente conditione: contra tamen legatarii heredi non tenetur heres. Atque ita magna differentia est inter legata & stipulationes.

Ex quo efficitur: stipulationem cedere ex die contractus: legatum autem ex euentu conditionis: in stipulatione spectari tempus contractus, conditionem vero legati non retrahi ad tempus mortis. Ratio differentię nondum demonstrata, hæc est. Stipulatio siue pure, siue conditionaliter interponitur obligationis contrahendę causa statim ita, ut non liceat inuito altero ei ab illa recedere. In legatis autem ambulatoria voluntas. Igitur non statim conficit obligationem. Et stipulationem interponimus etiam non tantum ut nobis consulamus, sed & posteris. *l. 9. de probat.* Verum facta stipulatione cum conditione, etsi contrahentes non hoc assequuntur, heredibus tamen proficiet hic contractus, si statuamus eius vires statim

statim consistere ab initio, etiamsi conditio non extiterit. Alia est differentia adhuc inter stipulationem & legatum. Seruus hereditarius frustra vsumfructum stipulatur sub conditione. *l. vsumfructus 26. de stipul. seruor.* Seruus hereditarius scilicet, qui dominum non habet, hoc est, iacente hereditate. Iam serui hereditarii, neque ipsi personam habent. Vsumfructus autem sine persona constitui nequit. Igitur talis seruus inutiliter stipulatur vsumfructum. Legari tamen ei vsumfructus recte poterit, quia cedente die legati, adita erit hereditas. Seruus ad prædium domini seruitutem recte stipulatur *l. si vnus. 19. ff. de seru. rust. præd.* at non recte legatur seruo seruitus ad prædium domini, quia forte cedente die legati, erit liber, atque ita inutile legatum deprehendetur. Præterea stipulatio conditionalis ad tempus contractus retrotrahitur. *l. 2. §. id quoque. de coll. bon.* Pater vero de eo, quod promissum est filiofamilias, pacisci non potest, quia ex eo nihil sperat. *l. & heredi. 21. §. item filiusfam. 4. de pact.* Itaque hoc est certissimum, in stipulationibus spectari tempus contractus; in legatis, conditionis. Vnus est casus, quo prout in legatis, ita in stipulationibus, tempus conditionis spectatur, ut est regula Catoniana. In stipulationibus conditionalibus cessat regula Catoniana. Finge: Rem meam stipulor sub conditione: si spectas
præ-

præfens tempus, non valet stipulatio. Spectare præfens tempus regula Catoniana exigit. Tamen stipulatio valet, si modo tempore conditionis aliena esse deprehendatur. *l. si rem meam. 31. de verb. oblig. Cuiac. in Recit. h.*

P A V L V S.

Si filiusfamilias sub conditione stipulatus, emancipatus fuerit: deinde exstiterit conditio, patri actio competit: quia in stipulationibus id tempus spectatur, quo contrahimus.

Si] Hæc lex deest in Florentina & Haloandri editione.

Emancipatus] *l. 15. ff. de negotiis.*

Lex 19. de conditione contrahentis vel legatarii. De doli exceptione.

Qui cum alio contrahit, vel est, vel esse debet non ignarus conditionis eius: heredi autem imputari hoc non potest, cum non sponte cum legatariis contrahit. §. 1. Non solet exceptio doli nocere his, quibus voluntas testatoris non refragatur.

Contrahit] contraxit, vel esse vel fuisse debet non ignarus, Hotom. §. obser. 8. vtut sit, lex agit de contractu. An idem in delictis? vtique. *vide Decium hic num. 6. Gothofr.*

Debet]

Debet] Excusat tamen iusta ignorantia *l. 3. ff. de Macedon.*

Ignarius] In iis quæ scire possumus, & ignorare non debemus, factum nocet. *leg. pen ff. de Macedon. l. 48. ff. de fideiussor.*

Conditionis] id est status, an sit paterfamilias, vel filiusfamilias, seruus vel dominus. *Cuiac. 7. obseru. 36. Hotom. 5. obser. 8.* hæc legis verba porrigit ad eos, qui vel contrahendi vel distrahendi ius non habent. Superioribus adde illud Senecæ, nomina facturi, diligenter in patrimonium, & vasa debitoris inquirimus. *1. de beneficiis in princip.* Notandum tamen, quod conditio etiam significet ætatem, mores, fortunam, valetudinem. *l. post. legatum 5. §. 1. in f. de his, quibus vt indig. ans. l. 1. §. cuius 4. de exer. act. & alibi sæpe.* Hic & illud notandum, quod heres soluens legatum seruo, liberetur, si ignorat conditionem: alioquin debuit soluere domino. At non recte heres soluens furioso vel prodigo vel pupillo, liberatur. Pupillo non recte soluitur sine tutore, furioso sine curatore. Itaque qui soluit, non liberatur: quod si ignoret heres, videtur non liberari: quia earum personarum tutor tutelaque exigit, ne liberetur. Interdum vbi cessat conditio indebiti, hæ personæ faciunt, vt compertat condictio *l. interdum 29. de condict. indeb.* Et hoc ita, si furiosus aut prodigus perdiderunt legat-

legatum. Nam potius fauendum iis personis, quam ignorantiae heredis: earum quippe personarum publica est causa, heredum non æque.

Cuiac. in Recit. posth.

Heredi] alias heredi autem eius. *Pac. leg. 42. infr. eod.*

Autem] Hæc Sabini sententia est *Cuiac. 7. obser. 36.* Imo non est, *Hotom. 5. obseru. 8.*

Sponde] Alias certe contrahit *l. 3. in fi. l. 4. ff. quib. ex caus. in possess.*

Cum legatariis] Et coheredib. *l. 25. §. 16. ff. familia. uid. l. 5. §. 3. ff. de oblig. §. 5. Inst. de oblig. ex quasi contractu.*

Contrahit] soluendo scilicet: & ita verbum Contrahere hîc improprie sumitur. Solutio enim est distractus, non contractus. Heredi ergo non nocet, si ignorata conditione, pecuniam soluit: imo ne scientia quidem ei nocet, si mandato testatoris soluit *leg. 14. §. 2. ff. Quando dies. Cuiac. 7. obseru. 36.* Id tamen negat Hotomannus *5. obser. 8.* textum superioris sententiae requirens. *Gothofr. hîc.*

Exceptio] *l. 34. in f. ff. de auro. l. 15. ff. de adim. l. 6. C. de act. hered. l. 2. C. de Iure dotium. adde l. 4. inf. ff. de his, qua vt indign.*

Refragatur] *adde l. 177. inf. eod. in fin.*

Postremo sciendum est, ad superiores duas differentias inter stipulationem & legatum, de quibus in *l. 18.* proponi in hac lege aliam. Prior senten-

sententia huius legis accipienda est de debito-
 re. Ait, qui cum alio contrahit, hoc est, reus
 promittendi. Huic confertur heres, qui reus
 est debendi. Reus ergo debendi ex contractu,
 vel qui stipulanti promisit, ignorare non de-
 bet conditionem stipulatoris. Imo, si quis sti-
 pulanti filiosam. promiserit, soluere debet pa-
 tri: quia patris propria est actio, non filii; idem-
 que est in domino. Sed quaeritur, si quis stipu-
 lanti filiosam. promisit, cum ignoraret eum
 esse filiumfam. an liberetur? Et placet, non
 liberari. Hac ignorantia non vacat culpa: ita-
 que ei soluendo non liberatur, & patri est actio
 integra. Soluendo igitur filiosam. non libe-
 ratur per ignorantiam: quia debuit & hoc di-
 spicere. Fateor, nonnunquam eam ignorantiam
 iustam esse, *l. 1. de exerc. act.* Potest quis iuste
 ignorare aliquem esse filiumfam. si sic mune-
 ribus fungebatur, ut paterfamilias. Quam-
 obrem is, qui tali pecuniam dedit, Senatus-
 consulto Macedoniano non tenetur. Sed hoc
 regulariter non procedit. Similiter vero, si
 filiosam. legatum sit, heres soluere debet le-
 gatum patri: nec potest soluere, nec recte sol-
 uit legatum filio, nisi nominatim iusserit testa-
 tor filiosam. solui; quod eleganter ostenditur
 in *l. si usus fr. 13. §. si ita 2. quando dies legat. cedat.*
 Ceterum si id non iusserit testator, & sciuerit
 heres, eum esse filiumfamilias: ei male soluit.

Quid

Quid fiet, si testator id non iusserit, & heres ignorauerit eum esse filiumfamilias? Liberabitur. Ita & hac re distat ab herede promissor. Cum non sponte contrahit cum legatariis, ipse heres sibi legatarios non facit, sed incidit in eos aditione: atque ita non potest dispicere de conditione eorum. Ergo si heres probauerit, se ignorasse, legatatum esse filiumfam. liberabitur, & pater repellitur exceptione. Ita hæc l. est aptanda l. si ususfr. 13. quand. dies legat. ced. Cuiac. in recit. h.

Lex 20. De fauore libertatis.

Quoties dubia interpretatio libertatis est, secundum libertatem respondendum erit.

Libertatis] voluntatis. Petrus Faber.

Secundum] l. 179. inf. eod. l. 13. ff. de probat. l. ult. §. 1. ff. de vulgari. leg. 3. in f. ff. de his quæ in Testamento delentur. l. 24. ff. de manumiss. l. 10. in f. ff. de manumiss. testam.

Libertatem] cuius causa pia dicitur l. 1. §. penult. C. de communi seruo. legitimæ anteponenda: deductis enim libertatibus, quarta initur l. 8. §. 9. ff. de inofficioso. Gothofr.

Finge: libertas directo est relicta seruo pignorato. Inutilis est libertas: per fideicommissum tamen manumitti potest. Interpretabimur pro libertate fideicommissum. l. generali-

D

ter 24.

ver 24. §. *si quis seruo* 10. *de fideicom. libert.* Eodem pertinet *l. cum in Testamento* 48. *de fideicom. libert.* Quidam manumisit quod est in vtero ancillæ, & singulari verbo vsus est. At plures sunt editi? An omnibus competet libertas? ita docuit *l. in obscuris sup. h. t.* Et libertas omnibus rebus fauorabilior est: ideo fit, vt, si seruo libertas relinquatur, simulque legerur sub conditione, pereat legatum, seruetur libertas. *Cuiac. in Recitat. h.*

Lex 21. De eo quod plus vel minus est.

Non debet, cui plus licet, quod minus est, non licere.

Coniunge *l. si legato* 11. *de man. test.*

Cui] cui quod plus. *Pac.*

Plus] adde *l. 26. inf. eod. l. 110. l. 163. l. 165. inf. eod. cap. cui licet* 53. *de regulis in* 6. minor potest restitui, ergo appellare. *l. 43. ff. de minoribus.* potuit iudex non deferre iuramentum; poterit igitur iuraturus certam summam definire, intra quam iuret. *l. 76. ff. de rei vind. l. 5. §. 1. ff. de in liem iurando.* De argumento à maiori ad minus affirmatiue concepto vide *l. 11. inf. ff. de liberis.* adde *l. 22. §. 3. ff. de adulter. l. 2. C. ne fideiussores dotium.* nisi id quod maius est, alicui specialiter & stricte sit concessum, vel ex iustis causis, minoribus, vt *l. 61. inf. ff. de iudic. l. 7. §. 3. ff. de reb. eor. quod in dispensatione,*

ne, delegatione, decreto, & mandato perspicitur. *Goth.*

Licere] Econtrario valet argumentum à maiori ad minus negatiue conceptum. *l. 4. ff. de Senatoribus. l. 5. ff. de seruus exportantis. l. 7. in ff. de interd. & relegat. l. 7. in f. C. de renocand. donationibus. l. ult. C. de decurionibus. v. Nov. 89. c. 11. Gothofred.* Vt si mortis causa donare non potest, multo minus Testamentum facere: firma est ratio. Sed fallunt aliquando hæ argumentationes, vt in Præside Prouinciæ. Si Præsides deportare non potest, multo minus gladio punire: quod vitiosum est. Collectio est à maiori. Negandum est tamen consequens propter legem, ex cuius præscripto id ei conceditur specialiter, quod est meri imperii. *Cuiac. in Recit.*

C O R O N I S.

Ab hac regula ducuntur argumenta illa: si donare potest, ergo vendere. Si vendere. Ergo & vendenti consentire. Si donare causa mortis. Ergo donationi consentire. Quæ argumenta sunt Aristoteli à minori, hoc est, minus probabili. Minus probabile est quod possit quis donare. Magis vero, quod possit vendere aut venditioni consentire. Minus probabile est, vt quis alienet. Magis vero, vt alienationi consentiat. Vnde argumentari licet, si id

D

2

quod

quod minus est, probabile est. Igitur & id, quod magis est. Sunt autem hæc argumenta nonnunquam fallacia: & ideo hæc regula non semper quadrat. Vt, si Decurio prædium suum donare potest. Ergo & vendere; quod falsum est. Nam verum est, posse quidem decurionem donare, sed non vendere. *l. 3. C. de præd. decur. Nonella Constit. 38.* certam rationem induxit, cur non possit Decurio sua prædia vendere: ne scilicet minus reddatur idoneus gerendis ciuilibus muneribus. Cur igitur donatio non inhibetur? quia facilius quis vendit, quam donat. Id quod facilius quis facit, lex inhibet. Igitur interdicatur venditio. Sic *Senatuscons. Velleiano* succurritur mulieri obliganti, non donanti, quia facilius obligat se, quam donat. Non tam prompti sunt homines ad donandum, quam ad obligandum. Argumenta à minori plerumque ad affirmandum valent, non ad negandum. Ergo male infertur: Non potest vendere vel manumittere, ergo nec vendenti, vel manumittenti consentire. Argumenta à maiori valent ad negandum. Mortis causa donare non potest. Ergo multo minus testamentum facere: firma est ratio. Interdum non valent. Præses deportare non potest: Ergo multo minus gladio punire. Male. Ad affirmandum non valent. *Cuius in Recit hic.*

Lex

Lex 22 De seruis. De conditione in arbitrium domini, vel procuratoris eius collata.

IN personam seruilem nulla cadit obligatio.

§. 1. Generaliter probandum est, vbicunque in bonæ fidei iudiciis confertur in arbitrium domini, vel procuratoris eius, conditio, pro boni viri arbitrio hoc habendum esse.

Coniunge l. 8. hæc venditio de contrah. empt.

Nulla] ex contractu ciuili scilicet; alias ex delicto, & naturali, cadit. v. l. 14. ff. de oblig. adde l. 33. Gothofr. Loquitur enim hæc lex de obligatione ex contractu: ex delicto enim seruus obligatur, & ciuilitè & naturaliter. Ex contractu non ciuilitè, sed naturaliter tantum: non est necessitas soluendi, sed duntaxat tenetur de peculio prætorio iure. l. serui. 14. de oblig. & act. Excipiuntur certi casus: si interuenerit pro alio extra rem peculiarem, vel si forte condemnatus sit, si compromiserit. Si actor in iudicio iusiurandum obtulerit. Lex 107. cum seruo inf. eod. videtur scripta de seruo proprio. Domino cum seruo nulla est actio, vel ex contractu, l. lic nulla 4. de iudic. vel ex delicto. Nam licet ex delicto seruus extraneo naturaliter & ciuilitè obligetur: domino tamen naturaliter tantum obligatur, & ob id peculii deductio fit. l. 9. §. siue autem 6. de pecul.

54 *Ad tit. Digest. de divers. Reg. Iur.*

Ceterum verum est regulariter cum seruo alieno nullam actionem esse neque ex contractu, neque ex delicto. Nam ex delicto alieno obligatur extraneo seruus, verum non agitur cum eo, sed cum domino: vel cum eo manumisso agi poterit ex delicto. Nam est ex eo delicto ciuilis quam sequitur actio. *Cuiac. in Recitat. posth.*

Obligatio] & actio l. 107. inf. eod. adde l. 208. inf. eod.

Iudiciis] & legatis l. 1. ff. de legatis 2. l. 43. ff. de legat. 3.

Domini] Hinc collige emptionem & locationem in domini, id est vendentis vel locantis arbitrium conferri posse. Imo neutrum potest l. 7. ff. de contrah. empt. leg. 25. ff. locati. l. 8. ff. de oblig. leg. 17. l. 108. in fin. ff. de verb. obligationibus.

Procuratoris] Idem in aliis quibuscunque extraneis: vide *Hotoman. in hunc locum §. obseru. 10.*

Eius] aliqua conditio *Hotomannus* ibid. conditionis vocabulo qualitatem rei approbandæ vel reprobandæ intellige.

Boni] l. 6 ff. pro socio l. 7. ff. de contrah. empt. l. 24. leg. 76. ff. locati leg. 3. in f. C. de dotis promissione. qui consentit in arbitrum, bonum verum intelligit.

Gene-

Generaliter] Ad §. hunc potest videri *l. 7. de contrah. empt.* ex qua sumatur exemplum, cuius sententia hæc est: Venditio serui ita facta est: seruus venditus esto, si arbitrio meo rationes reddideris. Hæc venditio est conditionalis, sed conditionis verba sunt ambigua; quod arbitrium dupliciter accipiat: pro pleno, mero & libero: & pro boni viri arbitrio, modo in personam certam, modo in incertam. Item, arbitrio mero adstringuntur, qui se ei adstrinxerunt, etiam iniquo: Boni viri arbitrio non adstringuntur, nisi sit æquum. Nam quod ini- quum est, non est boni viri. *l. societatem 76. pro socio.* Meri arbitrii iniquitas non corrigitur, nisi dolus interuenerit: boni viri arbitrium corrigitur *l. 3. C. de recept. arbitr.* Præterea, ar- bitrium merum personam nō egreditur: Nam is solus potest arbitrari, qui nominatus est. *l. in compromissis 45. de recept. arbit.* Arbitrium boni viri personam egr. di potest, etiam si sit collatum in certam personam. Cum inseritur nomen certæ personæ, non persona, sed æqui- tas inseri videtur. Igitur si hic æquum non sta- tuerit, licet alium adire. Sed si sit merum ar- bitrium, non licet alium adire, sed standum est, licet sit iniquum. *l. ult. §. sed etsi quis (Com- mun. de legat.* Nunc in ea specie, quam posui, si accipias arbitriū pro mero, nulla est venditio. Sicut nec valet vēditio, ita facta: Seruus vēditus

D 4 esto,

esto, si voluerit. Sic etiam si venditus sit, si arbitrio meo rationes reddiderit: sed accipimus eam conditionem pro arbitrio boni viri: quo casu utilis est venditio, adeoque, si venditor nolit rationes accipere, vel etiam si rationes ex bona fide redditas nolit probare, venditio valebit. Quoniam cum is in ea re ita versatur, non versatur modo viri boni. Cur enim non accepit rationes, nec subscripsit? Ergo ea conditio pro completa habetur *d. l. 7.*

*Ad leg. 23. De dolo, culpa, diligentia,
& casu.*

Contractus quidam dolum malum duntaxat recipiunt: quidam & dolum & culpam. Dolum tantum, Depositum & precarium: Dolum & culpam, mandatum, commodatum, venditum, pignori acceptum, locatum, item dotis datio, tutela, negotia gesta. In his quidem & diligentiam societas, & rerum communio, & dolum & culpam recipit. Sed hæc ita, nisi quid nominatim conuenit, vel plus vel minus, in singulis contractibus: Nam hoc seruabitur quod initio conuenit. Legem enim contractus dedit; excepto eo quod Celsus putat, non valere si conuenerit, ne dolum præstetur; hoc enim bonæ fidei iudicio contrarium est. & ita utimur. Animalium vero casus, mortes, quæque sine culpa accedunt, fugæ seruo-

seruorum qui custodiri non solent, rapinae, tumultus, incendia, aquarum magnitudines, impetus praedonum, à nullo praestantur.

Coniunge *l. II. depositi.*

Quidam] *l. 5. §. 2. ff. Commodati. l. 108. §. 12. ff. de legatis. 1.*

Depositum] *l. 5. §. 2. ff. Commodati. l. 14. §. 1. ff. de furtis. l. 1. §. 10. in f. & §. vlt. l. 2. l. 32. ff. depositi. l. 3. §. 1. ff. nautae.*

Precarium] *l. 8. §. 3. ff. de precario.*

Commodatum] *dicto §. 2. & l. 18. ff. Commodati.*

Venditum] *d. §. 2. l. 35. §. 2. ff. de contrah. empe. l. 14. ff. de furtis.*

Pignori] *d. §. 2. §. vlt. Inst. quib. m. d. re contrah. oblig.*

Locatum] *d. §. 2. l. 1. §. 10. ff. depositi. l. 5. §. 7. ff. locati. l. 20. C. de locato.*

Dotis] *d. §. 2.*

Negocia] *l. 3. §. 9. l. 11. ff. de negotiis. v. l. 20. C. de negotiis.*

Diligentiam] *diligentia; Paci. l. 33. ff. de administ. tut.*

Societas] *Sed & societas Paci. d. §. 2. l. 52. §. 2. ff. pro socio. §. vlt. Inst. de societate.*

Communio] *l. 16. §. 4. l. 25. §. 16. ff. famil. hercis. v. l. 4. in fi. C. Commun. diuid.*

Nisi] *l. 1. §. 6. ff. depositi. l. 35. §. 4. ff. de contrah. empt. l. 1 C. de commodato. l. 6. in fin. Cod. de pignoratitia.*

D 5 Ini-

58 *Ad tit. Digest. de divers. Reg. Iur.*

Initio] vel in continenti l. 7. §. 5. ff. de pactis. l. 72. ff. de contrah. empt.

Legem] v. l. 52. ff. de verb. obligat.

Ne] dolus ne præstetur, effici pacto non potest l. 27. §. 3. ff. de pactis. l. 17. ff. Commodati. l. 2. §. 7. de positi.

Bonæ] l. 7. §. 16. ff. de pactis.

Casus] Casus non præstantur, 2. Ecloga 3. c. 20. l. 2. l. 10. in fin. ff. de periculo. l. 11. §. 1. ff. locati. l. 2. §. 7. ff. de administr. rer. ad civitatem, v. reliqua in l. 6. C. de act. pignorat.

Mortes] l. 22. ff. de negotiis:

Sine] aliâ si culpa, casum præstat. v. l. 11. ff. de negot. l. 1. §. 4. de obligat.

Rapinæ] l. 26. §. 6. ff. mandati. l. 2. ff. de periculo. l. 31. ff. de action. empt. l. 50. ff. de administr. tut.

Tumultus] l. 1. §. 1. ff. de positi.

Incendia] l. 11. §. 1. ff. locati. l. 1. §. 4. ff. de oblig.

Aquarum] l. 10. in f. ff. de periculo. naufragia l. 3. §. 1. ff. nautæ. l. 1. §. 4. ff. de obligationibus l. 26. §. 6. ff. mandati.

Predonum] Piratarum. l. 3. §. 1. ff. nautæ. l. 18. ff. Commodati, incurtus hostium, non exercitus prætereuntis lascivia. l. 15. §. 2. ff. locati. latronum. l. 26. §. 6. ff. mandati. l. 50. ff. de administr. tut.

Hæc lex valde notanda est de bonæ fidei contractibus, & comprehendit etiam obligationes ex quasi contractibus. Contractus sunt,

man-

mandatum, venditum, locatum, commodatum, societas, depositum, pignoris datio: & adiicit lex dotis dationem, quod probat *Lexigere* 65. *de indic.* Item artharum datio est contractus: item diuortium. Sed de his duobus nihil est in *b. l.* Quasi contractus est tutela, negotiorum gestio, precarium, rerum communio: hi enim sunt contractus, qui recensentur *hic*. Societas voluntaria est contractus: rerum communio societas necessaria, velut hæreditaria, est quasi contractus. Precarium quoque non est contractus, sed donatio potius est, ideo reuocato precario non datur actio ciuilis, sed prætoria. *l. secund. de precar.* Igitur hæc lex est tam de contractibus, quam de quasi contractibus. Ex his contractibus aliis inest tantum doli præstatio, veluti deposito, & precario. Nam qui rem depositam suscepit, dolum tantum præstat, non culpam, quia utilitas eius nulla hic versatur. *l. si ut certo. §. §. nunc videndum. commod.* Similiter is, qui precario rogauit, dolum præstat, non culpam: quia scilicet totum pendet ex liberalitate eius, qui dedit. Nam precarium soluitur nuda voluntate dantis; commodatum non soluitur. Est enim satis in precario, in re tam infirma dolum præstari. Nam nulla eius utilitas spectari videtur, cum ex voluntate dantis pendeat. *l. quasi. 8. de precar.* In commodato vtrumque præsta-

præstatur. Obligat enim vltro citroque : non possum reuocare rem commodatam , antequam eius vsum compleueris. Merito igitur in precario dolus tantum venit , in aliis contractibus doli præstatio inest , & culpa , minimum iniis , in quibus vtriusque vtilitas versatur , vt in vendito , locato , pignori dato , & societate. Et vnus est contractus tantum , in quo vtilitas eius versatur , qui accepit , vt in commodato. Nam est gratuitum , nec reuocatur quodcumque. Prius enim huius vsum expleat necesse est. Quia demum plus inest huic contractui , quod cæteris , ideo exactissima & extrema diligentia præstatur in eo , vt docet hoc *d. l. si vt certo. commodati*. In deposito & precario dolus tantum præstatur : in vendito , vel locato , vel societate , vel pignore , dolus & culpa : in commodato etiam diligentia præter culpam & dolum. Eiusdem naturæ est negotiorum gestio , tutelæ , mandatum. Præstatur enim & culpa , & exactissima diligentia , opera , & custodia. Fateor quidem in negotio gesto , tutelis , & mandato , nullam versari vtilitatem gestoris , tutoris , procuratoris ; sed gestor vltro se ingerit , suscipit absentium negotia non rogatus : tutor autem suscipit rem pupilli , cuius ætas maxime defensorem exigit. Procurator suscipit negotia mandantis : summam autem operam requirimus amicis præstari.

stari. Denique in aliis contractibus præstatur
dolus & culpa, in iis autem, scilicet, manda-
to, commodato, negotiis gestis, tutelis, etiam
diligentia exactissima, ut accipitur in *l. hoc ita*
2. de peric. & com. rei. vend. l. si ut certo §. custo-
diam. commod. l. cum seruo de leg. 1. Et hoc ut
planius intelligatur, considerandum, dolo ex
aduerso opponi bonam fidem; culpæ custodi-
am & diligentiam, §. *socius scio Inst. de societ.*
Culpa igitur est negligentia, & alia consistit in
faciendo, alia in non faciendo. *l. si seruum 91. de*
verb. oblig. l. 1. de tut. & ration. distrahen. Vtra-
que præstari intelligitur. Nam & culpa, quæ
est in faciendo, negligentia est. Nam facere
dicitur, qui facit, quod facere non debet: sicut
non facere, qui, quod facere debet, non facit.
l. qui non facit 121. h. t. Merito igitur culpa op-
ponitur diligentia. Nam nihil aliud est culpa
quam negligentia. Igitur quot sunt diligentia
gradus, tot & culpæ erunt. 1. Est diligentia ex-
actissima ac delatoria curiositas: & hæc sane est
scrupulosa inquisitio. *l. nec supina 6. de iur. &*
fact. ign. Et ex aduerso ei opponitur culpa le-
uissima *l. in lege. 44. adl. Aquil. 2.* Est diligen-
tia quædam media: ex aduerso culpa levis. 3.
Præterea est diligentia minima: & ex aduerso
culpa lata, scilicet quæ est dolo proxima, &
dolo comparatur; quam depositarius præstat,
perinde ac dolum, sicut & precarii possessor.

Hæc

Hæc culpa non tam est culpa, quam dolus: vt, si quis nesciat, quod sciunt omnes, nimia est negligentia; *d. l. 8. §. quesitum. de precario. leg. quod Nerva. 31. de pos. dicitur culpa lata & magna. l. cedere 213. l. magna 236. de verb. signif.* Nunc sic statuamus; in tutela, mandato, gesto, commodato, leuissimam culpam venire. Nam exigitur exactissima diligentia. *leg. 10. l. 11. 13. commod. §. ult. Inst. de oblig. ex quas. contract. leg. ut tutor. de admin. tut. l. si ut certo §. §. quod etiam commod.* In aliis contractibus venit tantum culpa leuis, excepto precario & deposito. Verum potest quis ita arguere. Eadem causa videtur esse tutoris & socii. Itaque non videtur facienda differentia. Socius in seruanda re communi debet præstare dolum & culpam, & diligentiam tantam, quantam in rebus suis adhibet *l. 1. de tut. & rat. distr.* tamen plus tutorem teneri dicemus, quam socium. Nam separamus tutelam, commodatum, gestum, ab aliis. Sic respondetur ad *l. 1. quæ dicit, tutorem præstare culpam & dolum, & diligentiam, quantam in rebus suis: Adiciendum est, quod Græci adiciunt in l. a tutoribus 33. de administ. & peric. tut.* quid si tutor sit in sua re negligens, an excusabitur tutor? Non. Rursus posset quis dicere: socius debet diligentiam præstare tantam, quantam in suis rebus adhibet; eandemque etiam depositarius. Igitur non plus præstat socius,

focius, quam depositarius *d.l. quod Nerva depos.*
 Nos tamen diximus, depositarium dolum tantum præstare, sed si suum negligat, culpa vacat: tamen hæc lata est in socio. Nam cuilibet in re sua negligentia esse licet, & in commune est vnusquisque rei suæ arbiter. Hoc ita explicandum est. Depositarius præstat dolum & culpam latam: quæ in depositario culpa lata est, ea in socio est levis. Lata est in depositario, si non æque sit attentus in re aliena, quemadmodum in sua: In socio secus est, hoc est in re communi, cum sit ex parte mea, & liceat mihi rem meam curare, aliam negligere. Itaque si socius non æque seruet rem communem, ac rem suam, non est lata culpa. (Nam rem suam negligit:) sed est culpa levis, nec præstatur. similiter in depositario culpa levis est, si non seruet rem alienam diligentius, quam suam: in re communi est culpa leuissima, si non præstet maiorem diligentiam quam in suis. Sic quæ levis est in depositario, in socio est leuissima, si non seruet rem communem diligentius quam suam. Leui culpæ opponitur accuratio. Denique vera est definitio sup. exposita. In aliis dolum & culpam præstari. Nunc generaliter definiendum est, in nullis præstari damna fatalia, casusque fortuitos; & hoc est, quod ait in f.l. animalium casus, mortesque quæ sine culpa accedunt, *vt l. in reb. 16. Commod.* Conuentio facit,

vt

vt culpa præstetur in precario, deposito: vt non præstetur in reliquis, si initio conuenerit, hoc est in ingressu contractus, siue in continenti. Nam ea tantum pacta formant pariuntque actionem, quæ ex continenti fiunt. Itaque ex pacto petes culpam à depositario: alioquin exceptionem tantum pariunt. *l. 7. §. quin imo ff. de pact.* Igitur pacto fieri potest, vt casus fortuiti præstentur, item culpa præstetur, vt in precario. Sed non potest pactum fieri, ne dolus præstetur: quia est contra bonos mores, & bonam fidem. *l. si vnus. §. illud. de pact.* Posteaquam dolo aliquid fecisti, pacto actionem recte remitto: sed non caueo in futurum, vt dolum impune committas.

Lex 24. De eo quod interest.

Q Vatenus cuius interfit, in facto, non in iure consistit.

Cuius] cuiusque Hal.

Facto] In facto consistunt, de quibus ex facto iudicium est. Potest enim ex eodem facto pro ratione personarum, locorum, temporum *l. 15. ff. de negotiis. l. 72. de Iudiciis. l. 16. de pœnis.* alias pluris, alias minoris interesse: interdum ne interesse quidem. ideo nulla iuris definitione id comprehendi potest. *Hugo Donell. in libr. de eo quod interest c. 2. in fin. de facti quæstionibus adde l. 16. in fin. de statum. l. 79. §. 1. de iudiciis. l. 52. §. 2. ad L.*

ad L. Aquil. l. 13. qui potiores. l. 8 §. 13. quib. mod. pign. l. 32. de usuris. l. 30. in f. de Testam. tut.

[*iure*] In iure ea consistunt, in quibus cum quid inciderit, constat, quidnam id, aut quale sit. Sunt hæc huiusmodi, ut hominum prudentia æstimari & diiudicari possint. *Donell. ibid.*

Obscurum est, quando cuius quid interest, cum in facto, non in iure consistat. Ius est certum, facti plerumque interpretatio prudentissimos fallit. l. 2. de iur. & fact. ignor. Quanti ergo cuiusque intersit, obscurum est: plus, alias minus interest. Et hac ratione etiam moræ definitio difficilis, esse dicitur. l. mora 32. de usur. quia, si quærat, an mora facta sit, de facto quæritur, non de iure; nec certa auctorum sententia confirmari potest. Denique hoc tantum facti est, non iuris: alias mora fit ex re, alias ex persona: alias interpellatio requiritur, interdum duplex, interdum nulla. Sicut etiam quod interest dicimus absolute definiri non posse, cum sit facti, non iuris. Denique obscura est definitio eius quod interest. In iis quæ obscura sunt, sequimur id quod minimum est. l. 9. sup. h.

Longè gravior enim est excessus quam defectus, & ob id illud, quod interest, in dubio ad exiguum & minimum redigitur d. l. 9. arbitrio sc. iudicis l. 1. §. in hoc interdicto. Quod viant

clam. Et generaliter ea quæ sunt facti, in arbitrio sunt iudicis. Et ea de causa commodius est

E

etiam

etiam stipulari certam summam & quantitatem, quam generaliter id quod interest, quod ad exiguam summam redigitur. §. *ult. Inst. de verbor. oblig.* Melius est certam summam stipulari, quam quanti interest per se. Fieri enim plerumque non potest, v. certus modus definiatur eius, quod interest. Ideo Iustinianus in *l. v. nic. C. de sentent. que pro eo, quod inter. prof.* dicit, se definiuisse pro eo ac fieri potuit, vt in casibus, qui habent certam summam, vel naturam certam, hoc est certum corpus, vt in venditione, locatione, in quibus est pretium certum, & omnibus contractibus. Denique in casibus certis constituitur, ne æstimatio eius quod interest, excedat summam dupli. & id probatur etiam *l. Tuius. 43. cum l. seq. de act. emt.* In casibus autem incertis non potest constitui certus modus eius, quod interest. Itaque necessario standum est sententiæ iudicis. *Cuiac. in Recitat. posth.* Iudex autem non spectat multas allegationes & exaggerationes partis, sed veritatem & æquitatem.

Lex 25. De cautione.

PLUS cautionis in re est, quam in persona.
Plus Imo tantundem *l. 4. §. 8. ff. de fideicom. libertat.* Imo minus, Reales minore tempore, & re extincta tolluntur: Personales ad genus, quod
 nun-

nunquam erit, compctunt; realis non competit in quadruplum. In reali probandum est dominium, quod est difficile, solue; Plus cautio- nis est rem habere apud se, quam contra alium agere. v. Bellonum 1. supputat. 8.

In re] In rem vulgata Haloand. id est, in pi- gnore, §. 4. *Inst. de oblig. quæ ex delicto*, in pactis. l. 21. in fin. ff. de pactis, actionibus, quæ id quod deest personalibus, suppleant. l. 16. §. 3. de pigno- rib. & priuilegiis realibus. l. 3. in fin. l. 4. §. 3. de censibus.

In persona] in personam. Pac. nisi lex perso- naliū præcise mentionem faciat. l. 7. supra de stipulat. prætor.

Lex 26.

Qui potest inuitis alienare, multo magis & ignorantibus & absentibus potest.

Inuitis] inuitis aliquibus. Pac. qui difficilius, idem facilius præstare potest l. 4. §. 3. de fidei- com. libertat. adde l. 6. de tutor. datis. Hinc colli- gunt neminem cogi ad eum citandum, quo in- uito actus exerceri potest: Decius.

Absentibus] non debet expectari præsentia quæ nihil operatur. l. 13. in fin. ad Velleianum.

Potest] nisi ratio sit diuersa, vt in arbitro l. 18. ff. de arbitris: & in iudicibus, quorum præsentia alios potest in suam sententiam trahere. l. 39. de re indicata.

E 2

Hæc

Hæc argumenta à minori sæpe fallunt. Credi-
tor pignus vendere potest inuito debitore.
E. & ignorante & absente. Negatur. Debitori
prius denunciabit, vt pignus luat. Cuius. h. v. sup.
ad l. 21.

*Lex 27. De pactis. De causis obligatio-
num. De modo actio-
num.*

NEc ex prætorio nec ex solenni Iure priua-
torum conuentione quidquam immu-
tandum est: Quamuis obligationum causæ
pactione possint immutari & ipso iure, & per
pacti conuenti exceptionem: Quia actionum
modus vel lege, vel per prætorem introdu-
ctus, priuatorum pactionibus non infirmatur,
nisi tunc, cum inchoatur actio, inter eos con-
uenit.

Prætorio] Idem de publico. l. 45. in fin. infr.
eod. l. 38. de pactis: de communi l. 7. §. 18. de pactis:
de regulis iuris Ciuilis l. 28. de pactis. de legibus,
l. 55. de legatis 1. de iure Reip. l. 2. §. 8. de admini-
stratione rer. de iurisdictione & forma iuris
publici l. 13. C. de Testamentis; de iure naturæ, de
quo v. l. 9. ff. eod.

Priuatorum] aliud in consuetudine & sta-
tuto, quibus derogari potest iuri publico. vid.
Gothof. not. ad l. 9. C. de testament.

Pactis:

Pactione] l. 43. de pactis. v. leg. 23. in verbis si
quid nominatim conuenit sup. cod.

Ipso] l. 27. §. 2. de pactis. τὸ αὐτὸ δικάζει.

Infirmatur] ὁ κ' ἐναλλάσσεται: informatur Ho-
tom. 35. illustr. fol. 236.

Nisi] nec si tunc. Græci ita legisse videntur;
quam lectionem interpretationi Bulgari ante-
ponit Gothofr. qua fingitur, modo competitu-
ræ actioni prætorix, vel legali resisti non posse:
iam competenti posse vel ante exordium cau-
sæ, vel in ingressu iudicii.

Inchoatur] l. 7. §. 5. de pactis.

Actio] pactio vulg. Pacto, Hugo à Porta. Re-
ctius actio Cuia. h.

Ius Prætorium & Solemne, hoc est ciuile,
priuatorum pactionibus siue conuentionibus
immutari vel tolli non potest; Sicut neque ius
publicum: quod etiã proponitur in *Ius publi-
cum. de pactis*. Filia de iure succedit. E. non po-
test fieri pacto, vt non succedat. Testator fa-
cere non potest, ne lex Falcidia locum habeat.
Sunt enim ea contra ius publicum. Obligatio-
num tamen causæ mutari possunt; nempe vel
ipso iure, vel per exceptionem pacti: vt, si in
commodato ab initio conuenerit, ne culpa
præstetur, culpæ nomine ipso iure non est a-
ctio commodati. Nam pactum illud inest con-
tractui: exceptio pacti inest actioni commo-
dati, hoc est eam opponi non est necesse, nam

res effectum habet ipso iure. Quod enim paciscimur ab initio, pars contractus esse videtur. Ad Formam sane spectat, & ex eo contractus formatur. Pacto etiam per exceptionem, obligationis causæ mutantur: vt, si ex interuallo conuenerit, ne venditor de euictione naturaliter teneatur, hoc pactum non haberet effectum, nisi per exceptionem opponeretur. *l. pactum. 72. de contrahend. empt.* Non enim insunt bonæ fidei iudicio. Idemque est in stipulatu, si post stipulationem conuenerit ne pecunia reddatur. *leg. si vnus 27. §. pactus. de pact.* Igitur pacto obligationum causæ, & actiones, vel ipso iure infirmantur, vel ope exceptionis. Cuius sententiæ interpretationem statim subiicit Pomponius, quia *actionum modus*, &c. hoc est, quia opponi exceptionem necesse est. Nam si quis roget Pomponium: cur dixisti, *per pacti conuenti exceptionem*, & *ipso iure*? Respondebit: Actio Prætorial vel ciuilis ipso iure nō tollitur, exceptione enim opposita opus est, nisi initio actionis conueniat. Sic initium actionis tutelæ est pubertas, cum adultus est pupillus. Generatim ergo actiones ipso iure infirmantur, si aliquid in ipso contractus initio conuenit. Et pactum ex interuallo factum, non valet nisi exceptione: ab initio factum, format actionem. *Cuiac. in Recit. posth.*

Ad

Ad leg. 28. De his qui ex liberalitate
conueniuntur.

DIuus Pius rescripsit. eos qui ex liberalitate
conueniuntur, in id quod facere possunt,
condemnandos.

Sumpra est ex *l. si extraneus. de Iur. dot.* con-
iunge *l. si quis crediderit ff. de pact.* & *l. maritum*
ff. solut. matr.

Liberalitate] propria, seu à se facta, non ab
altero: mera, seu vera, non ob causam *l. 49. in*
fin. l. 50. de re iudic. sed & ante rem traditam *l.*
9. de condict. indeb.

In] *v. l. 12. de donationibus.*

Possunt] Facere posse videntur deducto ære
alieno *l. 19. §. 1. ff. de re indicata:* & omnibus
ita deductis, ne ipsemet donator egeat. *l. 173.*
infr. eod.

Cum quæritur, quantum quis facere pos-
sit, prius deducenda sunt alimenta; idque non
tantum in donatore locum habet, sed gene-
raliter in omnibus similibus, qui tantum præ-
stant, quantum possunt, quod proponitur in
l. in condemnatione 173. h. t. & l. inter. de re indi-
cat. ne egeant, hoc est ne victus vestitusque de-
sit. Nam plus est, egenum esse, quam paupe-
rem. Egenus est, qui ne id quidem habet, quo
vitam tueatur, & quod victui sufficiat. Pau-
per vero etiam si habet quod victui sufficit. *Se-*
nec. de benef.

Denique in donationibus deducendum est primo æs alienum. Nam plenius succurritur donatori (ne sua liberalitate pauper fiat) quam ei, à quo verum debitum exigitur *l. sunt qui 16. l. inter eos 19. de re iudicat. l. qui id. 33. de donation. l. maritum 12. solut. matrim. l. verum 63. §. id quod. 3. pro soc.* Prior ratio habetur priorum creditorum, quam eius, cui debetur ex donatione. Sed si pluribus ex donatione debeatur, puta, primo, secundo, tertio; agente primo, non deducitur quod debetur secundo aut tertio, sed potior erit causa occupantis, hoc est præuenientis, *d. l. inter eos 19. de re iudicat.* Et hæc de donationibus. In aliis autem personis similibus quæ in id, quod facere possunt, condemnantur, deducunt quidam alimenta: si conveniuntur ex vera causa debiti, deducetur æs alienum privilegiatorum, ut sunt Fiscvs, Dos; & id ex cognitione; sed non id, quod debetur eiusdem conditionis creditoribus; quia inter creditores eiusdem conditionis, hoc est non privilegiatos, melior est causa occupantis & præuenientis. Vigilantibus enim iura scripta sunt, non dormientibus, *leg. pupillus 24. qua in fraud. creditor.* licet is creditor, qui rem occupavit, sit tempore posterior. Nam ratio temporis observatur in hypothecariis tantum; non in actionibus personalibus. *L. si pignus. qui potiores in pign. vid. inf. l. 173. ex Cuius,*

Con-

Condemnandos] nisi tali priuilegio renun-
ciauit donator; quia donationi, (cum habet o-
riginem ex contractu) renunciari potest *v. De-*
cium hic n. 8.

Lex 29. De eo cuius initium vitio-
sum est.

Quod ab initio vitiosum est non potest tra-
ctu temporis conualescere.

Coniunge *l. qui à quolibet. de contrah. empt. &*
l. 5. de author. tut. & l. pen. h. t.

Initio] *v. l. 178. l. 201. l. 210. infr. eod. 2. Ecl.*
3. cap. 29. v. l. 1. ff. de regul. Caton. adde l. 27. de
obligat. cap. non firmatur 18. de reg. in 6. exem-
plum erit in sententia l. 19. ff. de appellationibus.
institutione l. 210. inf. eod. testamento aut co-
dicillis. v. l. 201. inf. eod. matrimonio cap. 1. de
desp. imp. in 6. fideicommissio l. 2. ff. de legat. 2. l.
1. ff. de reg. Caton. stipulatione leg. 83. §. 5. ff. de
verb. obligat. acquisitione, laudo, liberatione,
confessione, electione, Decius hic: possessio-
ne ab initio inutili, Jason in l. in ste possidet. de ad-
quir. possess. Gothof.

Tractu] hoc est, ex post facto, *Cuiac.*

Conualescere] Nisi duo quæ sequuntur con-
current, vitii scilicet cessatio, & nouissimus a-
ctus, id est, principium ipsius rei utile sequa-
tur, idque verbis, vel aliis actibus extrinsecus
declaratis, ratihabitione aliqua, vt in *l. 11. ff. ru-*

E s stitor.

sticor. l. ult. comm. præd. l. 27. de ritu. leg. 6. C. de Nupt. l. 24. §. 1. de legat. 1. l. 1. §. 1. l. 7. de legat. 3. l. 42. de hered. instit. l. 20. §. 1. de condit. instit. l. unica C. de contractib. indic. l. 1. C. si maior fact. quæ leges alioquin contrariæ essent. Gothof.

Hæc regula *Catoniana* habet locum in legatis, vt constat ex tit. *de reg. Caton.* & in institutione hæredum, vt constat ex *l. penult. eod.* In illis autem locum habet, quæ cedunt à morte testatoris, non in conditionalibus *l. 3. & l. 4. de reg. Caton. l. cetera 41. §. tractari 2. de legat. 1.* Neque etiam locum habet in legatis, quæ cedunt ab aditione, non morte, vt legatum v. usufructus, v. usus, & habitationis, & quædam alia, quæ non transeunt in hæredem, quod ostenditur in tit. *quand. dies legat. ced.* Legatum relictum seruo manumisso, vel seruo hærede scripto extraneo, cedit ab aditione. Non pertinet etiam ad libertatem, quæ ab aditione cedit *l. 1. §. libertatem C. de caduc. tollend. excepto vno casu, qui est in l. si alienum 49. de hered. instit.* Nec pertinet ad tutelas, quia incipiunt etiam ab aditione: extraneo herede scripto, non etiam necessario, vt Ioan. recte notat in *l. 2. de excusat. tut.* Nisi, inquit, necessario hærede scripto, vel alio tutore dato. Præterea non pertinet ad ius nouum, hoc est ad *L. Iuliam Papiam*, quæ hodie sublata est, iure antiquo restituito, hoc est, regula *Catoniana l. ult. de reg. Caton.*

ton. & l. Iul. Papia non cedunt legata à morte testatoris, sed à pertis tabulis. Itemque manifestum, regulam Catonianam non pertinere ad eas leges per l. ultim. de regu. Caton. l. qui solvendo. 42. de hered. instit. Ex his legibus non tantum legata, sed etiam institutiones cedunt ab apertis tabulis: aliæ, ex quibus cedunt ab aditione, non imitantur legem Iuliam & Papiam; quod de tutore expressum est. l. si is qui. 31. de excusat. tut. Ex aditione cedunt, non ab apertis tabulis. Ergo regula Catoniana pertinet ad Testamenta. Est igitur in ea regula, quod vitiosum est ab initio, hoc est, statim à Testamento, vel Testamenti facti tempore: & hæc regula reperitur in l. omnia 201. infr. eod. Sed in stipulationibus etiam habet locum l. inter stipulantem 83. §. sacram 5. de verb. oblig. Fallit hæc regula in Testamentis l. i. de reg. Caton. etiam in contractu. l. cum vir. 24. de usucap. Cuiac. in Recit. posth. vid. infr. l. 210.

Lex 30. De nuptiis.

Nuptias non concubitus, sed consensus facit.

Coniunge l. 15. de Condit. & Demonstrat.

Consensus] συναφροσις 2. Ecl. 3. c. 30. affectus. l. II.

De repudiis. ἀφροσις ἀποδοχία 22. Nouell. 3. An-

solus consensus? ait Iustinianus Nouel. 74. c. 4.

ὅς τις γάμος ἐκ μόνης ἐπρώδου ἀφροσεως; adde cap.

non

non locum l. 4. *ibi*, solo consensu contrahitur, *extra de sponsalib. c. sufficiat*, *ibi*, Solus secundum leges consensus. 22. *quest. 2. adde l. 4. ibi*, Nudus consensus. *de sponsalib.* Horomannus vero 4. *obs. 26. negat: ait*, præterea requiri deductio-
nem in domum mariti. l. 5. *in fin. de ritu nupt.* adde l. 66. *in fin. de donat. inter vir. & uxor.* Hanc regulam veram esse *ait*, in muliere in do-
mum deducta, nihil aliud hîc innuens, quam Nuptias perfici solo consensu sine tabulis & scriptura. l. 11. *Cod. de repud. Gothofr. hîc. sic sen- tit: Nuptias per verba de præsentî contractas,* ita esse efficaces, vt secundum matrimonium impediant, & affinitatis causam, ipsis coniugi-
bus pariant, cum nihil obstat eandem virginē esse & vxorem. *arg. l. 7. de ritu.* Ea vis est semel fa-
cti, vt id aliquando fuisse, nunquam possit ne-
gari. l. 31. *infr. eod. quod accideret, ea negata vxore,* quæ per verba de præsentî semel fuerit acce-
pta v. l. 15. *de condit. & demonstrat.* idque eui-
dentissime probatur l. 8. *C. de incestis, concubi- tum non requiri. Deductio tamen mariti in domum requisita fuit, l. 6. Cod. de donat. ante Nupt.*

Lex 31. De factis. De eo quod est impossibile.

Verum est, neque pacta, neque stipulatio-
nes, factum posse tollere. Quod enim im-
possi-

possibile est, neque pacto neque stipulatione potest comprehendi, ut utilem actionem aut factum efficere possit.

Coniunge l. 50. ff. de pactis.

Verum] re ipsa. Fictione tamen mortuus dicitur vivere, *Instit. de excusat. tut. ut & aliquis bis mori. l. 51. §. 2. ad l. Aquil. & duo possidere l. 13. §. 13. de hereditat. petit.*

Factum] v. l. 12. §. 2. ff. de captivis.

Impossibile] v. l. 31. ff. de euict. l. 3. de condit. & demonstrat. l. 35. de verb. obligat.

Ut] Ex eo, quod est impossibile utile factum nasci non potest: si ita est, nec utilis actio nasci poterit.

Factum] pactum vulgare. sic in manuscripto: & male. Gothofr.

Huic regulæ addi potest l. si ita quis stipulante 31. de euiction. l. aliud est promittere 174. de verb. signif. l. non impossibile. 50. de pact.

Summa hæc est: Pacta & stipulationes factum non posse tollere, & id, quod factum est, extinguere non posse. Sic enim in l. in bello. 12. §. facti 2. de capt. & postlim. reuers. dicitur, quod desit aliquis possidere, per restitutionem postliminii infectum fieri non posse: hoc est postliminium non posse efficere, ut, qui desit possidere, possidere non desierit. in pactis factum versatur, in stipulatione ius. l. si unus. 27. de pact. Igitur factum illud constituit exceptionem:

idem

idem etiam constituit naturalem obligationem. *l. nec seruus 41. de pecul.* Ergo quia in pacto factum versatur, & quidem solum spectatur, ex pacto exceptio nascitur, & obligatio naturalis. Cæterum quia ius deest pacto, hoc est, quia pactum non est iuris, ideo pactum actionem non constituit, sed exceptionem tantum & naturalem obligationem, quæ sunt facti, deficiente Iure Ciuili. Verum rei impossibilis neq; stipulatio vtilem seu efficacem actionem facit, neq; pactum vtile factum, hoc est vtilem exceptionem, vel obligationem naturalem. Hac ratione videtur inutilis stipulatio ædilitia: furem non esse vespillonem, *hoc est* sepulchri violatorem. Nam vel est fur, vel non est. Si non est, frustra stipulamur: vel si est, impossibile est, vt non sit. Si fecit furtum, impossibile est, vt non fecerit. Item, inutilis videtur stipulatio, *ne facias furem*, quia non videtur hoc præstari posse, vt, qui sit fur, non sit fur. *dict. l. aliud. 174.* & qui est fur, fieri non potest, vt non sit. Igitur videtur inutilis ea stipulatio. Verum utilis fiet, & vtile pactum *d. l. si ita quis 31. de euict.* & *d. l. non impossibile. de pact.* quia hac stipulatione non agitur, vt factum infectum fiat, & quod est non sit: sed quanti interest, furem non esse, præstari, vel quanti interest furem non fieri; atque omnino vtilem actionem efficiet.

Cuiac. in Recitat. posth.

*Lex 32. De seruis. De hominum
æqualitate.*

Quod attinet ad Ius ciuile, serui pro nullis habentur, non tamen & Iure naturali: Quia quod ad Ius naturale attinet, omnes homines æquales sunt.

Ciuile] *l. 41. ff. de peculio l. 38. §. 7. de verb. oblig. & quo ad ius quoque prætorium l. 20. §. 7. ff. qui Testam. & extraordinarium leg. 7. de falsis.*

Pro nullis] *l. 1. de iure deliberandi, id est nullius iuris habentur l. 3. in f. ff. de capite minutis.*

Habentur] *excipe l. 4. §. 3. de edendo. leg. 53. de iudiciis l. 38. §. 7. de verb. oblig. l. 7. de falsis. vid. Gothofr. ad leg. 3. in fin. de capit. minut. & ad l. 209. in f. eod.*

Naturali] *ideoque solum non repetitur. l. 13. de condi&ct. indeb. l. 83. de solutionibus.*

Æquales] *natura est communis seruis l. 12. in f. de accusat. Iure naturali omnes sunt liberi. Instit. de libert. hinc seruitutem contra naturam esse dicimus l. 4. §. 1. de statu. Senec 4. Epistola 32. Quid est eques Romanus, aut libertinus, aut seruus? nomina ex ambitione, aut ex iniuria nata. Gothofr. hic.*

Seruo instituto oportet dominum adire, *l. nullo 7. de leg. Cornel. de fals. Seruus cum domino nullo modo consistere potest. Idem fere est,*

est, quod dicitur seruos pro mortuis haberi. *l. antepen. C. eod.* nulla in eos cadit obligatio: nullum arbitrii ius: ad solemnia testamenti non adhibentur: tabularii esse non possunt. Idem de seruitute receptum est. *l. cum hic status 32. §. si donator. G. de donat. int. vir. & uxor.* Si vir mulieri donauerit, non valet donatio regulariter: si vir moriatur, valet eius morte, ex Constitut. Seueri: si seruus fiat, non valet. Denique seruus est in nullo numero & ex persona domini tantum stipulatur. *Instit. de stip. seruor. in princip.* Cum stipulatur seruus, domino stipulati videtur. Iure tamen naturali, ut subiicit I C. pro nullo non habetur, quia Iure naturali omnes homines sunt liberi. Seruitus contra ius naturale est. Hinc vero fit, ut seruus, qui iure naturali incognitus est, obligetur naturaliter tantum, non etiam ciuilitur. *l. nec seruus. 41. de pecul.* cum dicimus Seruum debere, factum demonstramus, non ius, *l. eo tempore 30. de pecul. l. atqui natura 19. de negot. gest.* Regulariter igitur seruus iure naturali obligatur. Excipiuntur tamen certi casus, quibus etiam naturaliter non obligatur. Iure Gentium non obligatur: si seruus utroque iure nullus est, neutro obligatur iure, neque Gentium neque Ciuili; etsi ex diuerso liber homo, qui cum seruo contrahit, obligatur naturaliter & Ciuilitur, ut & dominus, non ciuilitur tantum. *d. l.*

ut

nec seruus. Nam absurdum esset, si in vno esset naturalis & Ciuilis obligatio, in altero naturalis tantum; & qui debet Iure Gentium, plerumque etiam debet Iure Ciuili. *l. 1. de pact.* Interdum quod Iure Gentium debetur, non debetur Iure Ciuili, vt pupillus, qui pecuniam mutuam accepit sine tutoris authoritate, si factus sit locupletior ex ea, iure Gentium debet, iure Ciuili non debet, nisi hodie ex Constitutione D. Pii. Qui iure naturali non debet, plerumque etiam non debet Iure Ciuili. Verum vtraque obligatio, Iuris Gentium & Iuris naturæ inhibet conductionem indebiti, *hoc est*, qui altero iure obligatus soluit, non condicit. Hic est effectus obligationis vtriusque; qui soluit, quod debet iure naturæ vel Gentium, non condicit. Item vtrique obligationi accedunt fideiussio & pignus. *l. si pœna 19. l. si non sortem 26. §. libertus 12. de conduct. indeb. leg. 2. de fideiussor.*

Lex 33. De Actore & Red.

IN eo quod velis qui perit, vel is à quo petitur, lucri facturus est, durior causa est petitoris.

Coniunge *l. 125. & l. 128. cum ibi notatis.*

Lucri] lucri causa *Pac.* Duobus de lucro certantibus, deterior est actoris conditio, 2. *Eclog. 3. cap. 33.* nisi alterius causa tempore pen-

F

deat

deat *l. 98. inf. eod.* De lucro ad *l. 41. in fin. l. unic. vers. lucratina C. de imponend. lucrat. de script. lib. 10. tit. 35.*

Petitoris] *l. 154. infr. eod.* e contrario melior est possessoris *v. l. 126. inf. l. 128. l. 154. inf. eod. l. 41. l. 48. ff. de re iudic.*

Hæc regula est eadem cum ea, quam Vlpian. constitui t in *l. nemo §. ult. infr. h. t.* Cum de lucro quæritur duorum; hoc est, actoris & rei, melior est causa possidentis *l. in pari 128. hoc tit.* in pari causa potior possessor habetur. *Theoph. in §. æque. Instit. de act. §. retinenda Instit. de interd. Petitor* probare debet, quod intendit, ideoque est melior causa possidentis; nisi probet, possessio manet in prima causa. Nam possessori non incumbit onus probandi; imo cum est obscurum, quod in iudicium erat deductum, semper iudicatur contra petito rem, Nam debuit secum diligentius considerare, antequam ageret. Qua de causa actio de dolo est temporaria, exceptio perpetua. *l. ult. §. penult. de doli except. l. 1. de Saluian. interd. t.*

Lex 34. De Interpretatione Contractuum.

Semper in stipulationibus & in cæteris contractibus id sequimur quod actum est, aut, si non appareat quod actum est, erit consequens, vt id sequamur quod in regione, in qua actum

actum est, frequentatur. Quid ergo si neque regionis mos appareat, quia varius fuit? ad id quod minimum est, redigenda summa est.

Semper] quoties scilicet constat de voluntate. Alias si nullis signis extrinsecis voluntas scripto manifesto contraria declaratur, scripturæ stabilitur. *l. 19. ff. de usu. legato. l. 112. l. 126. §. 2. in f. de verb. obligat. l. 68. §. 1. ff. de fide iussoribus l. ult. C. comm. utriusque iudicij.* Est enim scriptura mentis & animi testimonium ac indicium, eam tamen ex communi usu interpretamur. *l. 7. §. 2. in fin. ff. de supellect.* aut certo iudicio prudentum *l. 125. ff. de verb. significat.*

Actum] *v. l. 52. ff. de verb. oblig. 2. Eclog. 3. cap. 34. quod agitur l. 3. ff. de reb. creditis.* actum opponitur dicto. *l. 6. §. 1. ff. de contrah. empt.* Actum igitur est mens contrahentium ac voluntas leg. *219 ff. de verb. signif. l. ult. C. qua res pign.* Res *l. 41. ff. de Iure dotium; Veritas l. 1. l. 3. C. plus valere quod agitur.*

Aut] quod si non apparet: alias, unde si non apparet. *Pac.*

Id] id est, consuetudinem regionis sequimur *Eclog. ib. v. l. 50. in f. de legatis 1. adde l. 3. in fin. ff. de testib. leg. 21. §. 1. in fin. Qui Testament. adde leg. 37. ff. de legib. l. 3. l. 7. §. 2. in fin. ff. de supellect. l. 14. §. 2. de alim. l. 17. §. 1. de aqua plu.* & ideo conducere, cōcedere, cōtrahere, & quidvis agere, pro more regionis in dubio præsumitur.

mitur: vide *Decium hic*. Nam sicut natura non separatur à subiecto, ita nec à consueto. Quod est de consuetudine, habetur pro pacto. *Gothofr. hic*.

Minimum] *Eclog. ib. v. l. 9. ff. eod.*

Redigenda] ne alioquin actus pereat, cuius conseruatio, quantum fieri potest, attenditur. *l. 80. ff. de verb. obligationib.*

In omnibus contractibus in primis id sequimur, quod actum est; vt in bonæ fidei contractibus veniunt vsuræ, de quibus actum est; & si non appareat, quid actum sit, veniunt vsuræ, quæ in ea regione frequentantur, in qua contractum est *l. 1. pr. l. 37. de usur.* Et si hic mos varius sit, veniunt vsuræ leuiiores. In contractibus stricti iuris veniunt hæ, quæ in his constitutæ sunt. Denique nullæ debentur, nisi certæ in stipulationem deductæ sint: vt, *Centum, & vsuras promittis*? Si non appareat conuentio vsurarum, nullæ debentur, *l. quod in stipulatione; l. 1. tutor. 41. §. ult. de usur.* In contractibus vero bonæ fidei veniunt ex officio iudicis. Potest etiam exemplum poni de emptione, venditione, & euictione *l. 6. de euict.* Vt rursus, si incertus sit mos regionis, dicamus potius conuentum esse de simpla, quam de dupla, de qua non cauetur, nisi ex conuentione vel more regionis. Si conuentio desit, simplum compelletur venditor exsoluere: sic etiam

iam si mos non appareat, simpla tantum præstat. Itaque semper in obscuris sequimur, non quod minimum est, sed *primo*, quod actum est: *deinde* consuetudinem: *tertio* demum quod est minimum. Sed hoc extremum fit non tantum in contractibus; sed etiam in aliis rebus & causis æstimatio eius, quod interest, ad exiguam summam reducitur *l. ult. de prætor. stipul.* Et si iudices plures damnaverint diuersis summis, nullam sententiam spectamus: sed id quod minimum est, sequimur. *l. inter pares 38. de re iud.* Nam inter pares sententias potior est sententia, quæ pro reo pronuntiatur, quod ius est vetustissimum, vt apparet ex *Augustino lib. 7. de Cinitat. Dei.* Hodie non pronuntiatur pro reo in pari causa, sed assumuntur alii iudices, qui hanc diuersitatem dirimant. Hoc etiam quod dicitur in *hac l.* Accurs. transfert ad nummos promissos indistincte, & ita vtimur, vt exiguiore debeantur. *Cuiac. in Recit. posth.*

Ad Leg. 35. Quibus modis tollitur obligatio.

Nihil tam naturale est, quam eo genere quicque dissolvere, quo colligatum est. Ideo verborum obligatio verbis tollitur: Nudi consensus obligatio, contrario consensu dissolvitur.

Ex l. an inutilis. de accept.

F

3

Natur

Naturale] hoc fallit in matrimoniis. *v. l. 8. C. de repud. & bonorum possessione l. ult. Cod. qui admitti.*

Eo] id est, eadem fide, alio pacto, altero consensu, aliis verbis *v. §. 1. Inst. quib. mod. toll. oblig.*

Quidque] quodque *vulgat. Hal.*

Dissolvere] *l. 100. l. 153. infr. eod. v. l. 80. ff. de solutionib. cap. 1. extr. eo. §. ult. Instit. quib. mod. toll. oblig. l. 1. C. quando licet ab empt.*

Colligatum est] ex necessitate scilicet, non ex superfluo. ideo Testamentum ad pias causas factum coram septem testibus, tollitur per secundum factum coram duobus testibus. *Decius hic num. 5. Gothof.* Huic *l.* iungi potest *l. 8. §. penult. de acceptil.* quæ ostendit, obligationem verborum etiam tolli verbis, *hoc est* acceptilatione, quæ & ipsa fit solemnibus verbis. Sic consensus contrario consensu tollitur, *res re. l. prout 80. de solutionib.* Sed non est existimandum, sic solummodo solui, sed & aliis modis, vt verborum obligatio solutione, nouatione, confusione, & aliis quibusdam. Pacto non tollitur obligatio, nisi per exceptionem. *Certis modis contrahitur obligatio & dissoluitur l. exceptiones. 7. §. 1. de except. l. obligamur. 52. de obligat. & act.* Pactum semper valet ad exceptionem. Regula hæc tantum est de obligatione ex contractu tollenda ipso iure. *Cuiac. in Recit. posth.*

Lex 36. De Culpa.

Culpa est, immiscere se rei, ad se non pertinenti.

Culpa] *c. non est sine culpa. 19. de regulis in sexto.*

Est] mulieri l. 8. §. 1. ad L. Aquil. artificii. l. 9. §. 5. l. 13. §. 5. ff. locati: obstetrici l. 9. ad L. Aquiliam. l. 3. §. 2. de sicariis: medico l. 6. §. 7. de offic. Presid. §. 7. Instit. de L. Aquil. adfessori l. 2. quod quisque iur. iudici. l. 5. §. 4. de obligat. l. 6. de variis & extraordinariis. Instit. de obligat. ex quasi delict. in pr.

Rei] id est negotio.

Nihil pertinenti] id est, cuius est ignarus ac imperitus d. §. 1. d. §. 5. quæ est aliena l. 19. in fin. de Nonationib. l. 4. C. de actuariis, in qua nullum ius habet aut interesse l. 71. l. 181. de verbor. signif. Gothofr. hic. Exemplo sit. Cum vellem rem vindicare, quam meam esse existimabam, quidam se obtulit defensionis rei, & litem contestatus est, & causa cecidit: negat se possidere? hic condemnatur omnino, quod est in l. qui se liti 45. de hered. petit. & l. 25. de rei vind. quoniam suo nomine rem defendit, nec potest dici gestor, nec voluntarius procurator, aut amicus, ut dicitur apud Cicer. in Brut. Huic regulæ etiam potest esse locus in procuratore voluntario. Nam etsi voluntarii procuratoris officium lau-

detur, non culpetur, nonnunquam tamen hoc ei imputatur, cur se immiscuerit rei ad se non pertinenti. Nam si minoris 25. annis causam suscepit, & damnatus sit, ipse solus iudicati actione tenetur, nec regressum aduersus minorem habet. *l. eum qui. 46. de minorib. l. iam tamen 5. §. nunc videamus. 3. iudicat. solui.* Nam hic accessit ad rem ad se non pertinentem. Quidam fideiussit pro alio iudicatum solui, hic promittit quantitatem certam, nec etiam defensionem suscipit. Sed quid si defensionem subeat ultro, & condemnetur? Repetet quidem, quod soluit, à reo principali, sed non sumptu litis. Nam accessit ad defensionem, cui non erat adstrictus, Laus igitur est interdum, immiscere se rei amici, & culpa nonnunquam.

Ad leg. 37. De condemnatione & absolutione.

Nemo qui condemnare potest, absolvere non potest.

Coniunge *l. eum qui. de iurisdic. l. si locus. de ind. l. si index. de re ind.*

Nemo] cui condemnandi potestas non competit, is absolvere non potest *l. 6. in fin. principii. ff. de off. procons. & è contra l. 3. de re indic.*

Condemnare] condemnare non potest vulgata.

Potest] excipe l. 3. §. 2. C. ubi senatores. Hæc lex repetitur in l. 3. de re iud. pertinet ad veterem formulam iudicum datorum, quæ erat *Condemna eum index, si pareat, &c.* Quæritur, an is possit absolvere? Ita, quia & condemnare & absolvere potuit. *Cuiac. in Recitat.*

Lex 38. De herede.

Sicut pœna ex delicto defuncti, heres teneri non debet; ita nec lucrum facere, si quid ex ea re ad eum peruenisset.

Coniunge l. 12. de oblig. & actionib.

Pœna] 2. Ecl. 3. cap. 37. v. l. 33. de obligat.

Ex] Recte ait lex, *Ex delicto.* Nam ex contractu hæres tenetur in solidum l. ex depositi 12. de oblig. & act. Ex delictis defuncti, hæres tenetur de eo, quod ad ipsos peruenit. l. 3. de vi, & vi arm. Ex contractibus in solidum. l. hoc iure 152. & ult. h. t. quæ lex tota pertinet ad tit. unde vi. In omnibus contractibus, inquit, in quibus inest doli præstatio vel bona fides, agitur de dolo in solidum aduersus heredem: quod repetitur l. ad ea. 157. §. ult. hoc tit. Denique ex contractibus actiones de dolo in heredes dantur in solidum: actio illa extraordinaria in solidum non datur de dolo. Ab hac sententia qua dicitur dari actionem ex contractu in solidum, excipitur actio depositi, incendii, naufragii, tumultus causa; qui ex his causis negat depositum, tenetur in duplum, hæres autem in sim-

F S plum

plum tantum, siue peruenierit, siue non. Nam videtur esse ex delicto. Denique ex contractu est actio pœnalis plerumque in defunctum. Excipitur ab hac regula actio de precario, quæ est ex quasi contractu & tamen in hæredes ea nō datur ob dolum malum, nisi quatenus peruenierit. *l. quæsitum 8. §. ult. de precar.* quia precarium hæredem non sequitur; alii contractus sequuntur hæredes, quæ de causa in solidum tenentur. *Dices:* soluitur morte societas: loci iis tamen in solidum datur. *Resp.* Etsi societas non sequatur hæredem, sequitur tamen lucrum *l. nemo. 35. l. verum 63. §. in hæredem. 8. pro socio.* Ex precario nullum potest præstari emolumentum hæredi: ut, si quis vsus sit veste aliena precario, nullum transit commodum in hæredem. Itaque à definitione excipe actionem depositi, quam nominatim excipit *Bulg. in l. in depositi 9. depos.* Et ad eas actiones referendus est *§. Alioquin. Instit. de perpet. & tempor. act. Cuiac.*

Delicto] Delicti nomen latissime accipe pro omni maleficio. Nam hoc nomine non tantum priuata delicta veniunt, ut furtum, iniuria, rapina, damnum iniuria datum, sed & dolum, & metus, & iniqua distributio, ob quam comparatur actio tributoria, ex qua non tenetur hæres, nisi ex eo, quod peruenit dolo defuncti, hoc est, quod ait *l. toties. 44. h. t.* quæ lex perti-

pertinet ad actionem illam tributariam. Eadem est conditio omnium actionum in factum, quæ dolum coercent, ut in actione, quod falso tutore autore gestum esse dicetur, & in edicto, si mentor, & in edicto, de eo per quem factum erit: Illis edictis punitur dolus, nec datur iis edictis actio in heredem, nisi pervenerit aliquid ad eum.

Delictum intelligitur etiam de quasi delicto, qua actione nihil heres præstat, nisi inceperit à testatore l. ult. §. ult. naut. caup. stabularii, &c. l. 5. §. hac autem. de iis qui effud. vel de iec. Cuiac. in Recit. posth.

Lucrum] l. 5. de calumniatoribus l. 1. in f. l. 3. de vi & vi. l. 26. de dolo l. 3. §. 12. de peculio leg. 14. §. 5. in f. leg. 19. quod metus causa leg. 35. de obligat. leg. 2. in fin. vi bonorum l. 1. de privatis delictis l. 2. C. unde vi.

Ad eum] idem est in pupillo leg. 3. §. 1. de tributaria. v. l. 1. l. 5. de autoritat. tut. in Ecclesia, & bonæ fidei possessore. Decius hic. Gothof.

Hæres ex delicto defuncti, pœnali actione non tenetur; neque pœnam fert, neque lucrum, nisi de eo, quod ad eum pervenit. h. & l. pupillum III. §. in heredem infr. h. t. Pœna est accipienda latissime. Nam non solæ pœnales actiones, sed & mixtæ veniunt; quæ habent hoc commune, ut morte rei pereant: ut, furti actio non datur in heredem, etiam si quid ad eum

cum peruenerit, quia mere pœnalis est. Serui
 corrupti actio, & arborum furtim cæsarum, &
 damni, & metus causa in heredes dantur de
 eo, quod ad eos peruenit, ne lucrum ferant
 ex delicto defuncti, quod turpe est. Excipitur
 tantum actio vi bonorum raptorum, quæ
 mixta est, & non datur in hæredem. *l. 2. §. ult.
 vi bon. rapt.* & tamen cæteræ omnes mixtæ a-
 ctiones in hæredem dantur de eo, quod ad
 eum peruenerit, quia vt ea lex ostendit, eo
 nomine est propria plerumque actio in hære-
 dem. Mixtis actionibus insunt actiones ex
 delicto, quæ rei persecutionem habent, qui-
 bus nihil persequitur actor: nisi quod ad rem
 attinet. Hæ actiones non dantur in hæredem,
 nisi de eo, quod peruenit; cuiusmodi est actio
de dolo, & *condictio rerum amotarum*. Excipi-
 tur sola *condictio furtiua*, quæ datur in hære-
 dem in solidum *leg. in condictione 9. de condict.
 furt.* Leuius est *submonere* quam *surripere*. Ex
 iis constituimus omnes actiones ex delicto
 morte interire, excepta condictione furtiua.
 Quod quamuis dissuadere videatur *l. 9. §. ult.
 §. l. 10. de iur. & rat. distrabend.* quæ leges vi-
 dentur conductionem furtiuam numerare in-
 ter eas actiones, quæ morte intereunt. Om-
 nino tamen eam distinguere oportet à cæteris
 actionibus; & quidem furti & damni iniuria
 dati actio interit morte: condictio vero furti-
 ua non

Na non interit. Itaque separari debet à cæteris actionibus. Rursus ita constituimus ex superioribus, omnes actiones, quæ rem; aut vtrumque persequuntur, dari in heredem de eo, quod ad eum peruenit, excepta actione *vi bonorum raptorum*. Quæ vero meram pœnam persequuntur, nullo modo in heredem dantur. Eadem est conditio actionis iniuriarum. *Cuiac. in Recitat. posth.*

Lex 39. De eo quod per alium fit quo minus fiat.

[N omnibus causis pro facto accipitur id, in quo per alium mora fit quo minus fiat.

Accipitur] cur ita? v. l. 155. h. t.

In quo] in quo quis alium perhorrescit, quo minus fiat. *vulgat. Pac.* vt sit sensus, Pro facto haberi, quod fieri propter metum non potuit. v. l. 22. C. de iis quæ propter metum.

Mora] mora est *Hal.* Si creditor aut actor est in mora, debitor fecisse videtur l. 1. §. 3. de eo per quem. l. 17. §. 3. ff. de usur. adde cap. mora 25. de regul. in 6. *Gothof. hic.*

Certum est, conditionem haberi pro completa, si per debitorem fiat, quo minus impleatur conditio. l. in exsecutione 85. §. ult. de verb. obligat. Quidam promisit sub conditione, & curauit ne conditio existeret: *lex ait*, Eum tene-
ti, per-

ri, perinde ac si impleta esset. Idem est in l. 24. §. *Julianus de condit. & demonstrat.* Quid dicemus, si non per contrahentes fiat, quo minus conditio impleatur? Puto etiam hoc casu conditionem haberi pro completa, si per alium, in cuius persona erat implenda, fiat, quo minus impleatur. Finge ab hærede mihi legatum relictum, si *Gaio decem darem*, Gaius non vult accipere? non ideo minus petam legatum. Per alium non videtur mora fieri, nisi factum in eius personam sit collatum. Aliud est *moram facere*, aliud *obstare conditioni*, ut si ita sit conditio, si *decem dederis Gaio*: si te volentem dare, vel accipientem quis prohibeat, dicitur obstare: si Gaius noller accipere, dicitur per illum mora fieri. Quid vero si per extraneum impediatur conditio? videtur hoc casu non haberi pro impleta, imo defecisse l. *inde Neratius 23. §. idem 2. ad L. Aquil.* Species est: heres esto, si seruum Stichum manumiserit. Stichus occiditur ante aditam hereditatem. Mors Stichi obstat conditioni: nec poteris adire hereditatem, sed habebis æstimationem serui occisi ex lege Aquilia, quo seruo manumisso tibi adquisisses hereditatem. Itaque si extraneus sit impedimento conditioni, non habetur pro impleta. Obstat l. *que sub conditione 8. §. mortuo autem 7. de condit. institution. & l. impia 45. de legat. 1.* In quibus hæres ita institutus, si seruum manu-

manumiserit, seruo occiso adit hereditatem. Respondeo in l. inde Neratius 23. considerandum est, seruum fuisse occisum post mortem testatoris, quo tempore iam debuerat manumitti seruus. At in l. quæ sub condit. 8. seruus est mortuus viuo testatore, nec poterat manumitti conditionis implendæ causa. Cuiac. in Recit. posth.

Lex 40. De furioso & prodigo.

Furiosi, vel eius cui bonis interdictum sit, nulla voluntas est.

Coniunge l. 20. de aqua plu. arc.

Vide l. 5. ff. h. t. vbi hæc lex exposita est.

Furiosi] ac dementis leg. 17. ff. *Qui Testam.* Quoad furiosos attinet, distinguendum est; alii sunt in continuo furore, alii interuallarum habent furorem. Priores ne quidem acquire-re possunt: alii possunt in iudicio, Testamento, tutela & similibus. vide Hotom. 3 obs. 29. Adde notata sup. ad l. 5. h. t.

Eius] masculi vel mulieris. l. 15. ff. de curat. furios.

Cui bonis] id est prodigi leg. 1. ff. de curat. furios.

Interdictum] à iudice scilicet, idque non perfunctorie, sed vel ex officio, de industria: aut prodigi agnatis, aut amicis petentibus. Decimus hic.

Nulla]

Nulla] in amittendo & alienando l. 26. ff. de contra. empt. l. 18. ff. quites tam. l. 12. ff. de usurpat. non in adquirendo. l. 3. in f. ff. de acquir. hered. l. 6. ff. de verb. obligat. l. 3. ff. de nouationibus. l. 18. §. 2. ff. de castrensi peculio.

Nulla est] Hinc colligit Clárus, Prodigalitate poenam eleuari. §. sentent. §. ult. quest. 60. n. 6.

Lex 41. De Actore & reo. Dere obscura.

Non debet actori licere, quod reo non permittitur.

Actori] & accusatori.

Reo] v. l. 125. h. t. cap. non licet 32. de regul. in sext. vbi vide Dynum: ad 'el. 17. l. 25. ff. de procuratoribus. Nota de argumento à reo ad actorem l. 9. §. 6. ff. de iureiurand.

Duæ hic sunt regulæ. *Prima* exemplum est: Reo non licet mutare procuratorem post litem contestatam. idem ergo est in actore. leg. quæ omnia 25. de procurat. Vulgo dicitur: *Quod licet actori, licet & reo*: quæ de causa Ioannes scribit, reo licere in se onus probandi transferre, cum id actori liceat. Secundum Ioannem igitur multo magis reo constat morem esse gerendum probare volenti.

Secunda regula. Notissimum est ei, qui sol-

uit

nit sciens, non competere condictionem indebiti. Is ergo qui ignorans soluit, habet condictionem indebiti, & sic repetitionem quæ fit per condictionem indebiti. *tot. tit. de condict. indeb.* Si dubitetur, an quis ignorans vel sciens soluerit, præsumitur ignorans. *l. si non scire. 26. §. si quis falso. 2. de condict. indeb.* Sic in obscuro potius fauere debemus condicenti indebitum, quam reo contendenti sibi donatum esse. Potest obiici *l. idem est. 17. de reb. dub.* cuius hæc est sententia: Vir & vxor simul decesserunt: repetentne dotem hæredes vxoris, quasi præmortuo viro, an vero mariti hæredes quasi præmortua vxore retinebunt? Fauebitur hoc casu potius hæredibus mariti, quam iis, qui repetunt quasi præmortuo marito? Species hæc non conuenit huic regulæ, quia dos quam retinet hæres mariti, non est lucrum aduentitium, sed rei iam quæsitæ retentio. Itaque ea nihil obstat. *Cuiac. in Recitat.*

Ad §. i.

Repetitioni] magis ei fauetur qui repetit, quam qui de lucro captando cerrat. Imo magis fauendum minori qui alienum accepit & dilapidauit, quam minori suum repetenti *l. ii. §. 6. ff. de minorib.* Ea res *Gothofr.* mouet, ut hic putet, non inconcinne legi, retentioni in *l. 91. §. 3. in fin. ff. de verb. obligat.*

[Lucro] 2. *Eclog.* 3. *cap.* 40. *l.* 33. *ff. eod. l.* 14. *§. i. ff. de religiosis.*

In re obscura melius est fauere Gaio sortem repetenti, quam Titio vsuras petenti: & fauetur actori potius, quam reo, quia actor de damno reus de lucro certat. *l. ult. §. si omnes. de iure deliberand.* Cum vterque certat de damno, vellucro, fateor faueri reo, hoc est, in pari causa. Dispar autem est causa, si actor de lucro, de damno reus disceptet. In dispari causa ei, qui de damno est sollicitus, potius fauemus. Præsumitur igitur potius ignorans soluisse quam sciens.

Ad Leg. 42. De Ignorantia.

Qui in alterius causam succedunt, iustam habent causam ignorantiae, an id quod peteretur, deberetur. Fideiussores quoque non minus quam hæredes iustam ignorantiam possunt allegare. Hæc ita de hærede dicta sunt, si cum eo agetur, non etiam si agat. Nam plane si agat, certus esse debet, cum sit in potestate eius, quando velit, experiri, & ante debet rem diligenter explorare, & tunc ad agendum procedere.

Alterius] alieni facti ignorantia excusat. *l. ii. ff. ad Velleianum. l. 21. §. i. ff. de act. empt. l. ult. in f. ff. pro suo.* non proprii, ac muneris. hinc illud, *Non potest esse pastoris excusatio, si lupus oves comedit.*

medit, & pastor nescit. cap. quamuis. 20. extr. de reg. iuris.

Iustam] An venia dignam & immunem a pœna? utrique. Imo, non utrique *l. 9. ff. de nautico fenore. l. 77. ff. de verb. obligat. solue.* Non utiq; ; stricto iure: aliud ex æquo dicimus. adde dict. *cap. 14.*

Causam] *l. 19. ff. eod.* adde *l. 49. §. 2. ff. de verb. obligat. cap. cum quis 14. de regul. in sexto.*

Ignorantia] ea cessat in iis quæ in Testamento continentur. *l. 12. ff. de transactionib.*

Peteretur] aliud erit, si ipsi petant: *infra. h. t. & l. 49. §. 2. ff. de verb. oblig.*

Fideiussores] *l. 59. ff. de condict. indeb. v. l. 8. §. 1. 8. l. 29. in princ. & §. 2. ff. mandati.*

Non etiam] *d. §. 2. & l. 37. ff. de arbitris* : nisi iusta causa aliud suadeat.

Cum sit] *l. 5. in ff. de except. doli l. 6. Cod. de temp. in integ.*

Eius] aliud in reo *l. 2. C. de dilationibus.*

Hæres iuste ignorare potest negotia defuncti: quamobrem si heres soluerit, potest ei dari conditio indebiti, quæ non datur ob supernam ignorantiam. Eadem ratione hæredi eius, cum quo contrahitur, non potest iusiurandum deferri: quia contractum defuncti potest ignorare. Itaque recusabit iusiurandum. *Paul. lib. 2. Sentent. tit. 2.* Fideiussori quoque iusta est ignorantia: si fideiussor conuentus ex causa fideius-

G 2 fionis,

tionis, omiserit exceptionem pacti, vel non numeratæ pecuniæ, & cum eam ignoraret, soluit, nihil ei imputatur, & repetet solutum actione mandati a reo principali. Idem est, si, cum debitor soluisset, fideiussor ignarus soluerit; nam repetet fideiussor solutum. *l. si fideiussor. 29. mandati.* Quod diximus hæredis esse iustam ignorantiam, hoc procedit ita, si heres conueniatur ex contractu defuncti: Non si agat. Nam si agit, paratus debet venire ad agendum, hoc est, diligenter explorato iure defuncti. Itaque non est iusta ignorantia hæredis agentis: sed eius cum quo agitur, qui plerumque incogitantè accedit ad causam. *l. pure. 5. §. penult. de dol. except. l. 2. C. de dilation.* Præterea, hæc ratio efficit, ut reus qualiter qualiter instructus veniat ad iudicium. *l. 1. de edendo*, ut constet de re vel qualitate, quæ petitur. Nam edita actio debet comprehendere non tantum genus actionis, sed & rei qualitatem, idque propter periculum plus petitionis, ut scribitur constituit. *Hermog.* Cæterum hæres si petit, iustam ignorantiam non allegat: imo si plus petat, causa cadit iure antiquo, vel iure nouo in prænam incidet ex causa iusta. Nam debuit rem diligentius explorare, quando vellet

agere. *Cuiac. in Recitat.*

posth.

Ad L.

Ad L. 43. De concurrentibus defensionibus.

Nemo ex his qui negant se debere, prohibetur etiam alia defensione vti, nisi lex impedit.

Prohibetur] nisi mentitus sit. l. 1. §. 15. ff. si quadrupes l. 21. §. 2. l. 22. in fin ff. de noxalib.

Alia] v. l. 5. l. 8. ff. de except. cap. nullus pluribus 20. de regulis in sexto. 2. Eclog. 3. cap. 43.

Eiusdem] 2. Eclog. 3. cap. 43. nam variarum rerum nomine, varias simul actiones edi posse constat. l. 11. ff. de iurisdic. l. 35. §. 1 ff. locati.

Vna] vna tantum Pac. In realibus actionibus Hotomannus 27. illustr. id admittit arg. l. 3. l. 5. l. 6. l. 7. ff. de except. rei indicat. in personalibus negat. l. 130. h. t. l. 14. §. 2. ff. de except. rei iudic. l. 60. de obligat. vide Hotom. ibid.

Debet] & potest, non modo post vnius actionis damnationem l. 93. §. 1. ff. de legat. 3. l. 28. §. ultimo ff. de liberat. verum etiam post vnius victoriam l. 10. ff. de act. empt. l. 18. ff. de obligat. interdum eandem instaurare ac referre certis de causis, veluti ob iustum errorem l. 13. ff. de instit. l. 1. §. ultimo ff. quando de pecul. l. 4. §. ultim. ff. quod cum eo. vide Hotomannum ibidem.

Dux hinc proponuntur regulæ, vna de reo, altera de actore. Vtraque coniunctâ efficiens, plus reo permitti quam actori. Reo permitti-

tur pluribus exceptionibus vti, etiam diuersis. *lis qui dicit. §. l. nemo. 8. de exceptio.* & negare potest se accepisse pecuniam, & præterea opponere pacti exceptionem. Actori autem non permittitur pluribus actionibus vti eadem de re simul ad eundem finem. *l. plura 53. de obligat. & act.* vt legatorum nomine non potest legatarius vti variis actionibus, *l. cum filius. 76. §. penult. de legat. 2.* Et si commodatarius rem deteriorem fecerit, ei qui commodauit competunt duæ actiones, commodati & legis Aquilia: sed vna tantum debet esse contentus. De re etiam furto sublata est actio in rem, & actio furti; vna tantum debet esse contentus. Sed addit in hac lege, nisi lex impediat. Hanc interpretationem recipit ex *Novell. 18. de trient. & semiss. §. studium.* ex qua forsitan hæc verba adiecta sunt, vt similia verba *l. i. (od. de reb. cred. propter l. ult. eod.* Ea Nouella continetur, vt reus conuentus rei vindicatione, qui negauit rem esse actoris, postea conuictus, non possit allegare contra, sed transferre debet rem in actorem. Ceterum cum initio negauit rem esse actoris, non debet transfugere ad hypothecam de actione conuentionali. Cauetur autem ea Nouella vt is, qui negauit se debere, non possit postea dicere, se soluisse. Nam iterum soluit, qui negauit se debere, Hæc est pœna inficiationis:

nis:

nis: & ita lex impedit, ne reus utatur pluribus exceptionibus. *Cuiac. in Recitat. posth.*

Ad Leg. 44. De herede.

TOties in heredem damus actionem de eo, quod ad eum peruenit, quoties ex dolo defuncti conuenitur, non quoties ex suo.

Hæc lex supra exposita est in l. 38.

Damus] damus actionem *Pac.*

Quod] v. l. 37. h. t. l. 33. de obligat.

Ex dolo] de dolo. *Pac.*

Suo] l. 9. in f. ff. de tributoria. 2. Eclog. 3. cap. 44. tunc enim in solidum tenetur. *Gothof.*

Ad Leg. 45. De conuentionibus.

NEque pignus, neque depositum, neque precarium, neque emptio, neque locatio rei suæ consistere potest.

Pignus] l. 29. ff. de pignorat. act. v. l. 30. in fin. ff. de except. rei indic. Adde 2. Eclog. 3. cap. 45.

Depositum] v. l. 15. ff. de depositi.

Precarium] v. l. 1. §. 11. ff. de itinere actuque, l. 4. §. 3. ff. de precario.

Emptio] l. 16. ff. de contrah. empt v. l. 4. C. de contrah. empt.

Locatio] v. l. 20. C. de locat. adde nec ususfr. nec seruitus.

Rei] proprietatem proprietarius emere non potest, sed possessionem, & e contra *leg. 28. de acquir. possess.*

Huius regulæ multi sunt effectus, ad id vt interpelletur vsucapio; si rem, quam cœpi vsucapere, domino locauerim. Idem est, si eam rem domino vendidero, vel pignori obligauero. *l. ei, a quo 21. l. non solum 33. §. si rem tuam §. de usurpat. & vsucap.* Et si dominus ignorans rem suam emerit, pretio soluto indebiti condictioem habet, quia emptio rei meæ non consistit, *leg. sue rei 18. de contrah. empt.* Qui rem suam conducit, non tenetur locati; qui rem suam apud se deponi patitur, non tenetur depositi. *l. qui rem suam 15. de pos.* Postremus effectus huius regulæ est, vt pignus tollatur acquisitione dominii, licet non semper actio hypothecaria tollatur. *l. pen. §. ult. de except. rei indic.* in cuius specie sublata hypotheca comparatione dominii, non tollitur hypothecaria actio *l. 25. de noxal. act.* Male Accursius ad *d. l. penult.* coniungit *l. debitor 59. ad Senatusconsultum Trebellianum.* Quæstio legis penultimæ est, an sublata hypotheca, tollatur actio hypothecæ? Recte ait Iurisconsultus, *REI SVÆ*, hoc est proprietatis: nam possessionis & precarium & venditio potest consistere. *l. si aliquam rem 28. de acquirend. possess. l. si in emptione 34. §. rei sue, de contrah. empt.* Si rem
meam

meam mihi reddi stipulet, valet stipulatio: si dari, non valet *leg. 4. §. Labeo, de doli except.* Rursus hæc non valent, si fiant pure, si sub conditione, valent. Item, rem meam recte emo sub conditione. *l. existimo 98. de verborum obligat.* Præterea quædam ex iis negotiis inter ignorantes non recte contrahuntur, inter scientes recte. Sciens dominus à sciente domino recte conducit: ut si fundum meum possideas, ego recte à te conducam, cum rem possidere videat iure conductionis. *l. quadam 77. de rei vindicat.* Re, quam volumus alienare, conducta, vel in ea relicto usufructu, videtur usufructus ab eo constitui. *Cuiac. in Recit. posth.*

Ad §. 1.

De posteriore sententia huius legis dictum est in *l. 27. h. tit.*

Ad Leg. 46. De pæna.

QUod à quoquam pænz nomine exactum est, id eidem restituere nemo cogitur.

Repetere] pænz depensæ, repeti non solent. *l. 19. l. 42. ff. de condict. indeb. leg. 22. ff. de pignorat. adde leg. 52. in fin. Pro socio. leg. 74 de solut.* In *l. pæna 42. de condict. indeb.* ICTUS ait: Non solent repeti pænz quæ depensæ sunt. Verbo SOLENT significatur esse regulam.

ut in l. pupillum h. t. & comprobatur l. 1. ad L. Jul. de ambitu. Si damnatus de ambitu in integrum restituatur, restituitur famæ suæ, sed non petet pœnam 100. aureorum, licet res redierit ad causam indebiti. Idem probatur *in leg. 3. §. & si sub conditione 14. de tab. exhibend.* Quidam legatarius est sub conditione, ea pendente sibi vult exhiberi tabulas: feret pœnam contumaciæ heres, nisi exhibuerit: ablata pœna contumaciæ, deficit conditio. An cogitur pœnam restituere? minime. Pœnæ enim non solent repeti quæ depensæ sunt. Lex ait, eidem, hoc est, à quo pœna exacta est. Comprobatur hæc regula *in l. si debitor. 79. de furt. & l. id quod 74. de solution.* Interdum fit furtum rei suæ. Quod si creditor furti actionem aduersus debitorem habuerit, an in sortem computabitur pœna? Minime, sed cedit lucro creditoris. In conductore & commodatario id fit, vt, qui rem conduxit, si rem surripuit, locatori teneatur locato. *l. 6. locati. leg. vlt. §. si autem C. de furt.* Namque magna est differentia inter creditorem, conductorem, locatorem, commodatarium. *Cuiac. in Recitat.*

Ad Leg. 47. De consilio, & sociis.

CONSILII non fraudulentum nulla obligatio est: cæterum si dolus & calliditas intercessit, de dolo actio competit.

Ex

Ex tit. mand. v. l. 2.

Consilii] 2. Eclog. 3. cap. 46. c. nullus 61. de reg. in sexto l. 2. inf. ff. mandati.

Fraudulenti] Nam fraudulentum obligat. v. l. 8. ff. de dolo. l. 1. §. 3. ff. de seru. corrupt. l. 43. §. 3. ff. de furtis l. 20. C. eod. l. 16. ff. de pœnis: & si aliter sine consilio nostro id non erat factururus. leg. 6. §. 5. ff. mandati.

Socius] 2. Eclog. 3. c. 47 l. 19. l. 20. ff. pro socio. dicidem in liberto liberti l. 105. ff. de verb. signif. & vasallo mei vasalli, & colono mei coloni (ratione tamen alterius, non eiusdem prædii, quod à me vasallus habet.) Non idem in amico inimici mei. leg. 1. §. 10. ff. de off. præf. vrb. l. 3. ff. de testib. l. 4. §. 3. ff. de legationibus: v. l. 28. C. de inoff. & in fideiussore fideiussoris mei l. 27. §. 2. §. 3. §. 4. ff. de fideiussorib.

Dux sunt sententiæ huius legis. Prima pertinet ad negotium mandati, vt docetur l. 2. §. ult. mandati. Mandatum non contrahitur tantum gratia, vt si ego mandem tibi, vt pecunia tua fundum potius emas, quam fœnus contrahas, hoc non est mandatum, sed consilium, quod nempe suadet, vt potius in eam rem conuertas pecuniam, quam in aliam: tu debes explorare, an consilium tibi expediat. Itaque ex consilio nemo obligatur. Aliud est mandatum, aliud consilium. Ex mandato est obligatio, ex consilio bona fide dato, non item;

item; ex consilio mala fide dato, est actio de dolo. Mandavi procuratori meo, ut vteretur consilio Sempronii, qui adhibitus, suavit, ut pecuniam meam fœnori collocaret: quo consilio usus est Procurator, & res male cecidit, nam eam male collocavit: Sempronius non tenebitur, nisi dolo suavit: tunc enim tenebitur de dolo malo, non mandato. *l. idem quero §. si quis ea. 7. mandati.* Nunquam ex consilio est actio mandati, sed de dolo. Malum consilium coercetur in maleficiis, propriis actionibus, ut actio ex ope consilioque datur in duplum, *l. ult. C. de noxal. actionibus.* Est etiam actio servi corrupti *l. 1. l. persuaderi. de servo corrupti.* Ait Prætor, teneri hac actione duplicem, qui persuasit servo alieno. Persuadere, est cogere sibi parere, illud certe plus est quam compellere, hoc est valde compellere. Sed inquit *dist. 1. 1.* Persuadere est verbum commune. Nam suadet is & qui bonum consilium & qui malum dat. Ideoque Prætor adiicit, **MA-
LO CONSILIO.** Posterior sententia legis sumpta est ex *l. nam socii 20. pro soc.* Species sumitur ex *l. qui admittitur 19. eodem.* Finge. Ego & tu sumus socii, ego admisi in societatem Titium, qui mihi tantum erit socius, non tibi, cum societas tantum contrahatur consensu, & eum, quem admisi ego, tu non admiseris; & dices: Socii mei socius, non est meus socius. Si ergo ha-

ha-

habeam duos socios, cum mihi sint ambo socii, an ideo inter se censebuntur socii? Minime: fieri enim potest, ut ego cum iis contraxerim, ii tamen inter se non contraxerint, *Cuiac.*

Ad Leg. 48. De calore iracundia, & de Diuortio.

Q Vicquid calore iracundiæ vel fit vel dicitur, non prius ratum est, quam si perseverantis apparet iudicium animi fuisse: ideoque breui reversa vxor, nec diuortisse videtur.

Extit. de diuort.

Dicuntur] in contractib. l. 9. ff. de publicanis: in voto, *Dec. hic num. 3.* in iuramento. l. 2. C. ad L. *Int. Maiestat.* confessione, *Decius hic, numero 4.* at non in delictis. *qua de re v. l. 5. C. de iniuriis.*

Perseuerantia] perseverantis Pac. animi perpetuitate l. 3. ff. de diuortis: & merito. Nam ex perseverantia animi deliberatio præsumitur l. 38. §. 6. ibi, & ideo abstinenti ff. de adulter.

Breui] v. l. 33. ff. de ritu.

Vxor] id ampliatur ad fugitiuum & banntum *Gothofr. hic.*

Diuortium est, quod animi perpetuam diffensionem habet: quod fit calore iracundiæ, non est diuortium. Ex qua sententia multa sequuntur, ut l. quod si 31. de Iur. dot. hoc casu dotem non nouam censeri, sed eiusdem matrimonii

monii manere : vel etiam vt donatio facta interim non valeat , sed vt confirmetur morte, vt omnes donationes inter virum & vxorem. Et vocatur iurgium , non diuortium. Hæc sententia pertinet etiam ad eum , qui inconsulto accusauit , vel peierauit per Principem. *l. 2. ad L. Iul. maiest.*

Ad Leg. 49. De circumuentione.

Alterius circumuentio , alteri non præbet actionem.

Extractum de Tutelis.

Alterius] puta serui *l. 24. ff. de acquir. possess. procuratoris. l. 6. §. 2. ff. de condict. indeb.*

Actionem] & lucrum *v. l. 206. h. t. leg. 3. §. 12. de peculio l. 14. ff. de condict. indeb. vel damnum v. l. 155. h. t.*

Ambigua est oratio. Nam verbum circumuentio hic ambiguum est : & ex inscriptione , certa interpretatio duci non potest. Bulg. & Accurs. ita deducunt. Tutor circumuenit eum , cum quo contrahebat nomine pupilli : hæc tutoris circumuentio non efficit , vt pupillus habeat actionem *l. 4. §. illa etiam questio. 23. de doli except. l. sed & 15. de dolo.* Idem Bulgarus statuit in curatore & procuratore. Et quidem præbet Procurator domino non raro actionem , sed non ex dolo factam. Bona fides nobis sæpe parat

parat actionem, dolus non parat. Si ministerium alterius bona fide interuenerit, sæpe præbet actionem, dolus nunquam. Verum ex suo etiam dolo nemo sibi parat utilem actionem. Cur ergo ita de alterius dolo constituimus, cum de suo quisque dolo ita debeat constituere? Dolus meus non præbet mihi actionem. Nam si dolus interuenerit, non habeo actionem. *l. & eleganter. 7. de dolo.* ut ex alieno dolo, sic nec ex suo quis lucrari solet, *l. ult. §. 3. de eo, per quem factum erit, &c.* Aut, si præbet, inutilem præbet propter exceptionem doli mali? Quæ de causa Ioanni potius assentior, qui circumuentionem passiuè accipit. Dominus seruum emit per procuratorem; deceptus est procurator, quia nesciebat esse morbosum? Dominus non est deceptus, sed deceptus est procurator. Quoties autem Procuratori competit actio redhibitoria: sane ex sua persona non competit, si sciens emit: nec ex domini persona, quia altero circumuento alter qui circumuentus non est, non habet actionem. Circumuento tamen domino habet actionem Procurator. *l. cum mancipium §. 1. de adilitio edito.* Recte ait, alii, vel alteri. Nam ei, qui circumuentus est, circumuentionio præbet actionem: atque ita in hac significatione recte regula constituitur de alterius tantum dolo. Recte etiam Ioannes *ad d. l. & eleganter. 4. de dolo,* negat dolum

lum mediatoris seu proxenetae, qui induxit contrahentes ad contrahendum, dantem causam contractui, vitia re contractum. Dolus contrahentium vitiat contractum; *ut in specie d. l. 6. eleganter.* Dolus serui, quo inductus dominus est, ut venderet eum bonae fidei emptori, non vitiat contractum: si dolo emptoris sit circumscriptus, ut venderet, non valet venditio. Proxeneta qui aliquid dolo facit, tenetur de dolo. *l. 2. de proxenet.* Proxeneta igitur dolo non vitiat contractus: nam cessaret actio de dolo, quae tunc cessat, cum aliud est remedium seruandi sui. Cum ergo sit actio de dolo in proxeneta, apparet utiliter contractum esse, nec obstat regula: Alterius circumuentio alteri non praebet actionem. Nam circumuentio hinc actiue non capitur, sed passiuè. In actiua significatione regula accipitur de eo, qui contrahit dolo malo, ut posuimus exemplum de curatore, procuratore, tutore. Proxeneta non contrahit, nec eius interuentu praebetur actio: quia non ipse negotium gerit. Itaque falsum est, quod vulgo existimant, contractum vitiati dolo proxenetae: sed est in eum actio de dolo, *dict. l. 2.*

Ad Leg. 50. Carere culpa.

Culpa caret quis cit, sed prohibere non potest.

EX

Ex tit. de Noxalib.

Qui scit] *l. 109. h. t. l. 33. in fin. ff. locati. l. 1. §. 18. l. 3. ff. de Silaniāno.*

Prohibere] Proditionis species est, delictum futurum non detegere. Ideoque subditus qui consilia aduersus Principem inita non detexit, punitur *l. 5. C. ad L. Iul. maiest.*

Non potest] alias colonus *l. 13. §. 7. ff. locati. seruus. l. 1. §. 18. ff. de Silaniāno: dominus l. 2. §. 1. ff. de noxalib. l. 6. ff. de iure patronatus:* qui non prohibet cum prohibere posset, tenetur. Est enim specialis ac mutua inter huiusmodi personas connexio. An idem in aliis personis? quidam aiunt voluntatis ac officii magis esse quam necessitatis, alteri benefacere *l. 17. §. 3. ff. commodati.* Sic sentit *Gothofr. hic.* Hominiis interesse hominem beneficio affici *l. 7. in fi. ff. de seruis exportandis:* ideoque cum iuste puniri, qui cum lacertis aut telo armatus, aggressorem facile poterat propulsare; & passus est inermem interfici. *Seneca in Troade act. 2.* Non patiar, in me culpa cunctorum redit. Qui non vetat peccare, cum possit, iubet.

Si domino sciente seruus noxam committat, dominus tenetur in solidum suo nomine. Excusatur tamen, si dominus sciuerit, & non potuerit prohibere, quod demonstrat *l. in omnibus 3. & l. in delictis 4. de noxal. actio.* Interdum enim dominus non potest prohibere: vt,

H

si ser-

si seruus proclamat ad libertatem, vel domino trans flumen existente seruus aliquid faciat, quod prohibere non possit dominus cis flumen existens. Ad hanc speciem pertinet hæc regula de noxalibus actionibus l. 9. Sed extendi potest ad alia multa, *secundum l. sape. 63. de re iudic.* Quæritur: an res inter alios iudicata aliis noceat? Nocet, si potuerit prohibere agentem; non nocet, si non potuerit prohibere. *v. l. flaminum 24. §. quanquam. 6. de damn. infect.* Species eius est. Quidam promisit damni infecti; opus factum est ab alio eo nesciente, non tenetur: at eo sciante tenetur, nisi non prohibere potuerit: nec cogitur promissor probare factum, quod prohibere non potuerit. Ex regulis ius non est constituendum. Pater, qui filium patitur bina sponsalia contrahere, vel ducere uxorem, quæ nondum expleuit tempus luctus, notatur infamia: hoc ita, si patitur pater, hoc est, si non prohibuerit, cum prohibere potuit. Et generaliter, nullum patitur crimen, hoc est nullum crimen fert patienter, & tolerat is, qui non prohibet, cum prohibere non potest. Huc pertinet *l. si quis seruo 20. C. de furt.* Cuius species hæc est. Seruus domino sciante nec contradicente, cum prohibere posset, suasu alterius fecit furtum? Dominus habebit furti & serui corrupti actionem aduersus eum, qui suavit. Et nullum crimen patitur, qui prohibuit,

buit, cum prohibere posset. Lege Cornelia de falsis & ille qui nummos adulterinos fecit, punitur, imo & qui non prohibuit conflare, cum prohibere posset. l. 9. §. 1. de leg. Cornel. de fals. Et Agellius l. 7. inquit: Solent puniri, qui morituris auxilium non ferunt. Cuiac.

Ad Leg. 51. Non capere.

Non videtur quisquam id capere, quod ei necesse est alii restituere.

Ex tit. de bon. possess. supr. in l. 13. est explicata. Restituere] v. 2. Eclog. 3. cap. 52. l. 49 ff. de donationib. int. vir. l. 42. ff. de legat. 2. l. 16. §. 15. ff. ad Trebellianum. l. 3. §. 4. ff. de legat. prestand. l. 71. ff. de verb. signif. multo minus is cepisse videbitur, qui à re petenda ex actione remouetur l. 13. ff. eod. Idem in eo qui tantum erogat, quantum accipit l. 122. in f. ff. de legat. 1. aut qui alii administrat l. 10. in fin. ff. de inoff. aliud erit si ex longo interuallo quis cogatur restituere, & medio tempore vtilitatem perceperit. l. 49. ff. de donat. int. vir. l. 45. l. 73. §. 4. ff. ad L. Falcid. l. 22. §. 2. ff. ad Trebell. Gothof. hic.

Ad Leg. 52. Non defendere.

Non defendere videtur, non tantum qui latitat, sed & is qui præsens negat se defendere, aut non vult suscipere actionem.

H 2

Non]

Non] latitare, negare defensionem, nolle suscipere actionem, paria sunt. *Gothof. hic.*

Defendere] defendere quid, *v. l. 35. §. 3. ff. de procuratorib. l. 21. in si. ff. Ex quib. caus. maior.*

Non tantum] non tantum qui præsens negat s. d. a. n. u. s. actionem, sed & is qui latitat. *Faber i. semest. 23.* & recte. Est enim à verioribus & confessis ad difficiliora progrediendum.

Latitat] Non recte defendit, qui latitat. *v. l. 5. §. 3. ff. Quibus ex caus. in possess. Quid sit latitare v. l. 3. ff. de iudiciis. l. 1. l. 28. ff. de fideicom. libertat. l. 7. §. 4. ff. quibus ex caus. in poss.*

Negat] *l. 11. §. 4. ff. de interrogat.*

Hæc regula pertinet proprie ad actionem Fauianam, de qua in tit. si quid in fraud. patroni. Actione Fauiana vocatur, quod libertus alienauit in fraude m. patroni. Paulianæ locus est, si quis conuentus rem suam non defendat. *l. 3. Quæ in fraud. creditor.* Ex eadem causa Fauianæ locus est, si libertus se non defendat. *l. 1. §. quid si in lite 7. si quid in fraud. patr.* Nunc dicamus, quando videatur rem non defendere. Primo non defendit, si latitat, hoc est, turpiter se occultat *l. Fulcinius. quib. ex caus. in possess. eatur.* Si quis igitur latitat, ille non defendit rem suam. Deinde non defendere etiam dicitur, qui præsens est in iudicio, & patitur se vinci, aut qui ultro se patitur damnari ex contumacia. Igitur libertus; qui
rem

rem suam non defendit, his modis, si data opera aliquid admisit, actione Fauiana restituitur patrono. *Cuiac. in Recitat. posth.*

Ad Leg. 53. De solutione indebiti.

C Vius per errorem dati repetitio est, eius consulto dati donatio est.

Ex tit. si quid. in fraud. pat.

Consulto] qui dat indebitum per errorem, repetit: qui consulto, donare intelligitur: ideoque non repetit *l. 1. in f. ff. de cond. et. indeb. v. l. 9. C. de cond. et. indeb.*

Donatio est] dummodo alieno nomine non detur. *l. 19. §. 1. ff. de cond. et. indeb.*

Hæc quoque lex pertinet ad Fauianam actionem: idque constat ex *l. tenetur, §. si quid in fraud. patron.* quæ est ex lib. 42. ad edict. quo tractauit Paulus de Fauiana actione hoc modo. Si libertus sciens indebitum soluerit, ut minueret bona patroni, actione Fauiana reuocatur, & donasse videtur in *l. qui fundum 9. §. seruus meus 2. pro emptore.* Et ita in *l. 6. si quid in fraud. patron.* si libertus, cum fraudare patronum vellet, filiofamilias contra Senatusconsultum pecuniam crediderit, non erit inhibenda actio Fauiana: quia libertus donasse magis in hunc casum intelligendus est in fraudem patroni: quam contra Senatusconsultum credidisse. Id verum est, si sciens hoc fecerit: si ve-

H 3 so per

ro per errorem soluerit, tunc cessat Fauiana,
& competit condictio indebiti. *Cuiac. in
Recitat.*

Ad Leg. 54. De Iuris translatione.

Nemo plus iuris in alium transferre potest,
quam ipse habet.

Exit. unde legit. Paci.

Nemo] *l. 120. h. t. 2. Eclog. 3. cap. 35. c. nemo.*
79. de regul. in 6. v. l. 20. ff. de adquir. rer. dom.
excipe procuratorem §. 42. 43. *Inst. de rer. di-*
uis. tutorem, curatorem *l. 22. C. de administr.*
tut. executorem iudicii §. *ult. Instit. de off. iud.*
malæ fidei venditorem & creditorem (cui licet
rem debitoris interdum alienare *l. 46. ff. de ad-*
quir. rerum.) censitorem, flumen, imperato-
rem. *vide Dynam ad d. cap. 49. adde tit. quibus*
alienare non licet. Instit.

Plus iuris] sed idem, puta idem dominium
l. 11. §. 2. ff. de act. empt. eadem seruitutes, cau-
sas, iura: eadem onera & vitia *l. 1. C. sine censu.*
Lex autem inquit plus iuris; *l. nemo. 120. h. t.*
plus commodi. Nemo plus dat iuris, quam
habet *l. 59. h. t.* heres actionem habet, quam
habuit defunctus, & plenior nonnunquam
l. reperitur 84. ad L. Falcid. leg. si per impruden-
tiam 51. §. non mirum 3. de euictionibus. Ean-
dem habet hæres. Sed aliquando plus veniet,
quam veniret viuo testatore, ob accidentia.

Eadem

Eadem igitur est actio: sed aliquanto est plenior. Excipiuntur actiones, quæ defuncto, non hæredi, competunt: actio de calumniatoribus, actiones populares, & actio iniuriarum, & quæ vindictæ, non pecuniæ habent persecutionem, de quibus *in l. 38.* Excipiuntur etiam usus, usufructus, habitatio, priuilegia personalia, quæ hæres non habet. Iura autem hæreditaria sequuntur hæredem, nempe omnia incommoda & commoda; & actio quæ cœpit in defunctum, in hæredem transit: leuior tamen nonnunquam *l. 4. de magistr. conueniend. leg. i. C. de hæred. tut.* Et quod dicitur, heredem succedere in omne ius defuncti, tam actiue quam passiue accipitur: ut hæredi profit, quod defuncto profuit: & noceat, quod defuncto nocuit. *leg. cum heres 11. de diuers. & temp. præscript.* Mala fides, quæ obstat defuncto ne vsucapiat, obstat etiam hæredi eius; & est successor vitii defuncti: succedit etiam in malam fidem defuncti, licet sit bonæ fidei possessor. Diuersa causa est eorum, qui in rem succedunt: quoniam hi certo iure non habent actiones, nisi illis cedantur. Non etiam succedunt in vitia *l. an vitium 5. de diuers. & tempor. præscript.* cuiusmodi sunt legatarii, emptores, &c. Emptor bonæ fidei potest vsucapere rem emptam, licet venditor non potuerit. Eadem causa est legatarii & donatarii *dict. l. an vitium.*

In hæredibus ratio diuersitatis est manifesta, quia sunt vniuersi iuris successores, & vicem defuncti sustinent. Sed quod ad hanc regulam attinet, pertinet ea ad quosuis successores. Si is qui vendidit & tradidit, dominus fuerit, transferet dominium; si dominus non fuerit, non transferet dominium in emptorem, sed possessionem solum transferet *l. traditio 20. de acquir. rer. dom. l. aliud est vendere 160. h. t.* Id tamen vitatur nonnunquam. Nam creditor distrahendo pignus, dominium transfert pignoris, quod non habet. *l. non est nouum 46. de acquir. rer. dom.* Cuius rei rationem adfert Iustinianus, quia distrahit ex voluntate debitoris, atque adeo nihil mirum, si transferatur dominium, distrahente eo. Sed creditor potest pignus distrahere contra conventionem: scilicet debitore admonito, & non luente pignus. Verum hoc casu videtur distrahere ex tacita voluntate debitoris, cum debitor pignus non luat, quando ei denunciatum est. De omnibus tam rei quam iuris successoribus etiam est, quod dicitur *l. inuitus 156. §. cum quis 2. h. t.* Plerumque emtoris eadem esse causa debet circa petendum & defendendum, quæ fuit auctoris. Et quod proponitur in *l. qui in ius 177. h. t.* qui in ius dominiumve alterius succedit, iure eius uti debet. In ius, ut si à non domino; in dominium, ut si à domi-

no,

no, vel potius, in ius, hoc est nomen: in dominium, ut si rem emerit, *leg. sicut 37. de action. emt.* Lex ait, *dolum emptori non nocere, nec prodesse: quia non succedit in vitia venditoris.* Eodem ergo iure non utitur emptor; nec nocet emptori, quod venditori. Non eodem iure est emptor, scilicet passive: quia non patitur dolum venditoris; succedit tamen emptor in ius & conditionem, quæ rei adhæret. *l. apud 4. §. de auctoris 27. de doli exceptio.* ut si res sit furtiva, emptor non usufructuabit: si res sit pignori obligata, emptor tenebitur actione hypothecaria: si res sit aliena, emptor tenebitur vindicatione: & si pervenerit ad dominum res, & velit agere Publiciana, repellitur *l. penult. de Publ. in rem act.* Beneficium venditoris prodest emptori: dolum si non prodest venditori, & emptori non prodest; atque ita cum emptor lucrum capiat ex dolo venditoris, eodem iure utimur: submouetur enim, ut si emptor velit accessione temporis, & persona venditoris ad usufructuandum uti, sane utetur cum sua causa, eiusque vitiis. Si initium sit vitiosum in persona auctoris, erit etiam in persona emptoris. *d. §. de auctoris. l. Pomponius 13. §. 1. de adquir. posses.* atq; ita mala fides venditoris non prodest emptori. Sed si emptor nolit eo tempore uti, hoc est, accessione temporis, & velit tunc primum usufructuare, iure usufructuabit, nec oberit vitium auctoris.

H 5 ris,

ris, si ipse bonæ fidei emptor fuerit. Eadem distinctio adhibenda est *l. in his 175. §. ultim. b. t.* Non debeo melioris esse conditionis, quam autor meus à quo ius in me transit. Mulier intercedit pro alio, munitur Senatusconsulto Velleiano. Intercedit varie fideiubendo, pignora dando. Finge; pignus dedit creditori, & is vendidit pignus bonæ fidei emptori: mulieri datur repetitio rei suæ etiam aduersus bonæ fidei emptorem, ne melioris sit conditionis: & venditur res cum sua causa. Sic igitur dicemus: in eo iure quod transit ab autore in emptorem, non est melior conditio emptoris, eodem igitur iure uti debet. Potest eadem causa esse, & tamen melior potest esse conditio emptoris in eo, quod sibi parat: ut bonæ fidei emptor potest sibi vsucapere, quod venditor propter malam fidem non potuit. Nam hoc ius vsucapiendi non transit ab autore in emptorem, vel *ut Accurs. recte ait*, emptor non à venditore, sed à se ius vsucapiendi habet. Nam non ab autore, sed à legibus vsucapio relinquitur. Igitur mala fides auctoris non perfringit bonam fidem emptoris: qua in re emptor, & cæteri, qui huiusmodi ius habent, distant à donatariis & legatariis, qui lucretiuam tantum causam habent. Hi exceptionem doli patiuntur ex persona donatoris vel testatoris, non emptor ex persona venditoris. *d. l. apud 4.*

§. si

§. *si quis. de doli except.* In usufructu nulla est differentia inter eos. Nam & emptor & legatarius bona fide usufructuunt, quod defunctus vel autor non potuit. Sed in exceptione doli, quæ illis agentibus obicitur, est differentia inter eos, qui succedunt ex causa lucratiua, & eos qui succedunt ex causa non lucratiua. *Cnia, in Recitat. posth.*

Ad Leg. 55. De eo qui suo iure utitur.

Nullus videtur dolo facere, qui iure suo utitur.

Extitit. si quis omiff. caus. testament. Paci.

Suo iure] *v. l. 129. h. t. l. 26 ff. de damno. § leg. 3. §. 7. ff. de incendio. adde l. 9. §. 1. ff. de condict. caus. data. l. 13. §. 1. ff. de iniuriis: & ita tollendo ædes vicini quis potest obscurare intermissio legitimo spatio. l. 9. l. 14. ff. de servitut. urb. l. 26. ff. de damno l. 8. C. de servitutibus: nisi sola malitia (cui non est indulgendum) id fiat. l. 61. h. t. l. 38. ff. de rei vindicat. l. 1. §. 12. ff. de aqua plu. 2. Eclog. 3. c. 60. Gothofr. hic.*

Exemplum tale est. Is qui prætermisit causam Testamenti, vel aditionem hæreditatis ex causa testari; (qua in re fraudantur legatarii) adit hæreditatem ab intestato, quia erat proximus hæres, & hoc erat in eius potestate. Hic incidit in edictum; *Si quis omiffa causa Testamenti: proinde tenetur legatariis, atq; si adisset*

isset ex Testamento, quia dolo id facit. Sed non videtur dolo id facere; & ideo non incidit in edictum illud, si suo iure utatur, utpote si facultate utatur à testatore sibi concessa. Quare si testator permiserit electionem, hoc est, ut si hæres esse nolle ex Testamento, veniret ab intestato, iure suo utitur *l. 1. §. si proponatur. l. quia 6. §. plane 1. si quis omiff. caus. testam.* Et ad hanc speciem hæc lex proprie pertinere videtur, ut argumento est inscriptio. Sed porrigi etiam posset ad aliam ut *l. 3. §. is qui 6. de lib. homin. exhib.* ubi non videtur dolo malo facere, qui suo iure utitur. Species est aperta. Eadem est regula *l. nihil dolo 129. h. t.* Sed alio pertinet, maxime ad edictum, quæ in fraudem creditorum, siue actionem Paulianam, qua tenentur, qui fraudant. Sed finge. Quidam creditor sibi vigilauit, & occupauit suum petere: non videtur fraudare ceteros, nec fraudat qui suum colligit, hoc est repetit, exigit *l. 6. §. apud. qua in fraud. cred.* Creditores accipe, quibus ex quacunque causa actio in fraudatorem competit, etiam si sub conditione competat; dummodo conditionis euentus expectetur, *leg. si cum fideicommissa 16. §. ne quis 2. & §. penult. qui & à quibus manum.* Adiungenda etiam est *l. factum cuique suum 155. h. t.* Hæc lex nostra, in qua versamur, est de iure, *l. factum 155.* pertinet ad interdictum *Vnde vi*; cum qua-

quædam vis fiebat, ex veteri formula agebatur, vindicabatur, adhibebatur vis quædam ciuilis, quæ non coërcetur interdicto *unde vi*. Qui manum conferit ex iure, non videtur vim facere: sed interdicto *unde vi* coërcetur vis, quæ fit contra ius. Cuiac. h.

Lex 56. De dubiis.

Semper in dubiis benigniora præferenda sunt.

Benigniora] τὸ φιλαδελφικόν 2. Eclog. 2. cap. 57. adde l. 168. h. t. l. 18. ff. de legibus l. 4. ff. mandati l. 24. ff. de reb. dub. leg. 5. in fin. ff. de lega. 1. humanius, l. 3. in fin. ff. de his quæ in testam. quod est minus leuetum. leg. 42. ff. de pænis: quale est fauere liberationi. l. 47. ff. de oblig. libertati, reo, ei quod minus est. l. 38. ff. de re iudic. Gothofr. hic.

Eadem est regula l. ea quæ in partes 192. §. ult. h. t. & ad eam legem constat apponi exemplum in l. 3. de his quæ in testament. del. Id autem est de legatis: quæ de causa exemplum videtur aptandum esse ad hanc regulam: quod tale est. Testator induxit nomina heredum, cetera non delcuit. heredibus succedit fiscus, quia videntur remoti q. indigni. Sed *quæritur*, An fiscus præstare debeat legata, quæ non sunt inducta? Et à Fisco eis deberi, in dubio dicimus. Hoc enim est benignius, & benigniorem inter-

interpretationem sequi oportet. Et est vsus huius regulæ frequens in foro: & sunt similia exempla in *l. 2. de his quæ in test. del. l. cum inter. 14. C. de fideicom. libert. l. 5. C. de bon. quæ liber.* Et generaliter capienda est occasio benignioris responsi *l. capienda 168. h. t.* In pœnalibus causis benigniora præferenda sunt. *leg. factum cuique 155. §. ult. h. t.* quod & ostenditur in pœnis *l. perspicendum 11. l. interpretatione 42. l. si præses. 32. de pœnis.* Sed ad hanc *leg. factum cuique suum*, pertinet species *leg. si præses. 32.* quæ tota est de vi. Itaque ad §. *in pœnalibus* pone exemplum ex *l. si præses.* Vim fecisse videris, neque constat, de qua vi senserit iudex. Iam sententiam tacite sequitur ipso iure pœna, quæ est iure constituta. *Queritur*: Is qui damnatur ita, qua pœna est plectendus? *Lex ait*, mitiore. Itaque priuatam vim fecisse existimabitur. *Accurs.* ad hanc *l. 56. & ad l. nullus*, non male ponit exemplum ex *l. merito 51. pro socio*: cuius species est: socius amouit rem communem, an tenebitur furti? videndum quo animo amouerit. Si amouerit lucri faciendi causa, tenebitur lucri causa; si amouerit dolo, furti tenebitur; si amouit suo iure furtum non facit aut dolum, qui suo iure vtitur. In dubio itaque benignior interpretatio recipitur. Si igitur dominus furtum non facit; credendum est potius in re dubia, eum qui partis dominus est, potius suo

suo

suo iure uti voluisse, quam furtum fecisse. In dubio itaque benignior interpretatio recipitur. *Cuiac. in Recitat. posth. b.*

Lex 57. Ne bis exigatur.

Bona fides non patitur, ut bis idem exigatur.

Bis idem] *l. 26. ff. de peculio. l. 51. ff. de re iudic. l. 3. §. 18. ff. de tab. exhib. l. 34. ff. de oblig. v. Hotoman. §. obs. 18. vid. l. 130. infr. eod.*

Hæc sententia non tantum in bonæ fidei iudiciis locum habet, sed etiam in strictis. Nam & ibi bona fides locum habet, licet maxime in bonæ fidei iudiciis dominetur, quod constat ex multis legib. *l. venditor 21. de her. vel act. vend. l. si quis dolo. 31. de re iud.* Is autem qui iterum exigit, modo repellitur ipso iure, modo per exceptionem doli mali. Plerumque ipso iure, quia solutione tollitur obligatio ipso iure: nonnunquam opposita exceptione doli mali *l. pupillo. 15. l. 3. §. ult. de tab. exhib.* Quidam pupillo soluit sine tutoris autoritate: salva est pecunia penes pupillum: pupillus si interim petit, non repellitur ipso iure; quia soluta est pecunia tutore absente; sed per exceptionem doli. Interdum tamen soluti recte fit exactio, *Non. 18. cap. 8. coercedæ inficiationis causa.* Is qui soluerat pecuniam debitam, conuentus ex chirographo, negavit se scripsisse chirographum, & pecuniam acce-

accepisse : conuictus est mendacii, an poterit postea allegare se soluisse? *Minimè.* Cur enim verum non statim protulit? Ergo bis exigitur idem; hæc est inficiationis poena.

Lex 58. De peculio.

EX pœnalibus causis non solet in patrem de peculio actio dari.

Ex titul. de peculio.

Ex pœnalibus] l. 1. §. 7. ff. de his qui deiecerint.

l. 6. §. 2. ff. rer. amotar.

Actio de peculio, est in solidum peculium; pater ipse tenetur nonnunquam in solidum pro filio: interdum omnino non tenetur: ut si peculium nullum sit rei iudicatæ tempore, omnino non tenetur. Interdum non tenetur in solidum: sed in id tantum, quod versum est in peculium, vel in rem suam: interdum etiam nec de peculio tenetur: ex contractu filii pater tenetur de peculio filii, etiamsi nihil in peculium versum sit. Casus quidam sunt, quibus etiamsi actor rem persequatur; in patrem tamen ea est de peculio: sed pro modo tantum eius, quod in rem patris versum est. Nam clausula *de in rem verso*, inest actioni *de peculio*, atque nonnunquam comprehendit utrumque. Id accidit his casibus, ut: si agatur filii impuberis nomine, nam tunc tenetur tantum de eo, quod versum est in rem patris. Nam nec impu-
ber

bes tenetur, nisi quatenus locupletior est factus, & nisi in id, quod versum est in rem eius, *l. 1. §. si cum impubere 4. de peculio*. Item si agatur condictione furtiua, vel rerum amotarum in patrem in solidum. *l. 3. §. penult. de pecul. l. 30. de act. empt.* Idem est, si reperatur quod filius lucratus est alea: nam eius repetitio est. Itaque si repetatur actione *de peculio*, petetur tantum de eo, quod versum est in peculium *l. 1. de aleator.* Tam si quæras: cur hæ actiones, condictio nempe furtiua, rerum amotarum, & aleatoria, non dentur in solidum peculium, cum tamen rem persequantur? dicam: etsi rem persequantur, tamen videntur esse ex maleficii causa, & proprie non sunt ex maleficio: nam non sunt noxales. An igitur dicemus, dari in solidum? *Minime*: sed mediam viam sequemur, & dicemus, actionem dari in id, quod peruenit in peculium. Aliis autem casibus, vt ex causa mutui, nullo modo pater tenetur de peculio. *l. ult. ad SCT. Macedon.* Si credatur pecunia filio fam. non tenetur filius familias, nisi habeat castrense: sed nec pater, etiam si peruenierit. Ex pœnalib. etiam causis pater non tenetur de peculio: sed post condemnationem pater tenetur actione iudicati *l. Et si condemnatus. 35. de noxal. actionib. l. 3. §. idem scribit. 11. de peculio*. Imo vero & post litem contestatam mortuo filio, ex causa pœnali transfertur iudicium in patrem

de peculio. *l. tam ex contractibus. 57. de iudiciis.* Id omne mirum videri non debet : nam fit exemplo hæredis, de quo regula est : hæredem non teneri pœna ex delicto defuncti. Eadem regula est de patre. Sed hæres tenetur post condemnationem, hoc est, condemnato defuncto, ex causa peculii hæres tenetur iudicatum facere. Sic etiam post litem contestatam pater tenetur de peculio *l. omnes. 26. & l. constitutionib. 33. de oblig. & act.* Similiter hæres non tenetur mera actione pœnali, nisi de in rem verso. Hæres tenetur actione mixta, vel rei persecutoria in id, quod peruenit. Sic pater tenetur actione, quæ rem persequitur in id, quod peruenit. Idem in noxali actione tenendum est, & in *l. Aquilia*, quæ sunt mixtæ, & pater tenetur actione mixta in id, quod peruenit. Deniq; eadem est causa hæredis & patris. *Cuiac. h.*

Lex 59. De hærede.

HÆredem eiusdem potestatis iurisque esse cuius fuit defunctus, constat.

Hæc lex s̄ in *l. 54. exposita est.*

Hæredem] priorem, non hæredem hæredis. *Castr. Consil. 197. Decius hic num. 7. in fin. & quidem adita hæreditate cum effectu: alias improprie est hæres l. 3. §. 2. ff. de hæred. instit. l. 23. ff. de vulg. l. 4. ff. de condit. & demonstr. l. 3. §. 11. ff. de statu liber. l. 18. ff. de stipul. seru.*

Eius,

Eiusdem] l. 156. §. 2. leg. 177. h. t. l. 37. ff. de acquir. hered. 2. Eclog. 3. cap. 61. non melioris l. 54. ff. h. t. leg. ult. ff. si familia: interdum deterioris, nec in eum transit potestas reuocandi, infirmandi, & similitum l. 3. ff. de seru. exportan. l. 13. ff. soluto. l. 30. C. de inoff. leg. 1. C. de privileg. dot. l. 1. in fin. leg. 7. in fin. l. ult. C. de reuocand. donat.

Defunctus] cum testaretur, cum contraheret, cum pacisceretur l. 9. in fin. ff. de probat. aut quid tale faceret l. 14. C. de rei vindicat. Decius hic. num. 34. adde Dynum cap. 9. de regulis in 6. nu. 19. 20. Gothofr. hic.

Ad Leg. 60. Mandati.

Semper qui non prohibet pro se interuenire, mandare creditur: sed & si quis ratum habuerit quod gestum est, obstringitur mandati actione.

Qui non] qui præsens patitur suo nomine aliquid fieri, nec id prohibet, mandare videtur l. 156. in fin. h. t. leg. 1. §. 5. ff. de exercit. leg. 6. §. 2. l. 18. ff. mandati l. 2. in fin. C. de acquir. possess.

Ratum] v. l. 16. §. 1. ff. de pignoribus leg. 12. in fin. ff. de solutionibus. cap. ratihabitione 10. de regulis in 6.

Habuerit] agnouerit, comprobauerit, l. 12.

§. 1. ff. *ratam rem*: verbis vel facto l. 5. C. *ratam rem*. intra legitimum tempus leg. 24. ff. *ratam rem*: sic qui fructus percipit, possessionem: qui censum, contractum: vt & is qui agit ex cōtractu, ipsum cōtractum approbare intelligitur. Item, qui rationē administrationis exigit, gestionem approbat: & breuiter, per ratihabitionem actus attribuitur ratum habenti *Dec. hic num. 10. Gothofr.* Actus tamen ipso iure nullus, ratum quidem haberi potest, sed nunquam retrahitur; cum tantum valeat ab ipso ratihabitionis tempore. *Dec. h. n. 16.* Si mandatum pro forma à lege vel statuto requiratur; ratihabitio non sufficit. *Deci. h. numer. 17. Gothofr.*

Is qui pro alio fideiussit, habet aduersus eum pro quo fideiussit, actionem mandati, & hoc, si eo mandante fideiusserit. Idem est si eo præsente & tacente. Nam taciturnitas imitatur mandatum; atque ita mandatum contrahitur tacito consensu. l. si remunerandi 6. §. si passus 2. l. qui fide 53. mandati l. 6. C. mandati. Is deum non tenetur mandati, pro quo inuito fideiussit quis vel ignorante. Inuitum accipimus eum, qui contradixerit, non qui later. Non tenetur actione mandati is, pro quo alter fideiussit donandi animo: item, pro quo absente fideiussum est, non tenetur: at pro quo præsente, nec prohibente, fideiussum est, con-

tra cum est actio mandati. Rati habitio etiam hic mandato comparatur: ut si quis pro Titio absente fideiusserit & ignorante; is vero postea ratum habuerit, tenetur mandati fideiussori. Denique mandati actione tenetur, qui tacuit aut ratum habuit. Posui exempla hinc in fideiussore: sed patet latius hæc regula. Nam interuenire dicitur non tantum qui fideiubet, sed etiam qui intercedit, qui rem obligat pro alio, vel iudicium suscipit; quod ostenditur in Velleiano. Igitur quod dicitur de fideiussore, idem dicatur de omnibus interuenientibus. Sed obstat huic sententiæ *l. si pupilli 6. §. item queritur 9. & §. seq. de neg. gest.* Species hæc est, Quidam accepit meo nomine pecuniam à Titio, quam mihi non debebat, sed alii, itaque alienum negotium gessit proprie, sed non tenetur mei contemplatione: *Queritur*, an sit ultro citroque actio negotiorum gestorum, & possim petere pecuniam eam? videtur non esse: quia alienum est negotium. Rati habitio tamen facit, ut videatur negotium meum gestum, & erit mutua actio negotiorum gestorum. Verum est, esse negotiorum gestorum actionem, si ratum habuero: sed tentari potest, esse etiam mandati actionem. Nam rati habitio duplicem vim habet: ut alienum negotium eius faciat, & habeat etiam vim mandati: & hæ actiones ambæ sæpe etiam concurrunt; &

aget ex contractu & quasi contractu. In hac specie actionem mandati habet, quia ratam rem habuit gestam à præsenti, quia præsentia facit, vt ratihabitio sit mandatum. At in *l. 6. res gesta ab absente rata habita est*; hæc simplex ratihabitio eandem vim non habet. Itaque si res est gesta ab absente, vt alienum negotium faciat nostrum, non habet mandati actionem. His addatur *l. hoc iure. 152. §. in maleficio 2. h. t.* quæ tamen pertinent ad aliam speciem, nempe ad id quod est scriptum in *l. 1. §. de iecisse. 12. de vi & vi arm.* Videtur deiecisse is, qui ratum habuit. Qui pro tacente fideiussit, tenetur quoque mandati: quia ratihabitio tum pro mandato habetur. Opponit Accursius *l. si cum pecuniam. 3. C. de contrah. stipul.* vbi ex ratihabitione datur actio negotiorum gestorum: cum tamen hic detur mandati. Non sunt leges hæc contrariæ. Nam quæ dat negotiorum gestorum actionem, non denegat mandati: & contra. Et qui tenetur ratihabitione, tenetur mandati: quia eadem de re alterutra competit. *l. 5. de except. rei indic. leg. cum mancipium. de adil. edict.* Nam ratihabitio maxime per Sabinum comparatur mandato. *l. 1. §. de iecisse. 12. §. seq. de vi & vi arm.* Ideoque, vt ait *Ulpianus*, recte in maleficiis ratihabitio mandato comparatur, scilicet, si meo nomine aliquid commissum sit, & rem eam ratam postea habuero: vt si

vt si quis vicinum meo nomine deiecerit, idque ratum habeam, ipse videor mandasse *d. §. deiecit* : quia alter deiecit meo nomine, & in rem meam *d. l. hoc iure, 152. h. t.* Certum est, mandatorem cædis puniri æque, atque eum qui fecit. *tit. de fisciis*. Sed si quis occiderit, non mandato meo, nec postea ratum habuero, an teneor? *minime* : at si in rem meam factum est, & postea ratum habuero, teneor *d. l. hoc iure §. deiecit, h. t.* in illa specie. Idem etiam *Vlp.* admisit in aliis multis: vt exemplum est in *l. verum 12. in fin. de solut.* cui iunge *l. licet 56. de iudic.* Species hæc est. Si non vero procuratori meo pecuniam soluat debitor mihi debitam, & ratum habuero, debitor liberabitur; nam rati habitio videtur mandatum, Diuersum exemplum adducit *Vlp. in l. quid ergo. 12. de his qui not. infam.* vbi rati habitio non comparatur mandato. *Quiac. in Recitat. h.*

Ad Leg. 61. De refectiōe domus.

DOmum suam unicuique reficere licet, dum non officiat inuito alteri, in quo ius non habet.

Coniunge *l. 2. de ope. publ.*

Reficere] & sic aliud est reficere, & ad pristinam formam reducere, aliud de nouo facere. *l. 3. §. 15. ff. de itin. act. uq. priuato*: iuste tamen agere possum. Nam si reficiendo officere vicino

inuito non licet, multo minus nouum opus inchoando.

Officiat] ideo officere non intelligitur, qui iure seruitutis sibi adquisito utitur, aut qui citra seruitutem iusto spatio, aut altitudine legitima ædificat, id est, qui soli & cœli mensuram analogicam seruat. *l. 21. §. 2. ff. quod vi.*

Iunge *l. 7. de offic. Præs.* Hæc verba non sunt pro regula. Nam non tantum licet, sed etiam interdum cogitur. Igitur hæc regula est: ita quis debet domum reficere, ne vicino noceat. Præsides cogit dominos reficere domos, quia ruinæ ædificiorum ciuitatem deformant, & aduersus detrectantem, competenti iudicio deformitati remedium adfert, at, ut ait lex, causa cognita. Nam interdum non cogor lapsas ædes reædificare: licet aream in hortum commutare secundum morem ciuitatis, si talis sit mos *l. 3. C. de adif. priua.* Refectio ædium pertinet ad curatorem reip. *l. ad curatoris 46. de dam. infect.* Scribunt de Vespasiano, eum vicinas areas occupare & ædificare, si domini celsassent, cuique permisisse. Ita coercentur cunctatores. *l. ult. C. de Iur. Reip. l. 11.* Lex autem hæc scribit, quomodo resectio fieri debeat; ut ne quid noceat vicino. Itaque cauere debet vicino, ne quid immittat, si non habet ius, *l. sicut 8. §. Aristo. s. si seruit. vind.* Idem est, cum in publico aliquid fieri permittitur: id enim faciendum

dum est sine iniuria. l. 2. §. merito. ne quid in loco
publ. Vnde quæritur: an qui suas ædes reficit,
possit luminibus officere, aut prospectui vicini?
Distinctio hæc habetur: qui reficit, si seruat
priorem formam ædificii, potest officere, sicut
antea; at non seruata pristina forma; si ædes al-
tiores faciat, non poterit obscurare lumina. l.
qui luminibus. ii. de seruitut. urb. præd. & in Con-
stit. Zenonis C. de edific. priuat. vbi nominatim
vitur ea distinctione Iustinianus, & secundum
hanc Constitutionem, nisi seruet & intermit-
tat spatium duodecim pedum, offecerit lumi-
nibus: at si velit impedire prospectum maris,
debet intermittere centum pedes. Non. 63.
quod Harmenop. etiam producit ad prospe-
ctum montium li. 2. Epitom. & citat ex Papin.
lib. 3. quæst. hæc verba: prospectum in montes meos
prohibere potes: qui locus Papiniani notandus
est; alibi enim non inuenitur. Cuiac. in Recitat.
posth.

Ad Leg. 62. De hereditate.

Hereditas nihil aliud est, quam successio in
vniuersum ius, quod defunctus habuit.

*Ex titul. de petit. hered. Coniunge lei qui eod.
tit. & l. 24. de verb. sign.*

Nihil aliud quam] quam vniuersum ius quod
defunctus habuit, & cui succedi potest. hæc
definitio constat suo genere, & tribus differen-
tiis.

tiis. Antequam autem quis succedat, hereditas est quasi domina, & vicem, locum, ac personam defuncti repræsentat. *v. l. 31. in fin. ff. de hered. instit. l. 13. §. 5. in fi. ff. quod vi. l. 1. §. 1. ff. si is qui testam.* Respectu heredis, vacua, iacens, & vacans dicitur. *l. 1. ff. de successorio: nullius l. 13. §. 5. ff. quod vi.* Adita, iuncta est heredi. *l. 10. §. 12. ff. de vulga. l. 59. in fin. ff. de acquir. hered.* fitque eius patrimonium *d. §. 2. Socinus ad l. 1. §. 16. ff. de acquir. possess.* Itaque, si filia, patris hereditati renunciauit, non excluditur à fratris hereditate. *Dec. hic num. 6.* Superiorib. adde quæ tractat Michael Grassus in §. hereditas, quest. 1.

Successio] *vt l. 2. C. ad L. Iul. de vi.* Hinc colligunt, hereditatem non deferri, nisi iure successiuo, omnemque defuncto succedentem, heredis locum habere. *v. l. 128. in fi. h. t.*

In vniuersum] *l. 24. ff. de verb. sig. i. l. 2. ff. de heredib. instit. adde Eclog. 3. cap. 61. v. l. 9. §. 12. ff. de heredib. instit. adde l. 6. ff. de except. l. 11. ff. de diuers. & tempor. & ita rei particularis non est hereditas. ex l. 7. ff. eod.*

Defunctus] *l. 50. ff. de hered. petit.*

Habuerit] habuerit tempore mortis. *Pac.*

Hereditas est successio iuris. *l. cum heres 11. de diuers. & temp. præscriptio. l. heredes. de acquir. hered.* quod scilicet quis cum moritur, habuerit; yel contra, Hereditas est ius vniuersum successionis, verbis immutatis *l. hereditas. supra tit. prox.* vbi dicitur, Hereditatem significare quan-

quandam vniuersitatem. Hereditas igitur est nomen iuris, hoc est, ius significat, *l. hereditas de petit. hered.* Est res incorporalis, quæ nec tangi nec cerni potest. *Instit. de reb. corp.* Cic. in *Top.* definit, esse pecuniam, hoc est, rem corporalem. Non est ita; sed nos pro iure accipimus, & omnia fere vocabula sic accipiuntur. Sic peculium est ius peculii : sic dos est nomen iuris: nonnunquam etiam fundus. *l. cogi. 16. §. inde quaritur. 3. ad Trebell.* Hereditas ius est, non corpus. Nam plerumque sunt hereditates sine corpore, ut quæ consistunt in iuribus: quædam damnosæ sunt, quæ damnum adferunt, non lucrum. Et quidem cum dicitur, hereditas esse successio in vniuersum ius, siue vniuersi iuris, accipitur actiue & passiuæ : hoc est damni & commodi. Id autem aduertendum est, hanc definitionem complecti vim possessionis : & dicitur sæpe in Cicerone possessio hereditatis: plerumque tamen bonorum possessio dicitur. *d. l. 3. in princ.* Bona etiam solemus dicere, sed hereditatis appellatione continetur bonorum possessio. Videtur etiam fideicommissarias hereditates continere, post Senatusconsultum Pegasianum maxime, quandoquidem Senatusconsulto in heredem fideicommissarium transeunt actiones omnes, & intendit omnes actiones: ante id Senatusconsultum constitutum secus erat. *Cuiac. in Recit. posth.*

Ad

Ad Leg. 63. De Mora.

QVI sine dolo malo ad iudicium prouocat,
non videtur moram facere.

Sine dolo Id est qui iuste *l. 21. § 24. ff. de usuris*. Iuste etiam dicitur prouocare, qui id facit quod communiter fieri solet *leg. 16. ff. de rei vind.*, qui iusta ignoratione ducitur, quod in fure non est *l. ult. ff. de condict. furtiu.*

Debitor eo ipso, quod non soluit pecuniam, non statim facit moram, etiam si interpellatus fuerit. Definitio moræ incerta est: modo fit sine interpellatione, modo cum interpellatione. Nam qui dicit, se paratum esse actionem suscipere, is non est in mora; quia putat se iustam habere causam litigandi. *l. si quis solutioni 34. in pr. de usuris*. Si igitur dicat, se non soluturum, quoad sit condemnatus, non facit moram, cum scilicet existimat, se habere iustam causam litigandi: cuius opinionis fur esse non potest. Nam etiam si paratus sit conditionem furtiuam suscipere, non purgat moram. *l. ult. de condict. furtiu.* offerendo rem, purgat: non autem ad iudicem prouocando. Nam scit se non habere iustam causam litigandi. Huc pertinet *l. non potest 99. h. t.* ad quam regulam recte apponitur exemplum *ex leg. residuum. de distra. pign.* Quidam petit residuum debiti: debitor ignorat quid sit in residuo, petit

tit

tit arbitrum, qui excutiat rationes, an videatur moram facere, an recte distractum sit pignus? Minime: non potest enim esse in mora, qui perit arbitrum rationibus excutiendis. *Cuius in Recit. posth. h.*

Ad Leg. 64. De raro contingentibus.

EA quæ raro accidunt, non temere in agendis negotiis computantur.

Raro accidunt] *U. l. 114. h. t. l. 4. §. 6 ff. de legib. l. 3. in f. ff. si pars. Nouell. 94. c. 2.*

Non] quæ raro fiunt non sunt sub lege. Quæ specialiter euenire possunt, non attenduntur: Interdum iusta de causa computantur, velut ea quæ fiunt à natura, licet raro *l. 12. C. de legitim. hared. §. 21. Inst. de rer. diuis.* Hinc etiam colligunt, temerarium actorem non audiri. *leg. 41. ff. de fideiussoribus.* Item Raro, & Nunquam, non esse paria. *Gothofr. hic.*

Non computantur] id est non habetur ratio eorum:

Igitur illud primum constat, eorum quæ raro accidunt in iure constituendo rationem non haberi. Alioqui nullum ius certum posset constitui: nam obstarent, quæ possent accidere. Leges fiunt ex iis, quæ sæpius fiunt & eueniunt; non habetur autem eorum ratio, quæ

quæ fiunt raro, vt in hac specie. Quidam decessit intestatus, relicto filio & vxore prægnante: quæritur, pro qua parte filius sit heres? Id constituere, ne plus petat, difficile est: quia foetus fortasse sunt in vtero duo, tres, quatuor, vel quinque. Nam tot possunt edi. Vt quatuor aut quinque nascantur, est rarum; non est rarum, vt tres nascantur. Itaque dicimus, filiam interim petitionem quartæ habere. *leg. antiqui 3. si pars hered. petat.* Exemplum etiam est in *Nonell. 94.* Mulieres quæ iurant se iterum non nupturas, raro seruant, sed sæpe violant iusiurandum; inspecto eo, quod nō fit crebro; melius est non excipere tale iuramentum, ne via periuriis aperiatur. *l. 2. §. ult. C. quand. mul. tnt. off. fung.* Sciendum autem est, interdum legem fieri de eo quod fit raro. *l. si maior. 12. C. de legit. hered.* Fingitur patri heres ex matre quinquagenaria, fiunt leges de successione: irade incestuoso partu leges sunt scriptæ. Sed obseruandum est, ius commune constitui ex iis, quæ fiunt sapius. *Cuiac. in Recit.*

Ad Leg. 65. De Cauillatione.

EA est natura Cauillationis, quam Græci *παραλογισμὸς* appellant, vt ab euidenter veris, per breuissimas mutationes ad ea, quæ euidenter falsa sunt, perducatur.

Cauil-

Cauillationis] l. 177. ff. de verb. signif. adde l. 88. ff. ad leg. Falcid.

συνεχῆς] σύνθεσις Hal. σύνθεσιν Pac.

Brenissimas] & subtiles. Hinc nota subtilitatem nimiam à iure reprobari.

Mutationes] cuiusmodi interrogationes ad inuestigandam veritatem iudicibus permittuntur. Dec. num. 6. Placet potius quod ait num. 3. subtili responsione, malitiosam interrogationem retundi posse: ideoque, cum qui in veritate mutuum reddidit, posse cum iuramento affirmare, se nihil à creditore habuisse. Placet etiam quod negat, recte eum condemnari, cui confitenti promissa fuerit impunitas. num. 7. 8. Gothofr. hic.

Definitio est Soritis, ad quam Bulgar. hoc vititur exemplo: Res sacra nullius est in bonis: quod nullius est in bonis, occupanti conceditur: igitur res sacra occupanti conceditur. Falsa est conclusio. Neque enim res sacra occupanti conceditur. Sic argumentabimur mutato ordine in prima figura.

Quod nullius est in bonis, occupanti conceditur:

At res sacra nullius est in bonis.

Ergo res sacra occupanti conceditur.

Sorites est propter homonymiam vitiosus. Propositio vera est & assumptio. Conclusio falsa. Quia in argumento Bulgari, idem non signi-

significat, Nullius, in assumptione, quod in propositione. Itaque est homonymia in propositione: Res sacra nullius est; hoc est non potest in commercio hominum esse. In assumptione vero nullius in bonis est; quod non est quidem extra commercium hominum, sed domino & possessore vacat: Et quod ita nullius est, conceditur occupanti, vt feræ bestiæ. Verum de hoc sorite non agitur hoc loco. Nam in exemplo allato nullæ fiunt breuissimæ mutationes, sed sola homonymia vtrumque corrumpit, syllogismum & soritem: Si nulla fuerit homonymia, necessario res sequitur, valebitque Sorites: vt

Omnis contractus est obligatio,

Omnis obligatio parit actionem,

Ergo omnis contractus parit actionem.

Differentia est in ordine propositionum in syllogismo: etiam differentia est in eo, quod in Sorite vox, à quâ desinit propositio, inchoat assumptionem: vt in argumento Bulgari propositio desinit in voce nullius, quæ eadem vox inchoat assumptionem: Hoc vero non cernitur in syllogismo, si eum ita concipias; *Quod nullius in bonis est, occupanti conceditur: Nullius in bonis est res sacra.*

Ergo, &c.

Sed de hoc genere Soritis hic non agitur. Id genus, de quo hic agitur, per breuissimas mutationes

tationes, & per gradus, & per minutas interrogationes conficitur, ut in hoc exemplo: an duodecim oves gregem faciant? Sic sane. An non etiam undecim? Sic sane. An decem? Et hoc quoque verum est. *l. ult. de abigeis.* Ergo cur nouem gregem non faciunt? Hoc vero est falsum: atque ita rem paulatim disputando deducis à vero ad falsum. Emphyteuticiarius si dominus est, sicut superficiarius: cur non imponat seruitutem fundo, ut superficiarius? vel opus nouum non nunciabit? quæ omnia verisimilia sunt. Cur non etiam dicam: Emphyteuticarium videri à superficiario distinguere non posse. Igitur ad extremum dicam, ne internosci quidem: quod falsum est: & id esse non dicendum, verum est. Igitur hæc sententia per breuissimas mutationes, hoc est gradus euidenter veros ad id, quod euidenter falsum est, perducit. Breuissimas mutationes Cicero vocat minutas interrogatiunculas. Et Hieron. *aduersus Rufinum*: Soritæ sunt quæ interrogatiunculæ argutæ. De *Pseudopulo* etiam tractant ICTi in *l. qui quadringenta*, 88. ad *L. Falcid.* quod est argumentatio quæ seipsam destruit. Species autem legis hæc est. Qui habebat in bonis quadringenta, trecenta legauit, & legauit Titio centum, quæ restabant, sub conditione, si legi Falcidiæ locus non esset. Quæritur, an valeat legatum Titii? Iurecon-

K

sul.

146 *Ad tit. Digest. de diuers. Reg. Iur.*

sultus ait, quæstionem esse *τινὸς ἀπορίας*, hoc est, inexplicabilem. Nam si constituas legatum valere, legi Falcidiæ erit locus: atque imo non valebit legatum deficiente conditione. Si constituas, legatum non valere, legi Falcidiæ non erit locus: atque ita existente conditione, legatum valebit. Huic etiam simile est illud Epimenidis Poetæ, qui scripsit, Creteneses esse mendaces. Si verum est, quod scripsit, esse mendaces, per eandem causam falsum est, Creteneses esse mendaces: quia Epimenides etiam Cretensis, verum dixit. Si dicas, non esse mendaces Creteneses, non est verum: nam Epimenides Cretensis falsum dixit. Hoc modo si quis dicat se mentiri: aut vero mentitur, aut non mentitur: mentitur eo ipso, quod non mentitur. Similes argutiz occurrunt sæpe. *Cuius in Recit. posth.*

Ad Leg. 66. De exceptione.

Marcellus ait: Desinit debitor esse is, qui nactus est exceptionē iustā, nec ab æquitate naturali abhorrentem. (ait) in notis scilicet ad Iulianum. *Cuius. h.*

Desinit] id proprie desinere dicitur, quod cœpit. *L. 208. h. t.*

Exceptionem] 2. *Ecl. 3. cap. 64.* Nulla est ætio, quæ exceptione repellitur. *L. 7. §. 8. ff. de dolo l. 13. ff. h. t. l. 112. 115. in fin. h. t. add. l. 118. ff. de verb. signif. Gothofr.*

Qui

ui nactus est exceptionem, iure Ciuili de-
esse non desinit, iure tamen naturali de-
esse debitor; & ita accipiendam puto hanc
am: vt ad ius naturale respiciat, non ad
.. Nam falsa est regula, si ius Ciuile spe-
Quinactus est exceptionem, legibus &
turali congruentem, vt est pacti, quod
contra bonos mores aut leges. *leg. 1. de*
Stichum 95. de solutionib. Hanc exce-
em pacti, qui nactus est iure naturali,
quo liberatur ipso iure, & si soluerit, per
tionem pacti cum esset tutus, condicit:
soluerit per errorem, habet condictio-
quia soluit quod iure & natura non de-
Denique constat, pactum tollere natu-
obligationem: ciuilem non ipso iure:
ec parit actionem. Eadem est causa ex-
nis iurisiurandi, doli mali, Senatuscon-
lleiani. Hæ exceptiones naturalæ equi-
untur: qui has nacti sunt, hi iure natu-
rāntur. Diuersa est causa exceptionis
consulti Macedoniani, vt, si filiusfam.
am acceperit, tam patri quam filio datur
o aduersus creditorem, sed non ratio-
lam naturali, quasi plane non teneatur
1. cui credita est pecunia, sed odio quo-
generatorum & poenæ causa: qua de re
scuntur sæpe infinita. Et ideo qui hanc
nem nactus est, ne iure quidem natu-

tali liberatur: quia non eius causa datur excep-
 ptio, sed odio creditoris. Ac si soluerit per erro-
 rem, non repetit, quia soluit natura debitum, *l.*
qui exceptionem 40. *l. si pœna* 19. *de condict. inde-*
biti l. sed et si paterfamil. in fin. & l. seq. ad Senatuf-
cons. Maced. Exceptio igitur Macedoniani ab-
 horret ab æquitate naturali: Vnde consequens
 est, eum, qui soluit ex causa naturali, non repe-
 tere. Eadem est causa exceptionis, quæ datur ex
 edicto, *Quod quisque iuris*, &c. vt scilicet, quod
 ius iniquum per te statutum est, id etiam con-
 tra te constituatur *l. 3. §. ult. quod quisque iuris*
in alter. statu. Creditor agit aduersus debito-
 rem: debitor eum potest repellere exceptione
 ex illo edicto: quoniam forte ille creditor, qui
 agit cum suo debitore cum esset in magistra-
 tu, in iure simili actionem eiusmodi denegauit:
 qua de causa æquum videtur, vt ei etiam dene-
 getur, si tu creditori actionem in casu simili
 denegasti, tibi etiam denegari debet. Et finge;
 debitor vnde petebatur, quasi nesciret pa-
 ctum, non est vsus exceptione illa, & soluit.
 Quæritur: an possit condicere? Et placet, illi
 condictio nem non dari, quia illo edicto non
 tollitur obligatio naturalis, & exceptio datur
 non tantum eius causa: *Quod quisque iuris*, &c.
 sed & pœnæ causa *d. l. 3. §. 1. quod quisque iuris.*
 Datur aduersus eum, qui in alium iniquum ius
 dixit & impetrauit: similis est exceptioni Ma-
 cedo-

cedo-

niani. Vtraque abhorret ab æquitate na-
; Itaque & qui hanc & qui illam est na-
ure naturali non liberatur. Eadem est in-
eratio Bulgari, nisi quod norat, eum et-
esinere esse debitorem, qui nactus est ex-
onem rei iudicatæ. Male. Constat enim,
itam rem non tollere naturalem obliga-
m, *l. Index. §. Iulianus. de condict. indeb.* Ita-
iudicatum soluerit, non condicit. *Cuiac.*
it.

Ad Leg. 67. De sermone ambiguo.

Vories idem sermo duas sententias ex-
primit, ea potissimum accipietur, quæ rei
idæ aptior est.

accipietur] excipiat, *Gothofr.*

ta] iuri & rei, τὸ δικαίον καὶ τὸν πόλεμον 2. *Eclog. 3. 6.*
de verbor. obligat.

gerende] puta contractui. *l. 15. §. 4. supra*
Subiectæ materiæ. *l. 4. supra de usur. natu-*
us, iuri communi. *l. 30. supra de damno:*
rum proprietati. *Gothofr.*

idem sermo duas sententias exprimat,
ibologia est: si eadem vox duas significa-
habeat, homonymia est. Itaque restrin-
is hic totus locus est Accus. Quæ aptior
est, quæ rem perficit & ad rem perti-
t si actor ambigua oratione utatur, cuius
ntentia actionis seruiat; altera non, ea ac-

cipitur, quæ magis conuenit, *l. si quis intentione. 66. de indic. l. in contrahenda in fin. hoc tit. Cuiac. in recitat.*

Ad Legem 68. De beneficiis.

IN omnibus causis id obseruatur, vt, vbi personæ conditio locum facit beneficio, ibi deficiente ea, beneficium quoque deficiat: vbi vero genus actionis id desiderat, ibi ad quemuis persecutio eius deuenit, non deficiat ratio auxilii.

Ubi persona] Id est, indiuiduo alicui, non speciei: puta Titio, vt Titio: non Titio, vt minori. hæc enim ad hæredes transeunt *l. 6. supra de in integr. l. 18. in fin. sup. de minorib.* Idem dicendum in priuilegio dignitati concessio *l. vlt. sup. de decurion.*

Deficiente] Persona deficiente, personalia extinguuntur *l. 196. inf. eod. 2. Eclog. 3. cap. 66. l. 13. sup. soluto. l. 7. sup. de except. c. 7. de reg. in 6. l. 28. sup. de legat. 2. l. 1. sup. de iure immunit. Gothofr.*

Genus] exemplum est in minorum restitutione. *d. l. 6. d. l. 18. dolo. l. 13. sup. de dolo.*

Primum submoueat quod Bulg. ait: beneficium vel priuilegium esse, vt vsuræ veniant ex mora, sicut veniunt in actionibus bonæ fidei. Hoc enim non est beneficium, sed ius commune, quod porrigitur etiam ad actiones quas-

quasdam strictas, ad actionem legatorum & fideicommissorum: nec mirum, si ea actione vantur hæredes. Deinde ponatur exemplum ad hanc legem, quod inscriptioni conueniat, quæ est de dotis repetitione. Priuilegium habet mulier, quæ dotem repetit, & vir à quo repetitur, priuilegio vtitur: mulier, vt præferatur omnibus creditoribus: vir, vt in id quod facere potest, condemnetur. Vtrumque personale est, & ideo ad hæredem non transit: hæres mariti damnatur in solidum: hæres vxoris non præfertur creditoribus *l. maritum & seq. 12. & 13. solut. matrim. l. vn. C. de priuileg. dot.* Igitur actio de dote non est priuilegiata, sed persona mulieris. Idem de actione tutelæ est dicendum. Pupillus qui agit actione tutelæ, præfertur aliis, sed non hæres. Actio igitur tutelæ non est priuilegiata, sed persona *l. 1. §. idem 11. de Lege Corn. de fals.* Quædam sunt actiones priuilegiatæ, quæ in hæredem transeunt cum priuilegio, vt actio funeraria datur hæredi eius, qui funus fecit, vt Accurs. scribit. sed male hoc probat *ex l. si filius, 1. §. ult. de relig. & sumpt. fun.* Lex ait; funerariam actionem dari hæredibus eius, qui funus facit. Is qui funus facit, habet quidem actionem priuilegiatam, sed vt probes, eius hæredem quoque habere eiusmodi priuilegium, male colligis: Actio funeraria datur hæredi. Ergo & priuilegium. Falsa est consequentia.

K

Con-

Constat tamen, funerariam actionem esse priuilegiatam: non enim persona, sed causa funeris extorsit beneficium: vnde sequitur; beneficium in hæredes transire. Sic etiam seruitutes personales cum persona extinguuntur; at reales manent cum hærede. Eadem in immunitatibus ratio seruatur. *l. 2. de cens.* Eadem distinctio est in iure, quod Princeps dedit. Multum enim interest, an dederit personæ, an prædio *l. 1. §. permittitur. de aqua quotid. & astina.* verum finge: Princeps concessit ius aquæ personæ, veluti duobus sociis. Vtraque mortua ius extinguitur: quod est personale: at vel vno superstitite, integrum ius manet. Frontinus de aquæductu. Itaq; beneficium personale quod duobus datur, non desinit, quamdiu vnus superest. Hæc lex repetitur in *l. privilegia inf. hoc titul. Cuius in Repetit.*

Ad Leg. 69.

Inuito beneficium non datur.

Inuito] *l. 156. inf. eod. l. ult. supra de usu & habit. l. 19. §. 2. supra de donat. vide l. 62. sup. de verb. oblig. Gothof.*

Beneficium] *l. ult. defensio. d. l. 156. donatio. d. §. 2. societas l. 26. §. 4. sup. de condict. indeb. adrogatio. l. 5. §. 24. sup. de adopt.* Sic libertas inuito filio (aliud in seruo. *l. ult. C. de testam. manumiss.*) non datur. *v. l. 5. C. de emancip. v. reliqua in*

l. 62.

l. 62. sup. de verb. oblig. multo minus damno afficitur inuitus *l. 25. §. 1. in fine sup. soluto*: obligabitur, de domo sua extrahetur *l. 103. inf. eod. l. 18. sup. de in ius*: Sic quæ diuertit, ut inuita ad virum reuertatur, cogi non potest *l. 7. C. de repud. Gothof.*

Non] Imo datur *l. 32. sup. de acquir. rer. §. 3. Instit. per quas personas cuique. Goth.*

Datur] Potest enim quilibet suo iuri renunciare. *l. 41. sup. de minorib. & suspectus est qui operam inuito ingerit. l. 25. de procur. Exposita est quoque hæc l. sup. in l. 61.*

Ad Leg. 70. De potestate coercitionis.

Nemo potest gladii potestatem sibi datam, vel cuiusuis alterius coercitionis ad alium transferre.

Nemo] Coniunge *l. solet. de offic. pret.*

Gladii] *l. 6. sup. de offic. procons.*

Potestatem] animaduertendi in facinorosos. *l. 5. §. 8. sup. de offic. pref. v. l. 3. sup. de iurisd.* Gladii potestas est vitæ ac necis authoritas.

Coercitionis] ius puniendi, τὸ δίκαιον τῆ τιμωρίας. *2. Eclog. 3. c. 67.*

Merum imperium, est gladii potestas. *l. 3. de iurisd. om. iud.* Gladii potestas est ius vitæ adimendæ. *l. Respicendum de pæn.* quod etiam in illa lege verba illa significant: aut animaduerti in facinorosos, hoc est puniri. Nam animaduerti

K 5 tis

ti is dicitur, qui punitur gladio. *d. l. Respiciendū*
et l. seq. Vel animaduerti, hoc est, capite puniri,
 & lex eos, in quos animaduerti iubet, statuit,
 seruos fieri pœnæ. Sed merum imperiū cōtinet
 etiam multa alia: nempe ius damnandi ad be-
 stias, cōfiscandi, relegandi, deportandi. *l. Merū.*
de Iurisd. om. iud. l. i. de off. eius, cui mand. est iu-
risd. Datur aut hęc gladii potestas: non .n. eam
 quisquam, magistratus iure arrogat, sed accipit
 à lege. Lege igitur conceditur merū imperium,
 & dicitur ex aduerso mixti. Mixtū sequitur ma-
 gistratum, & iurisdictioni cohæret. Merum im-
 perium separatur à iurisdictione, hoc est, non
 cōpetit iure magistratus, sed lege datur, modo
 magistratui, modo priuato. Præfecto vigilū da-
 tum est ius verberandi, non ius gladii. *l. 3. §. i. l.*
4. de offic. pref. vigil. Et modo datur merum im-
 perium in omnes personas, modo in certas tā-
 tum: vt præfecto vigilum datur ius verberandi
 incendiarios, fures, effractores, & tales, *vt in tit.*
de offic. pref. vigil. Itaq; priuatus habet merū im-
 perium. Præsidibus prouincię datum est ius gla-
 dii, non deportandi, nō confiscandi. Nō datur
 cuilibet magistratui: vt Prætor vrbanus nō ha-
 buit merū imperium: & ideo si incidit aliquid
 apud Prætorē, quod exigit maiorem cōercitio-
 nem, tunc remitti debet ad Præfectum vrbis,
 qui sibi vindicat omnia crimina, & cui datum
 est plene imperium. *l. i. §. Item solent. de offic. pref.*
vrbi.

urbi. l. 1. in fine. l. 2. de suspect. tut. Sic præfectus vigillum, cum res superat legem meri imperii, remittit ad Præfectum urbis *l. 3. & 4. de offic. præf. vig.* Sic olim etiam curatores viarum & regionū, imperium merum habuerunt, & potestatem aliquam, sed non grauissimā coercionē. Itaque cur omnes magistratus hoc merum imperium non habent? Quia hoc tantum est legis. Quia vero imperium merum lege datur, cōsequens est, ut id non possit mandari alteri, & ea quæ iurisdictionis sunt, non possunt mandari. Nemo tutores dare potest, nemo magistratus, nisi cui lege datum est. Potest tñ priuatus dare lege 12. tab. scil. pater: cui hoc lex permisit. Eadē est causa cognitionis, transactionis alimentorum, quæ à lege datur *l. cum hi. 8. de transact. l. cum alimenta C. eod* & ideo non mandatur *d. l. cum hi. §. sed nec mandare. 18.* Quæcunque igitur lege dantur, non transferuntur in alium: quæ sunt meri imperii, danda sunt nominatim. Merū imperium qui habet, nō habet suo iure. Hæc sententia repetita est in *l. solent 16. de iurisdict.* Mixtū imperiū mandatur & iurisdictioni, quia suo iure hæc magistratui cōpetunt, nec nominatim aut specialiter hæc fuerunt eis cōcessa. Huic regulæ opponitur: Eum cui Proconsul suā iurisdictionē mādauit, custodias audire. *l. 6. de offic. procons.* Videtur igitur mandari imperium merū: quod est negandum. Nam auditio datur ei tantum propterea, ut præ-

ut præanditos remittat ad Proconsulem, ut ipse puniat aut liberet, aut animaduerrat, aut absoluat reū. Hoc genus mandati est extraordinariū. Nam non potest mandari legato, ut animaduerrat aut absoluat reum, quia nec reus potest accusari apud legatum, sed apud Proconsulem: at interim audiri potest ante damnationem à legato, voluntate Proconsulis. Rursus obiici solet: legatum Proconsulis, cui mandata est iurisdicção, posse cognoscere de crimine suspecti tutoris. Eundem igitur habere merum imperium. Hoc negatur. Nam cognitio suspecti tutoris non pertinet ad merum imperium, nec ex eo crimine datur grauis coercitio. Infamia est maxima, crimen tamen non semper, sed infamiae irrogatio non pertinet ad merum imperium. Actio depositi est infamis, an ideo necesse est, eum, qui cognoscit de deposito, merum imperium habere? Minime. Sed causa suspecti interdum exigit grauiorem poenam *l. i. de suspect. iur.* & tū remittitur ad præfectum urbis puniendus, *d. l. i. in fine.* Igitur & tunc legatus mittet ad Proconsulem *l. si quid erit. ii. de offic. procons.* Præterea verum est, cognitionem suspecti dari lege. Igitur non est existimandum, legatum proconsulis hanc cognitionem habere ex mandato: sed posteaquam ei mandata est generalis iurisdicção; quomodo comprehenduntur tantum ea, quæ possunt mandari.

Cum

Cum igitur de suspectis tutoribus possit cognoscere, ex oratione Seueri & Antonini hoc habet. *l. i. §. damus. de suspect. tut.* Sic legatus potest tutorem dare, non quia ei datur iurisdic-
tio, sed quia ei D. Marcus hoc specialiter de-
dit. *l. i. de tut. & curat.* Sic habet ius dandi iudi-
cem ex *l. cum prator. 12. de indic.* non tamen
merum imperium. Sed quæcunque lege dan-
tur, non nisi specialiter mandati, & in alium
transferri possunt. *(uiac. in Recitat.*

*Ad Leg. 71. Quæ per libellum expe-
diri nequeunt.*

OMnia quæcunque causæ cognitionem
desiderant, per libellum expediri non
possunt.

Omnia] coniunge *l. Nequicquam, §. ubi de-
cretum. de offic. procons.*

Cognitionem] Aliud in iis, quibus semiple-
na sufficit.

Desiderant] ut alienatio bonorum minoris
*l. 2. sup. de officio eius cui mand. l. 5. §. 9. sup. de reb.
eorum. alimentorum transactio l. 8. §. 19. sup. de
transact. secundum decretum. l. i. §. 18. sup. de se-
parat. aliud in restitutione. l. ult. C. ubi & apud
quos. & iis quæ officio iudicis mercenario & iu-
re actionis expediuntur. l. i. §. 14. sup. de vent. in
posseff. l. unic. C. Qui pro sua iurisdic. Gothof.*

Per

Per libellum] *l. 105. inf. eod. v. l. 9. § 1. sup. de offic. procons.*

Sententia hæc est: Ea quæ desiderant causæ cognitionem, siue decretum: per libellum, siue de plano expediri non possunt, sed pro tribunali. Exempla hæc sunt: Alienatio prædiorum minoris non fit sine decreto Prætoris vel præsidis, quo permittatur alienatio nominatim: nisi causa cognita, etiam secuto decreto, subscriptione ad libellum, non permittitur alienatio. Nam non per libellum, sed pro tribunali expediri debet. *l. minorum 6. C. de præd. minor.* Sic etiam dilatio litigatoribus non datur de plano, hoc est in transitu extra tribunal, dum magistratus iter facit, dum redit domum, aut abit in forum: quia dilatio exigit causæ cognitionem, idèoque petenda est à Iudice sedente pro tribunali, non stante. *l. à procedente 4. C. de dilation.* Sic etiam bonorum possessio decretalis Carboniana datur non per libellum, aut de plano, sed pro tribunali. *l. 3. §. si causa 8. de bon. poss. l. 2. §. dies. quis ordo in bon. possess. seruatur.* Idem dicendum est de in integrum restitutione *l. omnes 3. de restit. in integ.* Idem in abolitione criminum. Hæc sententia repetita est ex *l. 9. §. 1. de offic. procons.* Cui apte conuenit exemplum *l. Excusare 25. de excusat.* quæ ait: Excusare se tutor per libellum non potest, hoc est; Excusatio tutoris disceptatur & deciditur pro tribu.

tribunali, quia decreto est opus *l. si cum ipse 39. de excus.* valde ob stare videtur *l. 13. §. scire autem 8. & seqq. de excusat.* cuius sententia hæc est: Tutor debet se excusare intra dies 50. alioquin non recipitur. Potest autem contestari excusationem, *ut ait lex*, siue speciem excusationis, vel in iure apud tribunal Prætoris, vel de plano per libellum. Igitur tutor se potest excusare per libellum. Dicendum, ad præscriptionem 50. dierum tollendam, contestationem excusationis vel per libellum factam sufficere. Male in *d. l. 13.* legitur, *Supplices libellos*, sed interpretandum; de plano. Male Accurs. ut conciliet *d. l. 13. cum d. l. excusare*, ait, Tutor se non potest excusare per libellum; Tutor absens, inquit, se non potest excusare; præsens potest per libellum, quod falsum est. Nam quid verat, causam absentis per procuratorem agi, ut in manumissionibus. *l. Etiam 15. §. absens 3. de manumiss. vind.* De crimine etiam non agitur: de quo tamen constat, absentes audiri per procuratorem. E. & causa excusationis per procuratorem agi potest. Cum vero negatur agi quid posse per libellum, non præsentia exigitur, sed tribunal. Nam pro tribunali, & per libellum, opponuntur *l. 2. C. quemadmod. res absent. aper.* per libellum & in præsentia, non opponuntur. Huc pertinet *l. ubicunque 105. ff. hoc tit.* Ubicunque causæ cognitio est, Præ-

tor desideratur, hoc est: Vbi decreto opus est, id debet interponi à Prætore in vrbe, à Præsidente in prouincia, qui tribunal habent: non à Iudice datur, qui de plano iudicat: non à municipali magistratu, qui etiam tribunal non habet. Et est referenda ad edictum de damno infecto, sicut etiam *l. Nemo*. loquitur de damno infecto, *ut constat ex l. 4. in fine de damno infecto*, in qua l. vtraque sententia est expressa, sed ab Vlpiano, non à Paulo. Verum est, fateor, quod Vlpianus tractauit *lib. 1. ad edict.* ex quo sunt dictæ leges, *l. nemo* & *l. ubicunque*. Sententia est; vicinus non cauet damni infecti: iubebit Prætor possidere me, quod fit causa cognita. Ergo decretum interponitur à Prætore, non à municipali magistratu. Denique quæ decretum exigunt, debent expediri per Prætorem vel præsidem prouinciæ pro tribunali, non de plano. Quædam tamen sunt, quæ de plano Prætor exequitur, ut seruum de plano manumittit: bonorum possessionem dat de plano: excepta decretali, *d. l. 3. de bon. poss. l. 9. de offic. procons. leg. vnius §. ult. de quest. Cuiac. in Recitat.*

Ad Leg. 72. De iure pignori dandi.

FRUCTUS rei est, vel pignori dare licere.
Fructus] Coniunge *leg. ult. supr. de usur.*
 Eum

in fructum mihi is eripit qui impedit, quomodo rem meam pignori dare possim. hinc illud, Non valere pactum, ne creditor liceat pigra vendere. l. 4. sup. de pignorat. Goth.

Repetita est ex l. ult. de usuris. Sententia est. Sessor cum quo agitur rei vindicatione, in actus damnatur, & olim in duplos, ob manifestam fidem, quod hodie sublatum est. In fructibus numerantur multa, & inter cætera, quod si pignori data actor mutuam pecuniam accipiet, si habuisset. Postulat igitur, ut eius ratio habeatur. leg. videamus 38. in fine de usuris. Certe igitur Ioannes: si quando in petitione fructuum ratio habenda sit, utilitas, quam actor habuisset, si rem pignori dare licuisset, computabitur. Cuiac. in Recit.

Leg. 73. 1. De tutela & hereditate. 2. De vi & clam. 3. De his quæ in testamento intelligi non possunt. 4. Extraneo cauere non posse.

¶ De tutelaredit, eo & hereditas pertuenit, nisi cum fœminæ hæredes intercedunt. 1. Nemo potest tutorem dare cuiquam, nisi quem in suis hæredibus, cum moritur, habebiturusve esset, si vixisset. 2. §. Vi factum id videtur esse, quæ de re quis, cum prohibe-

hibetur, fecit. Clam, quod quisque, cum controuersiam haberet, habiturumve se putaret, fecit. 3. §. Quæ in testamento ita sunt scripta, ut intelligi non possint, perinde sunt, ac si scripta non essent. 4. §. Nec paciscendo, nec legem dicendo, nec stipulando, quisquam alteri cauere potest.

Quo] Eo tutela redit, quo hæreditas peruenit, ita restituit *Hotom. §. obs. 26.* est enim tutela hæreditatis consequentia. *l. 3. sup. de legitim. tut. §. 1. Instit. de leg. patron.* Hotomanni opinionem confirmat *Nonella 118. c. 5. & Graci 2. Eclog. 3. c. 73. Gothofr.*

Redit] Redire dicitur, quod lege destinatum est. *l. 11. sup. de test. tut.*

Peruenit] *l. 1. sup. de legitim. tut. & Instit. de leg. patron. tut. in fine. 2. Eclog. 3. c. 73. Cur. ita? v. l. 65. sup. pro socio.*

Fœminæ] *l. minores. l. ult. C. de legitim. tut.*

In suis] *l. 1. sup. de testam. tut.*

Habiturusve] *§. ult. Instit. de tutel.*

Vi] *v. l. 1. §. 5. sup. quod vi aut clam.*

Clam] *v. l. 3. §. 7. sup. quod vi aut clam.*

Ut intelligi] *l. 62. §. 1. sup. de hered. instit.*

Nec paciscendo] *2. Eclog. 3. c. 71. l. 38. §. 17. sup. de verb. obligat.*

Cauere] multo minus nocere. *l. 74. inf. cod. Gothofr.*

In hac lege quinque sunt regulæ. Prima est:

Quo

tutela redit, eo hæreditas pervenit. quæ secundum Placent. ita potius constitui debet; hæreditas redit, eo & tutela pervenit. Hæc la est de hæreditate legitima & tutela, non a quæ testamento defertur. Hæreditas in legitima dicitur redire: quia reperit familiam. *l. 3. si quis omiff. caus. testam.* Proinde legi recte subiicitur exceptio, *Nisi cum in hæredes intercedunt.* Tunc enim non sunt esse tutrices: quoniam hæreditates veniunt ad fœminas, tutelæ non item. *l. 1. de legat.* At neutro loco legitur hæc exceptio: *minores 25. annis hæredes intercedant*: quia tunc non possunt esse tutores. Valde nota est hæc exceptio; & tamen non est addita loco; quia ante testamentum minor ætas excusabat tutelam: servitus tamen excusatur. In locum vero minorum 25. annis datur curator, nec desinebant illi esse tutores *de tut. & rat. distrab.*

Ad §. Nemo.

Secunda regula est de testamentaria tutela: *nemo potest testamento tutorem dare, nisi liberis & posthumis*: hoc est, iis, qui sunt in utero, et sunt, ut nati videantur. *l. 16. de testam.* Ergo tutela testamentaria mandatur iure iæ potestatis. *leg. impuberi 40. de administ.* Pater emancipato filio non dat tutorem te-

L 2 stamen-

stamento quia non est suus. Mater filio non potest dare *l. peto. 69. §. mater. 2. de leg. 2.* quia filius matri non est suus hæres, sed legitimus. Illa est inutilis ratione pupilli: hæc ratione testatricis. *l. 1. de confirm. tut.* Datus tamen à patre emancipato confirmatur sine inquisitione: non idem in matre, sed confirmatus etiam tutor est datiuus *d. l. 1. de confirm. tut. & l. 4. de testam. tut.*

Ad §. Vi factum.

Regula tertia pertinet ad *l. 1. §. quid sit. quod vi aut clam.* Opus vi factum videri in solo, quod quis, contra quam prohiberetur, fecit. Itaque si ita fecit, tenetur interdicto, Quod vi aut clam. Tenetur etiam eo interdicto, qui fecit clanculum, cum timeret controuersiam cum vicino aut cum alio: aut iam habet. At contra vi facit, qui, cum prohiberetur, fecit. Alia est definitio eius, qui clam, aut vi fecit. *l. 3. in princ. & §. 1. de itinere act. priuato.* Vbi is, qui prohibetur via vti, & vitur, clam vitur. Resp. ex sententia Ioannis: qui prohibenti resistit, hoc est, qui eo vetante facit, vi facit. Qui autem prohibenti acquiescit, sed postea ignorante eo, qui prohibuit, pergit opus facere, clam facit: & ita accipe *d. l. 3.* Quidam prohibiti faciunt, & hi non clam, sed vi faciunt.

Ad §.

Ad §. Quæ in testamento.

Quod non intelligitur in testamento, non scriptum videtur. *l. 2. de his, quæ pro non script. hab.* Effectus regulæ est, ut, quod videtur obscurum, apud hæredem sine onere maneat. Ergo incertæ personæ legatum relictum non valet: incertæ rei legatum non valet. *l. cum post. 69. §. gener. de iure dot.* Ademptio etiam obscura legati nō valet. *l. 3. §. si duobus 7. de adim. & trans. leg.* Legavit duob. Titiiis separatim: postea ademit Titio: quaritur cui ademerit: hoc est incertum vtrinque. E. legatum debetur. Huic sententiæ vehementer resisti agari videtur *l. si fuerit 10. de reb. dub.* Cuius hæc sententia est. Testatur duobus Semproniiis legatum reliquit; vni ademit: neutri debetur legatum. Resp. si separatim duobus Titiiis legatum est: vni cum vellet ademptum inutilis erit ademptio, ut in specie *sup. d. l. 3. de adimend. leg.* Secus si coniunctim duobus Semproniiis legatum fuerit relictum, vni namque in hac specie adempto legato alteri quoque ademptum censetur, quia quos testator coniunxit in dando, videtur coniunxisse in adimendo.

Ad §. Nec paciscendo.

Ultima & quinta regula est: *Nemo potest alteri stipulari, pacisci, legem dicere.* Vocat autem legem pactionem illam, quæ contractui adiicitur ex continenti. Addit speciale genus pacti

166 *Ad tit. Digest. de diuers. Reg. Iur.*

pacti, legem dicendo, Hæc lex est pactum, actionem formans, id quod pactorum natura alias non admittit. Pactum enim non solet formare actionem, sed pactio, quæ ex contententi adiicitur, format actionem, vt lex commissoria, & resoluit contractum, pretio non soluto ad diem, & ita res committitur venditori. *Cuiac. in Recit.*

Ad Leg. 74. Ne cui per alterum iniqua conditio inferatur.

Non debet alteri per alterum iniqua conditio inferri.

Iniqua] Iurando. *l. 1. sup. simulier ventris nomine.* nouum opus faciendo. *l. 5. §. 5. sup. de operis noui nunc.* vim inferendo. *leg. 2. sup. quod vi paciscendo. l. 27. §. 4. in fine sup. de pactis.* diuidendo. *l. 17. C. famil. ercisc.* exheredando. *l. 33. C. de inoff. testam.* puniendo *leg. 22. C. poenis.* *Gothofr.*

Regulæ siue legis huius exemplum sumi potest ex *l. 1. §. ult. & leg. 4. quod vi aut clam.* cuius hæc species est. *Vim facit, qui, cum prohibetur, facit.* Quinquam & is vi faciat qui, licet prohibitus non sit, modo à sciente domino se prohibitum iri sciens, quid fecerit, vt, cum te prohibere volentem, quo minus prohibeas, deterreo. Tunc enim pro prohibito censebor, &

pe

per conseq. vi fecisse videbor. Verum fingamus. Opus aliquod institueram: aduersarius prohibiturus me cum venire vellet, sine dolo malo à Titio fuit detentus, ita, vt me opus facientem prohibere non posset, quæritur an vim fecisse videar? Respond. quod non, ne sit in potestate alterius meam conditionem deteriore facere. Hoc vsque adeo verum est, vt ne quidem seruo iniqua conditio inferri per dominum possit. *l. 5. §. si seruum 4. de his qua vt indig. aufer.* Legatarius qui falsum testimonium dicit, nec obtinet in quæstione falsi, amittit legatum, & redigitur in Fiscum. Nunc seruo alieno relicta est libertas fideicommissaria & legatum ei relictum: dominus falsum testimonium dixit, nec obtinet: an ideo seruus legatum & libertatem fideicommissariam amittet? Minime. Imo seruus à Fisco vindicatur, vt rei restituatur legatum, & obtineat libertatem. *Cuia. in Recit.*

Ad Leg. 75. De mutatione consilii.

Nemo potest mutare consilium suum in alterius iniuriam.

Nemo] Coniunge *l. nonnunquam. de collationib. bonorum. Pac. h.*

Mutare] *c. quod semel placuit 21. cap. mutare consilium 33. de reg. in 6. l. 20. sup. de arbitris. l. 14. sup. de seruit. rustic. prad. Gothofr.*

L 4

Con-

Consilium] vt & sententiam. v. l. 42. l. 55. § 6. *sup. de re iudicata. v. l. 1. in fin. sup. de question. l. 27. sup. de pœnis. v. tamen l. 6. C. quomodo. & quando Index: confessionem legitime factam v. l. 13. C. de non numerata. contractum. v. l. 5. C. de obligat. Electionem. v. l. 20. sup. de opt. vel. elect. leg. aditionem hæreditatis v. l. 4. C. de repud. hered. iusiurandum delatum. v. l. 11. C. de reb. cred. actum irrepocabilem. v. tamen l. 27. & quæ ibi dicam de clausula derogatoria. C. de testamentis. Gotb.*

Iniuriam] quoties sc. ex consilio iam obligati sumus, & alteri aut nobis obligatio est quæsitæ: tunc enim totum repudiare aut agnoscere teneimur. l. 27. *sup. de procurat. l. 11. sup. de vsur. l. 16. sup. de administ. iur. l. 7. in fin. sup. de damno. alias re integra, consilium, vt & mentem reuocare possumus. l. 22 §. ult. sup. mandati. vt & in re alternatiue debita. l. 21. in fine. sup. de act. empt. l. 14. sup. rerum amot. l. 28. §. ult. sup. de liberat. l. 8. sup. de collat. & prius testamentum. l. 6. §. 2. sup. de iure. Codicill. l. 12. §. ult. sup. de leg. 1. l. 22. sup. de leg. 3. Igitur in voluntariis consilia in melius mutare possumus, & ita variauit Papin. l. 6. in fi. *sup. de seruis export. l. ult. C. de furt. variauit & Iulianus l. 19. in fine. sup. ad Vellei. l. 1. C. de emend. seru. variauit Scæuola. l. 23. in fine. sup. de acquir. rer. dom. Mæcianus: quin & ipsi Impp. l. 17. ibi: Sed & cum Mæciano, & aliis amicis nostris iurisperitis adhibitis plenius tractaremus, magis visum**

in est. *supr. de iure patron. adde Cuiacium 4. ad
hic. fol. 39. in fine. & 2. obs. 37.* Hinc illud: Sano
consilio vitur, qui malum consilium reuocat.
othof.

Ex eo libro est *l. si filius 32. de minor.* in qua
tenditur, Filium emancipatum præteritum,
gato agnito, non posse in fraudem *credito-
um* hæredum, bonorum possessionem contra
b. petere. Eodem modo venditor, qui agit
ege commiss. dicens, malle se rem venditam
petere, pretio non soluto ad diem: postea in-
to emptore non potest mutare sententiam,
pretium repetere. Mutare potest quisque
nsilium suum, dum non officiat alteri. *l. si
ndus 4. §. eleganter. de L. Commissoria.* Ex eo
m lib. est *l. nonnunquam 8. de bon. collat.* quæ
a commodè huic l. adaptari potest. Certum
t, ex illo edicto filium emancipatum præte-
um concurrere cum fratribus, qui non sunt
nancipati, & petere bon. possess. contra tab.
scil. si conferat bona propria. Conferuntur
rem bona dupliciter, aut re, aut cautione.
uod si igitur filius emancipatus propria sua
ona conferre recuset, tunc transfertur pars
us in suos, & aufertur ei beneficium bono-
m possessionis contra tab. Nunc fingamus
ium emancipatum noluisse conferre: quo
su exclusus erit & est à beneficio bonor. pos-
sionis contra tab. nunc vero mutato consi-

lio vult conferre, oblata cautione, quo beneficio bonor. possess. contra tab. gaudere possit: An audietur? Sic sane. Et hanc, regulæ huius exceptionem, specialis fauor & æquitas, introduxit. *Cuia. in Repet.*

Ad Leg. 76. De his quæ animi destinatione agenda sunt.

IN totum omnia, quæ animi destinatione agenda sunt, non nisi vera & certa scientia perfici possunt.

Vera] Demus aliquid factum à priuato vel principe ex certa scientia: an id reuocari poterit? vtrique. Cum huiusmodi clausula nihil operetur in iis, quæ apparent ignorata. *v. l. 57. sup. de oblig. & act. v. Dec. hic num. 7.* aliud puto, si quis sciens se non teneri, promiserit. Videtur enim donasse. *adde l. 15. sup. de verb. oblig. & quæ notant ad l. ult. §. penult. sup. de condict. indeb. Gothofr.*

In totum] hoc est generaliter, siue in toto iure. Animi destinatione, hoc est iudicio animi. Quæ animi certo iudicio fiunt, non fiunt, nisi à sciente, ac vere quidem ac certo sciente. Ignarus nihil animi iudicio facere videtur, cum de re ei non liqueat. Exemplum ponunt in hæreditate, & possessione, in hæreditatis aditione, & gestione pro hærede, quæ etiam ipsa
est ani-

est animi potius, quam facti. *leg. 20. de acquir. hered.* Ita in agnitione bonorum possessionis, quæ quoque fit animi iudicio, scientia exigitur. hoc est, qui hæreditatem amplecti cupit, eum scire oportet, defunctum esse illum, cuius occupare bona cupit, sibi que hæreditatem esse delatam; alioqui nihil agit & rem non gerit animi iudicio. *l. qui hæreditatem 19. l. si is ad quem 22. de acquir. hered.* Ergo pupillus, cum nihil sciat, adire non potest: tutore tamen auctore adit. Nam quod deest animi iudicio, id suppletur scientia tutoris. Sic quoque in acquirenda possessione requiritur animus. Ergo & scientia eius, cui acquiritur possessio. Nam possessio plurimum animi habet, & animi genere quodam æstimatur. Excipitur tamen causa peculiaris, in qua per servum ignoranti domino acquiritur possessio. *l. peregre 44. §. quasitum est 1. de acquir. possess.* Ex his apparet, ea, quæ fiunt animi iudicio, non perfici nisi à sciente.

Ad Leg. 77. De actibus legitimis. De tacito & expresso.

Actus legitimi, qui recipiunt diem vel conditionem, veluti mancipatio, acceptilatio, hæreditatis aditio, servi optio, datio tutoris; in totum vitiantur per temporis vel conditionis-

ditionis adiectionem, nonnunquam tamen actus supra scripti tacite recipiunt quæ aperte comprehensa vitium afferunt. Nam si acceptum feratur ei, qui sub conditione promissit, ita demum egisse aliquid acceptilatio intelligitur, si obligationis conditio extiterit; quæ si verbis nominatim acceptilationis comprehendatur, nullius momenti facit actum.

Actus] *c. actus legitimi* 50. *de regul. in* 6. An sunt diuersi à legis actionibus? Hotom. *ait* 32. *illust. fol.* 210. liquidem hæc etiam magistratum communes omnes ex lege, & inter præfentes tantum fieri solent. In actibus legitimis secus. Cuiac. negat differre 15. *obs.* 16. *Gothofr.*

Actus] *coniunge l. 8. de iur. & rat. distrahendis. Pac.*

Legitimi] An ciuiles & solennes, ut vult Hotom. 32. *illust. fol.* 219. 220. an à quacunque iuris parte, ut Dynus? *add. c.* 50. An per legem inuenti, ut Zasius? *ad l. eum qui §. qui hominem num.* 3. *sup. de verb. oblig.* An qui mero iure radicantur, ut vult idem Zasius *ad leg. cum quid mutuum num.* 18. *sup. de reb. cred.* An qui iure finiuntur, ut emptio, locatio, societas, mandatum, stipulatio? An qui ex usu solennis iuris? *Cuiac. 15. obs.* 16. *in fine.* ut sint formulæ rerum à priuatis agendarum extra rerum contrahendarum negotia à ICTis inuentæ, Hotom. *ibid.* Actum legitimum eadem significatione vlur-

vsurpari in leg. 21. C. de heret. ait Hotom. 32. illustr. fol. 219. Cuiac. negat 15. obseru. 16. in fin. Gothofr.

Legitimi] Alciat. l. 3. parerg. c. 4. & 5.

Qui] qui non recipiunt. vulg. Hal. Hæc particula, inquit Hotom. 32. illustr. fol. 219. suum antecedens restringit, ostenditque, quosdam actus legitimos esse, qui diem vel conditionem recipiunt. Acceptilatio, & optio non recipiunt, vadimonium, compérindinatio, obuagulatio denunciandi testimonii causa, procuratoris datio recipiunt. Cuiac. 15. obs. 16. Florentinam lectionem tuetur. Ideoque hæc verba, qui recipiunt, ita interpretatur, Quibus aperte adiicitur dies vel conditio: alias si tacite adiicitur, non vitatur Cuiacius ibid. Goth.

Mancipatio] emancipatio vulgo Hal. Hotomannus ibi fol. 214. & 218. vtrumque admit. Emancipatio actus ciuilis §. 11. Instit. de hered. que ab intest. inter legis actiones numeratur. Paul. 2. sent. 25. §. 4. Cuiac. 15. obs. 16. mancipationem mancipium dici ait.

Acceptilatio] ea per procuratorem fieri non potest. l. 13. §. 10. sup. de acceptil. v. Hotom. 32. illustr. fol. 120. Cuiac. ibi in pr. certis verbis fiebat. l. 18. sup. de accept. sine die & conditione l. 4. §. 5. sup. de acceptil. & merito, quia acceptilatio obligationi præsentem interitum affert.

Aditio] ea non fiebat per procuratorem leg. 80. §.

80. §.

174. *Ad tit. Digest. de diuers. Reg. Iur.*

80. *sup. de acquir. heredit.* certis verbis constabat, his puta, Adeo, cernoque. Vlpianus c. 22. §. 28. l. 51. *in fine sup. de acquir. hered.* sine die & conditione fiebat l. 54. *sup. de acquir. hered.* non iterabatur. l. 80. *in fine sup. de acquir. hered.* Hotom. *ibi.* Gothofr.

Serui optio] certis verbis fiebat l. 20. *supr. de opt. pure & semel. l. 5. & 8. sup. de opt. l. 5. sup. de leg. 1.* An per procuratorem fiebat? Hotoman. *ibi ait fol. 221. arg. l. pen. sup. de opt. quod non admittit Cuiac. 15. obs. 15. Goth.*

Datio] quæ à magistratu fiebat. §. 1. *Instit. de Atil. leg. 6. §. 1. sup. de tutelis.* non à defuncto leg. 8. §. 1. & 2. *supr. de testament. tutela.* Gothofr.

Suprascripti] suntne alii actus legitimi præter suprascriptos? Cuiac. 15. obs. 16. adiicit cessionem in iure & libertatis dationem. Hotom. 32. *illust. fol. 218.* iudicis additionem, compendinationem, vadimonium, denunciationem testimonii causa, quod Cuiacio d. loc. displicet. Idem Hotomannus *ibi fol. 218.* addit conuentionem in manum, repudium, diuortium *ibi fol. 212.* numerat inter legis actiones appellationem, vocationem in ius, iusiurandum, tutoris auctoritatem: quod eidem Cuiacio displicet. addit idem Hotom. adoptionem, emancipationem, manumissionem vindicta, cessionem in iure, litis contestationem,
no-

nominis in reos relationem, tutelæ cessionem, tutelæ abdicationem, arrogationem, satisfactionem, attestationem, mancipationem, nuncupationem testamenti, aditionem hæreditatis, noxæ deditioem. Quædam etiam Cuiac. d. loco adiicit, ut stipulationem, procuratoris dationem, usurpationem.

Tacite] puta per relationem ad actum aut dispositionem præcedentem. Nam debitum conditionale pure accepto ferri potest *inf. eod. §. l. 12. sup. de acceptil. Goth.*

Comprehensa] expressa nocent, tacita non nocent.

Vitium afferunt] quia huiusmodi actus præsens factum continent, ideoq; conditione aut die suspendi non possunt. *Goth.*

Qui sub conditione &c.] actus legitimus, qui expresse non potest explicari sub conditione, si differtur ad dispositionem præcedentem conditionalem, tacite conditionem recipere potest. *Gothofr.*

Hoc loco actus legitimi referuntur quinque. Servi optio, intellige etiam, optio vestis, vel alterius rei. Mancipationem accipio generaliter, ut *Ulp. in fragm. tit. 19. de dominio.* non pro sola emancipatione, per quam liberi exeunt de potestate patris, quæ legis actio est. *Novel. 81.* Legis autem actio & actus legitimus idem sunt; sed emancipatio etiam fit ex testamento.
& ex

& ex causa donationis. Omnis mancipatio est legis actio, siue actus legitimus. Videamus an alii actus sint legitimi? Ita, adoptio & manumissio. *l. 2. & 3. de offic. procons. l. 4. de adopt.* Idem censeo de diuortio, quod constat fieri, non nisi ex L. Iulia: diuortium est actio L. Iuliæ. Idem censeo de conuentione in manum & cessione in iure, *de qua Apulei. lib. 2. de asin. aur.* Non est eadem ratio depositi & custodiæ. Depositarius est custos, vt vulgo existimatur: Custodiam tamen non præstat & latam culpam. Is à quo custodia exigitur, præstat leuem culpam: quidam sunt custodes, qui non sunt depositarii. *l. 1. §. quod autem 33. de vi & vi armat.* vt custos domus. *l. 1. C. de repud. hered.* Sic etiam custodiæ illius solennis genus non est depositum, sed actus legitimus. Condicio autem actuum legitimorum hæc est, i. vt fiant certis & solennibus verbis: Sic constat fieri emancipationem, sic aditionem hæreditatis, sic cretionem, sic accipilationem, diuortium: sic cæteri omnes actus fiunt certis verbis. Sed hodie verba solennia non dicuntur, sed vt dicta accipiuntur. *l. manumissio 23. de manumiss. vind.* Et si vero lex tantum loquitur de manumissis vindicta: tamen idem putemus dictum de cæteris actibus legitimis. Secundo requiritur, vt legitimi actus fiant testibus præsentibus, quorum plerumque sunt 7. Sic fit emancipatio, sic diuortium, sic aditio,

aditio, sic cretio, & cæteri omnes actus legitimi. Tertio fere in omnibus actibus legitimis interueniunt symbola: vt in emancipatione æs & libra: in manumissione, alapæ, siue pulsatio frontis. In aditione, digitorum crepitus & percussio, quo symbolo significatur, hæredem adire hæreditatem. Quarto vt actus legitimi non fiunt per procuratorem, sic aditio hæreditatis non fit per procuratorem. *l. 90. de acquir. hered.* Sic adoptio *l. post mortem 25. de adopt.* & vt generaliter definit *l. nemo alieno 123. infr. eod.* Actus legitimi, h. e. actiones legis, non perficiuntur per procuratorem. Quinto requiritur, vt non iterentur. Sic aditio hæreditatis fit tantum semel. *l. si solus 80. de acquir. hered.* optio serui fit tantum semel. *l. 5. de leg. 1.* sic adoptio & libertas iusta non reiteratur, Dico *Iusta*. Nam qui non erant iustam libertatem adepti, poterant iteratione ciues fieri Romani. Sic adoptio non iure facta cõfirmari potest. *l. adoptio: 38. de adopt.* Testamento non fit adoptio, sed apud Prætorem tantum vel Principem. Ita adoptatur quis testamento, cum nomen testatoris ferre iubetur: at hæc adoptio non valet. Nam confirmari debet à Prætore: si iusta esset, non iteraretur. De optione serui stulte dubitant quidam, an sit actus legitimus, cum nihil sit certius. Nam legata optione serui, ea debet fieri solenniter à legatario, hærede præsentem: & ideo non fit re-

• Ante aditam hæreditatem: cum tamen legata ante hæreditatem agnoscantur. *l. 10. de leg. 1. l. optione, 16. de opt. leg.* hærede inquam præsentē & vniuersa familia publice exhibita. *l. 3. & 4. de opt. legata. l. 3. §. item si optare 6. ad exhibendum.* Sic etiam legata optione vestis, exhibenda est vniuersa synthesis vestium. Igitur verisimile est, optionem fieri testibus præsentibus, cum fiat publice, sit & plerunque ipso prætore diem decernente. *l. mancipiorum. 6. de opt. leg.* Quæ seruantur in aditione, quæ actio legis, seruantur & in optione. Igitur optio est actus legitimus. Item sicut filiusfam. non potest adire hæreditatem iniussu patris, sic nec optare: cætera legata potest sine iussu patris amplecti, *l. 10. de leg. 1.* Et hæc est vltima conditio actuum legitimorum, vt omnes fiant pure. Acceptilatio non fit in diem, vel sub conditione. *l. 4. & 5. de acceptilat.* dilationem non patiuntur, sed protinus exequuntur: sic tutor non datur in diem. *l. muto 6. de tutelis.* Testamento quidem sub die vel conditione datur tutor: sed ea tantum datio est actus legitimus quæ fit à Iudice, inquisitione facta in optimos viros, ex quibus datur vnus; quæ fit testamento non est actus legitimus. Sic emancipatio non recipit diem vel conditionem in *l. pen. C. pro socio.* dubitatur, an possit societas contrahi sub conditione: quia creditur facile interuenisse mancipatio
feu

ſeu traditio. l. 2. pro ſocio. Atque ideo dominium mutat, aut commutatur, quod non fit in aliis contractibus in quibus facile intelligitur mancipatio interuenire. Mancipatio autem non fit ſub conditione, neque ſocietas, ergo. Merito igitur dubitatur: an ſub conditione poſſit fieri ſocietas? Reſpondeo poſſe: alia enim eſt cauſa expreſſæ, alia tacitæ mancipationis. Omnes actus legitimi non recipiunt diem vel conditionem expreſſam: tacitam recipiunt. Sic acceptilatio expreſſim non fit in diem vel ſub conditione: ſed ſi ego acceptum feram quod tu mihi debes ſub conditione, quæ nondum extitit, acceptilatio non eſt quidem pura, ſed ei tacite ineſt conditio, quæ tacite obligationi eſt appoſita. Nam acceptilatio non habet vires, priuſquam conditio extiterit. Et generaliter, vt oſtenditur in l. expreſſa 195. hoc tit. expreſſa nocent, non expreſſa non nocent. Expreſſi & taciti non eſt eadem vis. l. nonnunquam 52. de condit. & demonſt. Cuiac. in Rec.

Ad Leg. 78. De fraude.

Generaliter, cum de fraude diſputatur, non quid habeat actor, ſed quid per aduerſarium habere non potuerit, conſiderandum eſt.

Non quid] non quid non habeat: Balduinus in comment. ad L. Aquil. & ita Græci. ἡ πολυπραγμoneία ἢ ὅτι ἔχειν οὐ δύναται. 2. Eclog 3. c. 76. 6. Har-

M 2 menop.

menop. 2. in princip. reprehensus à Roberto I. *animad. 15.* Vtramque lectionem probat *Casiac. 15. obs. 19. in princ.* & Antoninus Mercator, *1. notar. 15.* Certe Græcam lectionem antepono, cuius ea sententia est. Id quod actoris interest, non æstimator tantum ex eo, quod ei decessit, sed ex eo, quod ei adquiri potuit, ut non tantum damni, sed & lucri habeatur ratio. Actor proprie id non habet quod amisit, idque damnum est. Quod habere potuit, nec tamen habet, lucrum est proprie, non damnum. Ideoque fructus non tantum percepti, sed & ii qui percipi potuerunt venient. *l. 62. in fine supr. de rei vind. l. 39. §. 1. sup. de leg. 1. l. 33. in fin. princ. sup. ad l. Aquil. l. 22. §. 3. sup. de action. empti. l. 10. §. 19. 20. l. 25. §. 4. sup. qua in fraud. credit l. 13. sup. ratam rem leg. 1. in fine C. de petu. hered. l. 5. C. de rei vind. Goth.*

Ait lex; *generaliter*, cum agitur de actione fraudatoria, non quid habeat actor consideramus, sed quod culpa & fraude aduersarii ei abest: ut cuius rei venditioni creditor consensit, ea fraudatus non videtur, quia non abest ei aduersarii facto, sed sua voluntate. *Inemo videtur 145. infr. hoc tit.* Græci legunt in hoc loco: Non omne quod habet actor. Vulgaris scriptura nullum idoneum sensum habet. Forsan melius adhuc quam Græci, leges hoc modo: Non quid habeat aduersarius, sed quid actor per

per aduersarium habere non potuerit, considerandum est. Nam & ita in malæ fidei possessore, cum quæritur de fructibus, Papinianus ait, generaliter non considerari, quid malæ fidei possessor perceperit, sed quid ipse actor non perceperit. *l. si naus 62. de rei vindicatione.* Idem traditur in interdicto unde vi, fructus venire, non quos prædo percepit, sed quos actor per prædonem non percepit. Ita in fraudatoria actione nõ est inspiciendum, quid habeat reus, sed quid rei causa actor non habeat. Fraudatoriarum actiones dantur duabus de causis: Ob fraudatos creditores, qua de causa est actio Pauliana, aut interdictum fraudatorium. Altera causa est ob fraudatum patronum, ex qua est duplex actio, Fabiana & Caluisiana. De Pauliana actione tractemus. Hac actione tenetur is, qui sciens aliquid gessit cum fraudatore, idque edicto cauetur de sciente. *l. i. qua in fraud. creditorum l. 10. eod.* proposito interdicto fraudatorio, dicitur causa cognita interdum in ignorantem actionem in factum dari, ut in eum, qui à fraudatore rem cepit ex causa lucratiua, est actio in factum, siue Pauliana, qua tenetur, in quantum locupletior factus est. *l. 6. §. simili modo II. d. tit.* At is, qui accipit ex causa non lucratiua, ut emptor, Pauliana non tenetur, nisi sciuerit. Tenendum est, actione Pauliana teneri fraudatorem, vulgo

M 3

qui-

quidam putant, id colligi ex l. 12. *quæ in fraud. cred.* quod falsum est. Species hæc est. Pater dedit filio liberam administrationem peculii; an poterit filius in fraudem creditorum alienare? Minime. Creditores filii, sunt creditores patris. Sed quid si concessit pater alienare in fraudem creditorum? Lex ait, sufficere actiones in patrem competentes. Hoc ita accipiunt quidam: Pater qui fraudauit creditores, tenetur actione Pauliana, dum ait, sufficere. Sed non est necessaria actio Pauliana, cum eius dolo sit diminutum peculium. Hic ergo locus non probat, fraudatorem teneri Pauliana. Pauliana non competit, nisi post venditionem bonorum debitoris. Si ea bona non sufficiant creditoribus, datur eis Pauliana, quia fraudator siue debitor tenetur in quantum facere potest, vel dolo malo fecit, quo minus facere posset. Nam fieri potest, ut aliquid retinuerit, post venditionem bonorum. Ergo non tenetur in solidum: quia inhumanum est, eum qui est exutus bonis, damnari in solidum. *§ ult. Instit. de action.* Itaque fraudator hic non tenetur, nisi in quantum facere potest: sed non euitat penam carceris, quam euitat, qui bonis cedit. *l. 1. C. qui bonis ced. poss.* Ob priuata delicta nemo patitur carcerem. *l. 2. C. de exact. tribus.* Ergo fraudator, cuius bona distracta sunt, hoc habet privilegium, ut non teneatur, nisi in quan-

quantum facere potest : alterum non habet, ut non euitet carcerem *L. ult. §. ult. quæ in fraud. credit.* Sententia hæc est. Ait lex: In fraudatorem dari Paulianam, hoc est verissimum, nam edicto probatur. Mela tamen non probauit. Ratio est, quia sicuti ei nulla datur actio ex ante gesto, hoc est ante venditionem bonorum *l. pen. de curat. bon. dand.* Ita etiam in eum nunc nulla videtur esse actio danda, posteaquam est exutus bonis omnibus. Sed non datur in eum actio, nisi in id, quod postea incipit facere posse, deductis alimentis: Et res etiam nonnunquam exigit, ut omnino in eum actio derur. Finge enim, eum conscientia fraudis ita quædam dissipasse, ut recuperari non possint. Æquius est, eum teneri Pauliana, licet actor nihil ab eo consequi possit, quam, ut in carcerem includatur. Pauliana autem actione tenentur ambo ex ante gesto. *d. l. ait Prator. 10. §. penult. eod.* Nunc sciendum est, si agatur cum debitore siue fraudatore, in actione Paulianarem & obligationem cum omni causa in restitutionem venire: Deinde non tantum fructus perceptos, sed etiam qui percipi potuerunt a fraudatore. In fraude enim possessor ille est, qui scit, fraudari creditorem. Itaque fructus non veniunt, nisi post litem contestatam: veniunt tamen fructus, qui fundo cohærebant, *l. ult. §. non solum 4. eod.* Eadem ratio

M

4

fru-

fructuum habenda est in actione Fabiana & Caluisiana : sed habetur ratio perceptorum & percipiendorum. *l. videamus 38. §. in Fabiana 4. de usuris l. 1. §. ult. & l. 2. si quid in fraud. credit.* quia Prætor omnem fraudem rescindere voluit. Cum agitur fraudatoria actione, vt fraus rescindatur, habenda est ratio fructuum, non tantum eorum quos percepit aduersarius, sed etiam eorum quos aduersarius percipere potuit, nec percepit.

Ad Leg. 79.

FRaudis interpretatio semper in iure ciuili, non ex euentu duntaxat, sed ex consilio quoque consideratur.

Semper] imo non semper ex consilio, sed ex euentu. *l. 10. §. 1. sup. quæ in fraud.*

Ex euentu] Decipitur, vt ait Poëta, quisquis ab euentu facta notanda putat.

Ex consilio] Seneca 2. *de tranquillitate c. 7.* Potest aliquis nocens fieri, quamuis non nocuerit. Venenum dando quis scelere se obligat, etiamsi non nocuit. Non minus latro est, cuius furtum (*ita legendum, non, telum, idque confirmari potest l. 6. in fine supr. ad l. Iul. peculatus*) opposita veste elusum est. Omnia enim scelera & ante effectum operis, quantum culpæ satis est, perfecta sunt, *idem 4. controu. 7.* Scelera quamuis citra exitum subsederunt, puniuntur.

adde

adde l. 14. sup. de fideiuss. l. 18. sup. de pœnis 2. Eclog. 3. c. 77. 6. Harmen. 2. in princ. Goth.

Fraudasse non videtur, qui fraudauit re ipsa, nisi fraudandi animum habuerit. Duo exigimus: Euentum, & consilium. Ita fraus accipitur in l. *Ælia Sentia* in edicto *Pauliano*, & *Fabiano* l. ait *Prator* 10. §. ita demum. 1. & §. illud 7. quæ in fraud. credit. L. *Ælia Sentia* caueatur, vt libertates datæ in fraudem creditorum nullæ sint. Idem est in libertatibus datis in fraudem patroni. l. si pariter 9. de lib. causa. Ergo libertates datæ in fraudem creditorum nullæ sunt: cæteræ alienationes valent, non factæ in fraudem creditorum. In omnibus his legibus fraus significat euentum & consilium. Cæterum in legatis & fideicommissis, mortis causa donationibus, & libertatib. fideicommissariis, euentum tantum inspicimus, etiam si dolus absit l. ult. C. qui manumittere non poss. l. 4. §. si quid. de fideic. libertat. leg. 1. §. 1. si quid in fraud. patron. Sed hoc fit necessaria ratione. Nam legata & cætera non præstantur ab hærede, nisi deducto ære alieno. l. 1. ad L. *Falcid.* In alienationibus, quæ fiunt inter viuos, euentus non sufficit: Nam & dolus exigitur: alioquin cessant fraudatoriæ actiones. Est igitur hæc regula accipienda de fraudatoriis actionibus, vt non competant nisi ex euentu & consilio. Fateor, quandoque culpam

coërceri, quæ caret dolo, *ut ait Accurs.* sed hoc nihil ad actionem fraudatoriam. Fateor etiam fraudem, quæ est in re ipsa, prætorem amovere per exceptionem doli. Sed hoc nihil ad fraudatorias actiones. Fraus significat captionem, quæ est in re ipsa, & dolum ac fraudem habet. *Cui. in Recit.*

Ad Leg. 80. De Genere & specie.

IN toto iure generi per speciem derogatur: & illud potissimum habetur, quod ad speciem directum est.

In toto] in legibus & statutis. *l. 15. l. 16. sup. de legibus. pœnis l. 41. §. de pœnis. legatis v. l. 99. in fine sup. de leg. 3. petitionibus ac sententiis. l. 7. sup. de except. rei indic. ultimis voluntatibus l. 41. §. 4. §. 5. sup. de vulg. in laudo, in rescriptis: non in privilegiis, & mandato fiscali, v. l. 3. C. de conven. fisci deb. libr. 10. tit. 2. & Decium hic num. ult. Gothofr.*

Generi] cap. generi 34. de reg. in 6. leg. 99. in fine sup. de leg. 3. leg. 41. sup. de pœnis 6. Harmenop. 2.

Per speciem] Speciei vocabulo intellige etiam individua, ad quæ significanda, **I**Cui speciei vocabulo abutuntur, ut & generis voce ad species leg. 54. leg. 83. §. 5. sup. de verb. obligat. Gothofr.

Derogatur] siue genus speciem præcedat, siue

ne sequatur. *arg. l. 6. in fine sup. de nouat. l. 27. C. de pactis l. 1. C. de adlit. act. Goth.*

Et istud] Idem *Cic. lib. 2. de inuent. Rhetorica*, dum de contrariis legibus differit. *Pac.*

Vsus huius regulæ est frequens in iure. Finge, testator legauit generaliter omne peculium seruo: in peculio continentur vicarii serui, nam ii sunt peculiare serui; at ex iis vnus, liber esse iussus est eodem testamento; an liber erit? Ita; eximetur hic seruus ex generali legato peculii. Species derogauit testamento *l. 10. de manumiss. testam.* vel finge: Testator mihi legauit seruos vernas, tibi seruos textores, qui etiam vernæ erant: sed serui textores, qui tibi legati sunt, eximentur de legato mihi relicto. Tale exemplum est in *l. sanctio 41. de pœnis*. Sanctio est generalis pœna, quæ solet poni in nouissima parte legis. Nam leges habebant plura capita. Extremum caput erat sanctio. Huic sanctioni derogatur per specialem pœnam, si nempe talis alicui capiti legis addita sit. Sic in vniuersum, quæ generaliter tractata sunt, eis derogatur per speciem.

*Ad Leg. 81. Qua dubitationis tollenda
causa inferuntur.*

QUæ dubitationis tollendæ causa contra-
ctibus inferuntur, ius cõmune nõ lædunt.

Qua]

Quæ] non insolita, vitiosa tamen *v. Decium hic num. 3. 4. & 5. Goth.*

Quæ] Coniunge l. 66. *sup. mandati. Pac.*

Dubitationis] l. 56. *sup. mandati. 2. Eclog. 3. cap. 79. 6. Harmenop. 2. extrinsecus, puta ex abundantia. l. 6. in fin. sup. de negotiis. adde leg. 68. sup. de verb. obligat. Goth.*

Contractibus] dic idem in ultimis voluntatibus *v. l. 17. C. de testam. Goth.*

Hæc regula repetita est in l. qui mutuum 56. *mandati.* Sciendum est, in creditoris arbitrio esse, quem velit conuenire, reum principalem, an fideiussorem, an eius mandatorem; an pignora velit distrahere, & vno electo, si solidum creditor non potuit impetrare, ad alium venire potest. l. grege 13. §. etiam 4. *de pignoribus l. 3. §. ult. de duob. reis.* & hoc obtinuit ante Nouell. Iustiniani, ex qua electionem non habet creditor. Nam prius debet excutere reum principalem. Verum loquamur de iure antiquo. Paciscuntur inter se contrahentes, ut creditori liceat conuenire mandatorem omisso & inexcusso reo, & pignoribus distractis. Hæc conuentio est superuacua. Nam ipso iure hanc electionem habet creditor. Dubitationis tamen tollendæ causa hæc pactio interuenit. Sed ita conuento reo, potesne redire ad mandatorem pignoribus distractis? Ita sane per hanc nostram regulam. Nam ius commune seruabitur non

non tantum in casu expresso, sed & omisso. Sumatur aliud exemplum *ex leg. 3. C. de fideiussoribus*. Sciendum est, si plures sint fideiussores, singulos teneri in solidum: sed habent beneficium diuisionis ex epistola D. Hadriani. Nunc finge: conuenit, vt singuli fideiussores teneantur in solidum: nihil autem adiicitur in conuentione de diuisionis beneficio ex Epistola D. Hadriani: an videbitur renunciatum beneficio diuisionis? Minime. Et sic in superiore specie creditor non videtur renunciasse electioni. Ergo hæ conuentiones sunt superuacaneæ, nec necessario inseruntur contractibus. Ergo in casibus omissis ius commune non lædunt. Ius commune etiam locum habet, fideiussore iuri communi renuntiante. Non enim dicemus, hæ ratione iuri communi renunciatum videri. Accursius opponit *l. inter 26. §. cum inter 2. de pact. dotalibus. & leg. si cum dotem 22. soluto matrim.* Sed sciendum est, ex *l. inter. dotem profectitiam* redire ad patrem, mortua in matrimonio filia, siue sua sit, siue emancipata, & siue mortua sit sine liberis, siue superstitibus liberis: Filia emancipata soli, diuortio facto, competit repetitio dotis. Si filia sit in potestate, communis est actio, & voluntas vtriusque, hoc est patris & filia exigitur. Ponamus speciem. Pater stipulatus est, dotem sibi reddi, sine liberis mortua in matrimonio filia: hoc ita se ha-

se habet ipso iure. Ergo secundum hanc regulam, etiam superstitibus filiis dos est reddenda patri. Attamen *d. l. inter*, ait superstitibus liberis, dotem non reddi patri. Sic respondeo: si pater stipuletur dotem sibi reddi, superstitibus filiis, mortua filia huic regulæ locus erit. Nam sine liberis mortua filia, dos ad patrem reuertitur, quia manifeste hæc conuentio interponitur dubitationis tollendæ gratia. Nam de eo magis dubitati poterat, an superstitibus liberis, dos rediret ad patrem, cuius dubii causa interponitur hæc conuentio. Sed si conuenierit, dotem reddi sine liberis mortua filia, quod nihil habet dubitationis, hæc conuentio non videtur poni, dubitationis tollendæ gratia, ut ita dos redeat ad patrem si filia, non extantibus liberis, mortua sit. Itaque liberis extantibus non reddit. Quomodo si conuenierit; ut non aliter creditor veniat ad mandatorum, quam pignoribus distractis: vel si conueniat, ut non conueniantur fideiussores in solidum, secundum ius D. Hadriani. Sequimur quod actum est, nec derogatur iuri communi, quod permittit, vnumquemque iuri suo renuntiare. Et ita videtur pater renunciasse repetitioni dotis, *d. l. inter de pact. dot.* Nam verba, sine liberis, faciunt conditionem in specie *d. §. cum inter*. Ius commune erat, ut dos reuertetur ad patrem, vel extantibus, vel non extantibus.

tanti-

stantibus liberis, sic tamen, vt quintæ in singulos liberos retinerentur ex dote vxoris. *Vlp. in fragm. tit. de dote 6.* Retentio quintarum non est sublata *l. unica C. de rei vx. act.* Nam in eo §. loquitur tantum de retentione, quæ fit propter liberos diuortio facto, nos non loquimur de diuortio, sed de morte. Itaque quintarum retentio non est sublata. Pactio erat vulgaris olim, vt filiis superstitibus dos tota retineretur à patre, & ita pactum vulgare appellatur *in leg. Babius 30. de iure dot.* quod vulgo fiebat. Pactio plerisq; locis in ius cõmune transiit, idq; patet ex multis locis, quibus ostenditur, vulgaria pacta transire in ius commune Conuentio conditionalis in eo §. facit, vt redeat dos ad patrem, quæ erat vulgaris conuentio: ideoque ea verba, *sine liberis*, accipiuntur pro vulgari pacto. Respondeamus *ad leg. si cum dotem. soluto matrim.* Sententia l. est. Si pater aut extraneus paciscitur, sibi dotem reddi in vnum casum: duo sunt casus reddendæ dotis, diuortii & mortis. Si itaque in vnum casum stipuletur tantum, in casum non expressum erit actio propria mulieris. Hoc non pugnat cum hac regula. In extraneo certum est, non pugnare; Nam certum est in extraneo, qui dotem dat, hanc conuentionem non esse superuacua. Igitur si extraneus in vnum casum pactus est, in casum omissum actio erit mulieris, vel hæredum eius. Illa conuentio non est superuacua: ipso enim

enim iure repetitionem non habet. Hæc autem regula est de superuacuis conuentionibus. In patre etiam nihil aduersatur hæc regula. Nam si ponas, patrem dotem dantem stipulari sibi reddi dotem morte, siue generi, siue filia. Hæc conuentio non est superuacua; cum sit iuri dissentanea. Nam in casum mortis filia, patris fuisset propria actio dotis. Sed in casum mortis generi hæc conuentio propriam actionem patris facit, quæ aliàs vel communis foret et cum filia sua, vel propria filia emancipata. Igitur in casum omissum, hoc est diuortii propria erit actio patris, quæ iure communi, foret cum filia communis, detracta nempe conuentione. Et ex contrario: si pater stipulatus sit dotem sibi reddi in casum diuortii, superuacua est actio, nec iuri communi consentanea. Igitur in casu mortis actio erit propria filia, vel hæredum. Denique conuentio, quæ à patre interponitur, iuri communi consentanea non est. Verum si generaliter ponas, in mortem tantum filia patrem esse stipulatum, superuacua erit pactio, & iuri communi consentanea. In casum igitur omissum actio erit communis.

Cuiac. in Recitat.

Ad Leg. 82. De donatione.

Donari videtur, quod nullo iure cogente conceditur.

Donat.

Donari] v. l. 29. sup. de donationib. 2. Eclog. 3. cap. 80.

Nulla] penitus scilicet, si tamen obligati naturaliter quid dederimus, proprie non erit donatio. l. i. sup. de donat.

Exemplum est: si servus post manumissionem soluat pecuniam sibi creditam in servitute, nulla est donatio. Solvit quidem quod non debet iure civili, sed quod debet naturali iure. Igitur non est donatio: leg. hoc iure 19. de donat. Donatio est eius, quod nullo iure cogente conceditur. Sic & contra sententiam Iohan. Bulgari, Accursii & aliorum; si quis aliquem remuneretur, remuneratio non est proprie liberalitas: sed quasi pretium & merces officii. leg. si ut certo §. §. nunc videndum ff. commodati l. 2. §. & generaliter. vi bonorum raptor. Et naturaliter debetur remuneratio, id est, iure gentium l. sed & si lege. de petit. hered. Ideo quod soluitur ex hac causa non repetitur quasi indebitum. At vero remunerationem donationem non esse constat ex l. 3. §. ult. & l. hoc iure §. 1. de donat. ait lex: officiorum mercedem, esse extra causam donationis, ut, si mihi dones aliquid, quod tibi adfui, vel quod pro te satisfecisti, vel quod aliqua in re opera & gratia mea usus fuisti, quæ non est proprie donatio, sed remuneratio præcedentis officii. Delenda sunt, quæ Accurs. scripsit; Nam non intelligit,

N

eo §.

co §. agi de remuneratione, quæ non est mera liberalitas: donatio vero est mera liberalitas, quæ nullo iure cogente, in alium transfertur. Huius est certus modus; remunerationis non est certus modus. Hæc regula repetita est in *l. donari de donationib.* sed vtraque lege videtur legendum, *Papinianus lib. 8. Responsorum.* Et ita huic lēgi coniungitur *l. vir vsuras 34. de donat. inter virum, & vx.* species est, Mulier promisit dotis vsuras, quod tardius dotem solueret & præstitit; an præstatio est donatio? Certe non, quia iure cogente dos tribuitur. Sed si vsuras dotis remittat, an donatio est? Sic sane. *l. si quis pro uxore l. si vxor. de donat. inter vir. & vx.* Finge igitur, Mulier debet dotem, & promisit vsuras dotis, maritus non petit vsuras, tacite remittit vsuras vxori: hæc remissio non valet, nisi morte confirmetur. Finge, maritus dotem vxori prælegauit, & confirmauit, si quid daret vxori, fideicommissum esse: legato dotis vsuræ non continentur: sed titulo donationis confirmantur. *Cuiac.*

Ad Leg. 83. De amissione.

Non videntur rem amittere, quibus propria non fuit.

Non videntur] proprie scilicet, alias improprie: amitti etiam dicitur, quod quis consequi non

non potuit. leg. 33. in fine sup. ad L. Aquiliam. Gothofr.

Quibus] quorum propria Priuatio, habitum: & qualitas subiectum præsupponit leg. 4. sup. de instit. l. 3. in fine sup. de capite minutis l. 1. §. 1. sup. si usufr. l. 41. vers. quare si nulla sup. de reb. credit l. 4. sup. de act. empti l. 5. sup. de iniusto ruptio l. 96. sup. de condit. & demonst. l. 116. sup. de verb. oblig. Gothofr.

Is amittit rem, qui acquisiuit: & ideo Græci apud Harmenop. lib. 3. Epit. tit. 9. hoc solum notant: Casum fortuitum solum dominum agnoscere: ut re pignori tradita creditori, Creditor non videtur rem amittere, sed dominus, cum eius propria nunquam fuerit: Cuiac. in Recitat.

Ad Leg. 84. De amplius soluto. De natura obligationum.

CUm amplius solutum est, quam debebatur, cuius pars non inuenitur, quæ repeti possit, totum esse indebitum intelligitur, manente pristina obligatione. §. 1. Is natura debet, quem iure gentium dare oportet, cuius fidem secuti sumus.

Amplius] v. l. 26. §. 4. sup. de condict. indebiti. *Possit*] Id accidit, quoties res in solutum data diuidi non potest; quia, si indiuiduum est, quod diuidi non potest, nec eius pars aliqua

esse poterit: ideoque solutione irrita, totum condicatur, & in solidum erit agendum. *leg. 1. §. 9. sup. ad L. Falcid. l. 1. §. 21. sup. si quid in fraud. patron. Gothofr.*

Is] Coniunge *l. Iulianus de condict. indebiti.*

Natura] Natura debetur id, quod natura æquum est solui. *l. 11. §. 2. sup. de peculio*, cuius obligatio solo vinculo æquitatis sustentatur. *l. 9. §. 4. sup. soluto.* quod tamen per Iudicem peti non potest *l. 1. §. 17. sup. ad L. Falcid. leg. 10. in fine sup. de verb. signific. Goth.*

Iure gentium] sensus est, Nemo iure gentium debet, quin & natura debeat: nihil iure gentium æquum est, quin & natura quoque sit æquum: at non continuo, qui natura debent, iure gentium debent. Ius enim gentium obligationis actionem magis efficacem facit, quam naturalis *Gothofr.*

Fidem] *Is* naturali æquitate obligatur. *l. 1. sup. de pactis.* Pertinet hæc lex ad conditionem indebiti. Duæ sunt sententiæ. Ad primam sententiam ponit Accurs. exemplum ex *l. si non sortem 26. §. si centum 4. de condict. indeb.* Finge: Debeo centum, solui fundum dignum ducentis: amplius quam debebam solui: non inuenitur, quæ pars fundi sit indebita, maxime cum sint confusæ partes. Hoc casu non statuetur communiõ fundi, sed totus fundus repetetur, manente incorrupta obligatione illorum

rum

rum centum. Altera sententia etiam pertinet ad condictio- nem indebiti, in qua est frequens tractatio de naturali debito : Eum qui natura debet, licet non debeat iure civili, eius non habere repetitionem : Is natura debet, cui fidem habuimus, ut qui pacto promisit, se aliquid daturum sine stipulatione, eius verbo fidem habuimus *l. in his 5. §. Imperator. de solution.* Item; Pupillus, cui pecuniam credidimus, sine tutore authore, ex qua factus sit locupletior, debet natura. *l. naturaliter 13. §. 1. & l. seq. de condict. indeb.* & ita naturalis obligatio accipitur in *l. Stichum 95. §. naturalis 4. de solution.* quæ solo vinculo æquitatis sustinetur: Verum sicut natura debet non tantum is, cuius fidem secuti sumus; ita debet non tantum, qui naturali, sed etiam qui iure gentium debet, ut servus domino, & contra, dominus servo non debet iure naturali, sed iure gentium, quia servitus est constitutio iuris gentium; & is qui debet iure naturali, si soluat, non habet condictio- nem indebiti. Iure gentium condicit. *l. indebitum 9. C. de condict. indebiti.* Qui autem solvit indebitum iure naturali, ut libertus, qui eo iure est incognitus, non habet condictio- nem indebiti. Sic operæ non debentur iure naturali, quo est incognitum ius patronatus, sed debentur iure gentium. Nam patronatus est iuris gentium, *l. manumissionis 4. de iustit. & iure.* Ad

198 *Ad tit. Digest. de diuers. Reg. Iur.*

hanc differentiam puto referri hanc definitionem huius regulæ, vt intelligatur, eum, qui iure gentium debet, licet non debeat iure naturali, non habere conditionem indebiti. *Cuiac. in Recitat.*

Ad Leg. 85. De dote. 1. De his quæ ad eum casum peruenerunt, à quo non possunt initium capere. 2. Si æquitate desiderij naturalis ratio aut dubitatio iuris moretur.

IN ambiguis pro dotibus respondere melius est. §. 1. Non est nouum, vt quæ semel vtiliter constituta sunt, durent, licet ille casus extiterit, à quo initium capere non potuerunt. §. 2. Quoties æquitate desiderij naturalis ratio, aut dubitatio iuris moratur, iustis decretis res temperanda est.

In ambiguis] *Coniunge l. in ambiguis de iure dot. l. Cuius soluto matrimonio, Pat.*

Pro dotibus] *v. l. 9. §. 1. l. 70. sup. de iure dot. l. 1. sup. soluto 2. Eclog. 3. c. 82. l. ult. C. ad Vellei. & iis quæ dote comparantur, vt Ecclesia, & fiscus. Dec. hic. De priuilegijs dotalibus vide Oldendorp. in tractat. de iure sing. capite 13. Gothofr.*

Constituta] id est, consummata & perfecta. *v. Dynum ad c. 73. de reg. in 6. & Dec. hic.*

Licet]

Licet] *cap. factum legitime* 73. *de reg. in* 6. 2. *Eclog.* 3. c. 84. sic propter impedimentum superueniens non vitatur matrimonium, l. 8. *sup. de his qui sunt sui*: testamentum. l. 18. *sup. de his qui test.* l. 1. §. 3. *sup. secund. tab.* lenatorius ordo, iudicandi munus, magistratus. l. 1. §. 5. *vers. casum sup. de postul.* Sufficit enim, actum ab initio fuisse legitimum. v. l. 29. *sup. eod.* Tanta est iam facti autoritas, vt interdum, quod prohibetur fieri, factum teneat. *leg.* 1. §. 5. *sup. quando appell.* atque ita vrile per inutile non vitatur: inceptum tamen, nec dum perfectum, inutilis aduentu euanesceat. l. 16. *sup. ad L. Aquil.* v. *Dec. hic. & Dynum d. c. 73. Goth.*

Æquitas] æquitatem, vulgo Hal.

Desideru] id est, postulantis agentis. Desiderium significat hic libellum. Itaque quoties æquitatem libelli moratur ratio naturalis, aut dubitatio iuris, causa non est iudicanda de plano; sed res est referenda ad diem sessionum, cum sedebit prætor pro tribunali.

Naturalis ratio] id est, æquitas iustæ causæ, cui multum à Iudicibus tribui solet. l. 1. *in f. l. 26. in fin. sup. ex quib. caus. maior.*

Dubitatio iuris] quæ oritur ex contrariis legibus.

Moratur] id est, impedimentum affert, quo minus res possit decidi.

Temperanda] Temperare est inter sum-

mum & nimium indulgens ius, medium locum tenere. *l. 17. sup. de usur.* vt sit sensus. In omnibus quidem, maxime tamen in iure æquitas spectatur *l. 89. inf. eod. 2. Eclog. 3. c. 87.*

Prima sententia est: In ambiguis pro dotibus respondere melius est; quæ repetitur in *l. in ambiguis 70. de iure dot.* Causarum quædam sunt fauorabiles, vt mortuorum illationes, *l. sunt persone 43. de relig. & sumpt. fun. & dotes. l. ult. C. ad SC. Velleian.* At in ambiguis, vt pro libertate respondemus, ita pro dote. Sumamus exemplum ex *l. Caius Seius 45. soluto matrim.* species est: Auius maternus, cum dotem daret pro nepte, stipulatus est, dotem sibi vel nepti reddi soluto matrimonio. An solutionis causa adiecta est neptis, an obligationis causa, & potuitne adiaci obligationis causa? Nemo alteri stipulari potest. An hoc dabitur fauori dotium, vt valeat collatio facta in neptem? Ait, ex stimandum, neptem adiectam esse obligationis causa, & vtilem actionem dari. Fauetur dotibus, vt mulieres nubere possint. Igitur in ambiguis doti fauemus. Exemplum aliud est in *l. quæsitum 17. de bon. anth. indic. possid.* species est: Certum est, mulierem dotem repetentem habere priuilegium. Sed finge: sponsa dotem dedit, nuptiis renuntiavit postea, an in repetitione dotis habebit sponsa priuilegium? vel finge: minor 12. annis, quasi vxor domum ducta est,

Ea est, & dotem dedit marito: soluitur matrimonium ante pubertatem puellæ, repetit dotem, an habebit priuilegium? Ambigitur, quoniam neutra erat vxor, neque ergo matrimonium, & nec dos. Sed certum est, datam esse dotis speciem, & hoc respectu dos est, & melius est, dicere, dotem esse, & respondere pro muliere. *l. si sponsa 74. de iure dot.*

§. Non est nouum.

Dum ait in §. 2. *Non est nouum*, &c. significat regulam non esse. *l. non est nouum 46. de acquir. rer. dom.* Itaque constitue ita regulam: Ea, quæ initio constiterunt, euanescent, si in eum casum venerunt, à quo incipere non potuerunt. *l. pro parte 11. de seruit. l. 3. §. ult. de his que pro non scripti. l. existimo 98. l. inter 83. §. sacram. §. l. pen. & ult. de verb. oblig.* vt in iis exemplis, rem meam inutiliter stipulor, alienam recte. Finge, rem alienam stipulatus sum, recte stipulor: at ea res mea facta est ex aliqua causa, antequam stipulatio facta sit, an rescinditur stipulatio? Ita. Idem est, si stipulatus sum seruitutem ad fundum meum. Nam si acquisiero, & postea vendam partem fundi, stipulatio vitiatur: quia iam non possum seruitutem pro parte acquirere, quia seruitus non acquiritur pro parte. Sic igitur demonstratur, Ea, quæ initio constiterunt, vitari posse. Sed vt ait ICtus hic vitatur nonnun-

N. 5 quam,

quam, vt in hac specie: Legatus est fundus primo & secundo, à Titio hærede instituto: postea moritur Titius, hæres existit primus Titio, ac idem est hæres & legatarius, quod fieri non potest; quid dicemus? Legatum non accrescere secundo dicemus, sed primo *l. plane 34. §. inde dicitur. de leg. i.* Idem in hac specie: Vnus ex dominis non potest fundo communi seruitutem acquirere: Dominus autem fundo seruitutem acquirere potest, quia iure acquisiuit Dominus fundi partem eius vendidit, & ita seruitus acquiritur, an seruitus euanescit? Minime. Nam licet seruitus non acquiratur pro parte acquisita, tamen solidum pro parte confirmatur. *l. pen. §. ult. de verb. oblig.* His duobus casibus vitiatur stipulatio: vitiatur & in aliis, sed non sine controuersia. Nam singulis in casibus magnæ fuerunt controuersia, an esset admittenda illa regula, an non, dissentiantque Icti tribus in locis. Ex quo apparet, fallacem esse regulam. Vnum exemplum est; Sciendum est, à filio f. hærede instituto parti legari posse, itemque à seruo hærede instituto, si legatur domino, legatum valere ab initio. Quid fiet, si pater vel dominus hæredes fiant, an extinguetur legatum, quod initio valuit, quia idem legatarius & hæres esse cœperit? Paulus existimat, legatum nō vitiari, licet in eam causam peruenerit, à qua incipere non potuit, & imputari in Falcidiam;

hoc

hoc est, pari Falcidiam. *l. à filio de leg. 1.* sed Martianus censet, legatum extinguí. *l. si à seruo ad L. Falc.* Sequitur aliud exemplum: Legatum non valet, si debitor pure legauerit creditori, quod debet pure. Valet tamen legatum, si quod debet in diem, legat pure. Fingē, quod debet in diem, legauit pure; viuo testatore venit dies, & iam debet pure: an extinguitur legatum? Papi-
nianus putat non extinguí legatum. *§. ex contrario Instit. de leg.* Paulus secus in *l. debitor 82. de legatis. 2.*

Postremum exemplum est: vnus ex dominis fundo communi seruitutem non potest stipulari. Attinge, qui erat dominus in solidum stipulatus est seruitutem fundo suo, & decessit duobus hæredibus relictis, an corrumpitur stipulatio? Ita secundum regulam, quia solus hæres vnus non posset seruitutem sibi stipulari pro parte. Denique res peruenit ad eam causam, vnde incipere non potest. Ergo secundum regulam vitiat stipulatio. *l. 2. §. ex his. de verb. oblig.* sed diuersa sententia probatur magis, illo loco cessare scilicet regulam: Denique stipulationem non corrumpi successione duorum

hæredum. Sic igitur videmus superiorem regulam vitari.

§. Quo.

§. Quoties æquitate.

Postrema est sententia huius legis : *Quoties æquitate, &c.* Interdum æquitas concurrit cum æquitate, & colliduntur æquitatis rationes. Sæpe quæritur, utrum sit æquius? Duplex est æquitas, Naturalis, & Civilis. Confligit sæpe vna cum altera. *l. si seruus 61. §. quod vero §. de furtis.* Species: Ego apud te deposui seruum, quem ego furem esse ignorabam, is tibi surripuit aliquid; an tibi in solidum damnum præstabo, ac si furtum ipse fecissem? an satis erit, seruum noxæ dedere? Æquum esse videtur, ut sufficiat noxæ deditio, ut ne plus damni per seruum eueniat, quam quanti est seruus. At ex contrario æquius etiam est, ut ne depositario officium suum sit damnosum, quod officium suscipit, non sui causa, sed deponentis. Itaque damnum ex asse ei præstare æquum est, quod concludit lex. Sed ad regulam nostram tale proponamus exemplum. Procurator datus est ad litem suscipiendam, & suscipit litem. Itaque dominus pro eo cauit iudicatum solui, restat, ut lis contestetur. Procurator non vult litem contestari. Actor postulat, ut cogatur ad litem contestandam, & iudicium suscipiendum. Hæc postulatio nititur æquitate edicti. At procurator allegat aduersam valetudinem, necessarium munus Reipub. nec se posse exequi
man-

mandatum. Hæc excusatio non parvam æquitatem habet. Contra quoque fieri non potest, ut actor admissa hac excusatione lædatur. *Idem etiam 12. de procurat.* Itaque instat actor, & vult cogere procuratorem, ut saltem litem contestetur. Res hæc iusto decreto temperabitur. *Idem hac 13. eod. tit.* allegatio illa, inquam, non est facile indulgenda, quia non potest culpa esse actoris, & non est etiam stricte, hoc est, præcise deneganda: Sed causa cognita, decreto est res temperanda iusto, hoc est, quod æquius est, & in mediocritate consistit. Sic ex regula generaliter constituendum: quoties quid fieri debet de plano & per libellum, si quo minus id fiat, remouetur ratio naturalis, opus est decreto, & non potest expediri res de plano. *Cuiac. in Rec.*

Ad Leg. 86. De litis contestatione.

NON solet deterior conditio fieri eorum, qui litem contestati sunt, quam si non, sed plerunque melior.

Litem] *v. l. 58. sup. de verb. oblig. adde Homm. 3. obs. 28.*

Quam si non] *non essent. vulgat. Hal.*

Ad Leg. 87.

Nemo enim in persequendo deteriorem causam, sed meliorem facit, denique post litem

litem contestatam hæredi quoque prospicere-
tûr, & hæres tenetur ex omnibus causis.

Litem] post litis contestationem.

Hæredi] *l. 58. sup. de verb. obligat.*

Hæres] *d. l. 52. sup. de rei vindicatione.*

Primum ait, deteriorem non fieri causam
nostram litis contestatione: quia lite contesta-
ta, vsuræ non desinunt currere. *leg. 35. de vsur.*
quamuis desinant, nouatione facta. Sic etiam
lite contestata idem priuilegium locum habet.
l. aliam causam 29. de nouation. Imo litis con-
testatio actionem nostram facit meliorem: pri-
mum actionem nostram prorogat, vt actio-
nem annuam in annos triginta *d. leg. aliam & l.*
ult. de fideiuss. tut. l. nam posteaquam 9. §. si is 3.
de iureiur. & triennalem actionem prorogat in
annos quadraginta. *l. cum C. de prescript. 30. vel*
40. annor. similiter litis contestatio facit, vt ac-
tio hæredi nostro competat, quæ non compe-
teret alias; vt iniuriarum actio, quæ non da-
tur, nisi cum defuncto lis contestata fue-
rit. Similiter in hæredem datur actio li-
te contestata, quæ non contestata non
daretur in hæredem rei, vt actiones pœnales
non dantur in hæredem, nisi post litem con-
testatam: sic non dantur in patrem, nisi lite
contestata. *l. 58. h. tit.* hoc est, quod ostendit
l. pœnalia 164. inf. quæ actio proprie pertinet ad
actionem in duplum, qua tenetur qui sciens

pro

pro seruo venit, & non datur in hæredem, nisi post litem contestatam, & est pœnalis. *l. vti- que 21. § l. seq. §. ult. de liberali causa.* Litis contestatio facit, vt actiones, quæ tempore & morte pereunt, in hæredem transmittantur. Denique per litis contestationem non fit nostra conditio deterior, sed plerunque melior. *Cuiac. in Recit.*

Ad Leg. 88. De mora.

NVlla intelligitur mora ibi fieri, vbi nulla petitio est.

Nulla] *ex l. si pupillus de verb. obligat.*

Vbi] *c. non est in mora 60. de reg. in 6. l. 40. in f. sup. de reb. cred. l. 27. sup. de verb. oblig. 2. Eclog. 3. c. 86. l. 54. sup. de pactis. § ita intellige l. 4. C. de compensation.*

Petitio est] multo minus pœna, quia non debetur pœna sine mora. *Goth.*

Petitio, hoc est, actio: & recte Accurs. citat *l. si pupillus 127. de verb. oblig.* ex qua hæc regula est repetita. Sententia eius est: Pupillus stipulanti promisit hominem certum sine tutoris autoritate, & fideiussorem dedit, fideiussor obligatur & naturaliter & ciuilit. pupillus autem naturaliter tantum. Ex ea obligatione nulla est actio ante rescriptum D. Pii: Sed an tenebitur fideiussor? Sane mora rei solet nocere fideiussori *l. mora 88. eod.* Sed pupillus non vide-

videtur moram fecisse. Nam non intelligitur ibi mora fieri, vbi nulla est actio. Itaque si ille homo moriatur ante moram fideiussoris fideiussor liberabitur, nec dici potest mora pupilli, qui non facit moram: non facit quoque moram, qui tenetur actione, sed habet exceptionem. *l. sciendum 21. de usuris l. lecta 40. de reb. cred.* Opponit Accutl. *l. 5. C. de contrahend. stipul.* Hæc lex ostendit, eum, qui pactus est, moram facere: ex pacto autem non est actio, & actione non existente aduersus eum, qui stipulatus est, fit mora. Hic respondet Ioh. ex pacto non esse actionem, nisi velit is, qui pactus est. Ergo actio est in volentem & patientem, quod si nolit pati, committitur pœna: at pupillus nec velle, nec pati creditur. Ergo in hac specie incidit in pœnam, qui pactis non paret, quasi mora facta, cum possit parere pacto. Rursus opponitur lex, *si ita stipulatus de verb. oblig.* Vbi ita proponitur concepta stipulatio: Stichum dabis; si non dederis, decem dabis. Lex ait; moram fieri in non præstando Sticho: sed dicendum, peti potuisse. Mora autem facta, statim desinit Stichus peti posse: quoniam obligatio Stichi transfusa est in obligationem pecuniæ. *Cuius*

iac. cod.

Ad

Ad Leg. 89. De successione ex testamento vel ab intestato.

Quamdiu possit valere testamentum, tamdiu legitimus non admittitur.

Legitimus] Legitimus hæres vide l. 39. *sup. de acquir. hered.*

Admittitur] nisi voluntas testatoris obftet. l. 82. *supr. de hered. instit. adde leg. 21. §. 3. C. de testament.*

Aperta est sententia huius legis, & proponitur l. *quam diu* 3. l. *quam diu* 69. leg. illud. 77. *de acquir. hered. l. antequam* 8. C. *communis de success.* & ei locus est in tutela. l. *si quis sub conditione* 11. *de testam. tut. Cuiat. in Recitat.*

Ad Leg. 90. De æquitate.

In omnibus quidem, maxime tamen in iure, æquitas spectanda est.

In omnibus] demus enim; iuris solennibus aliquid deesse? utique æquitas interdum eiusmodi defectum supplebit. leg. 183. *infr. eod. Gothofr.*

In iure] id est, ne dum in iuris civilis scientia, sed ante ius. l. 2. §. 5. *in f. sup. de aqua pluvia.* Nam; ut ille ait, summum ius, summa iniuria. (Ius summum intellige strictum, quod & æquo opponitur. d. §. 5. l. 1. C. *de legib.* l. 8. C. *de indic.*) Ius strictum est vel ipsa lege scriptum, l. 12. *sup.*

O

quis

qui & a quib. vel ex ipsa lege subtiliter inducta interpretatio: *l. 32. in fin. sup. de reb. cred. ut sapius*, non est scripta æquitas: *leg. 14. sup. de diuersis*. sed pro ratione circumstantiarum facto accommodatur: ideoque quæ legibus ommissa sunt, suppleri solent. *l. 13. sup. de testib.* est igitur æquitas legis scriptæ, æquamentum ad utilitatem hominum reductum, vel non scriptæ supplementum. *Goth.*

Æquitas] *2. Eclog. 3. c. 87.* hæc est ars boni & æqui *l. 1. sup. de iustit.* qua nihil gratius Iure consulto. *l. 57. C. de Episcop.* sub cuius tamen auctoritate sæpius erratur. *l. 91. §. 3. sup. de verb. oblig. Gothofr.*

Æquitas spectatur potius, quam ius commune & sumum. Ait lex: *In omnibus: ut in l. placuit 8. C. de Iudiciis.* In omnibus, ut in testamentis, iudiciis, contractibus, & pactis. Male Accurs. in iure, hoc est in lege: leges non oportet calumniari, *l. pen. ad exhib.* Calumniatur leges, qui verba sequitur & literas, reiecit autem æquitatem, *ut ait l. scire 17. de legib.* vis legum posita est in æquitate, mente & consilio scriptoris. Vetatur calumnia, vetatur fraus legum. Verum si absit calumnia & fraus, sane scriptum sequi debemus. *l. prospexit, 12. qui & a quib. manumissi.* sic etiam sequimur testamenti scripturam *in l. 16. de condit. & demonstr.* quæ lex ait eleganter, in controuersis, quæ
pen-

pendent ex testamento, sequi nos debere ius scriptum & strictum. Cæterum in iis, quæ sunt citra scripturam testamenti, tum ex æquo & bono interpretationem facimus, cum abest calumnia & fraus. Alias sequimur scriptum, & solius Principis est, duram legem mollire interpretatione. *l. 9. C. de legibus.* sicut duritiam legis Iulæ tandem moderati sunt Imperatores. *l. quamvis adulterij 30. C. ad L. Iul. de adult. Cuiac. in Recitat.*

Ad Leg 91. De successione.

Quoties duplici iure defertur alicui successio, repudiato nouo iure, quod ante defertur, supererit vetus.

Duplici] puta querela inoff. iosi (quæ ex Iure vetèri, secundum Viglium & Cuiacium) & bonorum possessione, vnde Legitimi. v. (*Cuiac. 8. obs. 33. adde l. 17. §. 1. sup. de acquir. hered. l. 1. §. II. sup. de successorio. l. 2. sup. vnde legitimi. Gothof.*

Defertur.] Vel eodem tempore, vel successiue. *vide Decium hic.*

Alicui] puta parenti *Cuiac. ibid.*

Repudiato nouo] ac particulari, scil. alias semel repudiata successione, omnibus eius viribus renunciatum videtur, *arg. l. 13. §. 2. §. 3. sup. de iniur. l. 7. supr. de accept.* Sed noui iuris vocabulo hic intelligi satius est, nouas causas succedendi.

dendi. l. 17. §. 1. *sup. de acquirenda heredit. Gothofr.*

Supererit] Quando vni competunt plura iura, variis temporibus præsertim, & variis de causis: vno repudiato alterum superest. *ut hic & l. 21. §. de seruit. urb. præd. & l. 17. §. de aqua plu. imo non superest. l. 77. sup. eod. l. 17. §. 1. l. 77. sup. de acquir. heredit. solue.* Nō superest, si repudiata ipsa sit hæreditas, causa non adiecta, vel si repudiatur vnum, ex quo aliud necessario dependet. *v. notata Gothof. ad l. 77.*

Male Bulgarus, Ioan. & Accurs. exemplum ponunt in suis hæredibus, vel agnatis siue legitimis, quibus successio deferatur ab intestato, iure ciuili & Prætorio, delata possessione, vnde Legitimi: quod est ius nouum: quo repudiato, non prohibentur iure ciuili hæreditatem adire. Fallacia est in eo sita, quod vtroque iure nouo & veteri, nullo seruato ordine, deferatur successio suis & agnatis, iure ciuili & prætorio. At regula desiderat exemplum, quo successio deferatur simul, non sine ordine, sed iure nouo & veteri. Cum igitur animaduernerent, non valere exemplum: modo interpretantur, *quod ante deferatur*, hoc est, quod deferrebat, iure nouo nondum introducto, quod falsum est. Nam apparet, ius nouum deferre, antequam ius verus, & superato iure nouo, superesse ius verus; nam fit comparatio iuris veteris cum nouo. Sed

uo. Sed in illo exemplo non perstant, & ita faciunt: Testamento hæres scriptus est, qui ab intestato hæres futurus erat; repudiato testamento, potest legitimam hæreditatem amplecti, verum tenebitur edicto, *Si quis omiſſa cauſa testamenti*: & inquit, si ius testamenti est nouum, ius intestati est vetus: & testamenti ius nouum deferitur prius quam vetus. In quo exemplo duo sunt vitia. Nam intestati ius non est vetustius iure testamenti: vtrumq; ius est 12. tabularum. Regula loquitur de eo, cui successio deferitur duplici iure. Non autem deferatur duplici iure, si legitimus hæres testamento scribatur hæres, quoniam, quamdiu adiri potest hæreditas ex testamento, non aditur ab intestato: sed repudiatur prius testamentum, quam deferatur ab intestato. Regula quærit exemplum, quo simul duplici iure quærat successio, seruat tamen ordine. Duo exempla referam. Primum erit de patre testamento filii præterito, quem pater emancipauerat, cui præterito datur querela testamenti inofficiosi. Id eo pater, qui acturus est querela, debet agnoscere bonorum possessionem, vnde legitimi, ordinandæ litis causa: quoniam facto filio intestato, amplectitur hæreditatem ex bonorum possessione, vnde legitimi. Ergo patri datur querela. *l. pater. 14. de inof. testam. l. 1. §. ult. si à patre quis manumiss.* Ergo patri præterito iure duplici

214 *Ad tit. Digest. de diuers. Reg. Iur.*

plici post mortem filii defertur hæreditas, id est, ex possessione contra tab. tum ex edicto, vnde legitimi: quam potest agnoscere, querelæ & liti de inofficioso testamento ordinanda gratiâ. Querela est ius antiquum: bonorum possessio contra tabulas est ius nouum. Sed hoc ius nouum defertur prius, quam querela, quæ bonorum possessioni, vnde legitimi, locum facit. Ergo repudiato hoc iure, quod ante defertur, superest ius vetus, hoc est, querela siue bonorum possessio, quæ quidem post defertur. Alterum exemplum est ex SCro Orficiano & Tertulliano, quæ sunt iura noua. *l. tutelæ 7 de capite minut.* Ex iis Senatusconsultis defertur hæreditas matri & cognatis, & defertur vt legitimis. Ideo datur bonorum possessio, vnde legitimi. *l. 2. §. ult. vnde legitimi. Cuiac. in Recit.*

Ad Leg. 92. De errore librarii in transcribendo.

SI librarius in transcribendis stipulationis verbis errasset, nihil nocere, quominus & reus & fideiussor tenerentur.

Si] forte ex l. 54. de manumiss. testament. nam hîc erratum esse videtur.

Librarius] l. 15. §. 1. sup. de usufr. l. 15. §. 5. sup. de excusation. tpt. l. 7. §. 5. sup. de oper. libert. Horat. de arte.

arte. 2. Et scriptor si peccat, idem librarius, vsq; .
Quamuis est monitus veniâ caret. Librarios
Græci καλλιγράφος: notarios πρυτανεὺς, ὀβυργε-
φός. Hi notas, illi literas: vt tabularii rationum
supputationem tractabant. Gothofr.

Stipulationis] instrumenti, l. 8. sup. de statul.
testamenti. v. l. 7. C. de testam. precum. v. l. 2. C. de
errore aduoc. contractus. l. 1. C. plus valere quod
agitur.

Errasset] citra dolum & falsum, idque in ser-
mone, veluti si scripserit, relictum iure restitu-
tionis pro institutionis: mulierem renunciasse
Valeriano pro Velleiano. Titium substitutum
procuratorem, pro institutum. In his notarius
commissum errorem corrigere potest, cum ta-
lis emendatio neminem lædat. Addit Barto-
lus, ei permissum, indictionem & diem omis-
sum adiicere, nisi dies esset de substantia in-
strumenti, vt in hypotheca. Si diem permuta-
uit, talem errorem corrigere non potest, nisi
de errore testibus constet. Si instrumentum
parti traditum est, requiritur sententia Iudicis
in errore mutando. Error probari potest au-
thentico, testibus, & partium confessione. v.
Decium hic, Gothof. Error librarii non vitiat
stipulationem. Librarii, hoc est, scriptoris, ta-
bellionis. Error etiam scriptoris eadem ratione
non vitiat testamentum. l. errore 7. C. de testa-
ment. non vitiat preces. l. 2. (od. de error. aduoc.

Summa tituli est: Error aduocati non nocet litigatori absenti, præsentis nocet. Error quoque eius, qui libellum conscripsit, litigatori non nocet, non lædit statum personarum. *l. Imperator 8. de stat. hom.* Generaliter, in iudiciis veritas rerum erroribus actorum non vitiatur. *l. illicitas. 6. §. veritas. 1. de offic. præsid. Cuiac. in Recit.*

Ad Leg. 93. De possessione rei peculiaris.

Filiusfam. neque retinere, neque recuperare, neq; adipisci possessionem rei peculiaris videtur.

Filiusfam.] Coniunge l. 18. de castrensi peculio.

Neque] id est, filiofam. interdicta ad retinendam, recuperandam, adipiscendam possessionem non competunt.

Videtur] Nam interdicta dantur pro possessione: filius autem quicquid apprehendit, peculiari nomine, statim pater eius possidet. l. 4. sup. de acquir. possess.

Tria sunt genera: adipiscendæ, retinendæ, & recuperandæ possessionis, quæ filiusfam. habet ignorans, si cum sit eiectus de possessione fundi peculiaris, & ignorauerit parens, videtur ei nihilominus quæsitum ius, vnde vi, *l. 1. §. quod seruus. 22. de vi & vi arm.* Nam patri ignoranti acquiritur per filium possessio. *l. Labeo. 8. de v. sucap.*

ſucap. Sic filiuſf. non poteſt uſucapere, ſed pater poteſt per filium. *l. 4. §. 1. de uſucap. Cuiac. in Recit.*

Ad Leg. 94. De hiſ quæ abundant.

Non ſolent quæ abundant vitare ſcripturas.

Abundant] *l. 65. ſup. de verb. oblig. l. 32. §. 6. ſup. de auro. adde leg. 81. ſup. eod. & cap. uile per inutile. 36. de reg. in 6. l. 20. ſup. de uſur. l. 34. ſup. de hered. inſtit. l. 34. ſup. de manuſſ. teſtamento. l. 17. C. de teſtam. l. 34. C. de donat. Auguſt. 4. de ciuitate 27.* Solet enim à viris peritis dici, ſuperflua non nocent. *Gothof.* Vulgo dici ſolet, falſa demonſtratio non vitiat legatum: ut ſi in legato dixerò: ſeruum vernam Stichum : etiamſi non ſit verna. ſed pretio comparatus, hoc non vitiat legatū. *v. l. 1. §. ſi qui uxori 8. de dote prelegata.* quæ inquit : Quod rei ſatis demonſtratæ adiicitur, fruſtra eſt. *Cuiac. in Recit.*

Ad Leg. 95. De eo qui defenditur.

Nemo dubitat, ſoluendo videri eum, qui defenditur.

Defenditur] qui fideiuſſores habet. *l. 1. ſup. qui ſatiſd. l. 53. ſup. de procurat. l. 27. §. 2. ſup. de fideiuſſ. l. 1. ſup. de cuſtod. reor. leg. 6. §. 1. ſup. de munerib. & ita qui ſoluendo eſt per alium. Soluendo eſt etiam, qui ſolidum poteſt ſoluere v.*

l. 114. sup. de verb. signif. qui ei petitæ instar, ab actore, potest consequi *l. 28. sup. soluto*: non is, cuius bona venduntur. *l. 55. in fin. sup. de admist. tut. Goth.* Huius regulæ effectus est: Fideicommissi vel crediti causa non distrahi bona eius, qui defenditur vel per se, vel per alium. Vnde titulus, *Ex quibus causis, in possess. eatur. Et tit. de rebus authorit. indic. possid. Cuiac. in Recitat.*

Ad Leg 96. De ambiguis orationibus.

IN ambiguis orationibus maxime sententia spectanda est eius, qui protulisset.

Sententia] adde *l. 219. sup. de verb. signif.*

Eius] 2. *Eclog. 3. c. 94. adde cap. intelligentia 6. ex. de verb. sign.* puta principis legem ferentis. *l. ult. C. de legib. populi aliquid statuentis. l. 46. sup. de re indic. l. 4. §. 1. sup. de acceptilationibus. Prætoris. l. 9. sup. de prat. stipul. testatoris. l. 69. sup. de leg. 3. stipulatoris. l. 94. sup. de verb. oblig. at non venditoris & locatoris. l. 39. sup. de pact. l. 21. l. 33. in fin. l. 134. supr. de contrahenda empt. Gothofr.*

Huius regulæ est frequens vsus in materia testamentorum. *l. ex facto, 19. de hared. instit.* & est ex libris fideicommissorum. Exemplū est in *l. Sempronius 26. de usu, & usufr. legato.* Sciendum est, Vsumfructum finiri morte usufructuarii, finitum ita reuerti ad proprietarium.

Spe-

Species est: Testator ab hærede per fideicommissum reliquit fundum Titio post decennium, deducto usufructu. Ergo ex die reliquit usufructum. Fideicommissi dies cedit statim, licet non petatur ante decennium, neque peti possit. Igitur statim debetur fideicommissum. Ideo si fideicommissarius moriatur ante decennium, transmittit fideicommissum in hæredem suum. At finge, Fideicommissarius non est mortuus intra decennium, sed hæres: quaeritur, post decennium an hæredis hæres cogatur præstare Titio plenum fundum, an vero possit deducere usufructum? Res ambigua est, & dubius videtur esse sermo. Et videtur 1. plenum fundum præstandum esse ab hærede hæredis non deducto usufructu. Nam hæres primus iam debere id cæperat; dies enim cesserat. Ergo morte primi hæredis finitur usufructus. Quod si ita est, ab hærede hæredis non detrahitur usufructus: sed plenus fructus solidaque proprietas est præstanda. Contra, non videtur finitus usufructus morte hæredis, quia nondum fuit. Nec enim ante est usufructus, quam fundum præstiterit, eo deducto, cum retineat semper pleno iure; quia dies nondum venerat. Non potes ergo dicere, finitum usufructum morte hæredis: imo dicemus, usufructum incipere ab hærede hæredis, & ab eo quoque finire: ab hærede
primo

primo non incepisse. Ergo hæres hæredis non præstabit plenum fundum, sed deducet vsumfructum. Idem dicemus, si sub conditione legatus aut relictus est fundus. Nam, si pendente conditione moriatur hæres, & postea exultat conditio, hæres hæredis deducet vsumfructum; non tamen finitus videtur in persona primi hæredis. Est igitur quæstio nostra; vtra opinio sit verior? Lex ait, has subtilitates esse prætermittendas; sed sententia testatoris quæ fuerit, videndum est. Sententia testatoris inducit priorem opinionem, quæ sententia mens vera est. Nam voluit detrahi vsumfructum, qui cohæret personæ hæredis sui: legauit igitur fundum deducto vsumfructu, & finitum eum voluit redire ad fideicommissarium: si hæres vsumfructum habere cœpisset, in hæredem suum non transmisisset. Ergo etiam si nondum habere cœpit, ideoque hæres hæredis plenum fundum præstabit. Sic igitur in testamentis maxime spectanda testatoris mens: non ita in contractibus, ut apparet ex *l. inter. 33. de auro & arg. l. & l. si mihi & Titio 110. §. ult. de verborum oblig.* Multum itaque distant contractus à testamentis; distant etiam contractus à iudiciis vel actionibus. Nam in iudiciis spectamus, quid actor senserit. *l. inter 83. §. 1. de verb. oblig.* Contractus constant ex consensu duorum, actio est vnius. *l. continuus 137. §. 1. eod.* In contracti-

tractibus, si ambigua sit contrahentis oratio, sequimur quod utilius est promissori, &c. exempla sunt in *l. Labeo 21. l. si in emptione 34. l. cum in leg. 33. de contrah. empt. l. si arbor 17. §. hæc lex 3. de seruit. urb. prad.* & in actibus ambiguis sequimur quod est utilius actori, alioqui nullus esset litium exitus *l. in contrahenda inf. hoc tit.* In contrahenda venditione ambigua lex contra venditorem est interpretanda; ad quam tamen regulam descendendum statim non est. Nam prius spectandum, quid actum sit inter contrahentes, & quid sit verisimile illos contraxisse? *l. Insulam 13. qui pot. in pign. l. in leg. 29. l. ea lege 51. locati* deinde spectatur id, quo res, de qua agitur, valeat, *l. 80. de verb. oblig.* quorum omnium si ratio nulla inuestigari possit; sequimur quod inutilius est venditori aut locatori, quod aperte legem non dixit. *Cui. in Recit.*

Ad Leg. 97. De bonis deportati.

EA sola deportationis sententia aufert, quæ ad Fiscum perueniunt.

Deportationis] adde *l. 8. C. de pœnis l. 1. §. 1. sup. de Iure Fisci.*

Ad Fiscum] *l. 1. §. 1. sup. de iure Fisci.*

Sententia est: Pœna deportationis aufert bonaliberis, & id sententia sola: nam deportationem sequitur tacite publicatio bonorum, & ut recte ait *l. ult. C. de sent. pass.* ipsum per se depor-

deportationis nomen bonorum ipoliatio est: qua in re distat à relegatione. Igitur sententia aufert bona liberis. Hodie non aufert, ex Nouella, *ut nulli Indicum*, &c. §. *ult. collat. 9.* Non aufert autem ius agnationis, aut consanguinitatis. *l. ult. C. unde legitimi. l. 8. de interdikt. & releg.* nam hæc non possunt ad Fiscum transire. Quæ liberi habent à deportato patre, ea aufert Fiscus: quæ vero à maioribus habent, à genere ipso & gente, ut iura cognationis, non aufert. Itaque sententia deportationis ea sola aufert, quæ ad Fiscum transeunt: ius agnationis non transit ad Fiscum. *Cui. in Recit.*

Ad Leg. 98. De Lucro.

QUOTIES in vtriusque causa lucri ratio vertitur, is præferendus est, cuius in lucro causa tempore præcedit.

Cuius] in lucro: *Haloan.* cuius lucro *vulgar.*

In lucro] alias petitoris deterior esset causa. *l. 33. sup. eodem.*

Præcedit] occupantis ac prioris melior conditio. *l. 9. §. 3. sup. de publiciana. l. 10. in fine sup. de peculio l. 31. in fine sup. de action: empti. l. 33. in fine sup. de legatis 1. l. 19. in princ. & fin. sup. de re iudic. & ita prior tempore, in causa lucri præfertur. c. Qui prior est tempore § 4. de reg. in 6. ubi vide Dynum. prior tempore, prior iure. l. 3. C. qui*

qui potiores. prior tempore in sorte, prior in v-
suris. l. 18. sup. qui potiores. G. th.

In l. Nemo prado 126. inf. hoc tit. de qua in l.
33. sup. hoc tit. dixi, C. ait: Cum de lucro duo-
rum quaeritur, potiozem esse possessorem. In
hac l. potior est, qui rem accepit prior. Fieri
potest, vt, qui prius initio rem accepit, nunc
eam non possideat, cum agitur de eo inter plu-
res. Cum igitur vna lex dicat, Potiozem esse
possessorem: altera vero, cum qui accepit, &
cui res tradita est, pugnare inter se videntur.
Pone exemplum in duobus donatariis, quibus
res aliqua donata est, diuersis temporibus. Si
donata est duobus à diuersis, vt mihi ab vno,
tibi ab alio donata est, possessoris conditio me-
liore est. Nam in pari causa possessor potior est,
& par est causa, cum vterque à non domino ac-
cepit: nec dispar est causa propter rationem
temporis, quod vnus prius acceperit, quam
alter: quia tum demum ratio temporis specta-
tur, cum ab eodem domino acceperunt. Igi-
tur si donatarii à diuersis non dominis accepe-
rint, melior est causa possessoris: si igitur ab
eodem non domino separatim acceperint,
prior potior est; & id seruatur in emptoribus.
l. 9. §. si duobus de Public. in rem act. Idem est in
actione hypothecaria, si ea inter se agant duo
creditores, quibus res aliqua pignori, diuersis
temporibus est obligata.

Nam

Nam si à diuersis non dominis acceperint pignori diuersis temporibus & contractibus, is potior est, qui pignori accepit prior. *l. si non dominus 14. qui pot. in pig.* sed his quæ de emptione *§ d. leg. 9.* diximus, obstat *l. si ea res 31. de act. empti.* quæ *l. duobus* emittibus eandem rem separatis contractibus, priorem potiorē facit indistincte, hoc est, siue ab vno non domino, siue ab alio atque alio emerint; semper prior potior est, hoc est qui prior accepit. Resp. cum duo rem eandem emerint separato contractu, neutro rem possidente, si agatur aduersus extraneum rem possidentem, prior potior est, non qui prius emit, sed qui prius rem accepit. At vno ex iis possidente, cum agunt inter se, modo possessor, modo prior potior est, secundum id, quod supra dixi. Sed in specie *l. si ea res 31.* neuter possidet: in ea igitur non vtimur distinctione. Et hæc ita esse diximus, cum duo emunt à non dominis, vel pignori accipiunt: quod si pignori accipiant rem à non domino, diuersis temporibus, separatis contractibus, ex causa venditionis & locationis, tunc siue agant inter se, siue contra extraneum, possessor prior est: prior potior est, hoc est, cui priori res tradita est. *l. quoties 15 C. de rei vind.* Idem est, si duo à non domino rem eandem accipiant pignori diuersis temporibus. Nam præfertur, qui prius accepit. Quod ita dico; diuersis tem-
pori-

poribus. Nam secus, si non diuersis temporibus, sed simul accipiant. Nam tunc cum omnes agunt in solidum aduersus extraneum actione hypothecaria, inter eos possessor melior est. *l. i. §. i. de interdict. Saluian. l. si debitor 10. de pignor.* sed explicemus *l. quoties 15. C. de rei vindic.* Species est, Duobus diuersis contractibus & diuersis temporibus res vendita est iure; hoc est, à domino; qui tamen eo nomine coercetur pœna falsi. *l. qui duobus 21. ad L. Corn. de fals.* Iam in *d. leg. quoties 15.* quæritur, vter emptor potior sit? item quæri potest, si duobus eadem res diuersis temporibus à non domino sit donata; vter sit potior in rei vindicatione? Lex ait, vtrique rem esse venditam & traditam; vel eodem genere traditionis, vel alio atque alio: potior est is, cui priori tradita fuit. Sed prior emptor habet electionem, vt si rem prius traditam adhuc possideat; si modo pretium soluerit venditori; alioqui traditio non sustulit damnum. *l. quod vendidi 19. de contrah. empt.* Ergo traditio illa priori non sufficit, nisi damnum transtulero. Quamobrem exigitur prior emptor, hoc est, qui prius rem emptam acceperit, & pretium soluerit. Non est necesse, vt huic emptori traditi sint tituli, hoc est, vt venditor ei tradiderit instrumenta, quo genere fit traditio rei. *l. i. C. de donat.* Sed si alio iure res fuerit tradita emptori, frustra exigitur datio

P

instru-

instrumentorum. Ergo si emptor qui possidet rem aduersus alium emptorem, & nolit restituere possessionem, debet ostendere, rem sibi prius traditam esse, & se pretium soluisse, id eoque dominium acquisiuisse, datio instrumentorum non exigitur: vel etiam hic emptor, si velit, non retinebit possessionem, sed accipiet pretium ab alio emptore cum vsuris, habita ratione fructuum & sumptuum, hoc est, meliorationum. Nam forte emptor qui rem traditam prius accepit, magnos sumptus fecit, vel meliorem rem fecit: itaque fructus cum melioratione & vsuris compensantur. Igitur hic emptor hanc electionem habet, vt vel rem retineat, vel pretium accipiat de vsuris. Si nunc idem emptor rem non possideat, vel rei vindicatione rem ab alio vindicabit, vel sibi cum vsuris pecuniam accipiet, habitis rationibus fructuum & sumptuum. Græci apud Harmenop. *lib. 3. Epit. tit. 3.* aliud exemplum ponunt, Duo sunt creditores vsurarii, quibus sors est soluta, at vsuræ non sunt solutæ: debitor vtrique non est soluendo, & habet tantum vnde vni soluat, Cui igitur prius soluetur? Resp. Quoties duobus quid debetur ex simili causa, meliorem esse dico causam eius, qui prior occupauerit agere, hoc est, qui festinauit vsuras ex gere. *Inter eos 19. de re indic.* Prior erit qui sibi vigilauit, & ius vigilantibus scriptum est;

non autem qui prior cum debitore contraxit.
Cuiac. in Recit.

*Ad Leg. 99. De eo qui ignorat quantum
soluere debeat.*

Non potest improbus videri, qui ignorat,
quantum soluere debeat.

Qui] is enim dolo caret. *l. 42. l. 63. l. 88. supr.
eod.*

Quæ ad hanc l. pertinent, dicta sunt *supr. in
l. 63.*

*Ad Leg. 100. Quibus modis contractus
vel obligatio tollitur.*

Omnia, quæ iure contrahuntur, contrario
iure pereunt.

Contrario] 2. *Eclog. 3. c. 98. v. l. 35. supr. eod. l.
353. infr. eod. v. l. 80 sup. de solutionib.*

Vide quæ notata sunt *sup. ad l. 35. & infr. ad l.
153.* quæ adiicit, quibus modis quid acquiritur,
his etiam modis in contrarium actis amittitur.
l. quemadmodum 8. de acquir. vel amit. possess. Sed
particulam **F E R E** apposuit propter possessionem.
Quoniam verum est, possessionem corpore non solo
acquiri, sed exigi etiam animum. Verum etiam,
corpore solo non amitti, cum possit retineri solo
animo. *l. quamvis 46. de acquir. possess.* sed animo solo amitti. Igitur non,

quibus modis acquiritur possessio, omnino amittitur. Nam acquiritur corpore & animo; solo corpore non amittitur, sed solo animo, etiamsi quis de fundo non discedat. *l. 3. §. in amittenda. de acquir. poss.* Et in *d. l. 3.* Bulgari sententia est: si à corpore incipit, non corpore amitti, sed corpore & animo: si ab animo incipit, solo animo amitti. Et Placentin. hanc sententiam valde notat, & omnes Græci apud Harmen. *lib. 2. Epit.* Bulgarus, hac ratione additam particulam F E R E dicit, ad distinguendum acquisitionem & amissionem possessionis. Ioannes vero; quia, inquit, alius modus liberationis esse potest. Cui non assentior, quia nec ipse in ea sententia perseuerat. Postea enim dicit, F E R E ideo adiici, quia pignus nudo pacto contrahitur; nudo pacto non dissoluitur, idque verum quidem est, sed non potest adaptari ad *d. l. fere*. Duo sunt pignoris genera, pignus & hypotheca: Pignus est contractus; hypotheca pactum. Pignus est contractus re, & re eadem soluitur. Hypotheca pacto constituitur, efficitque actionem vtilem. Sed quemadmodum locum habet pactum in producenda & efficienda hypothecaria actione, ita locum non habet in tollenda. *l. sit tibi 17. de pignor. l. 2. de pact.* quia Prætor vtramque vim pacto non dedit. Cur pactum producit hypothecariam actionem? Quia Prætor hanc vim pacto dedit.

Cate-

Cæterum hæc regula non est de pacto, sed de contractu. Non probo etiam, quod Bulgarus ait de articulo FERE, quia, *inquit*, omnis obligatio verbis potest tolli, aut ipso iure, aut per exceptionem fateor imprimis, omnem obligationem posse tolli exceptione pacti: sed de hoc genere tollendi non tractamus. Neque hoc proprie est tollere, sed elidere. Nego autem omnem obligationem verbis tolli posse ipso iure. Nam sola obligatio verborum verbis tollitur: sed sola verborum obligatio, non solum erat stipulatio, sed & doli promissio. Dicitur, solam verborum obligationem verbis tolli. *l. 3. per iusiurandum, 13. de acceptil.* Verum omnis obligatio novari potest in stipulatione deducta Aquilianam, & deinde acceptilationem tolli verbis. Sic non omnis obligatio tollitur verbis, sed stipulatio vel obligatio novata per stipulationem Aquilianam. Non probo etiam quod Accursius ait, *in d. l. fere*, cur adiecta sit particula FERE, quia hæc regulæ sunt de obligatione ex contractu, quod obligatio ex delicto contrario modo non soluitur. Tolluntur enim poenæ solutione, aliæ pacto & iuriurando & dissimulatione: contrario sensu siue actu nulla tollitur, imo & restitutio rei non liberat, ut restitutio rei furtivæ non liberat ab actione furti. *l. pen. de vi bon. rapt. act.* Itaq; harum obligationum longe alia erit conditio. Er-

go assentiendum iis, qui ratione possessionis adiectum *FERE* dicunt. *Cui. in Recit.*

Ad Leg. 101. De duobus mensibus.

Vbi lex duorum mensium fecit mentionem, & qui sexagesimo & primo die venerit, audiendus est: ita enim & Imperator Antoninus cum diuo patre suo rescripsit.

Vbi] Vt in dilationibus, *l. unic. (Theod. de dilation. ex consensu. lib. II. tit. 33. compensatione Fisco facienda, l. 46. §. 4. sup. de iure fisci. & aliis. De duobus mensibus vide Nouell. 66. c. 1. & ibi not. Gothofredi.*

Sexagesimo] Sexagesimo die, sic Græci, καὶ ἑξήκοντα ἡμέρας ἀπὸ τῆς τῆς ἀποδείξεως. Sic in *l. 30. in fin. sup. de adult.* ipse sexagesimus dies comprehenditur, idque probat Cuiacius, *c. 13. de prescript. adde l. 132. sup. de verb. sig. Gothfr.*

Antoninus.] Caracalla scil.

Dino Paire] L. Septimo Seuero scil. quo Imperatore vixit author huius legis, Paulus, coætanus Macii & Triphonini & Tertulliani. *vide Cuiac. 7. obseru. 2. vulgata legit, fratre, & male. Gothofr.* Lex ait: Eum qui compensatione utitur aduersus Fiscum, debere probare causam compensationis intra duos menses. Sic duorum mensium mentio fit in *l. tutor 7. §. usura 11. de administ. tut. l. auferitur 46. §. qui compensationem 4. de iure Fisci.* Hoc est ex lege aliqua. Nam

quoties

quoties est certum tempus, necesse est, ut id lex aliqua præscripserit. *l. v. t. qui sine manumiss.* In iure nostro menses non computantur ex initio Calendarum, sed ex numero dierum, & 30. dies pro mense. 60. pro duobus mensibus: 90. pro tribus. 270. pro nouem mensibus accipiuntur. *l. ult. C. de iure dot. l. 3. §. ult. de suis & legit. l. 7. C. Theod. de decur.* Vno tamen casu menses accipiuntur latius. In causa enim appellationum tres menses accipiuntur pro 93. diebus. *l. ult. C. de temp. appellat.* Nunc dicitur: ubi lex duorum mensium facit mentionem, admittitur quis etiam sexagesimo primo die; quod videtur falsum, si mensem accipis pro 30. diebus. Tunc enim qui venit sexagesimo & primo die, venit post duos menses. Vel etiam si vis latius accipere menses, cur non dicit, accipiendum in causis appellationum, qui venit sexagesimo primo die? Hoc enim vel illo modo menses sunt accipiendi semper. In libris Græcorum non legitur, & primo die, sed sexagesimo tantum, quod congruit cum *l. 30. ad l. ful. de adul. l. ubi sciendum est*, diuortio facto mulierem accusari posse intra dies 60. iure mariti, ut præferatur cæteris, & non subscribat in crimen: post dies 60. est necessario subscribendum. Ait *d. l. 30. sexaginta dies à diuortio numerantur*, hoc est, duo menses: si venerit extremo die, admittetur. *Cuiac. in Recit.*

Ad Leg. 102. Qui aduersus edictum facere dicatur. 2. De actione deneganda.

Qui vetante Prætoris fecit, hic aduersus edictum proprie fecisse dicitur. §. 1. Eius est actionem denegare, qui possit & dare.

Qui vetante] adde leg. 121. inf. eod. l. 29. sup. de arbit.

Aduersus edictum] eiusdem prætoris scilicet. l. 7. in pr. & §. 2. sup. de iurisdic. l. 4. §. 1. sup. de ius voc. l. 2. sup. ne quis eum l. 3. sup. de eo per quem. l. ult. sup. ne quid in loco publ. hic aduersus dictum promissumue facere. l. 17. in fin. sup. de Edilit. edicto. In legem. l. 5. C. de legibus Goth.

Denegare] qui potest denegare, dare potest l. 3. l. 38. l. 70. l. 100. sup. eod. Est quoddam interdictum, cuius est exceptio, quod aduersus edictum factum sit. l. de pupillo §. §. si quis forte 4. l. edibus 18. l. prætor ait 20. §. 1. l. ult. de noui oper. nunciat. Hoc interdictum datur in eum, qui contra operis noui nunciationem fecit opus, & is tenetur interdicto illo, vt restituat. Nam interdictum illud est restitutorium, non tantum per operis noui nunciationem, sed etiam vetante prætoris. l. de pupillo §. §. meminisse 10. eod. cui si non parebitur, competit idem interdictum. l. si opus 16. eod.

Ad

Ad §. Eius est, actionem, &c.

Id referendum est ad formulam Edictorum, quibus Prætor pollicetur se actionem daturum. Ibi enim, ubi dicit; dabo, subintelligitur, vel denegabo. Nam eius est denegare, cuius etiam est dare, & eodem modo explicatur *l. nemo 37. sup. h. tit.* quam referamus ad formulas iudiciorum, in quibus frequens est, *condemna*, & ibi supple: *vel absolue*. Cuiac. in *Rectat. posthum.*

Ad Leg. 103. Neminem de domo sua extrahi.

Nemo de domo sua extrahi debet. De domo *l. 18. l. 21. sup. de iniur. vocand. l. 4. §. 5. sup. de damno 2. Eclog. 3. c. 101.* *Sua* in qua habitat scilicet non ad tempus, Bart. & Decius hic, quo nomine hortum domui iunctum intelligunt. Eadem ratione volunt, molitori molendinum domus esse loco, & nautæ nauem. Peckius in *lib. de Iure sistendic. 6. num. 3. 4. & 5.* at non tabernam & apothecam, & quæ mercium condendarum causa, non habitationis ædificantur. Idem in porticu ab ædibus separata esse, iudicat idem Peckius *ibid. Gothofr.*

Extrahi non potest etiam ibidem arrestari. Peck. *ibid. d. numero 3.* potest tamen sententia

P S

iudi-

iudicis quis prohiberi, ne domum excedat. *l. 7. §. 8. §. 19. l. 9. sup. de interdict. & releg. Goth.*

[Debet] potest tamen extrahi in criminalibus causis *Non. 134. c. 1. & fiscalibus Peckius lib. de iure sistendi c. 6. num. 8.* sed & quando electus est ad aliquam dignitatem. *l. 31. C. de decurionib.* Quin huic priuilegio renunciari posse volunt, quod ei accidit, qui omni iuris auxilio renunciat. *Peck. ibi. nu. 9. Goth.*

Repetita est ex lib. 1. Pauli ad edictum, quo tractat de damno infecto. Ex eodem edicto vicinus, cuius ædes ruinosæ sunt, cauere debet, damni infecti, etsi non sit vicinus. Cauere autem debet in iure, hoc est, ad sellam Prætoris. Prætori iubet ei domum denunciari, vt caueat vicino. *l. 4. §. Prætor. de damno infecto.* non vero debet extrahi de domo: quod ad eundem modum tractauit Paulus *l. 18. de damno infect.* Ex Vlpiano vero constat in *l. 4.* eam denuntiationem vel fieri in personam, si domi suæ sit: vel si domo absit, eam fieri ad domum præconis voce, & libello postibus affixo. Quod etiam fit in plerisque aliis causis. *l. 1. §. 1. de agnosc. lib. l. 5. §. 3. quod vi aut clam. l. 3. de excusat. tut. Ad del. vim 39. §. nuptæ ad L. Iul. de adult.* Sic etiam denuntiatio siue citatio absentium reorum quæ fit per trinuncium, in *l. inter 10. de pub. indic.* ea denuntiatio potest fieri publice præconis voce, aut buccina, vt constat ex Plutarcho

tarcho in Gracchis. & ait, moris esse, ut si non veniat, qui est reus criminis, vocetur ad domum per buccinam. Sic denuntiatio testimonii, hoc est, quoties testes euocantur, si non potest fieri in persona, fit ad domum testium ex L. XII. tab. in qua ita scriptum est; Cui testimonium defuerit, ternis diebus ob portam obuagulatum ito, hoc est, qui testes requirit, is per triduum testes euocet ob portam ad domum. Puto obuagulatum dici à boatu, quoties testes euocantur amplo boatu præconis. Festus vocat conuitium *de iniur.* Igitur obuagulatio est testium requisitio, quæ fit magna voce. Sententia igitur legis est, ut is, qui testis requirit, per triduum eos euocare debeat ampla voce ad domum. *Cuiac. in Recuat. posthum. oper.*

*Ad Leg. 104. De iudiciis famosis
& pecuniariis.*

Si in duabus actionibus, alibi summa maior, alibi infamia est: præponenda est causa existimationis. Vbi autem æquiparantur famosa iudicia, etsi summam imparem habent, pro paribus accipienda sunt.

Infamia] l. 36 *sup. de obligationib. v. l. 7. l. 97. sup. de solution. l. 10. in fine sup. de pœnis.*

Causa existimationis] in pari causa, ut infamia vitetur l. 4. §. 2. *sup. de suspect.*

Æquiparantur] Hoc verbū neutraliter accipit

cipit Sueton. in *Octauio*. c. 94. *Virgil. Eclog. 5.*
Cic. in Tuscul. æquiparantur, vulgat. *Halo.*
Gothofr.

Vulgo ab omnibus hæc ponitur species. De-
 bitor ex pluribus causis soluit pecuniam credi-
 tori debitam, nec dixit, in quam causam sol-
 uerit. Quæritur, in quam soluta esse videatur?
 Si debuit ex causa famosa, vt tutela: & non fa-
 mosa, vt mutuo: id videtur soluisse, quod de-
 bebat ex causa famosa. *l. 7. § l. cum ex pluribus*
97. de solution. Hæc species habet congruen-
 tem faciem huic regulæ. At in fine hæc lex de-
 finit, quæ iudicia sint maiora & minora, quæ
 non famosa. Quæ sunt de maiore summa, ma-
 iora esse dicit iis, quæ de minore. Famosa au-
 tem maiora sunt non famosis: etiamsi non fa-
 mosa maiorem pecuniæ summam contineant,
 quia fama præstat omnibus diuitiis. Paria sunt
 famosa iudicia inter se, licet disparis sint sum-
 mæ: quia id, quod caput est, spectatur. Caput
 autem est famæ causa. Iudicia autem famosa
 eætiã paria sunt, quæ parem summam ha-
 bent. Effectus autem regulæ est, vt liqueat in
 duabus actionibus, vtra earum præponenda
 sit alteri, idque scitu dignum est, propter iudi-
 ciorum ordinem. Minori enim actioni præ-
 ponitur maior. *l. ult. C. de ord. indic.* Minor a-
 ctio non mouetur, dum spectatur maior. *l. per*
minorem, § 4 de indio. Quod hoc exemplo pla-
 num

num fiat: Petitio hæreditatis præfertur rei vindicationi, quia in res vniuersas est actio. *l. si post litem de except.* Eadem ratione fundi vindicatio præponitur vindicationi seruitutis debitæ fundo. *l. in fundum de except.* Rei vindicatio præfertur communi diuidendo: petitio hæreditatis actioni familiæ erciscundæ. *l. i. famil. ercisc.* Ex diuerso: Criminalis actio præfertur ciuili, licet ciuilis sit de summa maiore. *d. l. ult. C. de ordine iud.* quia capitis & famæ causa potior est omnibus cæteris. Ideoque criminalis causa ciuili præponitur semper, nec quicquam mutat diuersitas summarum. Eadem ratione actio furti præponitur petitioni hæreditatis, & liberalis causa actioni furti: quia status hominis causa grauior est, quam sit famæ & existimationis. *l. pen. §. ult. C. de ord. iudic.* Ita igitur fit comparatio actionum hoc modo. Quoties sub eodem iudicio duæ concurrunt actiones, quæ eidem conpetunt, & communionem quandam inter se habent, adeo, vt vna præiudicium afferat alteri: præfertur ea, quæ est de summa maiore. Quoties duæ actiones sunt famosæ, licet sint diuersæ summæ, pro paribus accipiuntur, & vna non præponitur alteri. Quo argumento possumus vti ad refellendam speciem, quam vulgo applicant huic regulæ, quæ proposita est initio. Nam in causa solutionis, etiamsi omnia debita sint similia, vt si omnia sint

sint

sint ex causa famosa, adhuc seruatur aliquis or-
do. Nam qui soluit indefinite, creditore et-
iam accipiente indefinite, videtur soluisse ve-
rustius debitum. *l. 5. de solution. d. l. cum ex pluri-
bus 97.* At quoties sunt pares actiones, & quæ-
ritur de ordine iudiciorum, vna alteri non præ-
ponitur. *Cuia. in Recit. posth. oper.*

Ad Leg. 105. De causæ cognitione.

V Bicumque causæ cognitio est, ibi Prætor desideratur.

Vbicunque] ex prima parte, vti de iurisdi-
ctione & potestate magistratuum. *Pac.*

Causæ cognitio] *l. 71. sup. eod. l. 9. sup. de offic. procons.* Causæ cognitio necessaria est, quoties causa ex iudicis officio & arbitrio definienda est *Gothofr.*

Prætor] quilibet magistratus, etiam is, cui mandata est iurisdictio. *l. 4. §. 4. sup. de damno Gothofr.*

Vide quæ dicta sunt *sup. in l. 71.*

Ad Leg. 106. De libertate.

L ibertas inæstimabilis res est.

Libertas] & patria potestas, *l. 114. §. 8. sup. de leg. 1. & liberum corpus, cuius nulla est æstimatio. l. 3. sup. si quadrupes l. 1. §. 5. l. ult. in fin. sup. de his qui deiecerunt. l. 2. §. 2. sup. de L. Rhodia l. 103. sup. de verb. oblig. vt merito libero homini*

mini sublata sit à Leone Nouella §9. facultas sui
ipſius vendendi Goth.

Inæſtimabilis] infinita l. 176. *inf. inf. eod.* i-
deo libertas ſummum pretium dicitur à Co-
mico in Andria *act. 1. ſcen. 1.* nihil ea gratius ſer-
uo præſtari poteſt, l. 39. *in f. ſup. de fideicom. lib.*
hinc qui liberum acquiſiuit, non eſt factus lo-
cupletior l. 126. §. 1. *inf. eod.*

Reſeſt] ideoque ei admodum fauetur. l. 20.
ſup. eod. l. 22. inf. eod.

Libertas inæſtimabilis eſt: hoc eſt, pecunia
æſtimari, ſiue lui non poteſt, *ut ait l. 9. §. pen.*
de ſtat. lib. Libertas nèque minuitur, neque
augetur pecunia. Qua de cauſa, ſi tibi ſeruum
promiſi, & is perductus ſit ad libertatem, ſine
facto meo, puta legis, aut Principis beneficio,
obligatio extinguitur: quia res in obligatio-
nem deducta dari non poteſt. Eadem ratione
libertates L. Ælia Sentia cohibentur, *ut minor*
25. annis non poſſit temere manumittere, niſi
cauſa cognita. §. ult. Inſtit. quib. ex cauſ. man-
mit. non poſſ. Sic *in leg. non eſt ſingulis* 176. *h. tit.*
Infinita eſt (inquit ICTus) æſtimatio liberta-
tis & neceſſitudinis. Exemplum pone ex l. 8.
§. ſi quis à procuratore Rem ratam hab. Procura-
tor nomine alieno facit controuerſiam ſtatus,
hoc eſt eum, qui eſt in libertate, vocat in ſer-
uitutem: qui eſt procurator, cauere debet,
Rem ratam dominum habiturum: cuius quæ-
ſtionis

stionis conclusio est; quanti ea res est, præstaturum procuratorem, nisi dominus ratum habuerit. Verum hoc casu melius est, certam summam comprehendere. Ratio quia libertatis æstimatio infinita. Idemque est; si procurator nomine alieno agat, aliquem non esse, nec fuisse filium, non esse patrem, non patrum, non uxorem, non maritum: melius est, ut procurator cauendo promittat certam summam. Et sic etiam in libertate fieri oportet. *Cuiac. in Recit. oper. posthum.*

Ad Leg. 107. De seruo.

Cum seruo nulla actio est.

Cum] *extract. de Iurisdictione.*

Actio] *v. l. 22. sup. eod. l. 6. l. 7. sup. de iudiciis v. tit. C. an seruus ex suo facto 2. Eclog. 3. c. 105. sed vide Cuiacium 9. obseru. 13. Goth.*

Hæc lex superius explicata satis est in *leg. 22. ubi vide.*

Ad Leg. 108. De Iudiciis pœnalibus.

Fere in omnibus pœnalibus iudiciis & ætatis & imprudentiæ succurritur.

Fere] *ex tit. de in ius vocando & tit. ne quis eum qui in ius voc.*

Ætati] *2. Eclog. 3. c. 106. v. l. 38. §. 7. sup. de adult. l. 16. §. 3. in f. sup. de pœnis. Goth.*

Impru-

Imprudentiæ] l. 5. §. 4. sup. de obligat. l. ult. sup. de variis & extraordin. criminib.

Succurritur] vt pœna remittatur. l. 8. sup. de his, qui not. infam. Male Accursius ætatem pro senili accipit. Nam in pœnalibus actionibus seni non succurritur; licet debeat mitius coërceri. Et constat, in iure nostro, ætatem, cum absolute pronuntiatur, accipi pro ætatē minoris 25. annis, vel impuberis. Differentia tamen est magna inter impuberes, & inter eos, qui puberes quidem sunt, & tamen adhuc minores sunt annis 25. Duodecim tabulæ iubent puberem verberari, & ita sarciri damnum iubent, quod fecit: at ita de furto non tenetur impubes. Pubes tamen tenetur furti. Rursus impuberi parcitur, si doli mali capax non sit: puberi doli aut culpæ capaci, non parcitur; qualis estis, qui proximus est pubertati; ideo furti, bonorum raptorum, & damni iniuria dati, tenetur. l. impuberem 23. de furt. Huc pertinet l. 3. in pr. de sepulch. viol. Illius edicti verba sunt: cum dolo malo violatum est sepulchrum. Ea verba demonstrant; eum tantum teneri, qui dolo malo sepulchrum violauit: Si dolus absit, cessabit pœna edicti. Ius iudiciumque edicti sequitur personam. Ergo in pœnalibus iudiciis admodum impuberibus parcitur; puberibus nō, nec etiam pubertati proximis. Minoribus etiam 25. annis, in delictis, quæ veniunt

Q

ani

animi destinatione, non parcitur, vt in furto.
l. si ex causa 9. §. nunc videndum 2. l. auxilium.
 37. de minorib. Nam inquit *d. l. auxilium*, vtique
 in actionibus. Vtique, hoc est, maxime, vt in *d.*
l. si ex causa, §. nunc videndum. At in aliis causis
 pœnalibus, quæ sunt extra delicta, sæpe mino-
 ribus 25. annis parcitur. Mater, quæ filiis non
 petit tutorem, amittit successionem eorum.
 Excusatur autem, si minor fuerit annis 25. Nam
 ius forte ignorauit propter ætatem. Et si minor
 25. annis falsum testamentum dixerit, in quo
 sibi legatum erat legatum, nec obtinuerit, le-
 gatum tamen consequetur, & venia ætati da-
 bitur. *l. 5. §. ætati 9. de his quæ vt indign.* Sic si mi-
 nor 25. annis filiofam. pecuniam credidit, non
 amittit creditum. Verisimile est enim scien-
 tem non fecisse contra Senatuscons. Macedo-
 nianum. Et generaliter; vbi non est delictum,
 sed iuris ignorantia, non læduntur minores 25.
 annis *l. regula 9. §. 1. de iur. & facti ignor.* Ait lex;
 ignorantia succurri, hoc est, imperitiæ & rusti-
 citati. Quod si quis omnino imperitus homo
 album Prætoris corruperit, non tenetur. *l. si*
quis id quod. 7. de Iurisdic. Idem est, si in ius vo-
 catus aliquis rudis non venerit. *l. 2. si quis in ius*
voc. non inuit. Imprudentiæ enim hoc loco
 succurritur. Sic etiam succurritur casui impre-
 uiso, vt imprudentiæ relictæ *l. aut factum. 16.*
§. euentus 8. de pœn. Interdum non parcitur ru-
 sticitati.

sticitati.

licitati. l. 2. C. de in ius voc. Si quis parentem vocauerit sine venia, pœna proposita est. Sed quid si stultus & rerum omnium ignorans; an tenebitur? Sic sane. Nam nemo est adeo rudis, ut ignoret; parentes honoribus esse afficiendos & patronos. Sic in L. Aquil. imperitia culpæ assignatur. l. 132. inf. hoc tit. quæ est ex l. idem iuris ad L. Aquil. Medicus imperite secuit, Legge Aquilia tenetur. Igitur quod hæc regula ait: *In omnibus fere*: hic articulus, fere, refertur tum ad ætatem, tum ad imprudentiam. Nam & ætati & imprudentiæ interdum succurritur, interdum non. Cuiac. in Recit.

Ad Leg. 109. De eo qui non prohibet.

Nillum crimen patitur is, qui non prohibet, cum prohibere (non) potest.

Nullum] ex tit. de iis qui not. infam. v. l. libero- rum & seq. eod. tit.

Patitur] an hoc significat, extra causam delicti esse, ut Ramus Præceptor meus interpreta- tur. l. 50. sup. eod. l. 1. sup. de noxa, an potius volen- tem nullam iniuriam pati? l. 34. C. de transact. Gothoffr.

Cum prohibere] 6. Harmen. 2. cum prohi- bere possit, ὁ δυνάμειος πρὸς τὸν. 2. Eclog. 3. c. 107. hinc variæ sententiæ nascuntur. Qui cogitur, proprie non peccat. l. 15. sup. de publicanis. Qui patitur, cum possit iniuriam propulsare, de in-

244 *Ad tit. Digest. de diuers. Reg. Iur.*

iuria quæri non potest, l. 34. C. de transact. Qui patitur alteri iniuriam inferri, cum eam prohibere possit, tenetur. l. 45. sup. ad L. Aquil. l. 3. sup. de nox. act. l. 24. §. 6. sup. de damno. Gothof.

Vide quæ dicta sunt sup. ad Leg. 50.

Ad Leg. 110. Plus vel minus. Expromissor alienæ rei. Pupillus. Verba non coniuncta.

Mulieres.

IN eo, quod plus sit, semper inest & minus. §. 1. Nemo alienæ rei expromissor idoneus videtur, nisi cum satisfactione. §. 2. Pupillus pati non posse intelligitur. §. 3. vbi verba coniuncta non sunt, sufficit, alterutrum esse factum. §. 4. Mulieribus tunc succurrendum est, cum defendantur, non vt facilius calumnientur.

In eo] l. 21. sup. eod. l. 27. §. 5. sup. de pact. l. 27. §. 3. in fin. sup. de arbitris. l. 9. sup. de in lit. iurand. l. 9. §. 3. supr. de hered. instit. l. 15. sup. de legatis. I. l. 3. §. 5. sup. de adimend. l. 3. §. 6. sup. de statulib. l. 1. §. 4. sup. de verb. oblig. adde l. 26. sup. eod. l. 163. & 165. infr. eod. adde l. 29. sup. de heredibus instituend. Gothof.

[*inest*] id est, continetur, vt, qui plus præstet, præstet & minus. At is, qui quid tenetur præstare, minus dando non liberatur. l. 120. & 202. sup. de verb. oblig. Gothof.

[*Minus*] non sequitur tamen, vt, cui viginti delunt,

desunt, desint decem, non sequitur quoque, ut fideiussor in maiorem summam datus quam debet principalis, teneatur saltem ratione minoris. *l. 8. §. 7. sup. de fideiuss.* ut qui decem locare existimet, Titio quinque condicere existimante, maneat actus in quinque. *l. 52. sup. locati. Gothof.*

Nemo] aliud est in eo, qui causam nudæ absentiae proponit, præsertim in criminalibus. *v. l. 13. §. 1. sup. de public. indic. Gothof.*

Expromissor] etiam filius, cum is nihil possideat. *l. 93. sup. eod.* etiam procurator. *l. 10. sup. indicatum solu. l. unica C. de satisfat.* etiam defensor, quantumvis possessor immobilium & diues, Decius ex Bartoli sententia hic num. 2. *Gothof.*

Nisi] *l. 46. §. 2. sup. de procurat. l. 21. in fin. sup. quib. ex caus. maior. l. 4. §. 3. §. quib. ex caus. in poss. l. 63. sup. de indic. Gothof.*

Cum satisfactione] Cur ita? collige ex *l. 166. in fr. eod.*

Pati posse] sensus est, pupillum in iis, quibus patientia inducit consensum, non obligari. *l. 33. sup. pro socio. ut in l. 4. sup. locati.* scientiam eius non sufficere ad negotiationem. *l. 3. in fin. sup. de tributoria.* & tamen iniuriam pati potest. *l. 3. §. 1. sup. de iniuriis. Gothof.*

Verba coniuncta] *l. 28. in fin. sup. de verb. signif.*

Sufficit] in alternatiuis sufficit, alterum impleri. c. in alternatiuis 70. de reg. in 6. l. 10. in fi. sup. de iure dot. l. 5. sup. de condit. instit. l. 13. §. 5. sup. de reb. dub. l. 78. in fin. sup. de condit. & dem. l. 44. sup. de oblig. l. 129. in fin. sup. de verb. oblig. l. 13. §. indic. solui. In copulatiua oratione omnes partes veras esse necesse est. d. l. 129. l. 5. sup. de condit. instit. l. 13. sup. de reb. dub. Gothofr.

Mulieribus] & minoribus, in quibus malitia supplet ætatem. l. 3. C. si minor se maiorem dix. & quibus denique decipientibus non succurritur. l. 2. C. si res aliena pignori. mitius tamen mulier delinquens punitur. l. 1. in fin. sup. de edendo. l. 2. §. 31. l. 23. l. 30. sup. ad Velleianum. l. 18. C. ad Vellei. l. 1. sup. de iuris & facti. l. 38. §. 7. sup. de adult. l. 1. §. 10. sup. ad Turpil. 2. Eclog. 3. c. 118. §. 5. Gothofr.

Cum defendantur] defendant *Vulgar.* *Ha-*
loan. defraudentur, *Pacius.* Inesse quid dicitur pluribus modis, vt in toto pars. l. 7. de except. rei indic. l. in toto 113. inf. h. r. In maiore summa minor est. l. 1. §. si stipulanti 4. de verb. oblig. l. si quis 3. §. si quis plus. §. de adim. leg. sic in contractu pactum inesse dicitur, cum adiectum est. l. 7. §. quin imo. de pact. Qua de causa, si quis adimat plus, quam legauit, ademptio valet: nam ademisse videtur, quod minus est. Item si quis promittat plus, quam stipulatione continetur, valet. Si quis plus petat, ne pro parte quidem valet.

let stipulatio: cum tamen in eo, quod plus est, insit minus. Si vero quis petierit fundum, & non obtinuerit, secundum hanc regulam partem fundi petere non potest. Est ergo & in toto pars *d. l. 7.* Contra: inesse dicitur totum in partibus: propterea, quod totum non est sine partibus. Et hoc modo iurisdictio dicitur inesse in imperio mixto, quali totum in parte. *l. 3. de iurisdictione.* Nam iurisdictio totum est. Eius sunt partes duæ: Iurisdictio, & imperium mixtum. Contra; mixtum imperium dicitur inesse iurisdictioni, sicut pars in toto. *l. 1. §. ult. de offic. eius cui mand.* Alio etiam modo dicitur inesse species in genere. *l. semper specialia 147. h. t. ut in contractu inest mandatum, vel depositum.* Contra etiam genus dicitur inesse in specie: ut in agnatis dicuntur esse cognati. *l. pen. unde legitimi.* Sed in cognatis non utique sunt agnati, hoc est, non quilibet agnati sunt cognati. In empto dicitur inesse paratum, quod varia sit paratio. *l. si quid earum §. 1. de leg. 3.* In parato contra non dicitur esse emptum, hoc est, non quodlibet paratum dicitur esse emptum. Genus ad probandam speciem non valet: ut recte non conficies ita. *Est actio: ergo condictio.* Species tamen valet ad probandum genus. *Condictio est: ergo actio est.* Sic non valet, si dixeris: *Est cognatus: ergo agnatus.* Valet tamen hoc modo: *Est agnatus: ergo cognatus.* Sic Accurs. in *l. ult. de*

248 *Ad tit. Digest. de diuers. Reg. Iur.*

in integ. restit. Inesse etiam dicitur in materia forma. Inesse dicuntur in principe facultates subiectorum, Inesse etiam dicuntur propria: inesse etiam accidentia ex quadam parte. *Aristot. in Topic. lib. I.*

Ad §. Nemo alienare rei. i.

Idoneus, hoc est, locuples. *sic in l. qui rem alienam 166. h. t.* Qui rem alienam defendit, nunquam locuples habetur. Ergo satisfactione eget, iudicatum solui. Non solet, qui est locuples, satisfacere, vt *Fiscus. leg. i. §. si fiscum. vt legat. nom. cau.* Igitur qui rem alienam defendit, non habetur pro locuplete, hoc est, satisfacere debet; vt in hac etiam regula; *Nemo alienare rei, &c.* Interdum vero expromissor pro defensore accipitur *in tit. de satisfacat. Instit. in l. qui proprio 46. §. qui alium 2. de procur.* Nemo ergo recte defendit sine satisfactione. Hoc loco expromissor est, qui iudicium pro alio accipit, nouandi causa: vel etiam promittit pro alio, & ita in libris nostris accipitur sæpe. Et hic plane defensor est, qui in se transfert omnem litem, Eadem omnino regula constituit de procuratore, qui satisfacere debet de rato, maxime si dubitetur de mandato. Non est enim procurator idoneus sine satisfactione, quod demonstrat *l. hac autem 5. §. ult. quib. ex caus. in possess. eatur. Et l. recte 63. de indic.* Nam satisfactio exigitur plerun-

plerumque tantum ab eo, qui rem alienam non suam defendit.

Ad §. Pupillus. 2.

Pupillus ut non creditur nolle, nec velle sine tutoris autoritate; ita etiam non creditur non nolle, aut non velle, quod est pati, ut in specie *l. sed non ita de aqua plu. arcend.* Pupilli nulla est voluntas, ne quidem tacita, de hoc diximus *l. 4. & 5. sup.* Patitur quidem iniuriam & vim pupillus: sed non patitur, hoc est, non exercet actionem animæ patibilem: non intelligitur quicquam velle, nec expresse, nec tacite.

Ad §. Vbi verba coniuncta. 3.

Vbi verba alternatiua sunt, ut sunt duæ conditiones non coniunctæ, alteram fieri vel impleri sufficit: nisi cum verba non sunt coniuncta; sed pro coniuñctis habentur. *l. 5. de condit. instir. leg. pupillus §. ult. de condit. & dem.* Item si illud aut illud legeretur, satis est alterum præstare.

Ad §. Mulieribus. ult.

Pertinet ad Velleianum *l. 2. de SCto Velleiano.* Ex hoc SCto mulieribus pro aliis intercedentibus succurritur: sed non, si callide interuenerunt, si deceperunt creditores, si interuenerunt,

runt, cum creditores nescierunt, eas interuenisse: cuius rei sunt varia exempla. *Cuiac. in Rotat. posthum.*

Ad Leg. i. De pupillo: hærede: actionibus pœnalibus.

Pvillum, qui proximus pubertati sit, capacem esse & furandi, & iniuriæ faciendæ. §. i. In hæredem non solent actiones transire, quæ pœnales sunt ex maleficio, veluti furti, damni iniuriæ, vi bonorum raptorum, iniuriarum.

Qui proximus] In delictis proximus pubertati pro pubere habetur v. l. 23. *supr. de furt. 2. Eclog. 3. cap. 109. leg. 14. supr. de Silaniano.* At non in testamenti faciendi facultate. *Decius hic. Gothofr.*

Iniuriæ faciendæ] mitius tamen punitur. l. 108. *sup. eod. Gothofr.* Pacius addit *Faciendæ*, vocabulo, vocem constat.

In hæredem] v. l. 1. *sup. de privat. delict. §. i. Instit. de perpet. v. l. unic. C. ex delict. defuncti.*

Non solent] regulariter. Nam lite cum defuncto contestata transmittuntur v. l. 164. *inf. eod.* Multo magis si defuncto pœna ipso iure erat imposita, vt in l. 22. *sup. de Silaniano. l. 14. sup. de publicanis.* Tenetur etiam hæres ex eo, quod ad eum peruenit. l. 38. *sup. eod. l. 5. sup. de calum. l. 26. supr. de dolo.* & pœna defuncto imposita trans-

transmittitur in eius hæredes. l. 3. §. 5. *sup. quod quisque.* Gothofr.

Qua poenales] aliud in pecuniariis l. 22. *sup. de Silaniano.* & conditione furtiua. l. 7. §. 2. *sup. de cond. furti.* Gothofr.

Veluti furti] d. §. 1. *Instit. de perpet. & tempor. act.*

Damni] l. 23. §. 8. *sup. ad L. Aquiliam.*

Vi] l. 2. *in fin. sup. vi bon rapt.*

Iniuriarum] d. §. 1. *Instit. de perp. & temp. act.*

Vide *sup. in l. 108. item in l. 38.*

Ad Leg. 112. De actione non competente & exceptione.

Nihil interest, ipso iure quis actionem non habeat, an per exceptionem infirmetur.

Per exceptionem] l. 13. §. 1. & 66. *sup. eod. l. 7. §. 8. sup. de dolo l. 7. §. 14. in f. sup. quib. ex caus. in possess. l. 1. §. 10. sup. ad Turpil. Goth.*

Vide notata supra ad Leg. 13. & *inf. ad l. 115.*

Ad Leg. 113. De toto & parte.

In toto & pars continetur.

In toto] totum in loco, vt vbique: in tempore, vt semper: in modo, cuius partes sunt accidentales, vt possessio bonæ, malæ fidei, qualitatis; vt omnis, nullus, quilibet, centum: integrale, cuius partes essentielles integra,

græ, vel homogeneæ, vt in aqua, aut heterogeneæ, vt partes totius compoliti, totum quiddam efficiunt, vt ædificium, fundamenta, parietes, & rectum: totum vniuersale est vel personarum, vt ciuitas, collegium, ducatus, comitatus, regnum & similia: vel rerum, vt hæreditas, domus, grex, equitium, armentum: totum naturale vel artificiale, cui nulla pars naturalis aut artificialis deest, *Goth.*

Et pars] *l. 21. sup. eod. l. 147. sup. eod. l. 7. sup. de except. rei iudic. c. plus 35. c. in toto 80. de reg. in 6. Gothofr.*

Vide quæ proxime dicta sunt. *ad l. 110.*

Ad Leg. 114. De obscuris.

IN obscuris inspicitur quod verisimilius est, aut quod plerunque fieri solet.

Inspici solet] quo gradu? voluntas prius spectatur, tum verisimilius, propria deinde verborum significatio, ab hac id quod minus est. Id si non apparet, actus iudicatur non valere. *v. Dynum ad c. 45. de reg. in 6. num. 5. Goth.* Pro solet, Pacius solere.

Quod verisimilius] verisimilius præsumitur. *c. inspicimus 45. de reg. in 6. 2. Eclog. 3. c. 111. in dubio scilicet & iudicando, & litibus decidendis: quod sæpissime faciunt Icti, vt docet Tirac. in repet. legis si unquam 8. C. de renoc. donat. num.*

num. 37. ad 60. Non verisimile, credibile non est, nec attenditur: pro eo non præsumitur. *l. 13. sup. quod metus l. 19. §. 4. sup. de peculio. l. 6. sup. de pignorib. leg. 41. sup. de manumiss. testam.* imaginem habet falsitatis. Verisimile ducitur ex more, consuetudine, iis quæ fieri solita sunt frequentius, communi opinione, natura, qualitatibus rei, vel personis, tempore, de quib. vide Oldend. in *Topic. in loco, à coniectura seu præsumpt.* sumitur etiam à pietate *l. 41. §. 2. in f. sup. de leg. 3. l. 102. sup. de condit. & demonstrat. l. 30. C. de fideicom. rerum inter se comparatione. l. 1. sup. de rebus dub. & aliis coniecturis l. 13. sup. de prob. l. 50. in fin. sup. de legatis 1. Goth.*

Variis modis obscura deciduntur, ut sup. exposui. Inspicitur quod est verisimilius egisse contrahentes. *l. qui Insulam qui pot. in pig.* Inspicitur quod plerunque fieri solet. *l. pactum de probat. & quod in ea regione frequentatur. leg. semper in stipulationibus h. tit. Cuiac. in Recitat. posthum.*

*Ad Leg. 115. Qui videntur cepisse
seu accepisse.*

SI quis obligatione liberatus sit, potest videri cepisse. §. 1. Non potest videri accepisse, qui stipulatus potest exceptione submoueri.

Si] ex tit. de calum. Coniunge l. 2. eod. tit. quæ idem pene principium habet. Pac.

Obligatione] obligatione liberatus, cepisse intel-

intelligitur: dare videtur, qui debitum remittit. *l. 2. l. 3. sup. de calumniat. l. 10. in fin. sup. de condict. causa. l. 41. §. 2. sup. de condict. causa. l. 41. §. 2. sup. de iure dot. l. 3. §. 10. sup. de don. inter virum & ux. l. 81. §. 5. sup. de leg. 1. non tamen litigiosum, pœnale & ob aliam causam. l. 19. sup. de lib. causa. vid. Decium hic. Goth.*

Potest videri] vox, videri, nota est fictionis. Ideoque proprie aliud est dare, aliud remittere. *l. 46. sup. de cond. & demonstr. Goth.*

Cepisse] accepisse.

Exceptione] *l. 13. sup. eod. v. l. 112. sup. eod. l. 24. sup. de nouat. Goth.*

Duæ sunt huius *L. sententiæ*: in prima vtitur illo verbo *Cepisse*. Hoc ideo, quia in illo edicto de calumniatoribus vtimur promiscue his verbis, *Cepisse*, & accepisse; vt in edicto: si cui plus, quam per *L. Falcid*, &c. Et ad illud sunt referenda in *l. 71. tit. prox.* Aliud est capere, aliud accipere: quæ lex, quamuis hæc verba, capere & accipere, promiscue accipiantur in Edictis: tamen interea ostendit subtilẽẽ quandam differentiam: quæ est, vt capere sit cum effectu. Capiò id, quod omnino mecum remansurum est. Accipio etiam, quod omnino sum restitutus. Sed hæc differentia, neque in eo seruatur edicto, neque in edicto de calumniatoribus. Est vero hæc sententia longe diuersa ab ea, quam affert *Bulg. h. l. 115. Capitus*

pitur vel ex nuda obligatione, vel ex vltima voluntate: accipitur ex pacto. Sententia falsa est. Et præterea in hac lege, aliud est capere, quod pertinet ad illud edictum, Si cui plus, quam per L. Falcid. Vltimo loco docet, quemadmodum sint intelligenda verba, His PRÆSTARI RECTE, atque ita commode tota lex hæc ad edictum illud confertur. Hoc igitur colligamus ex his quæ dicta sunt: Cepisse videri non tantum eum, qui rem habet, sed & eum, qui habet actionem, siue exceptionem, remotionem; nam videtur rem ipsam habere. *l. 15. h. tit. & ita l. si partem 19. quemadmodum seru. amu. §. si cui fundus Instit. de legat. & l. magis §. fundum 8. de reb. eorum, qui sub. tut. ait, legatum acquiri, significans legatorum actionem acquiri ignorantibus. l. quasitum 91. §. penult. de leg. 1.* His verbis, LEGATVM ACQVIRITVR, non significatur dominii acquisitio, sed diei cessio, & recte Interpretes ad L. illam 15. inquit, qui legatum agnouit, quia habet actionem, in hoc ipso legatum habere videtur, vt hoc voluntas defuncti complere possit. Denique hæc verba, capere, habere & peruenire, plerunque cum effectu accipimus. *d. l. aliud est capere sup. tit. prox. & cepisse videtur, qui actionem habet cum effectu, vt in l. 13. sup. hoc tit. sic etiam habere d. l. 15.* Sic peruenire in cautione emptæ hereditatis. *l. 2. §. peruenisse 3. de hered. vel act. vend.* sic

sic in cautione, quæ ex L. Iulia à marito præsta-
 tur vxori. *l. si vero 64 §. Item quicquid. soluto
 matrim.* Denique habere, ad eum peruenisse,
 cepisse videtur is, qui habet actionem cum ef-
 fectu, vel quod est idem, sine exceptionis me-
 tu, & non tantum is, qui habet ad rem adipis-
 cendam, sed etiam is, qui actionem habet ad
 rem recuperandam, & ita legito in *l. 15. sup. hoc
 tit.* Et hoc proposito actionis nomen est latissi-
 me sumptum, quia interdictum & restitutio
 in integrum sub eo comprehenditur. *l. si quis vi
 17. de acquirenda possess.* Nam qui restitutionem
 in integrum habet, non videtur exclusus. *l. ne-
 mos, de in integ. restit.* Sed non dicemus, eum
 habere actionem, qui potest exceptione remo-
 ueri. Nam vt ait *l. nihil interest 112. sup. hoc tit.*
 nihil interest, vtrum ipsum ius te excludat, an
 exceptio. Ordo tamen iuris & causa est diuer-
 sa, ideo in iure maxime disputatur de ipso iure,
 utilis, an directa detur. *l. actio. 47. de negot. gest.*
 quia scilicet idem est effectus, agendi tantum
 forma & causa est diuersa, & licet effectus sit
 idem, accidentia tamen sunt diuersa: igitur ad
 effectum respicientes, dicemus, non habere
 actionem eum, qui exceptione repel-
 litur. *Cui. in Recit. post-*

hum.

Ad

Ad Leg. 116. De consensu, vi, metu. 2. De
eo qui ius publicum sequitur.

3. De errore.

Nihil consensui tam contrarium est, qui bonæ fidei iudicia sustinet, quam vis atque metus: quem comprobare contra bonos mores est. §. 1. Non capitur, qui ius publicum sequitur. §. 2. Non videntur, qui errant, consentire.

Nihil] ex titulo de iis, quæ vi metusve causa. *Tam contrarium*] vis & metus consensui contraria. 2. Eclog. 3. c. 183. 6. Harmenop. 2. & voluntati. l. 1. sup. quod metus causa Goth.

Bonæ fidei iudicia] bonæ fidei iudicia consensu sustentur.

Non capitur] l. 11. §. 4. sup. de minorib. vid. l. ult. C. de integ. restitut. 2. Eclog. 3. cap. 114. Gothofr.

Qui errant] l. 15. sup. de iurisdic. l. 2. sup. de iudiciis l. 57. sup. de obligat. l. 20. sup. de aqua pluvia l. 9. C. de iuris & facti ignor. Goth.

Est hæc lex ex Vlpiani lib. 11. ad Edict. quo libro tractavit de restitutionibus in integrum. Prima sententia pertinet ad edictum, *Quod metus causa*. Ex hac regula confirmari potest: quod sicut dolus dans causam contractui bonæ fidei, vitiat contractum & infirmat: ita vis & metus. Nam in metu inest dolus: adeo ut con-

R

currat

currat actio, Quod metus causa, cum actione de dolo. *Item si cum* 14. §. *eum qui* 13. *quod metus causa.* In deposito non licet pacisci de dolo. *l. 1. §. illud depositi.* ita nec de metu. Itaque si conuenerit de metu, conuentio est contra bonam fidem, & contra bonos mores.

Ad §. Non capitur.

Pertinet & hic §. ad Edictum *de minoribus* 25. *annis*, qui capti sunt, hoc est, decepti, & hi restituiuntur. At non decipiuntur qui ius commune sequuntur. Exemplum est in *l. inter eas* 51. §. *pen. de fideiuss.* Ius commune est, vt, si sint plures fideiussores, teneantur in solidum singuli, habeant tamen beneficium diuisionis, quod ita habent, si litis contestatæ tempore omnes soluendo sint. Cæterum si quidam sint inopes, hoc onerat locupletes. Verum si omnes sint soluendo, diuidatur actio: & si post litem contestatam quidam fiant non soluendo, alii non tenebuntur. Nunc finge: Egit minor 25. annis cum fideiussoribus: diuisa est actio: quidam post litem contestatam facti sunt non soluendo; an succurritur minori ob ætatem? Minime. Nam non succurritur, nisi capto & circumscripto. Non videtur autem deceptus, qui iure communi est vsus & diuisit actionem inter fideiussores, qui tempore litis con-

contestatae soluendo fuerunt. Eadem sententia repetitur in l. ult. (c. de in integ. restit.

Ad §. Non videntur.

Pertinet ad causam restitutionis in integrum. Restitutio datur ob metum illatum, ad quam pertinet prima sententia. Restitutio in integrum datur ob ætatem, ad quam pertinet secunda. Datur etiam ob errorem iustum, ad quam sententiam pertinet l. 3. de in integ. restit. l. 1. §. ult. quod falso tut. aut ad quam pertinet ultima hæc sententia: qui lapsi sunt errore, restituantur, quia non consenserunt. Cuiac. in Restit. posthum.

Ad Leg. 117. De bonorum possessione.

PRATOR bonorum possessionem, hæredis loco, in omni causa habet.

Bonorum possessionem] Alii, bonorum possessorem legunt, & is à Græcis hic ἄλλοξος appellatur, id est, successor. 2. Eclog. 2. c. 115. Goth.

Hæredis loco] l. 25. §. 7. sup. de acquir. hered. v. l. 29. §. 2. sup. de condit. & demonst. l. 2. sup. de bon. possess. Goth.

Pertinet etiam hæc lex ad restitutionem in integrum, quæ est Pauli ad Edict. lib. 11. Restitutio in integrum transfertur in hæredem. l. 3. de in integ. restit. An & in bonorum possessorem?

R 2 rem?

rem? Ita. Quia prætor illum habet in omni causa hæredis vice. *l. 2. de bon. possess.* Prætor hæredem non facit, vt nec dominum. Si quem Prætor iussit possidere, vsucapio competere dicitur, vt sit dominus: alter erit tantum possessor. *In omni causa, hoc est*, siue agat, siue cum eo agatur: siue experiatur, siue conueniatur vt recte Bulgarus, & sustinet incommodum omne, & commodum hæreditatis, perinde ac si hæres esset iure ciuili: & restituitur quis aduersus eum, veluti aduersus hæredem. *Cuiac. in Recit.*

Ad Leg. 118. De vsucapione. De possessione.

Qui in seruitute est, vsucapere non potest. Nam cum possideatur, possidere non videtur.

Qui] ex tit. *Quib. ex causis maiores*, &c. vbi de vsucapione multa. *Pac.*

In seruitute] & in potestate. *l. 93. sup. eod.*

Vsucapere] *l. 4. §. 4. sup. de usurpat. 2. Eclog. 3. c. 116.*

Cum possideatur] *l. 54. sup. de acquir. rerum dom. l. 1. §. 6. sup. de acquir. poss. l. 21. sup. de adult. Gothofr.*

Pertinet hæc constitutio ad restitutionem in integrum, eam scil. quæ datur ex Edicto; Ex quibus causis maiores. Eo edicto data actione rescis.

rescissoria, succurritur absentibus merus causa, & Reip. iis qui in vinculis sunt, in seruitute, in hostium potestate. Si quid interim de eorum bonis vsucaptum sit, & propter lapsum temporis actionem amiserint, amissum dominium restituitur, & rescinditur vsucapio, & redditur actio amissa. Hoc comprobat *l. ab hostibus* 28. *de postlim. reuers. l. non quocumq;* 82. §. 1. *de leg. 1.* Altera parte eiusdem edicti succurritur aduersus absentes non defensos, & qui erant in vinculis, *l. 7. quib. ex caus. maior.* & aduersus eos, qui in hostium potestate erant. §. *rursus. Instit. de action.* Et ita si res præsentium non susceperint per se, vel per alias personas, cum ipsi se non defenderent, aut per alium non defenderentur, atque adeo non possent interpellari, vel ipsi, vel alii eorum nomine: quare æquum est, vt aduersus eos succurratur præsentibus, si quid interim de bonis absentium vsucaptum sit. Sed ii qui sunt in seruitute, non continentur hac parte, quia serui vsucapere nō possunt. Non fit vsucapio sine possessione: at is possidere non potest, qui per alium possideretur. Igitur serui non vsucapiunt, hoc est, neque inchoare vsucapionem possunt, neque inceptam complere. Possessio bonorum seruitute interrumpitur, non absentia aut vinculis: & absens & qui est in vinculis vsucapere potest. Dices, hac parte Edicti succurritur etiam præsentibus

aduersus captiuos : qui tamen vsucapere non possunt, cum sint serui hostium? Resp. Vsucapere quidem per se non possunt, sed per personas sibi subiectas, ex causa peculiari. *l. ait Prætor 23. §. hi plane 3. ex quib. caus. maior. l. pen. de capt. & postlim. reuers.* Quin etiam, licet incerta vsucapio interrumpatur ab iis, vsucapio tamen non interrumpitur, quæ fit per filiumfam. vel seruum, vel personas sibi subiectas. *l. si is qui pro emptore 15. de vsucap.* quæ fit potestate postliminii, vel fictione L. Cornelia, si perieris apud hostes. Hæ fictiones locum habent solum in captiuis. Igitur qui in seruitute sunt, nec per se, nec per alias personas sibi acquirunt. *l. liber homo 19. de acquir. rer. dom. d. l. ait Prætor.* Itaque non continentur secunda parte edicti: prima continentur. In seruitute autem esse, & seruum esse, diuersa sunt: sicut aliud est, in possessione esse, aliud possidere. *l. si quis ante 10. §. idem Pomponius, de acquir. poss.* In seruitute etiam esse potest liber homo, puta cum detinetur, quasi seruus *l. ei quoque 11. ex quib. caus. maior.* Seruus est, qui domino alieno subiectus est iure. Quintilianus *lib. 5. cap. 10.* aliud est seruire, aliud seruum esse: seruire latius patet. Seruiunt serui addicti & nexi, mercenarii, qui operas vendunt: seruiunt liberi homines, qui seruiunt tanquam serui. Proinde in hac regula, In seruitute esse, non est, seruum esse, nec captiuum

ptium esse. Verum his verbis, quæ sunt in Edicto, *qui sunt in seruitute*, possunt contineri captiui. *l. item ei succurritur 14. ex quib. caus. maior.* Sed hoc ideo; quia reuersi finguntur nunquam fuisse serui, propter fictionem postliminii. Et prima parte, quæ succurritur iis, qui in seruitute erant, contineri poterant, qui erant captiui: At in secunda parte, qui sunt in seruitute, & captiui separandi sunt. Nam captiui vsucapere possunt: qui sunt in seruitute non possunt. Ad secundam pertinet hæc regula: Quo concessio, sequitur, in hac regula his verbis: *in seruitute*, non contineri captium, notando Edictum, *Ex quibus caus. maior. subueniri absentibus, & aduersus absentes, non tantum data actione rescissoria, sed etiam, vt rem nanciscantur, data exceptione: si non rem meam, me absente, vsucapisti: vel dabitur hæc exceptio, si non, cum esses absens, defendebaris, hoc est, rem meam vsucapisti: Vsucapisti quidem & vindicasti, sed absens. Cui dabimus actionem rescissoriam, multo magis dabimus exceptionem rescissoriam. l. nec non 28. §. exemplo 5. ex quib. caus. maior.* Restitutio in integrum potest induci in modum exceptionis. *l. Nam posteaquam 9. §. si minor 4. de iureiurand.* Dicunt quidam: aduersus absentes non esse opus præsentibus restitutione in integrum: quo nihil est stolidius. *Cuiac. in Recit. postb.*

Ad Leg. 119. De alienatione.

Non alienat, qui duntaxat omittit possessionem.

Non] 2. *Eclog. 3. c. 117. l. 4. §. 1. sup. de alienat. iudicii mut. caus. &c.* & ideo prohibentur donationes. *l. 5. §. 10. sup. de donat. inter virum.* non prohibentur alienationes possessionis. *l. 1. §. 4. sup. de acquir. possess. Gothof.*

Alienat] proprie sc. secus improprie. *l. 4. §. 2. & l. 21. §. 2. sup. quod metus.*

Possessionem] est enim alienatio proprie domini. *l. 67. sup. de verb. signific. Goth.* Pertinet hæc lex ad restitutionem in integrum, quæ fit aut datur de alienatione, iudicii mutandi causa facta. *l. 4. §. 1. de alien. iud. mut. caus. fact.* Ex illo edicto datur actio rescissoria ei, cuius interest. Finge: Ego rem habeo, cuius nomine mecum acturus est Titius. Ante litem ego rem meam alienaui, non quod habere rem nollem, sed dolo malo, ut duriores aduersarium Titio opponerem. Teneor eo Edicto in id, quod interest, conditionem duriores fecisse; & hoc ita, si possessionem vel dominium in alium transtuli. Sed si dominium non transtuli, sed tantum possessionem deserui, dum litem abhorreo, an teneor? Minime: Nam non alienat, qui possessionem transfert in alium, & ut ait *l. 4.* factum eius non vituperat Prætor, qui mauult

vult re carere, quam litigare. Sed qui litem transfert in alium, tenetur. *Cuiac. in Recit. posthum.*

Ad Leg. 120. De hærede.

Nemo plus commodi hæredi suo relinquit, quam ipse habuit.

Nemo] ex tract. restitutionum.

Plus] v. l. 54. sup. eod. l. 59. 160. in fin. l. 175. in f. inf. eod. l. 20. sup. de acquirendo rerum dom.

Habuit] Cur ita? Collige ex l. 67. sup. de contrahend. emptione. 2. Ecloga 3. c. 128.

Hoc etiam caput pertinet ad restitutionem in integrum: *Ex quibus caus. maior.* Miles vel alius absens Reip. causa, cum non defenderetur, nec vsucapi res posset à domino, rem alienam cœpit vsucapere: hæres implevit vsucapionem, non ipse: an scinditur vsucapio, facta per hæredem? Sic sane. Nam alioqui videretur plus commodi transtulisse in hæredem, quam haberet. Idem seruandum de hærede, qui succedit in vsucapione. De hac regula satis in l. 54. *sup. hoc tit. Cuiac. in Recit. posthum.*

Ad Leg. 121. De eo, qui non facit, quod facere debet: vel facit, quod facere non debet.

Qui non facit quod facere debet, videtur facere aduersus ea, quia non facit. Et qui facit,

facit, quod facere non debet, non videtur facere id, quod facere iussus est.

Aduersus ea] in fraudem alterius quis facit, quid non facit, quod in eius vtilitatem facere debet. *l. 4. sup. quæ in fraudem creditorum*, & ita non facere, est facere: facit igitur interdum, qui non facit, adde *l. 102. sup. eod. Goth.*

Quia non facit] quæ non faceret. *Goth. vel, quæ non facit. Pac.*

Et qui] Atqui.

Delenda sunt, quæ hic dicit Accurf. pro quibus hæc repono: hanc regulam pertinere ad compromissa & constipulationes, quæ fiunt in arbitrum, & ita concipiuntur: *si aduersus ea factum erit, pœna nomine tot dari l. ita demum 31. de recept. arbit.* vel sic: *Si ita factum non erit, pœna nomine tot dari.* Et certe, cum quid stipulamur ne fiat, satius est, subiicere pœnalem obligationem: si aduersus ea factum erit, tot dari. Ex priori formula committitur stipulatio, si quis non fecerit, quod facere debet, *l. continuus 137. §. pœna de verb. oblig.* Sed si quis sic promiscue vltus, an ideo minus committitur stipulatio? Minime. Nam cum ita stipulamur, vt quid fiat, vt scilicet sententiæ arbitri stetur, si ita subiiciatur pœna, *si aduersus ea factum erit tot dari*: vno ex litigatoribus non obtemperante sententiæ arbitri, committitur stipulatio. Nam aduersus ea facere videtur, non tantum qui

qui non facit, quod facere debet: sed etiam qui facit, quod facere non debet: quia hic non facit, quod promisit: promisit autem, se velle non facere. Verum ait Regula, *Non videtur facere id, quod iussus est*; quod pertinet ad sententiam arbitrorum, qui verant & iubent: quod non facit, hoc facit ut nolit facere: Alioqui non est verum, quod dicunt Stoici: omne peccatum est in actione. Elegantius est, his formulis uti distincte. Cæterum, si quis utatur promiscue, non ideo minus committitur stipulatio, quæ est vis & potestas huius regulæ. *Cui. in Recit. posthum.*

Ad Leg. 122. De libertate.

Libertas omnibus rebus favorabilior est. Favorabilior] *Eclog. 3. c. 119. leg. 20. v. l. 106. sup. eod. l. 176. in fin. inf. eod. l. 16. sup. de manumiss. testam. l. 38. sup. de re indic.*

De liberali causa compromissum fieri non potest. De omnibus causis civilibus adiri arbitri potest, non de libertate. Favor libertatis petit maiores iudices, ut Prætores & Præsides. *l. non distinguemus 32. §. de liberali causa 7. de recept. arbit.* Est igitur omnibus rebus favorabilior libertas, quæ exigit Prætores & Præsides, non arbitros. Prætores in liberali causa, semper fauent libertatibus. *l. penales 32. ad L. Falcid. l. 20. sup. hoc tit. Cui. in Recit.*

Ad

268 *Ad tit. Digest. de diuers. Reg. Iur.*

*Ad Leg. 123. Lege agere. Temporalia
permutatio.*

Nemo alieno nomine lege agere potest.
Temporalia permutatio ius prouinciæ
non innouat.

Alieno] l. 8. sup. de inoffic. test. l. 5. sup. si usufructus petatur.

Lege agere] lege agere, est in iure agere ex
formulis à lege institutis, ex præscripto legis,
impetratis solenniter actionibus, apud magi-
stratum experiri: hinc legis actiones, formulæ
agendi in iure apud eum, qui iuri dicundo præ-
est *l. 4. sup. de adopt. l. 3. sup. de offic. procons. l. 1. sup.
de officio Iudicis. Paulus 2. sentent. 25. §. 4. Goth.*

Temporalia] temporalis, vulgata, sensus est,
Momentanea imperium non habent in ea quæ
iuris sunt: ideoque consuetudo duobus, aut
tribus iudiciis contrariis non euertitur. *Decius
hic. Gothofr.*

Huius legis initium explicatum est *sup. in l.
actus 77.*

Ad §. Temporalia.

Prouinciæ quædam sunt Proconsulares,
quædam Præsidiales. *Theophil. in §. per tradi-
tionem Inst. de rerum diuis.* Sed si in Præsidialem
prouinciam mittatur quidam non præses, Pro-
consulari imperio ad tempus & ceterarum re-
rum

rum causa non immutetur, non ideo ius prouinciæ innouatur: sed prouincia præsidialis manet. Mittuntur sæpe iudices extra ordinem: sed non ideo mutatur vel nouatur ordo iuris. Temporaria permutatio iudicis ordinem iuris non innouat. *Cui. in Recit.*

Ad Leg. 124. De muto, surdo & furioso.

VBi non voce sed præsentia opus est, mutus, si intellectū habet, potest videri respondere. Idem in surdo, hic quidem & respondere potest. §. Furiosus absentis loco est. & ita *Pomp. lib. 1. Epistol. scribit.*

Vbi] *v. l. 48. sup. de obligationib.*

Præsentia] id est, præsentis consensu & intelligentia opus est, *l. 209. sup. de verb. signif.*

Respondere] responderi.

Absentis] *v. l. 2. §. 3. sup. de Iure Codicill. l. 17. §. 11. in f. sup. de iniuriis.* Idem corpore præsens esse potest, mente absens *l. 26. sup. de captiuis. Gothofr. hic.*

Loco est] imo non est *l. 2. §. 1. sup. de procurat.*

In negotiis, in quibus sermone opus est, surdus aut mutus interuenire non potest, ut in stipulatione, aut manumissione vindicta, auctoritate præstanda pupillis, ut in testamentis, in quibus verba olim necessaria. In aliis autem negotiis, in quibus præsentia opus est, non sermone,

mone, mutus interuenire potest, dummodo intelligat quid agat. Idem est in surdo. Et ideo surdus aut mutus emere, locare, vendere, conducere, possunt. Item; si quis coram Titio iubeatur adire hæreditatem, recte adit coram Titio, etsi Titius sit mutus. Itaque surdus & mutus præsentem esse intelliguntur. In omni iure videtur iudex sententiam dixisse, etiam si coram muto vel surdo litigatore dixerit; eas vero res non recte peragit, quæ verba desiderant, vt stipulationem. Diuersum est in furioso, qui absentis loco est. *l. coram 209. de verb. sign. l. si quis mihi 25. §. si coram 10. de acquir. hæred. l. diem 27. de recept. arb.* Habetur etiam furiosus pro absente, in *l. sed si unus 17. §. filiofam. 11. de iniuriis.* Patris præsentis est actio, vt agat iniuriarum, non filii fam. Sed si pater absit, tum agit filius fam. abesse videtur, si furiosus aut demens sit. Habetur furiosus pro absente in Edicto, *Ex quibus causis maiores.* Nam vt aduersus absentem, ita aduersus furiosum læso succurritur. *l. 22. §. pen. & §. ult. ex quibus caus. maior.* si quid vsuceperit furiosus. Nam vsucapere potest per subiectas suo iuri personas ex causa peculiari. & vsucapio eius furore non interrumpitur. *l. 4. §. furiosus 3. l. insto 44. de vsucap.* Ideoque si quid vsu suum fecerit, cum interpellari vsucapio in personam furiosi non possit, succurritur ei, qui vsucapione rem su-

am amisit, data actione & exceptione rescissoria in furiosum, imo etiam pro furioso, vt traditur in *l. 2. §. furiosus de iure Codicil.* Furiosus codicillos facere non potest; Nam vbique pro dormiente & quiescente est. Et ait *l. per omnia & in omnibus*, vt ostendat, furiosum nihil agere posse, neque inter viuos, neque in vltima voluntate *l. 5. sup. h. tit.* sed si furiosus tutor datur aut curator, cum absens tutor dari possit, an igitur furiosus recte dabitur, cum habeatur pro absente? Minime, Nam quod dicimus, absentem tutorem dari posse, de sano accipiendum est. Male Iohannes existimat, hanc legem non pertinere ad contractus; cum lex dicat, *potest videri respondere*. Loquitur ergo de his negotiis, in quibus opus est, vt alter interroget, alter respondeat, quo genere contrahuntur omnes stipulationes: alii etiam contractus & pacta fiunt eodem modo per interrogationem & responsionem, vel quod idem est, per rogationem & sponsonem. *l. iurisgenium 7. §. quod fere 12. de pact.* Ostendit ibi, ambiguum esse sermonem: Rogauit Titius, spondit Manius. Nam hæc verba non tantum pro stipulatione accipi possunt, sed etiam pro pacto, & aliis præter stipulationem contractibus, tacita responsio sufficit. *l. 1. de pactis l. in quibusunque 48. de oblig. & act.* In aliis contractibus, præsens, si actum rei intelligat, respondere videtur:

detur. Præsentia opus est nostra vel aliena in contractu, sicut in acquirenda possessione corpore opus est nostro, vel alieno, vel eo, quod vice corporis nostri fungitur, & quo æstimantur præsentia, ut Epistolæ, per quas mentis conceptum exprimimus, & quasi contrahimus. Præsentia opus est, ut ostendit *l. 2. §. furiosus de iure codicill.* ubi ait, Furiosum nihil agere posse, quod absentis loco habeatur. Si desit nuntius, vel epistola, sane non erit contractus, nisi præsens cum præsentia contraxerit. Hi porro contractus, ubi opus est præsentia, habentur recte cum muto & surdo, non cum furioso. Stipulatio non contrahitur cum ipsis: nam in stipulatione præsentia non sufficit. Verum ei quod diximus, Mutum haberi pro præsentia, valde obstat *l. ult. de verb. signif.* Proponitur in ea *l.* quid sit exhibere. Definitio sumitur ex Labrone, qui definit, exhibere esse præsentiam eius, de quo agitur, præstare. Refellitur hæc definitio duplici argumento. Primo, quod communis sit: Nam & is, qui sistit aliquem, præsentiam præstat, si eum sistat, nec tamen eum exhibet. Nam tantum is exhibet, qui denuntiandi potestatem facit, quam non facit, qui tantum sistit. Secundum argumentum est: qui mutum aut furiosum, aut infantem exhibet, exhibet quidem, sed præsentiam non præstat; hoc est, hæc personæ vere præsentia esse, dici

Hic non possunt. Sed meo iudicio male comparatur mutus furioso, aut infanti. *Cuiac. in Reu. posthum.*

Ad Leg. 125. De actore & reo.

Favorabiliores rei potius sunt, quam actores habentur.

Rei] *l. 41. sup. eod. l. 38. sup. de re indic. l. 47. sup. de obligat. c. cum sunt paria iura II. de reg. in 6. 2. Eclog. 3. c. 121. adde Aristot. problem. 18. id est, propiores sumus ad reum absolvendum d. leg. 47. l. 5. in pr. sup. de pœnis. l. 4. §. 13. sup. de doli except. fauetur possidenti v. leg. 128. infr. eod. plus etiam dilationis reo datur. leg. ult. supr. de feriis l. 6. inf. C. de temporib. in integr. l. 2. C. de dilation. Gothofr.*

Actores] in causæ decisione, non tamen in præparatoriis iudiciis *l. 8. sup. qui satisfacere l. 66. sup. de iudiciis. l. 83. §. 1. sup. de verb. obligat.* in medio vero causæ, actor reo edere tenetur, non e contra. *l. 4. l. 5. C. de edend. ad causæ decisionem id pertinet, nam illo non probante, reus absolvitur. Favorabiliores igitur rei in re dubia & testimoniis, hinc & inde paribus; Aliud est, si pro actore plene sit probatum; tunc enim lis dubia esse desinit cum certa appareat. Gothofr.*

Habentur] idem Aristot. in probl. sectione 18.

S

par-

particula 12. de his quæ ad ius civile pertinent. Pacius.

Lator est hæc lex lege *in eo. sup. 33. & l. in pari inf. eod.* Pertinet enim ad multa alia, de quibus in illis duabus nihil. Absens actor condemnatur, reus non. *l. absentem 5. de pæn.* Olim actori dabantur duæ horæ ad causam agendam, reo tres. Bulgarus ad hanc *l.* speciem eiusmodi ponit. Quædam res duobus est donata aut legata, vnus eam possidet, alter petit, durior causa est petitoris. Proposita hac specie, Bulg. subiicit hanc rationem. Nam in pari causa est melior conditio occupantis. *l. inter 19. de re iudic.* Reprehenditur ob eam rem à Ioanne, quem & hic Accursius refert. Ratio est, quia in *l. inter 19.* is dicitur occupasse, non qui possidet, sed qui prior agit. Hoc mihi demonstrat, Ioannem scripsisse in hunc titulum, qui aliud esse, occupantem præferri, ait, etsi petitor sit, aliud esse possessorem præferri. Sententia hæc est, si duobus sint res donatæ separatim, & neuter possideat, melior est causa eius, qui occupat agendo, verum si vnus possideat, is vincit semper. *l. sine autem 9. §. si duobus 4. de Public. in rem act. l. si ea res 31. §. ult. de act. empt.* Itaque merito reprehenditur Bulgarus. Ratio hic, Possessoris semper potior est causa, etiam si non occupauerit prior, petitoris vero non est potior, nisi is occupauerit. Quia in relapsus est Accurs.

Accurs. Non enim species reprehenditur, sed ratio. Ratio est de eo, qui prior egit, occupatio-
nis iure est potior vel prior, & ita potior est cau-
sa actoris. Denique occupantis potior est cau-
sa, etiam si petat: possessor prior, etsi non co-
perit agere. Cuius in Recit.

Ad Leg. 126. De eo, qui pretium numeravit.

2. De acquisitione liberti. 3. De pe-
titore & possessore.

Nemo prædo est, qui pretium numeravit.
§. 1. Locupletior non est factus, qui liber-
tum acquisierit. §. 2. Cum de lucro duorum
quæritur, melior est causa possidentis.

Nemo] ex tit. de petitione heredit. l. etiam.

Prædo est] malæ fidei possessor *conisti xaxxi m-*
si vopæus. 2. Eclog. 3. c. 123. Goth.

Pretium] Eclog. ibi etiam sciens. l. 13. §. 8. sup.
de hared. petit. 2. Harmen. 1. circa fin. præser-
tim auctore iudice Harmenop. ibi, Imo tunc
videtur malæ fidei possessor: nam qui sciens
contra iura mercatur (qualis is est, qui rem a-
lienam sciens emit) bonam fidem non præsu-
mitur habere: cap. qui contra 82. de reg. in 6.
Gothofr.

Numeravit] est tamen prædo, qui rem ven-
ditam propria auctoritate capit. l. 5. sup. de ac-
quirenda possess. Gothofr.

Qui Libertum] qui liberum vulgat. *Hab-*
and. adde leg. 63. in fin. princ. sup. ad L. Falcid.
Gothofr.

Acquisierit] vel qui donat. *l. 25. §. 11. sup. de*
hared. petit.

Causa possidentis] *v. l. 128. inf. eod.*

In hac L. proponuntur tres sententiæ, quæ
 omnes pertinent ad petitionem hæreditatis.
 Prima est, *Nemo prædo, &c.* Petitione hæredi-
 tatis tenetur, qui pro hærede vel possessore
 possidet. Prædo est, qui rem inuasit, & cum
 rogatur, cur possideat, dicit, quia possideo.
 Quæritur, an videatur prædo esse is, qui sciens
 emit alienam hæreditatem? Minime: quia ne-
 mo prædo est, qui pretium numerat de suo.
 Est quidem malæ fidei possessor & emptor, sed
 non etiam prædo, ideo, vt prædo non tenetur
 actione directa, sed tenetur vt emptor vniuersi
 iuris. *l. 13. §. si quis sciens de pet. hared.*

Ad §. Locupletior.

Secunda sententia etiam pertinet ad peti-
 tionem hæreditatis, de qua factum est nobile
 SCrum auctore Hadriano. Eo SCto eo vsque
 tenetur quis, quo locupletior factus est. Finge,
 rem hæreditariam vendidit Titius bona fide
 & distraxit, pretiumque accepit, an restituere
 cogitur, quod ex distractione consecutus est?
 sic sane, si habet penes se: sed si perdiderit, non
 tene-

tenetur, quia locupletior factus non est *leg. sed utrum* 14. l. *sed & si* 25. §. *consuluit. II. de petit. hared.* An etiam videtur locupletior factus, si rem hæreditariam alienauit, non vendidit? Videtur locupletior factus, cum donando, naturalem obligationem quæserit. Sed hæc obligatio pro nihilo habetur, quia actionem non parit. Ideo ille non est locupletior factus, qui naturalem quæsiuit obligationem. Non etiam locupletior est factus, qui manumittendo libertum acquisierit. Itaque æstimatio patronatus non venit in diuitias, nec patronus est locupletior, argumento *l. naturalis §. §. ult. de præscript. verb.* si conuenit inter nos, ut seruum tuum manumitteres & ego meum manumitterem; Ego meum manumisi, tu tuum non manumisisti. Ego habeo actionem præscriptis verbis, in quantum interest, me seruum habuisse, quem manumisi, nec deducitur quod libertum habeo. Nam id in æstimationem venire non potest. Manumisi seruum, nec video locupletior factus, *sic l. 2. quib. ad lib. proslam. non lic.* hæres ex dolo defuncti nihil videtur consecutus, qui libertum est adeptus: ideo eius rei nulla æstimatio fieri potest.

Ad §. Cum de lucro.

Tertia sententia pertinet quoque ad petitionem hæreditatis. Omne lucrum prædoni

aufertur in petitione bonorum. l. 28. de petit. heredit. hoc ita; si petitor hereditatis de damno contendat. Cæterum si tam petitor quam possessor contendat de lucro, & neuter sit hæres; potior possessor est. l. 33. & l. 98. sup. h. tit. Cuiac. in Recit. posth.

Ad Leg. 127. De hærede conuenito in id, quod ad eum peruenit.

CVM Prætor in hæredem dat actionem, quatenus ad eum peruenit, sufficit, si vel momento ad eum peruenit ex dolo defuncti.

Cam] ex tit. de petitione hereditat.

Quatenus, &c.] l. 16. sup. quod metus causa.

Si vel momento] momento aliquid fieri sufficit, vt factum fuisse dicatur, & semel. l. 17. sup. quod metus causa. Eclog. cap. 229. In momento est, v. l. 79. sup. de acquir. hereditate. In articulo, l. ult. C. de offic. Comitis sacri palat. De momento dixi ad l. ult. inf. C. de bona liberis. Gothofr.

Hæc lex etiam est ex tractatu, de petitione hereditatis. In illo tractatu, verbum, peruenisse, relatum ad bonæ fidei possessorem, sic accipitur: si etiam durer bonæ fidei possessor. Nam non sufficit, peruenisse semel. Bonæ fidei possessor restituit petitori hereditatis, quod ad eum peruenit ex venditione rerum hære-

hæreditariarum, sed necesse est, vt duret & manserit pecunia. *l. utrum 23. de petit. hered.* In edictis, quibus scilic. Prætor pollicetur, actionem in hæreditatem peruenisse, vel momento sufficit. *l. videamus 17. quod metus causa.* Sed si ipse hæres perdiderit & consumpserit: non si res perierit naturaliter ante litem contestatam. Nam si naturaliter interierit, hæres non tenetur; Quod longe secus est in petitione hæreditatis, qua agitur cum bonæ fidei possessore. Nam bonæ fidei possessor non tenetur, siue rem consumpserit, siue perierit naturaliter ante litem contestatam. Post litem contestatam bonæ fidei possessor tenetur, si rem consumpserit, & spectatur tempus rei iudicatæ. Et hæc differentia edictorum & sententiarum est maxime notanda; quod diligenter fecit Bulg. *Cuius in Recit. posthum.*

*Ad Leg. 128. De petitore & possessore.
De successore.*

IN pari causa possessor potior haberi debet. §. Hi qui in vniuersum ius succedunt, hæredis loco habentur.

In pari] *ex tit. de publiciana in rem actione.*

Possessor] *c. in pari 65. de reg. in 6. l. 126. in fin. sup. eod. l. 5. §. 1. sup. de calumniat. l. 9. §. 4. sup. de Publiciana. v. l. 5. in fin. princ. sup. si ususfruct. pet.*

280 *Ad tit. Digest. de diuers. Reg. Iur.*

*l. 8. in fin. sup. de condict. ob turpem. l. 10. sup. de pig-
nor. l. 36. §. 3. in fin. sup. de testam. milit. l. 1. sup. vi
possidetis. §. 4. ver. commodum Instit. de interdict.
v. l. 2. C. de condict. ob turp. 2. Eclog. 5. c. 125. 2. Har-
men. 1. circa fin.*

*Hi qui] ut fiscus: is enim hæredis loco habe-
tur. l. 3. sup. soluto l. 2. C. ad L. Iul. de vi. l. 4. Cod. de
bon. proscript. Goth.*

*In vniuersum ius] l. 60. sup. eod. l. 194. inf. eod.
l. 9. §. 12. sup. de hæred. instit. 2. Eclog. 3. c. 126.
Gothof.*

*Principium huius legis iunctum est l. 33. & ibi
explicatum.*

Ad §. Hi qui in vniuersum.

*L. Item videndum 18. §. Licet autem 13. de hæ-
red. pctut. eadem est conditio bonorum posses-
soris, hoc est, qui se existimat iustum esse pos-
sessorem, igitur hæredum loco sunt, qui in vni-
uersum ius quocunque modo succedunt. Cu-
iac. in Recit. posthum. op.*

*Ad Leg. 129. Qui suum recipit. Principa-
le & accessorium.*

Nihil dolo creditor facit, qui suum recipit.
§. Cum principalis causa non consistit, nec
ea quidem, quæ sequuntur, locum habent.

Qui suum] l. 55. sup. eod. v. l. 26. sup. de damno.

Princi-

Principalis] *l. 29. sup. eod. l. 178. inf. eo. c. accessorium 42. de reg. in 6. l. 19. in fin. sup. de dolo. l. 2. sup. de pecul. leg. l. 28. §. 5. sup. de liberat. §. 5. Inst. de pupillari.*

Quæ sequuntur] *accedunt, ut v. suræ forti. l. 18. sup. qui potiores.*

Locum habent] *plerunque scil. v. l. 178. infr. eod. Goth.*

Principium huius legis explicatum est *sup. in l. Culpa caret 50. hoc tit.*

Ad §. Cum principalis causa.

Huius sententiæ innumera sunt exempla. Liberato reo, liberatur fideiussor: fideiussio est accessio. Si non liberatur fideiussor, ergo neque reus, cum fideiussor aduersus reum regressum habeat. Sublata actione personali, tollitur hypothecaria. *l. debitor. 59. ad SC. Trebell.* Legato seruo cum peculio, si seruus legatus extinguatur, etiam peculium extinguatur: est enim accessio. Rupto testamento principali, hoc est, paterno rumpitur pupillare. *§. liberis. Instit. de vulg. & pupill. substit.* Præterea si inutilis est principalis obligatio, sequens quoque inutilis erit. *l. 75. de verb. oblig.* Repetitur eadem regula in *l. cum principalis 178. in fin. hoc tit.* sed additur tamen, plerunque, ut intelligatur, non esse perpetuum, quod apparet ex *l. 1. & 2. C. de luit. pign.* Finge, vnus est debitor pignoratitius, qui de-

S § cedit,

cedit, duobus relictis hæredibus. In eos duplex est actio, principalis siue personalis & hypothecaria. Principali tamen ex parte tenentur, pro parte scil. hæreditaria ex L. 12. tabul. actione vero hypothecaria in solidum tenentur: quia indiuisa est pignoris causa. Si igitur vnus ex illis debitum soluerit pro parte hæreditaria: non tenetur in solidum actione personali: hypothecaria tamen in solidum tenetur: quia non est satisfactum creditori in solidum. Ergo in cuius persona sublata est actio principalis, non est sublata hypothecaria. *Cuiac. in Recit. posthum.*

Ad Leg. 130. De concurrentibus actionibus.

NVnquam actiones, præsertim pœnales, de eadem re concurrentes, alia aliam consumit.

Nunquam] *ex tit. ad Leg. Aquil. Pac. §. ult. Instit. si quadrupes. l. 60. sup. de obligat. v. Hotom. 27. illustr. Gothofr.*

Pœnales] & personales v. l. 43. sup. eod.

De eadem re] non ex diuersis causis & tributis: tunc enim ne electione quidem vnus, altera tollitur. l. 12. §. 1. sup. de acquir. possess. l. 32. l. 34. sup. de oblig. l. 2. sup. de prin. delict. l. 1. sup. arbor. furt. cas. l. 1. sup. vi bon. rapt. Goth.

Con-

Consumit] non concursu, sed electione. *L. 3. in fin. l. 6. §. 4. §. familia. l. 9. §. 1. §. de tributaria. l. 10. in fin. sup. de act. empti. l. 25. §. 5. sup. locati. l. 53. sup. de obligat. & merito, est enim iniquum, ut quis bis idem consequatur. v. leg. 57 sup. eod. Goth.*

Hæc regula pertinet ad tractatum de actionibus & *l. si quis egerit. 88. de furt.* Repetitur autem in *l. pen. de oblig. & act.* quanquam est varietas inscriptionum. Sed huius *l.* inscriptio est melior. In altera *l. ait Vlp. de eadem pecunia:* quæ lectio non est mutanda : nam ita est in libris Basilicon. Rei appellatio latior est, quam pecuniæ, ut apparet ex *l. 5. de verb. sign.* Vnde apparet, eandem rem non accipi hic pro eodem facto. Imo secundum *l. nunquam. 2. de priuat. delict.* locus est huic regulæ, si plures actiones competant, ex pleribus factis, licet sint de eodem corpore. Earum actionum altera non consumit alteram: ut si vnus occiderit hominem, & eundem furatus sit, duo sunt facta, hoc est, actiones: agitur enim ex *L. Aquil. & furti.* Altera alteram non consumit, hoc est, ex vtraque actione solidum consequitur: vtrumque punitur, furtum, & cædes. Ponuntur alia exempla in *l. nunquam.* Eodem modo eiusdem rei & pecuniæ nomine ex diuersis factis tenetur quis actione furti manifesti, & nec manifesti. *L. vulgaris 21. de furtis.* Item si tutor in tutela gerenda aliquid abstulerit, vel auerterit ex bonis pupilli, qui

li, qui per se pœnam meretur. Sed quid si furandianimo auerterit & surripuerit : Duo facta, & duæ obligationes esse intelliguntur, & alia aliam non tollit. Igitur agi potest & furti, & tutelæ distractionis. *l. i. §. in tutela 21. l. 2. de tut. & rat. distrab.* Item si quis feram bestiam ibi habeat, qua vulgo iter fieri solet, & fera bestia transeunti noceat; duo facta sunt, hoc est, duæ actiones. Quia ibi habuit feram bestiam, est *Ædilitia actio* in duplum. Quia autem fera nocuit, est actio, si quadrupes pauperiem fecisse dicatur. *§. ult. Instit. si quadrupes, &c.* Igitur quoties ex pluribus factis plures sunt actiones, vna non minuit aliam, vtraque competit in solidum, sine vlla distinctione. Pœnales actiones hîc vocat, nō tantum mere pœnales, sed etiam mixtas. *l. si is 71. de furt.* Actio furti significat conditionem furtiuam, vt & in *l. 9. de in lit. iur.* secundum eam *l. 71.* si concurrat cum actione commodati conditio, altera alteram consumit, ipso iure, vel per exceptionem. *Ipso iure*, si prius actum sit condictione. Per exceptionem, si prius actum sit commodati, quæ est bonæ fidei. Nam si postea agatur condictione, opponitur exceptio *l. 2. de rescind. vend.* Igitur actiones rei persecutoriæ de eadem re concurrentes altera alteram consumit, nisi scilicet quid sit pluri in altera *l. pradia. 28. de act. empti. l. si quis 41. & l. seq. & l. sed si ex causa 47. pro socio.*

no. Rursus huic regulæ locus est, siue plures actiones pœnales ex pluribus factis descendant, siue ex vno facto sint plures actiones pœnales, vt si quid publicanus non iure abstulerit : nam tenetur edicto de publicanis in duplum, & actione furti, vel bonorum raptorum. Nam raptor est fur quidam improbior. *l. 2. vi bon. rapt.* Et si quis rem alienam rapuerit, etiam tenetur actione furti, & vi bonorum raptorum. *l. 1. vi bon. rapt.* Si quis alienum seruum verberauerit : si quis furtim alias arbores cæciderit : tenetur, nempe *L. Aquilia*, & arborum furtim cæsarum. *l. 1. arb. furt. cas.* Item si quis alienam ancillam adulteram flagitauerit : is tenetur iniuriarum, & serui corrupti. *l. 6. ad L. Iul. de adulter.* His omnibus casibus ex vno facto, & vna obligatione sunt plures actiones pœnales. Sed dubitatum fuit, An omnibus vti liceat ? quod constat ex *l. cum ex vno 32. de oblig. & act. d. l. 1. arb. furt. cas.* Dicta *l. cum ex vno*, ait : post magnas varietates obtinuit, omnibus licere vti. Sed obiter notandum in *l. plura*, rem non ita accipi, vt hic ait. Plura delicta in vna re. Vbi rem accipimus non pro corpore & pecunia eadem, sed de eodem facto & crimine *l. senatus 14. de accus.* Plura delicta plures pariunt actiones. Notandum, aliud esse plura delicta ex vno facto, quia tunc plures sunt actiones : sed tunc non esse omnibus vtendum. Itaque *l. plura* nihil

nihil pertinet ad hanc regulam. Sed excusari potest aliqua ratione *l. cum ex uno*. Hoc enim innuit; omnibus actionibus experiri licet, si prius leui quis usus sit. Nam quod pluris est in altera, peti potest: ut si egerit cum raptore furti in duplum, qui tenetur etiam vi bonorum raptorum in quadruplum; superest actio vi bonorum raptorum: *leg. si quis egerit 88. de furtis*. Actio quæ est leuior, delibat, & diminuit, & ad aliquid consumit actionem grauiorem, nempe vi bonorum raptorum. Non omnibus uti licet, si prius egit grauiore actione, ut in hoc exemplo. Si enim priore actione grauauit reū, & prius egerit vi bonorum raptorum; consumitur actio furti. Denique in multis aliis exemplis locum habet, ut in exemplo arborum furtim cæsarum: *l. 2. arb. furt. cæsl. quoties 41. de oblig. & act.* Sed in ea lege *quoties*, legendum pro *id* consequatur; *nihil* consequatur. Nam cum in vno facto sunt plures actiones pœnales, vna peracta, superest altera, si quid habeat pluris: sed si habeat minus, vel tantundem, nihil consequitur. Restat ex iis, quæ diximus rei persecutoria, persecutoriam solui pœnali actione: pœnalem ex vno facto, vel omnino, vel ad aliquid. Quid dicemus, si actio rei persecutoria cum actione pœnali concurrat? Actio pœnalis aut est mere pœnalis, aut mixta. Rursus actio mixta vel est arbitraria, vel non. Arbitraria

tratiæ actionis natura est, vt euitetur re restituta. Actio quod metus causa in quadruplum, est arbitraria: re restituta euitatur pœna quadrupli, aut tripli, quia mixta est. *l. metum. 9. §. licet. 6. quod metus causa.* Nunc dicemus, mere pœnales si concurrant cum actione rei persecutoria, altera alteram non tollit, vt condictio furtiua non tollit actionem furtiuam. *l. 7. §. 1. de condict. furt.* actio furti non tollit actionem pro socio & locati: & e contra. *l. rei communis. 45. pro socio. l. si locatum. 42. locati.* Per actionem mixtam omnino tollitur actio rei persecutoria. Nam qui agit mixta, rem est consecutus. Per rei persecutionem tollitur etiam mixta arbitraria, vt per actionem in rem restitutoriam, vel per actionem de dolo malo, tollitur actio, Quod metus causa. *l. 9. §. licet. 6. quod met. causa. & l. si cum. 14. §. eum qui. 13. eod. tit.* Eadem ratione, vt puto, per actionem tutelæ, vel per conductionem furtiuam, tollitur actio, de Rationibus distrahendis, mixta arbitraria. *l. 1. §. in tutela. 21. l. 2. §. 1. de tut. & rat. distrab.* Per actionem autem rei persecutoriam non omnino tollitur actio mixta, non arbitraria: quia in id superest, quod amplius est in ea. Per conductionem furtiuam non tollitur actio L. Aquiliæ. *l. qui seruus. 34. §. ult. de oblig. & act. l. 2. §. questum. 3. de priuat. delict.* Per actionem commodati, non tollitur actio L. Aquiliæ d. §. ult. in quo §. abundabant

bant duæ negationes, quarum ego vnā sustuli, alteram sustulerunt Pandectæ Florentinæ. Species est. Is cui rem commodauī, eam deteriorem fecit; tenetur commodati & L. Aquiliæ. Si prius egero actione L. Aquiliæ, consumitur commodati actio; sed si prius egero commodati, an remanet Aquilia? Ita, & recte sic Florentinæ. Et subducto simplo, quod sum consecutus, in reliquum locum habet actio L. Aquiliæ. Itaque etiam in specie *l. si colonus 9. arb. furt. cas.* est actio locati, & arborum furtim cæsarum mixta, & in specie *l. si vulneraueris 43. locati.* vbi est actio locati & L. Aquiliæ: quibus locis satis esse dicitur, vna actione vti: intellige, si prius egerit mixta. *l. unde queritur 7. l. in rebus 18. §. i. commod.* sic in *l. heredem 5. de calumniat.* dum l. ait; alterutram actionem sufficere: ita accipe, vt si prius egero in quadruplum ex illo edicto de calumniatoribus, quod tibi pecuniam dedi, ne me vexares & negotium facesseres, postea non agam condictione ob turpem causam. Et si prius egero condictione ob turpem causam, non agam in quadruplum; sed in triplum tantum. Actio illa ex edicto est in quadruplum mixta, si ego dedi, ne negotium fieret: sed si dedi, ne alteri fieret, tunc est mere pœnalis, ideo tunc non consumitur per conductionem ob turpem causam: quinimo, cum ego dedi, ne negotium Titio fieret, mihi competit actio ob turpem

turpem causam. Titio vero cum competit actio in quadruplum; nec altera alteram tollit. *l. si quis ab alio. 7. eod. tit.* Huic sententiæ, Quod videlicet rei persecutoria non tollat mere pœnalem, vel contra, obstat *l. 3. §. ult. Naut. camp. stab.* ubi dicitur, si actum sit actione de recepto, non posse agi furti actione, quæ est mere pœnalis. Respondeo: Si idem in eundem habeat actionem rei persecutoriam, & mere pœnalem; altera alteram non tollit: sed si idem in vnum rei persecutoriam, in alterum mere pœnalem habeat, ut vector, qui in exercitorem actionem habet de recepto, & in furem furti: hic sane vector, si elegerit exercitorem & egerit cum eo de recepto, non potest postea agere furti, & transire ad furem. Sed non ideo fur exuitur pœna: nam æquum est, ut exercitor, cuius periculo res fuit, in furem habeat actionem furti. At si vector elegerit furem, exercitor de recepto liberatur. Idem servatur in actione in duplum, quæ est ex quasi maleficio exercitoris. *l. licet. 6. §. possumus 4. eod. tit.* Restat hanc regulam habere locum, si sint actiones plures plurium factorum, licet sint de eadem re vel

pecunia. *Cuiac. in*

Recit.

T

Ad

*Ad Leg. 131. De eo qui dolo desit
possidere.*

Qui dolo desierit possidere, pro possidente damnatur, quia pro possessione dolus est.

Qui] ex tit. de noxalib. act.

Pro possidente] possessore.

Damnatur] id est, possessoris loco habetur, quantum ad damnum suum, non quantum ad commodum. Nec enim potest fieri cessio, sicut nec ei, qui possidet. Vide Dynum ad d. c. 36. de reg. in 6. nu. 2. Goth.

Quia pro] l. 150. inf. eod. 2. Eclog. 3. c. 128. 2. Harmenop. 1. in fin. c. possessore 36. de reg. in 6. l. 2. §. 1. sup. si ex noxali. leg. 13. §. 2. §. 14. l. 25. §. 8. §. 9. sup. de hered. petit. l. 22. l. 25. l. 27. §. 3. sup. de rei vind. l. 1. §. 17. l. 5. §. 2. l. 9. in pr. §. 2. sup. ad exhib. l. 4. sup. rerum amot. l. 1. §. 10. sup. si quis omitta causa l. 2. §. 42. sup. ne quid in loco publ. leg. 15. §. 10. quod vi aut clam. leg. 1. sup. de priuat. delictis. Gothofr.

Possessione] pro possessore vulgata. Haloand.

Dolus est] effectus scilicet, tantum enim domino præstat utilis, aduersus eum, qui desit possidere, quantum directa aduersus possessorem. l. 47. §. 1. sup. de negot. gestis Goth.

Qua actione tenetur, qui possidet, eadem tenetur, qui dolo possidere desit, nec se id-

circo

circo actione exiit possessor, si dolo desuit possidere. Huic sententiæ locus est in petitione hæreditatis, & in rei vindicatione & in actione ad exhibendum, & in noxalibus actionibus, & in interdictis: Quorum legatorum. *l. 1. quor. bon. de libero homine exhibendo. l. 1. de li. hom. exhib.* Ne quid in loco publico. *l. 2. §. hoc interdicto. ne quid in loco publ.* Ex quo loco sumpta est *l. parem 150. inf. hoc tit.* ubi eadem regula repetitur. *Cuiac. in Recit. oper. posth.*

Ad Leg. 132. De imperitia.

Imperitia culpæ annumeratur.

Imperitia] *l. 6. §. 7. sup. de offic. presid. l. 28. §. 29. sup. ad L. Aquil. l. 9. §. 5. l. 13. §. 5. sup. locati. §. 7. Institui. de L. Aquil. 2. Eclog. 3. capit. 135. Gothofr.*

Annumeratur] regulariter, at non in minore. *l. 1. §. 1. sup. si mensor, &c. Goth.*

Vide de imperitia quædam *sup. in l. 108.*

Ad Leg. 133. De seruis.

Melior conditio nostra per seruos fieri potest, deterior non potest.

Melior] *l. 29. sup. de pact. leg. pen. sup. depositi. l. 62. supr. de verb. oblig. leg. 3. C. de pact. 2. Eclog. 3. capit. 130.*

Deterior] *l. 28. inf. sup. de pact. l. 19. sup. mandati.*

292 *Ad tit. Digest. de diuers. Reg. Iur.*

dati. l. 122. §. 1. sup. de verb. oblig. l. 2. §. 1. sup. de pot. licit. l. 3. C. de pactis l. ult. C. de acquir. possess.

Non potest] nisi dominus delictum à seruo committi sciuerit, nec prohibuerit. *vide Paulum §. sentent. 12. §. ult. Goth.*

Et hæc lex iam supra aliquot locis satis explicata est.

Ad Leg. 134. Quomodo creditores fraudantur. De delicto.

NON fraudantur creditores, cum quid non acquiritur à debitore: sed cum quid de bonis deminuitur. §. Nemo ex suo delicto meliorem suam conditionem facere potest.

Non fraudantur] excipe *l. 25. §. 8. sup. de hered. petit. l. 2. §. 5. sup. de hereditate vendita. l. 64. §. 7. §. soluto l. 1. §. 12. sup. si quis omissa causa. adde l. 78. sup. eodem.*

Cum quid non] *l. 68. in f. sup. pro socio. l. quinta §. 13. sup. de donat. inter virum, l. 1. §. 23. sup. de collat. v. l. 6. sup. quæ in fraud. credit. Goth.*

De bonis] puta de patrimonio. *l. 5. §. 13. sup. de donat. inter virum & vx. Goth.*

Ex suo delicto] *l. 49. sup. eod. l. 173. §. pen. inf. eod. 2. Eclog. 3. c. 132. l. 5. sup. si quis cautionibus. l. 26. §. 4. sup. quibus ex caus. maiores. l. 9 l. 17. ver. Illud inique supr. de noxalib. act. l. 3. §. II. sup. ad exhib. l. 6. §. ult. sup. mandati. adde l. 10. §. 1. sup. soluto.*

luto. l. i. §. 4. l. 15. sup. de tut. & rat. distrah. l. 12. §. primo sup. de furt. l. 30. C. de transact. Goth.

Meliorẽ] est enim iniquum, vt dolus proprius alteri noceat *l. 39. l. 49. sup. eod. leg. 155. inf. eod. Gothofr.*

Pertinet hæc L. ad actionem Paulianam, qua creditores gesta fraudationis causa rescindunt, & reuocant. Nam est ei locus, si debitor ex bonis suis deminuerit aliquid, vel si de labi de re iam quæsita passus est, si seruitutem amittat non vtendo. Non est ei locus, si occasione acquirendi non vtatur, vel si legatum non agnoscat. *l. 5. quæ in fraud. credit.*

Ad §. Nemo ex suo.

Huius §. exemplum sume ex *leg. si ab hostibus* 10. §. 1. *solut. matrim.* sciendum est, dotem aduentitiam, mortua in matrimonio vxore, cedere lucro viri, & hoc iure nostro comprobari potest. *l. 15. de fundo dot. leg. Celsus 22. de relig. & sumptib. fun. l. mulier. 20. de condit. instit. l. sed & si post. 23. de euiet. l. 5. de bon. damnat. l. vnic. C. si aduersus dot.* Species eius hæc est: Mortua vxore, cedebat dos lucro mariti: sed ipse maritus occidit vxorem: tum hæredibus vxoris repetitio dotis dabitur, non viro, quia non est æquum, eum suo delicto dotem lucrari. Nemo enim ex suo delicto meliorem suam conditionem

294 *Ad tit. Digest. de diuers. Reg. Iur.*

ditionem facere potest. *Cuiac. in Recitat. oper. posthum.*

Ad Leg. 135. Quæ dari nequeunt, vel in rerum natura non sunt.

EA, quæ dari impossibilia sunt, vel quæ in rerum natura non sunt, pro non adiectis habentur.

Impossibilia] vide l. 182. l. 185. l. 188. *inf. eod. l. 35. sup. de verborum obligat. Goth.*

Pro non adiectis] *v. leg. 3 sup. de condit. & demonstr.*

Sumatur exemplum ex *leg. si ita stipulatus 97. de verborum oblig.* species est. Stipulatus sum, *Te sisti*. Hæc est vna stipulatio. Subieci alteram; *Nisi sistas, hippocentaurum dari vel hominem liberum*. Hæc adiectio pro non scripta est. Inutilis adiectio non vitiat utilem stipulationem, licet liber homo dari non possit. *l. liber homo eod. tit.* veluti nec hippocentaurus. Igitur hæc adiectiones inutiles sunt, & pro non adiectis habentur, salua manente principali obligatione, cui sunt adiectæ. *Cuiac. in Recit. oper. posth.*

Ad Leg. 136. De bona fide possidentis.

Et de veritate.

Bona fides tantundem possidenti præbet, quantum veritas, quoties lex impedimento non est.

Bona] *extit. de petit. hered. aut rei vend.*

Fides]

154

Fides] id est probabilis ignorantia.

Tantundem] l. 5. §. 2. *sup. de reb. eorum.*

Præbet] præstat. *Goth.*

Impedimento non est] tali ignorantia scilicet.

Legis huius exemplum tale sumamus. Sicut domino datur vindicatio rei, ita & bonæ fidei possessori, cui tantum bona fides præstat, quantum veritas, hoc est, dominium. Sed bonæ fidei possessori datur vindicatio Publiciana, quarum actionum eadem est potestas. Sicut verum est, possessorem teneri vindicatione directa; eum, qui dolo desinit possidere, utili. Sed paruum est discrimen: ideoque non male dicemus supra in l. 131. dolum pro possessione esse: Datur autem bonæ fidei possessori vindicatio, quæ dicitur Publiciana, in iis rebus, quæ vsucapi possunt, vel etiam in iis, quæ licet vsucapi non possint, tamen longo tempore acquiri possunt, ut in prædiis vectigalibus l. cum sponsus 12. §. in vectigalibus 2. de Public. in rem act. In aliis autem rebus, quæ vsucapi non possunt, Publiciana vsucapionem non habet, ut in re furtiva. Rei furtivæ possessionem si quis nactus sit bona fide, & amiserit, non habet Publicianam: quia nec rem vsu suam facere potest. Lex enim 12. tabularum est impedimento, hoc est, inhibet vsucapionem rei furtivæ. Præterea publiciana actione tantum tenetur, qui vsucapere, vel longo tempore ac-

T 4

qui-

quirere potest. d. l. cum sponsus 12. §. si res 4. Et l. siue autem 9. §. ult. de public. in rem act. Et hoc est, quod ait hæc lex, *Impedimento non esse*. Rei furtiuæ vindicationem bonæ fidei possessor non habet: rei tamen dominus eam habet. Sic non tantum valet bona fides, quantum veritas. Sed hoc etiam exemplum apponatur. Sicut res surrepta domino non ante potest vsucapi, quam sit reuersa ad dominum: sic res surrepta bonæ fidei possessori, non potest vsucapi, antequam sit reuersa ad bonæ fidei possessorem. l. 4 §. si pupillus de vsucap. l. qui fundum §. si tutor pro emptore. Nam in iis locis, pupillus non accipitur pro domino, cum res propria pupilli non possit vsucapi: sed accipitur pro bonæ fidei possessore. Res autem aliena, quam pupillus bona fide possidet, potest vsucapi. Sic igitur tantum præstat, quantum veritas. Sic non est mirum, si dominus sæpe in libris nostris pro bonæ fidei possessore accipiatur. Cuius in Recit. posthum.

Ad Leg. 137. Quis sit bonæ fidei possessor?

Qui auctore Iudice comparauit, bonæ fidei possessor est.

Qui ex tit. de religios. leg. at si quis §. sed si adita.

Auctore ¶ 2. Eclog. 3. c. 134. l. 167. in fin. inf. eod. l. 11. sup. de acquir. possess. secus si mala fide.

c. qui

¶ qui contra 82. de reg. in 6. ubi vide Dynum. l. 27. sup. de contrahenda empt. Goth.

Regulæ huius exemplum sumamus ex l. & si quis 14. §. 1. de relig. & sumptib. fun. cuius species est. Non est, unde defunctus funeretur, & nondum adiit hæres; res tamen quædam apparent, quæ quibusdam legatæ sunt: res illæ vendi iubentur prætoris auctoritate, ut ex hac venditione funus comparetur. Melius est, ut de suo funus comparetur, quam ut quidam legata consequantur. Quod si venditis rebus legatis ob causam funeris, hæres postea adeat, & conveniatur à legatariis, an auferre potest res legatas emptori? Minime; nec rescinditur venditio facta Prætoris auctoritate: sed debet hæres legatariis satisfacere, si potest, hoc est, si bona sufficiant. Legatariis autem non tenetur hæres supra vires hæreditarias, imo nec supra dodrantem & Legem Falcidiam, & deducit æs alienum, antequam legata præstentur. Igitur recte ait: si potest hæres, debet indemnem reddere hæreditatem. Sed si non potest, melius est, legatarium non lucrari, quam emptorem in damno versari. Igitur non rescinditur venditio facta Prætoris auctoritate. Sic missio facta Prætoris auctoritate, non continetur interdicto, Quorum legatorum. l. 1. §. quesitum eod. Eo interdicto tenetur legatarius qui occupavit, qui occupavit rem legatam, non amittit legatum

T 5

pro-

propterea, sed rem, quam occupauit debet restituere hæredi. Sed quid, si legatarius missus sit in possessionem, legati seruandi causa, cum ei non caueretur, an tenetur hoc interdito? Minime: qui authorem prætorem habet, nisi hæres offerat cautionem legati nomine: nam tunc credere debet. Iuste possidet, qui authorem prætorem possidet. *l. iuste. de acquir. poss. l. electio §. ult. de nox. act. Cuiac. in Recitat. posthum.*

Ad Leg. 138. De aditione continuanda.

De æstimatione delicti.

OMnis hæreditas, quamuis postea adæatur, tamen cum tempore mortis continuatur. §. Nunquam crescit ex post facto præteriti delicti æstimatio.

Continuatur] *l. 193. inf. eod. l. 54. sup. de acquir. hered. l. 28. §. 4. sup. de stipul. seru. Goth.*

Ex post facto] *l. 9. sup. de furtis.*

Sensus regulæ est, Hæres, qui adit hæreditatem, videtur hæres extitisse ex tempore mortis defuncti: acquisitio & aditio retrorahuntur, & iunguntur tempora aditionis & mortis, *l. hæres 54. de acquir. hered. l. omnia fere iura inf. h. tit.* Iura hæredum accipe actiue & passiuè. Effectus regulæ duplex est, in *l. si ex re 38. §. ult. de stipul. seru.* Vnus est ex iure ciuili: seruum hæ-

redi-

reditarium ante aditam hæreditatem recesse sti-
pulari hæredi futuro. Nam etiam si postea ad-
eat, retrorahitur aditio, & videtur fuisse do-
minus stipulationis tempore. Alter effectus
est ex iure pontificio: Hæredis familiam ex
tempore mortis esse funestam. Ergo expian-
dam quibusdam piaculis. Est & alius effectus
in l. si exheredatus 10. de Scto Syllan. Filio exhæ-
redato occiso, & post mortem destituto testa-
mento, hoc est, repudiata hæreditate ab hære-
de scripto, de familia quæstio habetur, quasi
domino occiso: Nam videtur retro hæres exti-
tisse mortis tempore. Male Accurs. & cæteri
confundunt cum hac regula illam, quæ dicitur,
Hæreditatem esse dominam, & vicem defun-
cti sustinere. *l. non minus 31. de instit. hered. l. hæ-
reditas 61. de acquir. dom. l. denique 13. §. quasi-
tum 5. quod vi aut clam. l. 1. §. 1. si quis ex test. hæ-
res extitisse.* quasi utriusque regulæ eadem vis
atque potestas sit: quod adeo alienum à vero
est, ut vna potius alteram subuertat, quod li-
quebit hoc modo. Sciendum est, seruum alic-
num non posse hæredem institui, nisi ipsius do-
minus possit institui hæres, & cum eo sit testa-
menti factio. Instituitur seruus hæreditarius
iacente hæreditate: cum eius domino fuit te-
stamenti factio, cum hærede futuro non est te-
stamenti factio. Hic seruus, si secundum re-
gulam nostram videtur retrotracta aditio hæ-
redita-

reditatis fuisse, non est vtiliter institutus. Sed si constituas, hæreditatem iacentem pro domino, hæres erit vtiliter institutus. Et est verius, vtiliter institutum esse, quia cum defuncto, quem hæreditas repræsentat, fuit testamenti factio. Sic in hac specie præualet hæc regula, *Hæreditatem dominam esse*: qua de causa recte additur fere in *l. omnis 193. hoc tit.* sed hoc loco non admodum bene Interpretes tradunt, eum articulum additum propter *l. ususfructus 26. de stipul. seru.* quod seruus hæreditarius non possit vsumfructum stipulari. Nam illa est potius exceptio huius regulæ, qua dicitur, *Hæreditatem dominam esse. d. l. hæreditas 61. de acquir. domin.* sed cum confundunt regulam, confundunt omnes exceptiones.

Ad §. Nunquam crescit.

Exemplum sumatur ex *l. sed si surripuit 28. de furt.* si debitor surripuerit Chirographum suo creditori, actione furti in tantum tenetur, quantum intersit creditoris, non esse surreptum Chirographum: quæ pœna dupli non crescit, etsi debitor id. postea deleat: delendo nihil ad pœnam adiicit, quamuis delendo rursus furtum facere videatur; delet enim animo lucri faciendi. Sed ex post facto, delicti præteriti æstimatio nunquam crescit, sicut assidue
rem

rem surreptam contrectando, nihil adiicio ad
pœnam. l. 9. de furt. Cui. in Recit. posth.

*Ad Leg. 139. De actionibus perpetuandis.
De eo quod auferri potest.*

OMnes actiones, quæ morte aut tempore
pereunt, semel inclusæ iudicio saluæ per-
manent. §. Non videtur perfecte cuiusq; id ef-
se, quod ex casu auferri potest.

Inclusæ] id est, contestatæ v. l. 58. sup. de oblig.
l. ult. sup. de præscript. 30. annor. Goth.

Principium huius Legis expositum est supra
in l. 86. Cuiac.

Ad §. Non videtur.

Vtatur exemplo l. cum quis 38. §. qui homi-
nem de solut. Qui promisit hominem generali-
ter, debet certum hominem dare, hoc est, per-
fecte accipientis facere. Nam in stipulationi-
bus qui promittit, se daturum, perfecte eius
facere, promittit. Finge: soluens Stichum sta-
tuliberum, hoc est, cuius de libertate disputa-
tur, non liberatur: quia ex causa auferri stipula-
tori potest, hoc est, ex euentu conditionis, &
existente conditione. Quo sensu dicimus, Ca-
su militia, aut ex casu militia deberi: Mortuo mi-
lite, heredem militis teneri. Sic ex casu dorem
deberi, vel non deberi, hoc est, in casum diuor-
tii vel

tu vel mortis uxoris. At hæc lex: perfecte, quod
l. Neratius 63. de condict. indebiti dixit, in plenum.
 id veteres etiam dixerunt in plenum. Sic etiam
 si promissor rem pignori obligatam non libe-
 rat. *l. si rem meam 20. de solut.* Ergo is, qui statu-
 liberum soluit, videtur perfecte eius non fecis-
 se. Ideoque soluendo eum, non liberatur, qui
 soluere debuit rem, quæ eius fuit ad plenum.
 Cæterum eum potest vindicare & alienare: &
 fundo pignori obligato, potest imponere ser-
 uitutem, etsi obligatus sit Fisco: *leg. plerumque*
205. h. t. cum qua iunge l. alienato 67. de contra-
hend. empt. l. non ideo 66. de rei vindic. seruus le-
 gatus sub conditione, non est hæredis perfe-
 cte, quia ex causa auferri potest: Sed recte vin-
 dicabitur, ab hærede interim, imo & alienabi-
 tur: frustra tamen. Nam existente conditio-
 ne, legatario vindicatio competit. *l. seruo 69.*
§. si seruum 1. de legat. 1. frustra etiam manumit-
 tet. *l. seritus 3. de manumiss.* Idemque hodie est in
 legatis & fideicommissis conditionalibus. *l. ult.*
C. communia de legat. Cui. in Recit. posth.

Ad Leg. 140. De absentia Reipub. causa.

Absentia eius, qui Reipublicæ causa abest,
 neque ei, neque alii damnosa esse debet:

Qui] *2. ecl. 3. cap. 137. l. 22. §. 1. sup. ex quibus*
causis maiores.

Abest] seruus abesse ita non potest. *l. ult. inf.*
cod.

ead. Vulgaris est interpretatio, hanc legem esse rationem dandæ actionis rescissoriæ, & restitutoriæ, non tantum absentibus, sed etiam contra absentes, vt dicitur nominatim *leg. 1. in princip. ex quib. caus. maior. Cuius. in Recit.*

*Ad Leg. 141. De iure singulari.
De herede.*

Quod contra rationem iuris receptum est, non est producendum ad consequentia.

§. 1. Vni duo pro solido hæredes esse non possunt.

Quod] *extrañt. de usur. vid. etiam l. quod vero de legibus. Pac.*

Contra] *l. 14. l. 15. sup. de legib. cap. quod ob gratiam 61. de regulis in 6. m. d. g. in arboras 2. ecl. 3. cap. 138. Gothofr.*

Consequentia] *Cōsequentias vulgat. eis õµρια. 2. ecl. 3. cap. 138. similia.*

Solido] Duorum in solidum dominium esse non potest, *l. 5. §. ult. sup. Commodati. l. 3. §. 5. sup. de acquir. possess. l. 19. sup. de precario. Goth.*

Contra rationē iuris receptum esse dicimus, quod est receptum iure singulari, necessitatis, vel utilitatis gratia, quod est receptum contra ius commune, iure singulari, favore libertatis. Receptum est, libertatem fideicommissariam à filio relictam, cum erit quatuordecim

anno-

annorum, & defuncto ante eam ætatem, ab hærede filii præstituta die debetur. Quod est contra rationem iuris. Nam videtur defecisse conditio libertatis, quia non peruenit ad eam ætatem: hoc igitur non porrigemus ad certa fideicommissa. *l. fideicommissaria 23. §. etiam 3. de fideicommiss. libert.* Item iure singulari receptum est, ut mutuum contrahatur, si à debitore meo mea voluntate pecuniam acceperis. *l. singularia 15. de reb. cred. l. qui negotia. 34. mandati.* quod etiam est contra rationem iuris, quæ exigit in mutuo, ut mea pecunia fiat tua, pecunia autem mihi debita, non est mea. Vlpianus tamen in *l. rogasti. 11. de reb. cred.* trahit id ad consequentiam; Si pecuniam mihi debitam tibi traditam volo, quod refellit Africanus in *d. l. qui negotia.* Quia quod benigne receptum est, non est producendum ad consequentiã. Id benigne receptum in priore specie tantum, non est igitur producendum ad aliam speciem. Ius ciuile producitur facile ad consequentiam, quod in paribus causis æquitas paria iura desiderat. *l. non possunt 12. cum leg. seq. de legibus.* ac ius singulare non producitur ad consequentiam; hinc quæ à pari ex iure singulari ducuntur argumenta, vitiosa sunt, licet videantur ex arte profecta. Quæ regula repetitur in *l. quod vero 14. de legibus.* Et idem est sensus *l. quæ propter 162. in feud. tit.* Necessitati quandoque succum.

cum.

cumbimus. *l. penult. §. ult. de excusa. iur.* Et propter necessitatem quandoque recedimus à ratione iuris, quod non debet trahi ad consequentias, sed id ad suam speciem coangustare debemus, etiamsi euidenter similitudo ad alia porrigi postulet. *Et in d. l. qua ppter 162.* Accursius recte citat *litem quamvis 10. §. 1. & penult. comm. diuid.* Quæ lex ostendit, propter necessitatem, tollendæ scil. controuersiæ causa vsum nudum rei communis vni totum adiudicari, quia non diuiditur vsus, ita tamen vt is mercedem præstet alteri pro sua parte, qui & ipse hoc modo videbitur vti, mercedem percipiendo: quia plus videtur facere, imo frui mercedem suscipiendo; Hæc autem iuris ratio non permittit. Igitur vsus neque vendi, neque locari potest ab vsuario: vti tamen potest, non compendium, aut lucrum facere. Igitur non videtur iudex communi diuidundo, qui debuit diuidere, vni totum adiudicare vsum potuisse; sed propter necessitatem hoc à Pratore comprobabitur, & is emendabit, hoc est, supplebit.

Ad §. Vni duo, &c.

Posterior sententia legis est, vni duo pro solido hæredes esse non possunt, hoc est, non sunt duo hæredes vnius hominis, vnius rei, vnius hereditatis, quia vnius hominis duæ hæ-

V

redi-

reditates esse non possunt. *l. Iurisperitos 30. de excusat. tut.* Vnius autem rei non possunt esse duo domini in solidum. *l. 5. §. si duobus commod. l. penult. §. 1. de castr. pecul.* Ergo vnus hominis duo hæredes esse non possunt in solidum; sed sunt hæredes pro partibus singulis, si nullæ sunt partes adscriptæ. *l. quoties 9. §. hæredes 12. de hæred. instit. Cui. in Recit. posthum.*

Ad Leg. 142. De eo qui tacet.

Qui tacet, non utique fatetur, sed tamen verum est, eum non negare.

Qui] Ex tit. de confessis.

Tacet] c. is qui tacet 44. de reg. in 6. 2. ecl. 3. cap. 139. Nazianzenus ἡγὶ τῶν πᾶν τῶν συγκαταθέσθαι εἰναι δοκεῖ καὶ ἡ παρομεία. V. Cuiac. 16. obser. ult. Consentit, qui non repugnat. l. 12. sup. de sponsalib. 4. Harmen. r. non tamen consentit continuo, qui exceptione utitur. l. 8. sup. de except. Consenti- mus aut expresse, aut tacite, hinc illa velle, non nolle. l. 4. sup. eod. Goth.

Fatetur] vnde Cic. in Catil. quid expectas, in- quit, loquentium auctoritatem, quorum vo- luntatem tacitorum perspicis? Pac. h. Vel eo ipso quod tacet, nec roganti aut loquenti con- tradicit. Göt.

Negare] quia non palam contradicit.

Effectus est huius regulæ coniunctæ cum *l. 1. de confess.* Confessus pro iudicato habetur.

Con-

Confessus est, qui confitetur, vel cum, vel sine interrogatione, qui confitetur in iure, vel in iudicio, confessus ergo pro iudicato est. Ergo non tenetur propria quadam actione; quod Paulus tradit secundo Sententiarum lib. sed tenetur ea actione, de qua confessus est. Quod si confessus sit, se occidisse, tenebitur actione legis Aquiliæ, quæ vocatur confessoria: cuius hoc est proprium, ut non agatur rei iudicandæ causa, cum iudicata æstimetur, sed æstimandæ.

Inde Neratius 23. §. ult. l. proinde 25. ad L. Aquil. Et sciendum est, eam actionem Legis Aquil. in confitentem esse in simplum, in negantem in duplum. Quod si quis tacuerit, an is, qui tacet, consentire videtur? Minime; ideoque nec tenetur actione confessoria, nec inficiatoria, quasi videatur negare; nam videtur negasse. Quamobrem ob taciturnitatem actio Legis Aquiliæ non crescit in duplum: Idemque dicendum est in cæteris actionibus, quæ inficiatione non solent crescere. Cæterum, qui tacet, nec pro confesso, nec pro inficiante habetur. Confessus pro iudicato habetur, si diserte confessus est. Inficiator in duplum damnatur, si palam inficiatus sit; Huius regulæ locus non est in edicto, De interrogationibus in iure faciendis; qui titulus hoc ipso distat à titulo de confessis, quod titulus de confessis pertineat ad eos, qui ultro fatentur, titulus vero, De in-

interrogationibus ad eos, qui interrogati à Præ-
tore, vel aduersario, instante Prætore, cogun-
tur respondere. Hi ex confessione sua, vel men-
dacio tenentur actione interrogatoria; si con-
fitentur, constat eos teneri, si negant falso,
hanc mendacii pœnam ferunt, vt in solidum
teneantur. *l. de atate 11. §. si cum esset 2. l. si seruus.*
16. de interrogat. in iur. faciend. Quid dicemus,
si interrogatus à Prætore, tacuerit? Hic etiam
tenetur in solidum, quasi contumax; quia, qui
non respondet, contumax est, hoc est, Prætoris
auctoritatem spernit, ideoque contumaciæ
pœnam feret, vt si negasset, *d. l. de atate. §. qui*
tacuit 4. & §. nihil interest 6. d. titul. l. non solum
39. de procurator. Contumax est, qui prætori
non respondet, & superbus est, qui alii non re-
spondet. Eadem ratione in cessione in iure ta-
cens neganti comparatur. Gaius *2. Instit.* Est &
alia differentia inter titulum de confessis, &
titulum *de interrog. in iure faciend.* Nam ille
pertinet ad eos, qui veluti conuenti incerti
condictione fatentur se debere; qui conuenti
actione *Leg. Aquil.* fatentur, se occidisse, vel
vulnerasse; Qui conuenti rei vindicatione fa-
tentur, rem suam non esse: Hic vero pertinet ad
eos, qui fatentur, vt qui fatetur, se hæredem es-
se ex semisse; qua ex re actor cognoscit, se tan-
tum agere pro semisse, & vero necesse est, vt a-
ctor de eo certioretur ne incidat in periculum
plus

plus petitionis , qua de causa interrogationes
& responsiones in iis causis sunt necessariae;
Tacens est contumax, & habetur pro negante,
& tenetur in solidum. Itaque hæc regula non
pertinet ad *tit. de interrogat. in iure faciend.* sed
ad *tit. de confessis.* ex quo confessus habetur pro
iudicato, sed si propalam sit confessus, non si
tacuerit; Nam etsi habeatur pro confesso, qui
mortem sibi consciuit, aut actori pretium de-
dit; tamen non habetur pro damnato. *l. eius 29.*
de iure fisci. l. qui rei postulat. 3. de bon. eorum, qui
ante sentent. Alia quæstio est, an, qui tacet, con-
sentire videatur? Idem non est tacere & con-
sentire; In superiore quæstione taciturnitas,
modo negationem, modo confessionem imi-
tatur, & in *tit. de interrogat.* modo nullum con-
sensum, modo neutrum. *l. item queritur. 13. §.*
ult. locati. In hac autem quæstione consensum
imitatur taciturnitas, in iis scil. causis, in qui-
bus voluntas exquisita non requiritur. *l. 3. & 4.*
sup. h. tit. Cuiac. in Recit.

*Ad Leg. 143. De contrahentibus & eo-
rum successoribus.*

QUod ipsis, qui contraxerunt, obstat, &
successoribus eorum obstat.

Successoribus] *l. 52. §. 1. sup. de pact. l. 37. sup. de*
acquir. hered. hinc illa regula, Resoluto iure

210 *Ad tit. Digest. de diuers. Reg. Iur.*

dantis, resoluitur ius accipientis & habentis ab eo causam. v. l. 2. C. pignus pignori. adde l. 160. in fin. inf. eod. Gothof. Explicationem huius legis vide sup. in l. 54. vbi dixi. Cuiac.

Ad Leg. 144. De licito & honesto: De tempore in stipulationibus spectando.

NON omne, quod licet, honestum est.
§. In stipulationibus id tempus spectatur, quo contrahimus.

Non] Coniunge l. si filiusfam. 68. de verb. obligat. Pac.

Omne] l. 197. 2. Eccl. 3. c. 140. Exemplum vide in l. 14. §. 2. sup. de ritu. Goth.

Licet] i. impunitum legibus: Cum Iulia No- uerca Bassiani ei sinum nudasset, vellem, in- quit, si liceret, at illa, si libet licet, an nescis Im- peratorem leges dare, non accipere.

Honestum] Exemp. vide in l. 27. in fin. sup. de hered. petit. l. 1. in fin. sup. de periculo. tanta est ho- nesti ratio; hinc turpis persona, vide l. 27. sup. de inofficioso. Conditio. l. 112. §. 3. sup. de legat. 1. l. 63. §. 7. sup. ad Trebell. Vita. l. 43. §. 5. sup. de ritu. arbi- ter. l. 9. §. 3. sup. de arbitr. turpiter datum, sup. de condict. ob turp. Gothof.

Est] Vel vtile πάντα μοι ἔστιν, ἀλλ' ἢ πάντα συμ- φέρει; πάντα μοι ἔστιν, ἀλλ' οὐ πάντα ὠφελομεν. I. Corint. 10. vers.

10. vers. 23. & cap. 6. vers. 12. & Siracus cap. 37.
vers. 31. οὐ γὰρ τὰ πάντα πᾶσι συμφέρει, καὶ οὐ πᾶσα ψυχὴ
ἐν πάντι ἐδίδουκεν. Goth.

Stipulationibus] l. 18. sup. eod. vide l. 78. in fin.
sup. de verb. ob. Licet habere concubinam, sed
non honestum est, l. probum 41. de ritu nupt.
licet dare meretrici, sed non honestum est. l. 4.
§. 1. de condict. ob turp. caus. hæc non prohiben-
tur ob solam causam honestatis. Quædam ta-
men sunt, quæ prohibentur ob solam honesta-
tis rationem; eo referenda est regula; Non o-
mne, quod licet, honestum est: hoc est, non
non omne, quod licet, est permittendum.
Nam in nuptiis naturale ius & pudor specta-
tur, non ciuile ius leg. adoptiuus 14. §. 2. de ritu
nupt. Boni mores, non leges: quod honestum
est, non quod licet. l. 197. inf. hoc tit. semper in
coniunctionibus, hoc est in nuptiis. Post di-
uortium ab vxore ex alio susceptam filiam
mihi ducere licet, sed non est honestum. Ergo
ab eiusmodi nuptiis abstinendum est. §. si vxor.
Instit. de nuptiis. Male Bulgarus: licere contra-
hentibus se inuicem decipere, non tamen de-
cere. Nam honestum est cum dicatur, licere
naturaliter. litem si pretio 22. §. ult. & l. seq. loca-
ti. Vendere licet pluris, si possum, Bulgarus ta-
men non debuit dicere, decipere; nam signi-
ficat dolum, sed circumuenire, circumscribe-
re, quo significatur fraus, quæ est in re ipsa;

312 *Ad tit. Digest. de diuers. Reg. Iur.*

Dolus debet abesse in contractu : non licet mihi dolo te inducere, vt mihi vendas minoris, sed detracto dolo, possunt se circumscribere contrahentes. Redeamus ad nuptias : licet ducere consobrinam, vel defunctæ vxoris sororem, honestum tamen non est. Ergo inhibendum, sic pleraque, quæ iure ciuili licent, iure Prætorio emendantur, quasi minus honesta, vt licet rem meam vendere, etiamsi fraudentur creditores : & tamen rescinditur venditio iure Prætorio. Licet vsucapere rem absentis metus causa, & vero res mea sit vsucapione : rescinditur tamen vsucapio ex iure Prætorio, *ex tit. quib. ex caus. maior.*

Ad §. In stipulationibus, &c.

Quæ ad hunc §. spectant tradita sunt sup. in l. 13. & l. 115. Cui in Recit.

Ad Leg. 145. An quis fraudari dicatur.

Nemo videtur fraudare eos, qui sciunt & consentiunt.

Nemo] Ex tit. qua in fraud. Creditorum.

Sciunt] c. scienti & consentienti 27. de reg. in 6. 2. ecl. 3. c. 41. l. 1. in fin. sup. de act. empt. l. 24. §. 9. sup. de adilitio. l. 1. §. 3. sup. depositi l. 1. in fin. supr. quod falso tutore : & hæc quidem locum habere existi-

existimo, in sciente simul, & consentiente.
Gothofr.

Consentiunt] l. 11. sup. si quid in fraud. patroni. & volunt l. 11. in fin. sup. de in ius vocando l. 1. § 5. sup. de iniuriis. l. 8. § 5. sup. de aqua plu. l. 3. § 5. sup. de homine libero, voluisse intelligitur, qui aduersus se aliquid scripsit, leg. 8. §. 6. supr. eod. Gothofr.

Pertinet ad actionem Paulianam, & est recepta ex leg. 6. §. prater ea, quae in fraud. cred. & locum habetur in actionibus, Pauliana, Fabiana, & Calpurniana. Si quid libertus gesserit consentiente patrono, non est satis, scire, sed consentire est necesse. leg. non videtur si quid in fraud. patroni. leg. 9. de aq. plu. arc. Cuiac. in Recitat.

Ad Leg. 146. De eo quod quis egit ante libertatem.

Quod quis, dum seruus est, egit, proficere libero facto non potest.

Proficere] l. 98. §. ult. de solut. Et nocere vide leg. 1. & passim tit. Codicis an seruus ex suo facto. Gothofr.

Ait proficere; addatur, vel nocere, quod seruus egit in seruitute, id post libertatem neque prodest ei, neque nocet, vt si seruus ante conditionem libertatis existens, pactus sit cum

V § credi.

creditoribus hæreditariis, pactum non prodest; ideo non datur exceptio pacti, sed doli, *l. furigent. 7. §. penult. de pact.* Eadem regula constituitur in filiofamilias. Nam quod ante manumissionem egit, nihil prodest, vel nocet. Verbum egit refertur ad contractum & pactum. Nam ex delicto in seruitute commissio seruus tenetur. Sed de hac regula & eius vitiis est tit. *Cod. an seruus post manumiss. pro suo facto teneatur. Cuiac. in Recit.*

Ad Leg. 147. De generalibus & specialibus.

Semper specialia generalibus insunt. Specialia] *v. l. 80. l. 113. sup. eod. 2. ecl. 3. cap. 141.* species inest suo generi, inest, id est, comprehenditur c. generi per speciem derogatur 34. de reg. in 6. Goth.

Vide *sup. in l. 110. vbi tractatum est quod huc pertinet. Cuiac.*

Ad Leg. 148. De eo, cuius effectus omnibus prodest.

Cuius effectus omnibus prodest, eius & partes ad vniuersos pertinent.

Cuius] *ex tit. de reb. auth. iud. possid.*

Eius] Qui omnibus prospicit, nullos excipit, hinc, qui totum restituere tenetur vindicanti,

canti, nullam partem retinere debet. *addel. 67. sup. de rei vind.* Qui totum alienat, nullam partem retinet. *l. 25. sup. de usur.* Qui omnes seruos legat, nullum excipit. *l. 52. sup. de leg. Goth.*

Pertinent] Hinc colligunt, idem ius esse in parte quod in toto *arg. l. 82. supr. de acq. hered. cuius reg. 4. except. vid. hic apud Dec.* Nihil eorum quæ tradunt Interpretes, conuenit huic regulæ: Nos utamur hoc exemplo, vno creditore misso in possessionem rei seruandæ causa, vel possidere iusso, eius rei effectus omnibus prodest. Nam missio possessionis fit in rem, non in personam, & possidere iussus, possidet omnibus. *l. is qui §. si plures. ut in possess. leg. caus. leg. cum vnus 12. de rebus aut. ind. possid.* Creditor fructus restituere debet. *l. Prætor 9. §. his verbis 3. l. creditor 14. d. tit.* Cum igitur effectus rei eius profit omnibus, impensæ etiam pertinent ad omnes: hoc est, si vnus missus sit, & impenderit necessaria, ut si fulciet ædificia, ad omnes pertinet, quia commune negotium gessit. *d. l. Prætor 9. §. generaliter, 4. d. tit. cuius rei pars est, ut communiter omnia onera sustineant. Cui. in Recit.*

*Ad Leg. 149. De lucro ex persona
alterius.*

EX qua persona quis lucrum capit, eius factum præstare debet.

Lucrum]

Lucrum] *l. 10. sup. eod. l. 10. sup. si quis omiffa causa l. 13. §. 1. sup. de acq. possess. l. 14. sup. de rei vindicat.*

Debet] Excipe donatarios, *l. 15. C. de donat.* & eos qui succedunt facto inuentario, nec enim factum defuncti præstant. Decius *hic nu. 2. Gothofr.*

Eadem est sententia huius legis, quæ superioris. Factum scilicet defuncti *l. si Titio 22. de pignor. l. 3. & l. 5. de rei alien. non alienan. l. cum autem fundi 52. Derei vindicat. ab eo de li. caus.* Ut si defunctus rem hæreditariam obligauerit, id pignus tanquam alienum non valet, sed cum dominus rei hæres extiterit, eam habere debet. Aliud exemplum petipossit ex lege *si non solum 10. si quis omiff. caus. u. Cuius. in Recitat.*

Ad Leg. 150. De eo qui possidet, vel habet, aut dolo desit possidere, vel habere.

PAREM esse conditionem oportet eius, qui quid possideat, vel habeat: atque eius, cuius dolo malo factum sit, quo minus possideret vel haberet.

Parem] Ex tractatu interdictorum.

Cuius dolo malo] *vid. l. 131. sup. eod. l. 2. §. 42. sup. ne quid in loco publico.*

Hæc

Hæc lexiam explicata est supra l. 131 Cuiac.

Ad Leg. 151. De damno.

Nemo damnum facit, nisi qui id fecit, quod facere ius non habet.

Ex tit. *ne quid in loco publico*, ubi mentio fit damni.

Quod facere ius non habet] Damnum dare est iniuriam facere. l. 1. §. 10. 11. *sup. ne quid in loco publico*. vi facit, qui facit iniuriam. l. 73. §. 2. *sup. eod.* vim non facit, qui suo iure utitur. l. 155. *inf. eod.* qui iniuria quid facit, punitur: è contra, factum legitime, pœnam non meretur. l. 6. C. *de adulteris. vid. Goth.*

Pertinere videtur hæc regula ad legem Aquiliam. Nam etsi damnum facere dicamus aliquando pro pati, tamen hoc loco dare intelligitur. l. 30. *ad leg. Aquiliam*. Is porro videtur damnum facere, hoc est dare, qui id facit, quod facere ius non habet: ut si quid violentius fecerit magistratus aduersus se defendentem acrius: vel qui suam attrectantem uxorem occiderit, non tenetur l. Aquilia. Et hoc in l. Aquilia est euidentissimum: cum sit additum, contra ius. Et cum actio legis Aquiliæ sit iniuria damni dati, propriæ tamen, sicut superior regula, pertinet ad interdictum, *ne quid in loco publico*. *Cuiac. in Recit. hic.*

Ad.

interrogationibus ad eos, qui interrogati à Præ-
tore, vel aduersario, instante Prætore, cogun-
tur respondere. Hi ex confessione sua, vel men-
dacio tenentur actione interrogatoria; si con-
fitentur, constat eos teneri, si negant falso,
hanc mendacii pœnam ferunt, vt in solidum
teneantur. *l. de atate 11. §. si cum esset 2. l. si seruum.*
16. de interrogat. in iur. faciend. Quid dicemus,
si interrogatus à Prætore, tacuerit? Hic etiam
tenetur in solidum, quasi contumax; quia, qui
non respondet, contumax est, hoc est, Prætoris
auctoritatem spernit, ideoque contumaciæ
pœnam feret, vt si negasset, *d. l. de atate. §. qui*
tacuit 4. & §. nihil interest 6. d. tit. l. non solum
39. de procurator. Contumax est, qui prætori
non respondet, & superbus est, qui alii non re-
spondet. Eadem ratione in cessione in iure ta-
cens neganti comparatur. Gaius 2. *Instit.* Est &
alia differentia inter titulum de confessis, &
titulum *de interrog. in iure faciend.* Nam ille
pertinet ad eos, qui veluti conuenti incerti
condictione fatentur se debere; qui conuenti
actione *Leg. Aquil.* fatentur, se occidisse, vel
vulnerasse; Qui conuenti rei vindicatione fa-
tentur, rem suam non esse: Hic vero pertinet ad
eos, qui fatentur, vt qui fatetur, se heredem es-
se ex semisse; qua ex re actor cognoscit, se tan-
tum agere pro semisse, & vero necesse est, vt a-
ctor de eo certioretur ne incidat in periculum
plus

plus petitionis, qua de causa interrogationes & responsiones in iis causis sunt necessariae; Tacens est contumax, & habetur pro negante, & tenetur in solidum. Itaque hæc regula non pertinet ad *tit. de interrogat. in iure faciend.* sed ad *tit. de confessis.* ex quo confessus habetur pro iudicato, sed si propalam sit confessus, non si tacuerit; Nam etsi habeatur pro confesso, qui mortem sibi consciuit, aut actori pretium dedit; tamen non habetur pro damnato. *l. eius 29. de iure fisci. l. qui rei postulat. 3. de bon. eorum, qui ante sentent.* Alia quæstio est, an, qui tacet, consentire videatur? Idem non est tacere & consentire; In superiore quæstione taciturnitas, modo negationem, modo confessionem imitatur, & in *tit. de interrogat.* modo nullum consensum, modo neutrum. *l. item queritur. 13. §. ult. locati.* In hac autem quæstione consensum imitatur taciturnitas, in iis scil. causis, in quibus voluntas exquisita non requiritur. *l. 3. & 4. sup. h. tit. Cuiac. in Recit.*

Ad Leg. 143. De contrahentibus & eorum successoribus.

QUod ipsis, qui contraxerunt, obstat, & successoribus eorum obstat.

Successoribus] *l. 52. §. 1. sup. de pact. l. 37. sup. de acquir. hered.* hinc illa regula, Resoluto iure

310 *Ad tit. Digest. de diuers. Reg. Iur.*

dantis, resoluitur ius accipientis & habentis ab eo causam. v. l. 2. C. pignus pignori. adde l. 160. in fin. inf. eod. Gothof. Explicationem huius legis vide sup. in l. 54. vbi dixi. Cuiac.

Ad Leg. 144. De licito & honesto: De tempore in stipulationibus spectando.

NON omne, quod licet, honestum est.
§. In stipulationibus id tempus spectatur, quo contrahimus.

Non] Coniunge *L. si filius fam. 68. de verb. obligat. Pac.*

Omne] l. 197. 2. Ecl. 3. c. 140. Exemplum vide in l. 14. §. 2. sup. de ritu. Goth.

Licet] impunitum legibus: Cum Iulia No- uerca Bassiani ei sinum nudasset, vellem, inquit, si liceret, at illa, si libet licet, an nescis Imperatorem leges dare, non accipere.

Honestum] Exemp. vide in l. 27. in fin. sup. de hered. petit. l. 1. in fin. sup. de periculo. tanta est honesti ratio; hinc turpis persona, vide l. 27. sup. de inofficioso. Conditio. l. 112. §. 3. sup. de legat. 1. l. 63. §. 7. sup. ad Trebell. Vita. l. 43. §. 5. sup. de ritu. arbit. l. 9. §. 3. sup. de arbit. turpiter datum, sup. de condict. ob turp. Gothof.

Est] Vel utile πάντα μοι ἔστιν, ἀλλ' ἔκείνη πάντα συμφέρει; πάντα μοι ἔστιν, ἀλλ' οὐ πάντα ἀποδομῇ. I. Corinth. 10. vers.

10. vers. 23. & cap. 6. vers. 12. & Siracus cap. 37.
vers. 31. οὐ γὰρ πᾶσι πάντι πᾶσι συμφέρεται, καὶ οὐ πᾶσα ψυχὴ
ἐν τῷ αὐτῷ δίδοται. Goth.

Stipulationibus] l. 18. sup. eod. vide l. 78. in fin.
sup. de verb. ob. Licet habere concubinam, sed
non honestum est, l. probum 41. de ritu nupt.
licet dare meretrici, sed non honestum est. l. 4.
§. 1. de condict. ob turp. caus. hæc non prohiben-
tur ob solam causam honestatis. Quædam ta-
men sunt, quæ prohibentur ob solam honesta-
tis rationem; eo referenda est regula; Non o-
mne, quod licet, honestum est: hoc est, non
non omne, quod licet, est permittendum.
Nam in nuptiis naturale ius & pudor specta-
tur, non ciuile ius leg. adoptiuus 14. §. 2. de ritu
nupt. Boni mores, non leges: quod honestum
est, non quod licet. l. 197. inf. hoc tit. semper in
coniunctionibus, hoc est in nuptiis. Post di-
uortium ab vxore ex alio susceptam filiam
mihi ducere licet, sed non est honestum. Ergo
ab eiusmodi nuptiis abstinendum est. §. si vxor.
Instit. de nuptiis. Male Bulgarus: licere contra-
hentibus se inuicem decipere, non tamen de-
cere. Nam honestum est cum dicatur, licere
naturaliter. Item si pretio 22. §. ult. & l. seq. loca-
ti. Vendere licet pluris, si possum, Bulgarus ta-
men non debuit dicere, decipere; nam signi-
ficat dolum, sed circumuenire, circumscribe-
re, quo significatur fraus, quæ est in re ipsa;

Dolus debet abesse in contractu : non licet mihi dolo te inducere, vt mihi vendas minoris, sed detracto dolo, possunt se circumscribere contrahentes. Redeamus ad nuptias : licet ducere consobrinam, vel defunctæ vxoris sororem, honestum tamen non est. Ergo inhibendum, sic pleraque, quæ iure ciuili licent, iure Prætorio emendantur, quasi minus honesta, vt licet rem meam vendere, etiamsi fraudentur creditores : & tamen rescinditur venditio iure Prætorio. Licet vsucapere rem absentis metus causa, & vero res mea sit vsucapione : rescinditur tamen vsucapio ex iure Prætorio, *ex tit. quib. ex caus. maior.*

Ad §. In stipulationibus, &c.

Quæ ad hunc §. spectant tradita sunt sup. in l. 13. & l. 115. Cui. in Recit.

Ad Leg. 145. An quis fraudari dicatur.

Nemo videtur fraudare eos, qui sciunt & consentiunt.

Nemo] Ex tit. quæ in fraud. Creditorum.

Sciunt] c. scienti & consentienti 27. de reg. in 6. 2. ecl. 3. c. 41. l. 1. in fin. sup. de act. empt. l. 24. §. 9. sup. de adilitio. l. 1. §. 3. sup. depositi l. 1. in fin. supr. quod falso intore : & hæc quidem locum habere existi-

existimo, in sciente simul, & consentiente.
Gothofr.

Consentiunt] l. ii. sup. si quid in fraud. patro-
ni. & volunt l. ii. in fin. sup. de iniur. vocando l. i.
§ 5. sup. de iniuriis. l. 8. § 5. sup. de aqua plu. l. 3. §.
5. sup. de homine libero, voluisse intelligitur, qui
aduersus se aliquid scripsit, leg. 8. §. 6. sup. eod.
Gothofr.

Pertinet ad actionem Paulianam, & est re-
petita ex leg. 6. §. praterea, quæ in fraud. cred. &
locum habetur in actionibus, Pauliana, Fa-
biana, & Calpurniana. Si quid libertus gesserit
consentiente patrono, non est satis, scire, sed
consentire est necesse. leg. non videtur si quid in
fraud. patroni. leg. 9. de aq. plu. arc. Cuiac. in
Recitat.

Ad Leg. 146. De eo quod quis egit ante
libertatem.

Quod quis, dum seruus est, egit, proficere
libero facto non potest.

Proficere] l. 98. §. ult. de solut. Et nocere vide
leg. 1. & passim tit. Codicis an seruus ex suo facto.
Gothofr.

Ait proficere; addatur, vel nocere, quod ser-
uus egit in seruitute, id post libertatem neque
prodest ei, neque nocet, ut si seruus ante con-
ditionem libertatis existens, pactus sit cum

V 5 credi-

314 *Ad tit. Digest. de diuers. Reg. Iur.*

creditoribus hæreditariis, pactum non prodest; ideo non datur exceptio pacti, sed doli, *l. furisgent. 7. §. penult. de pact.* Eadem regula constituitur in filiofamilias. Nam quod ante manumissionem egit, nihil prodest, vel nocet. Verbum egit refertur ad contractum & pactum. Nam ex delicto in seruitute commissio seruus tenetur. Sed de hac regula & eius vitiis est tit. *Cod. an seruus post manumiss. pro suo facto teneatur. Cuius in Recit.*

Ad Leg. 147. De generalibus & specialibus.

Semper specialia generalibus insunt. Specialia] *v. l. 80. l. 113. sup. eod. 2. ecl. 3. cap. 141.* species inest suo generi, inest, id est, comprehenditur c. generi per speciem derogatur 34. de reg. in 6. Goth.

Vide *sup. in l. 110.* vbi tractatum est quod huic pertinet. *Cuius.*

Ad Leg. 148. De eo, cuius effectus omnibus prodest.

Cuius effectus omnibus prodest, eius & partes ad vniuersos pertinent.

Cuius] ex tit. *de reb. anth. iud. possid.*

Eius] Qui omnibus prospicit, nullos excipit, hinc, qui totum restituere tenetur vindicanti,

cantri, nullam partem retinere debet. *adde l. 67. sup. de rei vind.* Qui totum alienat, nullam partem retinet. *l. 25. sup. de usur.* Qui omnes seruos legat, nullum excipit. *l. 52. sup. de leg. Goth.*

Pertinent] Hinc colligunt, idem ius esse in parte quod in toto *arg. l. 82. supr. de acq. hared. cuius reg. 4. except. vid. hic apud Dec.* Nihil eorum quæ tradunt Interpretes, conuenit huic regulæ: Nos utamur hoc exemplo, vno creditore misso in possessionem rei seruandæ causa, vel possidere iusso, eius rei effectus omnibus prodest. Nam missio possessionis fit in rem, non in personam, & possidere iussus, possidet omnibus. *l. is qui §. si plures. ut in possess. leg. caus. leg. cum vnus 12. de rebus aut. ind. possid.* Creditor fructus restituere debet. *l. Prator 9. §. his verbis 3. l. creditor 14. d. tit.* Cum igitur effectus rei eius prosit omnibus, impen-
sæ etiam pertinent ad omnes: hoc est, si vnus missus sit, & impenderit necessaria, vt si fulciet ædificia, ad omnes pertinet, quia commune negotium gessit. *d. l. Prator 9. §. generaliter, 4. d. ii. cuius rei pars est, vt communiter omnia onera sustineant. Cui. in Recit.*

*Ad Leg. 149. De lucro ex persona
alterius.*

EX qua persona quis lucrum capit, eius factum præstare debet.

Lucrum]

Lucrum] *l. 10. sup. eod. l. 10. sup. si quis omiffa causa l. 13. §. 1. sup. de acq. possess. l. 14. sup. de rei vindicat.*

Debet] Excipe donatarios, *l. 15. C. de donat. & eos qui succedunt facto inuentario, nec enim factum defuncti præstant. Decius hic nn. 2. Gothofr.*

Eadem est sententia huius legis, quæ superioris. Factum scilicet defuncti *l. si Titio 22. de pignor. l. 3. & l. 5. de reb. alien. non alienan. l. cum autem fundi 52. De rei vindicat. l. Labeo de li. causf. Ut si defunctus rem hæredis pignori obligauerit, id pignus tanquam alienum non valet, sed cum dominus rei hæres extiterit, ratum habere debet. Aliud exemplum peti potest ex lege *si non solum 10. si quis omiff. causf. test. Cuiac. in Recitat.**

Ad Leg. 150. De eo qui possidet, vel habet, aut dolo desit possidere, vel habere.

PAREM esse conditionem oportet eius, qui quid possideat, vel habeat: atque eius, cuius dolo malo factum sit, quo minus possideret vel haberet.

Parem] Ex tractatu interdictorum.

Cuius dolo malo] *vid. l. 131. sup. eod. l. 2. §. 42. sup. ne quid in loco publico.*

Hæc

Hæc lex iam explicata est supra l. 131 *Cuiac.*

Ad Leg. 151. De damno.

Nemo damnum facit, nisi qui id fecit, quod
facere ius non habet.

Ex tit. *ne quid in loco publico*, vbi mentio fit
damni.

Quod facere ius non habet] Damnum dare est
iniuriam facere. l. 1. §. 10. II. *sup. ne quid in loco
publico*. vi facit, qui facit iniuriam. l. 73. §. 2. *sup.
eod.* vim non facit, qui suo iure utitur. l. 155. *inf.
eod.* qui iniuria quid facit, punitur: è contra,
factum legitime, pœnam non meretur. l. 6. *C. de
adulteriis. vid. Goth.*

Pertinere videtur hæc regula ad legem A-
quiliam. Nam etsi damnum facere dicamus
aliquando pro pati, tamen hoc loco dare intel-
ligitur. l. 30. *ad leg. Aquiliam*. Is porro videtur
damnum facere, hoc est dare, qui id facit, quod
facere ius non habet: vt si quid violentius fece-
rit magistratus aduersus se defendētem acrius:
vel qui suam attrectantem vxorem occiderit,
non tenetur l. Aquilia. Et hoc in l. Aquilia est
evidentissimum: cum sit additum, contra ius.
Et cum actio legis Aquiliæ sit iniuria damni da-
ti, propriè tamen, sicut superior regula, perti-
net ad interdictum, ne quid in loco publico.

Cuiac. in Recit. hic.

Ad.

*Ad Leg. 152. De mandato. De ratiha-
bitione. De hærede.*

HOciure vtimur, vt quidquid omnino per vim fiat, aut in vis publicæ, aut priuatæ crimen incidat. §. 1. Deicit & qui mandat §. 2. In maleficio ratihabitio mandato comparatur. §. 3. In contractibus, quibus doli præstatio vel bona fides inest, hæres in solidum tenetur.

Hociure] *ex tit. de vi arm.*

Aut in vis publica] vis omnis aut est publica aut priuata. §. 8. *Instit. de publicis Iudiciis* 2. *Eclog.* 3. c. 142.

Et qui mandat] l. 169. *inf. eod. vid. l. 1. sup. quod iussul.* 1. §. 12. 13. *sup. de vi & vi arm. leg. 11. sup. de iniuriis.*

Ratihabitio] *vid. l. 60. sup. eod. cap. ratihabitio* 10. *de regul. in* 6.

Quibus doli] l. 157. *in fin. inf. eod.*

Præstatio] vbi dolus & bona fides præstatur, hæres in solidum tenetur. *Goth.*

Tota hæc lex pertinet ad interdictum, unde vi. Ne quid vi fiat, non tantum prospicitur interdicto, quo coercetur vis publica & priuata, vis armata & non armata: sed etiam corrigitur & prospicitur legibus Iuliis de vi publica & priuata l. 1. *Sine quid. de vi & vi arm.* & ex legibus Iuliis priuatorum & publicorum iudiciorum l. *si preces.* 32. *de pœnis.*

Ad

Ad §. 1. De iicit.

Ille §. pertinet ad interdictum unde vi. de quo *sup. in l. 60.* Hic vero explicatus est *in l. 34. & in l. 38. Cuiac. in Recit.*

Ad Leg. 153. De obligatione & liberatione.

De acquisitione & amissione. De possessione.

FEre quibuscunque modis obligamur, iisdem in contrarium actis liberamur, cum quibus modis acquirimus, iisdem in contrarium actis, amittimus. Ut igitur nulla possessio adquiri, nisi animo & corpore potest: ita nulla amittitur, nisi in qua utrumque sit in contrarium actum.

Fere] Cur hæc particula fere, seu *quidam* addita est? ut intelligas possessionem non iisdem semper modis amitti, quibus acquiritur: facilius enim amittitur, quam acquiritur. Corpus requiritur in acquirenda; at solus animus sufficit in amittenda. *l. 3. §. 6. sup. de adquir. possess.* vid. Scholion apud *Harm. 2. tit. 1. Gothofred. hic.*

Quibuscunque modis] *l. 35. l. 100. sup. eod. l. 8. sup. de adquir. possess. l. 80. sup. de solutio.*

Ut utrumque in contrarium] Imo solo animo possessio amitti potest. *l. 3. §. 6. sup. de adquir. possess.*

possess. utique si animo eam amittere incipimus; secus si corpore. Gothofr. hic.

Vide quæ dicta sunt in l. 35. quæ huic plane consonat. *Cuiac.*

Ad Leg. 154. De petitore & possessore.

De dolo & pœna.

Cum par delictum est duorum, semper oneratur petitor, & melior habetur possessoris causa: sicut fit, cum de dolo excipitur petitoris, neque enim datur talis replicatio petitori, *Aut si (NON) rei quoque in ea re dolo actum sit.* §. 1. Illi debet permitti pœnam petere, qui in ipsam non incidit.

Cum] Ex tractatu interdicatorum.

Oneratur petitor] l. 33. super eod. c. in pari delicto 65. de regul. in 6. 2. Eclog. 3. c. 150. reus potior. l. 38. sup. de re indic.

Possessoris causa] id est dolosi, à quo petitur l. 36. sup. de dolo. l. 57. in fin. sup. de contrah. empt. l. 4. §. 13. sup. de doli mali except. l. 91. §. 3. in fin. sup. de verb. oblig. vid. Dynum ad c. 65. de regul. in 6. Gothofr. hic.

Replicatio] l. 4. §. 13. sup. de doli mali, &c.

Aut si] si non rei.

Rei] hinc constat, non audiri replicationem actoris dolosi, aduersus reum dolosum excipientem.

Qui

Qui in ipsam] *l. 54. §. 1. in fin. sup. locati l. 77. §. 27. sup. de legat. 2.*

Non incidit] Cur ita? nemini datur actio, nisi ex honesta causa *l. 76. in fin. sup. de furt. Goth.*

Initio ostenditur in pari delicto meliorem esse causam possessoris, qua de re tractatur in *l. 33. sup.* sicut in pari causa lucri, melior est causa possessoris: sic in pari causa damni aduersus doli exceptionem non datur alia replicatio. *l. apud Celsum 4. §. Marcellus. 13. de doli except.* Dolus verò debet actori nocere, non reo. Communis dolus nocet magis actori, quam reo. *l. si seruum 91. §. sequitur. 3. de verb. oblig.* Quia de causa & dolo non agit, qui & ipse in eadem re dolum facit, sed dolus cum dolo compensatur. *l. si duo. 36. de dolo.* Et similiter de pœna non agit, qui & ipse in pœnam incidit, hoc est, quod dicitur in hac lege: Illi debet permitti, pœnam petere, qui in ipsam non incidit: Recte. Vt si actor & reus mutuo stipulari sunt pœnam iudicii sistendi causa, si neuter sistat, neuter agat ex stipulatu de pœna: nam vterque incidit in pœnam. Similiter dicimus in *l. si uxor. 13. §. index 5. ad l. Iul. de adult.* virum ab vxore iure pudicitiam non exigere, nisi & ipse exhibeat.

Cuiat. in Recitat. posthum.

hic.

X

Ad

Ad Leg. 155. Cui factum noceat. De eo qui iure suo utitur. De causis pœnalibus.

FActum cuique suum, non aduersario nocere debet. §. 1. Non videtur vim facere, qui iure suo utitur, & ordinaria actione experitur. §. 2. In pœnalibus causis benignius interpretandum est.

Factum] extract. interdictorum.

Cuique suum] leg. 39. l. 49. l. 134. sup. eod. l. 9. sup. qua in fraudem credit.

Iure suo] v. l. 151. sup. eod. l. 12. in fin. sup. de vi.

Benignius] c. in pœnis. 49. de reg. in 6. l. 192. in fin. infr. eod. l. 2. supra de liberis & posthum. mitior lex sequenda. l. 32. in fin. sup. de pœnis. pœnæ molliendæ. l. 42. sup. de pœnis. humaniorem sententiam sequi oportet. l. 10. §. 1. sup. de reb. dubiis. si modo negotium id pati potest, si non præsumitur delictum. vid. Alciat. 3. præsumpt 1. puta furtum. l. 51. sup. pro socio. inusta infamia. l. 4. §. 2. sup. de suspectis. adde l. 23. in fin. sup. de adulteris. siquidem, odia & pœnas quantum fieri potest, restringi oportet. c. odia 15. de reg. in 6. Goth. hic.

Pertinet ad interdictum, vnde vi, hoc modo. Finge: Proprietarius deiecit fructuarium, ita ut non possit frui fundo: vnde accidit, ut ususfructus non utendo interierit. Factum igitur

tur proprietarii nocet fructuario ipso iure, quia finitur ususfructus ipso iure. Sed quia iniquum est, ideo prætor iubet ususfructum restaurari: & hoc à proprietario, quia suum cuique factum nocet. *l. si plures. 9. §. fin. de vi & vi armat.* Sumi etiam potest exemplum (latissime enim patet hæc regula) ex *l. 1. §. si reus. 3. de eb, per quem fact.* erit quo minus quis in iudic. sist. Repromisit pœnam iudicio sistendi causa, dolo actoris non stitit: hoc est, per actorem factum est, ne sisteret se iudicio, an incidit in pœnam? Respondeo: quod non. Nam si petatur pœna ex stipulatu, quia non stetit, repellitur actor doli exceptione.

Ad §. Non videtur. & §. In pœnalib.

De eo quod sequitur in hac lege, satis dictum in *l. semper 56. sup.* quod scil. pertineat ad interdictum *Vnde vi. Cuiac. in Recit.*

Lex 156. Inuitum non defendere. De actione & exceptione. De eo qui in alterius locum successit. De auctore & emtore.

De inuito.

Ex tractatu interdictorum.

INuitus nemo (rem) cogitur defendere. §. 1. Cui damus actiones, eidem & exceptionem

X 2 com-

competere multo magis quis dixerit. §. 2. Cum quis in alterius locum successerit, non est æquum, ei nocere hoc, quod aduersus eum nocuit, in cuius locum successit. §. 3. Plerumque emtoris eadem causa esse debet, circa petendum ac defendendum, quæ fuit auctoris. §. 4. Quod cuique (pro eo) præstatur, non inuito tribuitur.

Inuitus] adde quæ dixi ad leg. 59. §. eod. Goth.

Cogitur defendere] l. 17. C. de procur. puta noxali iudicio. l. 29. l. 33. sup. de noxali. sed & executor esse. Decius *hic num.* 1. procuratoris munus sustinere, l. 8. §. 1. sup. de procurator. datus tamen ad agendum, cogitur defensionem suscipere. l. 33. §. 4. sup. de procur. l. 4. sup. de tutelis. & munus persequi, satisdare. l. 35. §. 2. sup. de procurator. non tamen ultra prouocationem. l. 17. C. de procur. nec extra suam prouinciam l. 35. §. 2. sup. de procur. non absimiliter cogitur nemo inuitus agere & accusare l. 1. C. ut nemo inuitus. vectigal conducere. l. 29. §. 1. sup. de publicanis. aut in conductione vectigalis perseuerare, lustro peracto l. 3. §. 6. sup. de iur. fisci. seu frumentum vilius, quam annona exigit, vendere. l. ult. sup. de annona. potest tamen quis iusta de causa cogi inuitus negotiationem aliquam exercere. l. 9. §. 9. sup. de pœnis. & seruos suos distrahere l. 2. sup. de his qui sunt sui iuris. potest etiam cogi aduocatus ad postulandum. vid. l. 7. C. de postul. doctor

doctor ad consiliū dandum. *vid. l. 6. C. de aduocatis diuersorum indiciorum*, eaque quis procuratore defungi, quam nostro tempore procuratores exercere solent. Decius hic argum. *l. 1. §. 11. sup. de variis & extraordin.* Ita notarius instrumentum conficere cogi potest, vt & caupo, hospes, nauta, tabernarius, commeantes, & vectores, excipere *l. 1. sup. nauta, caupones*, quod Decius turpissime, & contra omnem iuris & æqui artem extendit ad meretrices in lupanari stantes. *Goth. hic.*

Actiones] actionem vulgar. *Hal.*

Multo magis] nota argumentum ab eo quod minus, ad id quod magis æquum est. *add. cap. qui ad agendum admittitur 71. de regul. in 6. l. 1. §. 4. sup. de superficiebus.*

Quis dixerit] fauetur enim reis *l. 125. supr. eod. & retentioni. l. 4. C. de usuris. & liberationi l. 5. sup. de pœnis.* Id tamen fallit in iudiciis recuperandæ possessionis, in quibus reo, qui spoliavit, non datur exceptio dominii, nisi prius restituerit possessionem. Datur ei actio, negatur exceptio *l. 25. C. de locato: l. 1. C. si per vim l. 7. C. de vi publica l. 14. C. de agricolis.* adde *Novel. 88.* & merito, cum actio & exceptio referantur ad res diuersas: hæc ad possessionem, illa ad proprietatem. *Goth. hic.*

In alt. locum] *vulg. Hal.* alicuius, & ita *Cui. Æquum ei nocere hoc*] successor non no-

cet, quod eius auctori nocere non potuit. l. 3. §. 2. in fin. sup. de itinere actiue. adde l. 76. in fin. sup. de contrahenda empt. l. 37. sup. de acquir. hereditate. & contra quod auctori nocere potuit, successori nocere potest. leg. 143. supr. eodem. Gothofr. hic.

Plerunque] nam quod auctoribus bonæ fidei prodesse potuit, successori malæ fidei nocere incipit. l. 2. §. 17. sup. pro emptore.

Eadem causa esse debet] 2. Eclog. 2. c. 152. §. 3. l. 2. sup. de hereditat. vendit. l. 20. sup. de acquir. rer. domin. l. 2. in fin. sup. pro emptore. l. 5. C. de hereditate vendita. l. 26. C. de enict. Goth. hic.

Inuito] l. 69. sup. eod. l. 19. §. 2. sup. de donat.

Non tribuitur] Quidam ita legunt, non eripitur ex cap. indultum. 7. de regul. in 6.

Rem alienam scilicet nemo inuitus defendit. Nam tutor & curator quidē datur inuitus, & defendit pupillū inuitus: quia hæc sunt munera publica, sed ad agendum, vel defendendum procurator non datur inuitus, l. si filiusfamilias 8. §. inuitus 1. de procur. Defensor enim nullus est, hoc est, nullus accedit ad defensionem nisi voluntarie. Veruntamen procurator, postquam datus est ad agendum, & suscepit mandatum; cogitur omnino defendere actorem, si sint mutuæ petitiones, & eo nomine debet cedere, iudicatum solui. Omnino cogitur, alioqui non agit. Quod agit, debet cedere

uere rem ratam haberi, ut demonstratur *l. 33. §. ult. §. l. 35. §. defendere 3. l. 43. §. pœna 4. de procurator.* Procurator autem datus ad defendendum, à quo dominus cauit, iudicatum solui; uel etiam si ipse cauit; omnino cogitur iudicium accipere. An etiam si iustam causam habeat excusationis? non utique omnino, secundum Labeonem. *d. l. 43. §. ultim.* Aliud iudicium fuit Sabino, qui putauit, eiusmodi causam habentem, nullo modo cogendum iudicium accipere, etiamsi satis dederit Iudicatum solui: sed dicebat committere stipulationem iudicatum solui ob rem non defensam. Sic non cogetur rem omnino defendere, si iustam habeat causam: sed tenebitur ob rem non defensam, in qua etiam causa habebitur ratio excusationis iustæ: secundum præscriptum *l. 45. de procurator.*

Ad §. Cui damus.

Sumitur ex *l. unic. §. is autem versic. plane de superfici.* Superficiario datur vindicatio utilis aduersus dominum soli. Superficies quidem cedit solo: cuius est solum, eius est superficies: sed superficiarium Prætor habet pro domino, eique dat utilem actionem: multo magis dabit exceptionem doli. Eodem modo ex edicto, *Ex quibus causis maiores*; datur actio: multo magis igitur exceptio *l. nec non 28. §. exemplo §.*

328 *Ad tit. Digest. de diuers. Reg. Iur.*

ex quibus causis maior. Ergo cui damus actionem, eidem & damus exceptionem. Contra vero, cui damus exceptionem, non semper damus actionem. Nam sunt multe causæ, ex quibus retentionem habemus ope exceptionis, non tamen petitionem habemus. *l. Paulus 14. de doli except.* vt si quis in alieno solo ædificauerit, non potest sumptus petere à domino; sed si possideat ædificium, eos seruabit per retentionem & exceptionem doli *l. 2. §. 1. de rei vindic. C. Gregor.*

Ad §. 3. Plerumque emptoris.

Quod ad sequentes duas sententias attinet, sciendum, interdictum de itinere actuque priuato, & aqua quotidiana, & æstiuæ non dari tantum actori. *l. 2. in fin. si seruit. vindic. l. penult. de itin. actuque priuato. l. 1. §. ait Prætor 37. de aqu. quotid. & æstiuæ.* Et eo referendæ sunt hæ duæ sententiæ, quarum vna est de hærede, altera de emptore, quam exposui in *l. 54. sup.*

Ad §. 4. Quod cui q.

Vt inuitus nemo defendit, ita inuitus nemo defenditur, *l. 27. §. 1. de procurator.* Et generaliter, vnusquisque renunciare potest iis, quæ pro se introducta sunt *l. penult. C. de pactis.* Et sic privilegio fori renunciare possumus. Hæres remittit-

remittere potest l. Falcidiam. Cuiac. in Recir. posthum. hic.

Lex 157. De seruis. De eo, qui dolo fecit, quo minus haberet. De successoribus.

AD ea, quæ non habent atrocitatem facinoris, vel sceleris, ignoscitur seruis, si vel dominis, vel his, qui vice dominorum sunt, veluti tutoribus, & curatoribus obtemperauerint. §. 1. Semper qui dolo fecit, quo minus haberet, pro eo habendus est ac si haberet. §. 2. In contractibus successores ex dolo eorum, quibus successerunt, non tantum in id, quod peruenit, verum etiam in solidum tenentur: Hoc est, vnusquisque pro ea parte, qua hæres est.

Ad] Extractatu interdictorum. l. is qui in puteum. §. si tut. quod vi aut clam.

Ea] l. 7. §. 2. sup. de noxalibus l. 21. §. 1. sup. rerum amot. l. 11. §. 7. sup. quod vi l. 17. §. 7. sup. de iniuriis l. 25. §. 2. sup. de falsis 2. Eclog. 3. c. 152. §. 5. l. 8. C. ad l. Iuliam de vi Goth.

Qui vice dominorum] tutores sunt vice dominorum pupillarium rerum, vt hic: domini loco. l. 27. sup. de administr. tutor. adde l. 56. §. 4. sup. de furt. Goth.

Obtemperauerint] l. 167. in fin. inf. eod.

Quo minus haberet] vid. l. 78. 150. sup. eod.

X § Ex

Ex dolo] *vid. l. 152. in fin. sup. eod.*

In solidum tenentur] imo tunc non tenentur,
§. 1. *pers. aliquando Instit. de perpet. & temp. act.*

Hoc est] Puto legendum tenentur, vel unusquisque, &c. ut sit sensus; socium hæredem in solidum, teneri etiam in solidum: pro parte, ex rata partis. *l. 9. sup. de condict. furtina.* & ita intellige *leg. 12. leg. 49. supr. de obligat. Gothofredus hic.*

Sumpta est ex *l. 11. §. si tutoris ff. quod vi aut clam.* Eo interdicto non coercetur vis atrox, sicut interdicto, *unde vi*: quo coercetur is, qui deiecit aliquem armis, vel sine armis. Sed interdicto, *quod vi aut clam*, tenetur, qui contra, quam prohibeatur, facit, quia putat se hoc iure facere, & tenetur, siue ius habuerit faciendo, siue non: nam non debebat contemnere prohibitionem. Finge. Seruus Pupilli iussu tutoris facit opus vi aut clam, an erit in noxa seruus, hoc est, an pupillus tenetur noxali actione: an seruus ipse tenetur post manumissionem: quia noxa caput sequitur? Et verius est, seruum non esse in noxa. Vis non est ita atrox, ut imputari debeat ei, qui paruit domino; imo & ei ignoscitur qui paruit tutori: nam tutor est vice domini, hoc est, pupilli. Quod ita verum est, ut seruus non possit torqueri in tutorem. *l. 2. C. de quest.* Sic etiam si iussu uxoris, seruus eius res amouerit marito diuortii

causa, ignoscitur seruo. Ideo non est in noxa. Nam & hoc non habetur pro facinore, hoc est, pro furto. Furtum est scelus. Sed aliud est furari: aliud amouere. Fere hoc etiam est furari: sed rem ipsam lenitate verbi mitigant. Itaque hoc non habetur pro furto. Si vero ipse seruus sine iussu dominæ surripuerit, erit noxalis actio & liber factus tenebitur: si iussu dominæ; excusabitur. *l. si cum mulier §. penult. rerum amot.* sic si seruus iussu domini libertatem sibi adscripserit, cum scriberet testamentum, non teneretur. Sciendum est, scriptorem testamenti, qui sibi aliquid adscribit, teneri falsi, nisi sua manu id postea approbarit testator in calce testamenti. Nunc si seruus iussu domini sibi adscripsit libertatem, non teneretur, nec amittit libertatem *leg. diuus 15. §. Et quatenus 3. de leg. Corn. de fals.* similiter is, qui damnum iniuria dedit iussu domini, non teneretur: secus est, si sciente tantum domino, & patiente, damnum dedit. Nam tunc dominus teneretur non tantum suo nomine in solidum, quod passus est damnum dare: sed & noxaliter, quod noxa caput sequitur. Nam differentia est inter scienter, & libenter. Et ita accipe *l. 2. §. 1. de noxal. act.* ita etiam accipienda est *l. 169. infr.* quæ tota est de noxal. act. Is damnum dedit, qui iubet dare: eius vero serui nulla est culpa, qui fecit iussu domini. Seruus talis non est in noxa.

Ad

332 *Ad tit. Digest. de diuers. Reg. Iur.*

Ad §. Semper.

Hic §. expositus est in l. 131. & 151.

Ad §. In contractibus.

De hoc ultimo §. huius legis vide, quæ dicta sunt *sup. in l. 38. Cui. in Recit.*

Ad Leg. 158. De Pignore.

Creditor, qui permittit, rem venire, pignus demittit.

Creditor] *Ex tit. de migrando.*

Demittit] dimittit Hal. i. remittit ius pignorum; l. 4. §. 1. *sup. quibus modis pig. l. ult. Cod. de remiss. pign.* non tamen ipsum delictum. l. 3. *§ de pactis*, causa dubitandi in hac lege sumi potest ex l. 160. *inf. eod. Goth.*

Rem scilicet pignori obligatam, pignus soluitur, si debitor id vendat voluntate creditoris: nisi consenserit salua pignoris causa: *l. sicut §. si volunt. 6. quib. modis pignus solu.* in qua lege plenissime hac de re differitur. *Cuiac. in Recit. posthum.*

Ad Leg. 159. Differentia obligationis & domini.

Non ut ex pluribus causis deberi nobis idem potest, ita ex pluribus causis idem possit & nostrum esse.

Non]

Non] Ex pluribus causis rem eandem possidere possumus : l. 3. §. 4. *sup. acquirenda possess.* semel res mea esse potest, sapius deberi potest, l. 14. §. 2. *supr. de excep. rei iudicata.* Quod iam nostrum est, aut proprium, magis aut amplius nostrum fieri non potest §. 10. *Instit. de legatis* §. 4. *Instit. de act. Goth.*

Coniunge l. 3. *an eadem* §. 1. *de except. rei iudicata*, ait: *non ex pluribus causis.* Id declaratur in d. l. *an eadem*. Res amplius, quam semel nostra esse non potest : nam quod factum est meum ex vna causa, non potest adhuc meum fieri ex alia, §. *si ita* *Instit. de actionibus*. Itaque si egero vindicatione, & litem amisero, non possum eandem rem postea vindicare, quasi ex alia causa; cum iam non potuerit esse mea ex pluribus causis, sed res eadem nobis debetur ex pluribus causis sapius, ut ex mutuo, ex stipulatu, ex testamento. Item nobis potest quis debere ex pluribus causis, ideoque si egero in personam ex vna causa, nec obtinero, non postea prohibeor agere ex altera. Et hac in re differunt, actio in rem, & in personam; actio in rem non iteratur: actio in personam iteratur, mutata causa. Ergo aliud est, nobis deberi, aliud nostrum esse. Pecunia, quæ in arca est, nostra est; quæ in nominib. est, non est nostra. l. *singularia* §. *de reb. cred.* Eadem est differentia inter dominium & possessionem; Res mea tantum mea

mea esse potest ex vna causa; possidere eam possum ex pluribus causis; vt emptor, qui vsucepit, possidet pro emptore, & pro suo; dominus est per vsucapionem tantum. *l. 3. §. ex plurimis 4. de acquir. possess.* Sicut aliud est, nobis quid deberi, aliud nostrum esse; ita & aliud, possideri à nobis, & aliud, aliquid nostrum esse. Nam quæcunque possidentur à nobis, non sunt nostra. Itaque hæc non sunt permiscenda. *l. naturaliter 12 §. nihil de acquirend. possess. l. pen. §. 1. eod. l. 1. §. huius. uti possidetis. Sen. 4. nat. quæst.*

Ad Leg. 100. Differentia inter vendere, & vendenti consentire. De eo, quod sit per maiorem partem. De iure Legatarii, &c.

Aliud est vendere, aliud est vendenti consentire. §. 1. Refertur ad vniuersos quod publice fit per maiorem partem. §. 2. Absurdum est plus iuris habere (eum) cui legatus sit fundus, quam hæredem, aut ipsum testatorem, si viueret.

Ex tit. de litigiosis.

Aliud] Imo non aliud *l. 15 §. sup. eod.*

Est] Nisi sit utrobique eadem ratio, hinc minor nec alienare, nec alienationi consentire potest. *l. 2. si aduersus donationem.* cui vnum eorum

rum permittitur, alterum quoque conceditur,
l.162.l.165.inf.eod.Goth.

Aliud] si aliud est, igitur cui vnum eorum
non licebit, aliud ei permitti intelligetur. l.2.
C.de manumiss.vindicta.

Consentire] Hinc, aliud est contrahere, aliud
contrahenti consentire.

Maiorem] v.l.3.l.4. supra quod cuiusque. l.19.
supra ad municipalem: facit l.10. supra de pactis. l.
7.in fine Cod.de omni agro deserto. l.148. sup. eod.
& ita intellige l.10. sup. de aqua pluvia, vel per
eos, à quibus res municipii geri solent. l.97.
sup. de condit. & demonstr. l.vni. §.1. sup. de liber.
vniuers. l.1. §.2. sup. de acquir. possess. Sic maioris
partis bonorum litis ratio habetur in excusan-
do tutore. l.21. sup. de excusat. tut. & maioris par-
tis anni, vt res aliqua fundi esse dicatur vel ne-
getur l.18. §.12. sup. de instruct. quod omnes tan-
git, & ab omnibus debet approbari. c. quod o-
mnes 29. de reg. in 6. Goth.

Legatus] Legatarius non est potioris iuris,
quam hæres, aut defunctus, l.120. l.143. sup. eod.
l.176. in fin. inf. eod. Gothof.

Initium huius legis expositum est in l. 21.
sup. Cuius.

Ad §. Refertur.

Sensus est; quod facit maior pars credito-
rum, omnes fecisse videntur. leg. iurigent. 7. §.
ult.

330 *Ad tit. Digest. de divers. Reg. Iur.*

*ult. & l. seq. de pact. l. ult. C. qui bon. ced. poss. l. quod
finemo de excus. tutor. Et quod maior pars curiæ
facit. l. quod maior ad municip. C. iac. in Recit.*

Ad §. Absurdum.

Hic §. expositus est in l. 54. supra.

*Ad Leg. 161. De eo per quem factum est,
quo minus conditio im-
pleatur.*

IN iurē civili receptum est, quoties pereum;
cuius interest, conditionem non impleri,
fiat, quo minus impleatur, perinde haberi, ac si
impleta conditio fuisset: quod ad libertatem;
& legata, & ad hæredum institutiones perdu-
citur, quibus exemplis stipulationes quoque
committuntur, cum per promissorem factum
esset, quo minus stipulator conditioni pa-
reret.

[7n] *Ex tractatu Prætoriar. stipulat.*

*Interest] cap. imputatur 41. c. cum non stat 66.
de regulis in sext. 2. Ecloga 25. cap. 156. v. l. 24. sup.
de condit. & demonstr.*

*Conditionem] Πληρωθῆναι τὴν ἀφ' ἧς impleti
conditionem Ecl. ibidem ὅτι ἐν ἀφ' ἧς πληρωθῆναι
6. Harmenop. 2. Plane ordo est inuersus, sic re-
stituo; Quoties pereum, cuius interest, condi-
tionem impleri, non fiat, quo minus implea-
tur, &c. quod optime conuenit legi 3. 9. 10. in
fine,*

fine, l. 28. sup. de statulib. cap. imputari 41. & cap. cum non stat per eum 66. de reg. in sex. Ut interim dicam in dicto cap. 66. quo minus sumi pro quin, vel quod magis. Gothof.

Libertatem] *Ecl. ibidem* l. 20. §. 3. l. 28. sup. de statulib.

Legata] *Ecl. ibid.* & l. 24. l. 5. §. 5. sup. quando dies legati.

Institutiones] *Ecl. ibid.* & dict. l. 24. l. 3. sup. de condit. instit.

Stipulationes] *Ecl. ibid.* & dicta l. 24.

Cum pareret] *Leg. 85. sup. de verbor. oblig.*

Huius legis explicatio iam præmissa est in leg. 39. sup. Cuiac.

Ad Leg. 162. De receptis propter necessitatem.

QUæ propter necessitatem recepta sunt, non debent in argumentum trahi.

Necessitatem] πὴ δὲ ἀνάγκη 2. eclog. 3. cap. 162. πὴ δὲ κανὼνας νόμος λέχθεντα. 6. Harmenop. 2. contra rationem iuris. l. 14. l. 15. sup. de leg. contra tenorem rationis. l. 16. sup. de legib. ut ea quæ à iure communi exorbitant, cap. quæ à iure 28. de reg. in sex. quæ ob gratiam alicui conceduntur, cap. quod ob gratiam 61. de regul. in sex. sic necessitas probabilem facit manumissionem. l. 27. sup. de manumiss. testam. Clarus etiam id innui

Y putat,

putat, furem excusari à pœna furti commissi, propter extremam necessitatem §. *sentent. §. furtum vers. quandoque*: Necessitas etiam excusat venditionem filii. *l. 2. Cod. de pat. qui filios*. Quod non est licitum in lege, necessitas facit licitum *cap. quod non est extra de regulis*; hinc illud, necessitas non habet legem: Non ignoscitur tamen ei, quæ obtentu paupertatis turpissimam vitam agit. *l. 45. §. 5. sup. de ritu Gothof.*

Argumentum] Consequentias. *l. 14. sup. de oblig. ad regulas iuris. l. 15. §. de legib. eis videtur* *Ecl. ibidem*. Harmenop. *ibid.* id est exemplum; hinc sine exemplo subuenire §. 9. *in fine Instit. de iure naturali*. sanstirer eri consequenz. *Gothof.*

Vide *l. 141. paulo ante explicatam, & l. 110. §. 1. & 2. Cuiac. in Recit.*

Ad Leg. 163. De donatione ; venditione, concessione.

Cuius ius est donandi, eidem & vendendi, & concedendi ius est.

Cuius] *Ex tit. de liber. causa.*

Donandi] *Argumentum* à maiori ad minus, qui potest donare, potest vendere, multo magis concedere, *2. ecl. 3. c. 158. addel. 21. sup. eod. sic, cui testamenti factio est, donare potest mortis*

mortis causa, & non causa l. 7. in fin. sup. de donat. sic, qui potest alienare, potest alienationi consentire l. 165. sup. eod. Goth.

Eidem &] Et e contra prohibitus vendere, donare non potest, imo potest l. 4. C. de fideiusforib. solue. Voluntati defuncti non repugnat, qui donat sorori, quod extra familiam vendere aut pignori dare non potest. Goth.

Concedendi] *καὶ ὁμοῦ αὐτῶς δύνανται*, Ecl. ibidem, id est, etiam credere potest: Concedendi vocabulo quidam intelligunt colonarium contractum. Goth.

Ius est] imo non est. Decurio donare potest, vendere non potest l. ult. C. de pradiis Decurionum. id merito sublatum Nonella 38. Gothofr.

Huius regulæ exempla & ratio explicata sunt in l. 21. sup. Cuiac.

Ad Leg. 164. De Heredibus & iudiciis pœnalibus.

POenalia iudicia semel accepta in heredes transmitti possunt.

Pœnalia] Ex tit. de liberali causa l. utique.

Semel] 2. Eclog. 3. cap. 159. alias non contestata minime transmittuntur l. 11. in fin. supr. eod. l. 26. l. 58. sup. de obligat. §. 1. in fine Instit. de perpetuis l. unica C. ex delicto defuncti. Quin, non o-

omnia contestata in hæredes transeunt, hæredes rei ob delictum (paucis exceptis) non tenentur, nisi lata sententia. *l. 20. sup. de accusat.*

Gothofred.

De hac lege vide explicationem *l. nemo. 87. sup. Cuiac.*

Ad Leg. 165. De eo qui alienat vel alienanti consentit.

Cum quis possit alienare, poterit consentire alienationi; cui autem donare non conceditur, probandum erit, nec si donationis causa consenserit, ratam eius voluntatem habendam.

Alienare] Cui maius licet, eidem minus est permissum *v. l. 21. l. 66. sup. eod. Goth.*

Et hæc lex intelligitur ex explicatione legis *21. sup. Cuiac.*

Ad Leg. 166. De defensore rei aliena.

Qui rem alienam defendit nunquam locuples habetur.

Qui] *Extit. de damno infecto.*

Habetur] Nota argumentandi speciem à contrario sensu, id est, nunquam ita quisquam locuples habendus est, ut immunis à satisfactione sit eius nomine, quem defendit *l. 35. §. 3. l. 51. in fin.*

In fin. l. 52. l. 53. sup. de procurat. nisi defendat necessariam personam l. 3. sup. in ius vocati. l. 2. §. 2. sup. qui satis dare, adde l. 95. sup. eod. l. 134. §. 1. sup. de verb. significat. l. 63 in fin. princ. supr. ad legem Falcid. Goth. Vide sup. in l. 35. Cuia.

Ad Leg. 167. De his, quæ accipientis non fiunt. De iussu Iudicis.

Non videntur data, quæ eo tempore, quodantur accipientis non fiunt. §. 1. Qui iussu iudicis aliquid facit, non videtur dolo malo facere, qui parere necesse habet.

Non] ex tit. de aqu. plu. arc.

Videntur] Proprie, secus improprie, ratione personæ l. 55. sup. de cond. & demonstr. vel contractus l. 4. sup. de usur.

Data] v. l. ult. sup. de condict. causa data leg. 75. in fin. de verborum obligat. §. 14. Instit. de actionibus.

Iudicis] l. 269. inf. eod. adde l. 137. sup. eodem. vel superioris l. 157. sup. eod.

Non] iustus iudicis excusat à dolo & delicto. l. 6. §. 4. sup. de iurisd. l. 7. §. 2. in fin. sup. de minorib. l. 8. sup. de leg. Commissor. l. 4. sup. de aqua pluvia l. 13. §. 2. sup. de iniur. non confert tamen ad lucrum, idque sentit Oldendorp. class. 1. act. 3. in fine. Gothofr.

Dare, est rem perfecte accipientis faceret, &

proprie ita accipitur in stipulatione, Rem dari, *l. ubi autem 75. §. ult. de verbo. obligat. l. 1. C. de contrahend. stipul.* & in formula actionis in personam, quod te dare & facere oportet. *§. sic itaque Instit. de act.* & in vulgari formula testamentorum Dari, aut donari, Data aut donata, & frequentissime ab authoribus nostris *l. 4. Cod. de prepos. sac. arar.*

Ad §. Qui iussu, &c.

Sepulcri violati actione tenetur is, cuius dolo malo sepulcrum violatum est, vt prima edicti verba demonstrant *l. 1. de sepul. violat.* Itaque non tenetur hac actione, qui iussu iudicis sepulcrum demolitus est, puta ex ea causa, vt si ex eo aqua pluuia noceat vicino, & ita huic regulæ coniungenda est *l. 4. de aq. & aq. plu. arc.* ait, quia parere necesse habet. Et eadem ratione parcitur seruo, quod diximus *in l. 157. sup.* proinde sicut in atrocioribus, si paruerit domino seruus, nō excusatur: ita nec excusatur is, qui aliquid atrocius iussu iudicis admisit. *Cuiac. in Recit.*

Ad Leg. 108. De obscuris.

Capienda occasio est, quæ præbet benigni-
cus responsum. *§. 1. Quod factum est cum*
in ob-

in obscuro sit, ex affectione cuiusque capit interpretationem.

Occasio] id est, interpretatio.

Benignius] v. l. 56. *sup. eod.* τὸ φιλάγαθον 2. *Ecl.* 3. cap. 164. ut & cap. 57. *φιλαγῶρον.*

Obscuro] De obscuro adde l. 9. *sup. eod.*

Cuiusque] puta testatoris, l. 12 *sup. eod.*

Principium huius legis enarratum est *supr.* in l. 65.

Ad §. Quod factum, &c.

Varii sunt modi obscuritatis explicandæ, de quibus superius; Eos in summam digeram hoc loco, qui videlicet hoc titulo continentur. Non volo omnes, cum iurisperiti ea de redicendo suppeditent innumeros: explicatur obscuritas eo assumpto, quod verisimilius, est siue quod actum cogitatumque verisimilius videtur, quod plerunque fit, quod est minimum, quod est benignius, quod significatur, quod stat à re favorabili, veluti libertate, dote, vel à persona favorabili, vel rei gerendæ aptius, quod sententiæ proferentis proximius, & ut hic traditur, quod affectioni, charitati, necessi-

rudini responderet. Affectio indicium voluntatis. *Cuius*

iac. in Recit.

R 4

Ad

Ad Leg. 169. De eo quod pendet.

ISdamnum dat, qui iubet dare: eius vero nulla culpa est, cui parere necesse est. §. Quod pendet, non est pro reo, quasi sit.

Iubet] v. l. 157. §. 1. §. 2. sup. eod. l. 1. sup. quod inf. su l. 37. sup. ad l. Aquil. cap. qui facit per alium 22. de reg. in 6. v. l. 5. C. de accusationib.

Nulla culpa est] imo est v. leg. 1. §. 13. sup. quod vi.

Parere] l. 167. in fin. sup. eod. v. l. 11. §. 7. sup. quod vi.

Pendet] l. 35. sup. de iudiciis l. 12. in fin. l. 25. §. 1. sup. de usufruct. l. 9. sup. de reb. credi. l. 1. §. 1. sup. de Senatusconsult. Macedon. l. 43. sup. de adilit. l. 20. sup. de don. int. virum l. 9. §. 2. sup. de liberis. l. 59. §. 6. sup. de heredib. instit. l. 36. §. 4. sup. de legatis 2. l. 52. l. 53. sup. ad l. Falcid. l. 2. §. 3. sup. unde legit. l. 43. §. 2. sup. de acquir. rerum l. 28. sup. eod. 2. ecl. 3. cap. 168. Goth.

Principium huius legis explicatum exemplis & ratione in leg. 157.

Ad §. Quod pendet.

Hoc pertinet ad noxalem actionem. Statu-
libertas, hoc est, libertas, quæ pendet ex con-
ditione & die, pro eo non est, quasi sit: quia
statu liber detentus est noxæ l. 19. de noxal. act.
Quia. in Recit.

Ad

Ad Leg. 170. De facto à Iudice.

FACTUM à Iudice, quod ad officium eius non pertinet, ratum non est.

Factum] Res iudicata. l. 16. in fin. sup. de verb. oblig. §. 5. Instit. quib. modis ius patriæ, factum prætoris iuri derogare non debet l. unica C. qui pro sua iurisd. Gothof.

Quod] c. ea quæ fiunt à Iudice 26. de regul. in sext. 2. Eclog. 3. c. 166.

Officiam] & iurisdictionem v. leg. ult. sup. de iurisdic.

Non est] tunc etiam habetur pro priuato.

Quod ad officium eius non pertinet, Græci interpretantur iurisdictionem; officium tamen latius patet: Nam & ea complectitur, quæ non sunt imperii, neque iurisdictionis. l. 1. de iurisdic. omn. iud. Sed forte iurisdictionem accipiunt pro notione, quod probo: Factum à iudice quod ad notionem eius non pertinet, ratum non est, ut si Iudex communi diuidendo fundum hæreditarium non hæreditario seruire disponat. leg. ut fund. 18. com. diuidund. l. 10. usufruct. quemadmod. caueat. vel si Iudex familiæ erciscundæ fundum duobus hæredibus prælegatum diuidat. l. item Labeo 22. §. 1.

famil. erciscund. Cuiac. in

Recitat.

T

S

Ad

Nemo ideo obligatur, quia recepturus est ab alio, quod præstiterit.

Obligatur] Puta ad opus, sua impensa Titio restituendum.

Quia] id est, Quamvis, ut sit sensus, non si socius impensas socii nomine factas ab eodem potest repetere, tenetur eas actori præstare, est enim iniquum, innocentem nocentis facto obligari *l. 11. §. 2. sup. de aq. plu. Gothof.*

Recepturus est] iudicio communi diuidundo scilicet.

Ab alio] Puta à Mænio, socio, qui opus Titio damnosum fecit.

Sumatur exemplum ex *l. sup. 11. §. apud 2. de aq. & aq. plu. arc.* Fundus communis est duorum, si in eo vnus opus facit, ex quo aqua pluvia vicino nocet, alter non facit; hic qui non facit, non tenetur aquæ pluuiæ arcendæ, ut opus restituat, quod actione communi diuidundo recepturus sit à socio, quia nemo ideo obligatur; & is, qui obligatus non est, non ideo obligatur, quod actionem habiturus sit de eo, quod præstiterit; alioquin obligaretur quilibet hac ratione ad soluendum pro alio,

quia recepturus est actione negotii gesti. *Cuiac. in*

Recit.

Ad

Ad Leg. 172. De ambiguis.

IN contrahenda venditione ambiguum pactum contra venditorem interpretandum est. Ambigua autem intentio, ita accipienda est, ut res salva auctori sit.

Contra] Pactio obscura vel ambigua venditori nocet. l. 39. sup. de pact. l. 33. in fin. § de contrahend. emptione, & stipulatori. l. 38. §. 15. sup. de verb. obligat. quia potuit re integra apertius dicere l. 21. sup. de contrah. empt. imo venditori est utilis l. 34. sup. de contrahenda empt. solue ut ibidem. Gothof.

Interpretandum est] Aliud in oratione aperta, & magis verisimili. l. 34. sup. eod. beneficiis principum. l. 43. sup. de vulgar. iudiciis §. 1. inf. eod. & confessione Decius hic. Gothof.

Intentio] ἐν ἀμφιγύῳ 2. ecl. 3. cap. 167. Intentio iudicialis ambigua secundum præsentem intelligitur l. 66. sup. de iudiciis. l. 29. in fin. sup. de except. rei ind. c. l. 83. §. 1. sup. de verborum obligat. Gothof.

Utrius] ne alioquin actus ipse pereat l. 12. sup. de reb. dubiis.

Sit] si id interpretatio ferre potest, quid enim si impugnet testatoris voluntatem? l. 7. sup. de vulg. quid si necessariis destituatur. l. 2. §. 7. sup. de doli excep. Vide quæ huc spectant sup. in l. 69.

Cuiac.

Ad

Ad Leg. 173. Condemnati in id, quod facere possunt: De restitutione: De mora: de eo qui petit, quod redditurus est.

IN condemnatione personarum, quæ in id, quod facere possunt, damnantur, non totum, quod habent, extorquendum est, sed & ipsarum ratio habenda est, ne egeant. §. 1. Cum verbum, Restituas, in lege inuenitur, etsi non specialiter de fructibus additum est, tamen etiam fructus sunt restituendi. §. 2. Vnicuique sua mora nocet, quod & in duobus reis obseruatur. §. 3. Dolo facit qui petit, quod redditurus est.

Quæ] l. 20. sup. eod. l. 12. sup. soluto. l. 6. sup. de re ind. 2. ecloga 3. cap. 169.

Egeant] l. 30. sup. de re indic.

Restituas] v. l. 38. §. 4. sup. de usur. l. 75. sup. de verborum significat. 2. ecl. 3. cap. 169.

Sua] vide l. 134. in fin. sup. eod. c. mora sua cuiuslibet est nociua 25. de regul. in 6. l. 5. sup. de reb. cred. l. 12. in fin. sup. deposit. l. 3. in fin. sup. de actionibus emt. l. 32. §. 3. sup. de usur. l. 14. sup. de iure dot. l. 39. §. 1. vers. ipsum l. 47. in fin. sup. de leg. 1. l. 78. in princ. & §. 2. l. 48. sup. de legat. 2. l. 18. sup. ad Trebellian. l. 12. sup. de aqua plu. Goth.

Nocet] nocet tamen mora rei fideiussori. l. 88. sup. de verb. oblig.

Reis]

Reis] l. 32. §. 4. sup. de usur.

Obseruatur] vid. tamen l. penult. sup. de duob. reis.

Qui] c. dolo facit § 9. de reg. in sext. l. 8. sup. de doli except.

Redditurus est] eidem à quo petit, non alii. l. 44. in fin. sup. soluto. sed nec ex interdicto recuperandæ. v. l. 14. C. de agric. & cens. Goth.

Principium huius legis explicauimus sup. in l. 28.

Ad §. 1. Cum verbum, &c.

Verbum, RESTITVAS, in legibus & edictis plenam significationem habet, vt etiam fructus restituantur, l. videamus 38. §. in Fabiana 4. de usur. quæ est ex eodem lib. Cuiac.

Ad §. 2. Vnicuiq, &c.

Vnicuique, hoc est, non reo principali l. mora 32. §. ult. de usur. non aduersario l. emtor 12. de aq. & aq. pluvia arc. non correo, quod additur in hac regula dict. l. mora §. penult. at mora rei fideiussori nocet, quia scilicet fideiussiones accessiones sunt, quod in eod. lib. Paulus annotauerat, vt apparet ex l. 88. de verb. oblig. Eadem regula de dolo traditur: vnicuique dolum suum nocere non alteri, l. si ex duob. de tut. & rationib. distrah. l. 9. qua in fraud. cred. l. si procurat. de doli except. sed quod regula ait de correis, ei ob-

ei ob stare videtur *l. ult. de duob. reis stipul. ve-*
rum ea de interruptione loquitur, non de mo-
 ra. Interruptio generale quiddam est, mora
 fit in persona. Item ob stare videtur *l. penult.*
eod. tit. sed illa de facto loquitur (vt si vnus rem;
 puta hominem promissum, occiderit) non de
 mora. Is qui moram non fecit, liberatur, re
 naturaliter peremta, etiam si correus moram
 fecerit; nam mora fit in persona, is qui non oc-
 cidit, si correus occiderit, non liberatur. Hoc
 factum, hæc culpa communis est, & in rem.
 Vulgo male eam appellant moram in facien-
 do, vt docui in *l. 23. de verb. oblig.*

Ad §. 3. Dolo facit, &c.

Reperitus est hic §. *ex l. 8. de doli except.* quod
 redditurus est scilicet ei, à quo petit, non si alii
l. si socer §. penult. solut. matrim. is ob stare vide-
 tur *l. 1. §. 1. quorum legat.* verum, vt eleganter
 Iohannes ait, aliud est petere possessionem,
 aliud reddere, siue dare debere, sicut & effectu
 differunt. Nam aliud est proprietatem, aliud
 possessionem esse consecutum. *Cuius in Recit.*

Ad Leg. 174. Posse de repudiatione.

Qui potest facere, vt possit conditioni pa-
 rere, iam posse videtur. §. Quod quis, si
 velit, habere non potest, id repudiare non
 potest.

Qui

Qui] Coniunge *l. 3. de bon. possess.*

Potest] Potentia faciendi, factum representat *l. 39 sup. de contrah. empt. leg. 1. §. 8. sup. si quis omissa causa. leg. 40. sup. de condit. & demonstrat.*

Non potest] Quod non potest haberi, repudiari non potest. *l. 18. sup. de acquir. hereditate.*

Non] Repudiatio est quædam priuatio quæ subiectum aliquod præsupponit. *l. 8. §. 2. sup. de optione l. 59. §. 6. in fin. sup. de heredi. instit. v. l. 3. sup. eod.* Institutus sub conditione casuali non potest repudiare, antequam conditio extiterit. Idem est in substituto sub conditione potestatiua. *l. 13. §. 1. de acquir. heredit.* Nam conditioni parendo non ideo videtur statim pro hærede gerere. *l. 5. de condit. & demonstr.* Ergo potest repudiare. Contra conditioni non parendo, non statim videtur repudiare hereditatem, *l. 1. de curat. bon. dand.* Ergo adire potest, conditione postea impleta: sed à Præatore præstituetur tempus, intra quod conditioni pareat. Hanc repudiare videtur, dummodo tamen id dicat, cum potest conditioni parere *l. 1. §. qui sub condit. si quis omissa caus. testam.* Idemque est, si tum id dicat, cum potest facere, ut conditioni pareat, ut cum potest expedire negotia, quibus distringitur, ac tum instituere iter Alexandriam, cum forte hæc conditio adscripta fuisset, ut Alexandriam vel, &c. *Cuiac.*

Ad

352 *Ad tit. Digest. de diuers. Reg. Iur.*

Ad §. Quod quis, &c.

Hic §. iam explicatus est sup. in l. 3. Cui.

*Ad Leg. 175. Serui. Qui in alterius
ius succedit.*

IN his quæ officium per liberas fieri personas
leges desiderant, seruus interuenire non po-
test. §. 1. Non debeo melioris conditionis esse,
quam auctor meus, à quo ius in me transit.

In his] in omnibus officiis.

Seruus] v. l. 22. sup. eod.

Auctor] v. l. 120. l. 160. in f. sup. eod.

Quæ dicta sunt de foeminis *in l. 2. sup.* dicun-
tur etiam de seruis, nam ciuilia munera soli ma-
res & liberi exercent. Ex hac ratione serui rei-
publicæ causa abesse non possunt *l. vlt. in f.* alia
sunt officia seruilia, vel actuum gestus *l. 1. §. 1. C.*
ne quis liber. erat olim seruite tabellarii offi-
cium *l. 3. de tab. exhib.* alia sunt officia liberorum
hominum. In principio legis malo legere, in
his officiis, quæ. *Cui.*

Ad §. Non debeo.

*Hic §. expositus est in leg. Nemo plus iuris 54.
sup. Cui. in Recit.*

Ad

Ad Leg. 176. Ne singulis concedatur, quod per magistratum publice fieri potest. De libertate & necessitudine.

Non est singulis concedendum, quod per magistratum publice possit fieri, ne occasio sit maioris tumultus faciendi. §. Infinita aestimatio est libertatis, & necessitudinis.

Non] Ex tit. de iniur. v. l. 13. & 14. eod. tit.

Concedendum] Nemini permittendum est, ut sibi ius dicat. 2. ecl. 3. c. 171. l. 7. Cunde vi. vide tamen l. 54. C. de decurionibus. Goth.

Libertatis] v. l. 106. sup. eod.

Necessitudinis] id est, Coniunctionis sanguinis.

Quæ iure potestatis fiunt & necessitudinis, ad iniuriarum actionem non pertinent. l. 13. §. *qua iure. de iniur.* quod potest quis per magistratum, non potest per se. *Cuiac.*

Ad §. Infinita, &c.

Dixi de huius §. sensu sup. in l. libertas 106.

Ad Leg. 177. Qui in ius alterius succedit. De ignorantia.

Qui in ius dominiumve alterius succedit, iure eius uti debet. §. Nemo videtur dolo

Z

exse-

354 *Ad tit. Digest. de diuers. Reg. Iur.*

exsequi, qui ignorat causam, cur non debeat petere.

Qui] *extit. de hered. vend.*

Dominium ve] *v. l. 69. sup. eod. l. 37. sup. de acquir. hered. 2. Eclog. 3. cap. 174.*

Ignorat] *v. l. 19. sup. eod.*

Principium huius legis explicatum in l. nemo
54. hoc tit..

Ad §. Nemo videtur, &c.

Exsequi est petere; executio est petitio. *l. in execut. §. de verb. obligat.* Qui petit, non repellitur exceptione doli, si ignorat causam, cur non debeat petere. *l. 2. §. sed & generaliter. de doli except. Cuius in Recit.*

Ad Leg. 178. De principali & accessorio.

Cum principalis causa non consistit, plerumque ne ea quidem, quæ sequuntur, locum habent.

Principalis] *l. 129. in fin. sup. eod. l. 2. sup. de penul. 2. eclog. 3. c. 174.*

Plerumque] si non eadem est ratio: sed diuersa, Decius hic.

Hanc sententiam etiam Paulus lib. 21. ad edictum expresserat. unde est *l. 129. sup. ubi explicata est.*

Ad

*Ad Leg. 179. De obscura voluntate
manumittentis.*

IN obscura voluntate manumittentis, fauendum est libertati.

In.] Coniunge l. si pecul. de statulib.

Libertati.] v. l. 20. sup. eod. 2. ecl. 3. c. 175.

Eandem sententiam aliis verbis expressit Pompon. in l. quoties 20. sup. vbi exemplum tale ponitur: Seruus liber esse iussus, simulque ei legatum traditum est, si filius ad 14. annum peruenit; Filius non peruenit ad 14. annum; Legatum perimitur, libertas competit. Nec propterea competit ex testamento; nam sic etiam competeret legatum, sed competit iure singulari; quia interpretamur pro libertate, licet legatum non competat. Quid si seruus iussus est liber esse, & hoc amplius fundum sibi habere, si hæredi decem dederit mortuo hærede non acceptis decem, an fiet liber? Ac si paratam pecuniam morte hæredis non habuerit, dicemus legatum perimi, libertatem conseruari, non ex testamento, sed ex constituto iure. *l. si seruus 19. cum l. seq. §. is cui de statuliberis.* Similiter si seruus sit legatus testamento primum, deinde eodem testamento liber esse iussus sit, & legatum ei relictum, legatum adimeretur, libertas præstabitur. Et contra primum liber esse iussus est, deinde legatus alteri, an vindicetur libertas?

minime, nisi euidenter constet esse ademptam: Item Stichus liber esse iubetur; duo sunt Stichī, neuter liber erit *l. ex plurib. 31. de manumiss. test.* quia constitutiones nihil inducunt sine colore aliquo; Hic nullo colore defendi libertas potest, qui enim nomen expressit, de certo Stichō sensit, itaque noluit, duos libertos fieri: ius non deest, sed probatio; Propter incertam igitur voluntatem, neutri debetur: Eo modo licet causa tutoris sit fauorabilis, tamen si testator Titium dederit tutorem, & duo sint Titii, neuter erit; *l. duo sunt Titij 30. de test. tut.* non deficit fauor, sed color fauoris inducendi. Atque rursus quæritur, si testator legauit Stichum & duos Stichos habuerit, quis debeatur? Et minorem deberi dicimus, *l. si seruus §. ult. de legat. 1.* Sic etiam, testator legat Titio, duo sunt Titii eiusdem nominis, valet legatum, & præstabitur ei, cui hæres voluerit. *l. 3. §. si duobus de alim leg.* ratio diuersitatis est, quia libertas relinquitur directo, & competit ipso iure; non videtur venire ab hærede, & Orcinus ille liberus dicitur. Item de tutoris datione constitutum est, eam non tenere, nisi directis fiat verbis. *l. 1. de confirm. tut.* quæ ait inutilem esse dationem tutoris, si detur qui non potest dari; item inutilem, si non detur, quando oportet, male equidem, si detur rebus, non personis. Sed si illa tota lex legatur, patet inutiliter dari,
hoc

hoc modo, rogo te, sis tutor. Nam precaria verba sunt: cum directis verbis sit utendum, legati hæc causa est, ut præstetur ab hærede: itaque incertum explicare potest ipse hæres præstando legatum, eliger, quem volet, vel dabit, cui volet, sed tutore dato, vel libertate, non est qui possit explicare. *Cuia. in Recit.*

Ad Leg. 180. De eo qui iussu alterius soluit.

Quod iussu alterius soluitur, pro eo est, quasi ipsi solutum esset.

Quod] coniunge legem, si donaturus de condict. caus. data.

Iussu] v. l. 56. sup. de solut. ecl. ibid. c. 176.

Quod iussu meo soluis alteri, mihi soluisse videris; ergo liberaris leg. cum iussu 64. de solut. certum est, etiam me teneri condictione indebiti, si per errorem indebitum solueris: Est & alius effectus huius regulæ, in l. mortuo hærede 15. §. ult. de statu liber. Iunge l. si donaturus 9. de condict. caus. dat. *Cuia. in Recit.*

Ad Leg. 181. Si nemo adierit ex testamento.

Si nemo subiit hæreditatem, omnis vis testamenti soluitur.

Nemo] l. 12. §. 5. sup. de bon. libert. l. 1. §. 1. sup. quis ordo in bonorum possess.

358 *Ad tit. Digest. de diuers. Reg. Iur.*

Omnis vis] omne ius.

Solutur] & res ad intestati causam redit. d.
§. 1. l. 89. sup. eod. l. 9. sup. de test. tut. l. 10. §. 4. in fi-
ne l. 38. in fin. sup. de vulg. nisi hæredes pro adita
habeant, & nisi testator pro adita esse velit,
quod sæpissime euenit propter codicillos, vel
similes clausulas. Goth.

Subire est adire, vt docui in obseruat. Cum
semel adita est hæreditas, omnis defuncti vo-
luntas constituitur. l. si patroni 55. §. qui fideicom-
missum ad Senatuscons. Trebell. contra si nemo
adierit, constituitur irrita l. 9. de test. tutel. Leam
quam C. de fideicommiss. Cuiac. in Recit.

*Ad Leg. 182. De eo quod nullius
esse potest.*

QUod nullius esse potest, id, vt alicuius fic-
ret, nulla obligatio valet efficere.

Nullius] l. 82. §. 5. sup. de verborum obligat. 2.
ecl. 3. c. 178.

Liber homo nullius esse potest, & ideo in
obligationem deduci non potest, quia ea so-
la in obligatione consistere possunt, quæ pecu-
nia lvi darique possunt. l. 1. §. penult.

de statulib. Cuiac. in

Recit.

Ad

*Ad Leg. 183. Solemnia non facile
mutanda.*

ET si nihil facile mutandum est in solemnibus; tamen ubi æquitas euidens poscit, subueniendum est.

Vbi] *l. 85. in fin. l. 90. de in integ. l. 2. sup. de const. princip. de æquitate alibi dixi. Goth.*

Repetita est ex *leg. penultim. de in integ. restit.* aliud addatur exemplum ex *l. si seruus communis 8. de noxa. act. Cuiac.*

Ad Leg. 184. De vano timore.

VAni timoris iusta excusatio non est.

Vani] *v. l. 4. sup. si cui plus, quam per legem; & l. 13. sup. de re indica. qui ὁ ἄλογος ἐμαρτυροῦ*
2. Ecl. 3. c. 180.

Bulgarus & Iohannes legunt: non iusta excusatio est; sed legendum, nulla æstimatio, ex *l. si quis ab alio 13. de re indicata*, & illius legis inscriptio verior fortasse est, de specie vide Cuiac. in *l. 98. de verb. obligat.*

Ad Leg. 185. De impossibilibus.

Impossibile nulla obligatio est.

Impossibile] *v. l. 135. l. 182. sup. eod. l. 35. l. 69. sup. de verbor. obligat. ecl. 9. d. loco c. 181. c. nemo potest ad impossibile obligari 6. de reg. in 6.*

Z 4 Nul-

360 *Ad tit. Digest. de diuers. Reg. Iur.*

Nulla obligatio, ciuilis aut naturalis (cil. l. 31. sup. Quae de causa ex falsa confessione non tenetur, nisi naturae conueniat. l. confessionib. 13. §. 1. & l. seq. §. ult. de interrog. Cuiac. in Recit.

Ad Leg. 186. Quando peti potest.

Nihil peti potest ante id tempus, quo per naturam solui possit; & cum soluendi tempus obligationi additur, nisi eo tempore praeterito, peti non potest.

Ante] v. l. 73. sup. de verborum obligationib. ecl. d. loco c. 182.

Nisi] v. l. 46. sup. de verb. obligat. ecl. ibid. adde l. 17. sup. eodem.

Ex stipulatione, cui tacite inest tractus temporis, agi non potest, antequam id tempus praeterierit l. quoties 24. de oper. libert. l. interdum pura 73. de verb. obligat. similiter ex stipulatione, cui tempus palam additum est, agi non potest, nisi tempore praeterito. §. omnis Instit. de verb. obligat. Cuiac. in Recit.

Ad Leg. 187. Qui uxorem praegnantem reliquit.

Si quis uxorem praegnantem reliquit, non videtur sine liberis decessisse.

Praegnantem] l. 18. sup. quando dies legati. ecl. ibid. c. 183.

Sine

Sine liberis] de hac conditione adde l. 77. §. 13. l. 89. §. 5. *sup. de leg. 2. l. 17. §. 4. sup. ad Trebell. l. 148. sup. de verb. signif.*

Orbitatis olim erant pœnæ quædam; orbi sunt, qui liberos non habent, sed qui vxorem prægnantem reliquit, non videtur orbus decessisse; consequenter & patronum habet is, cuius patronus mortuus est, relicta vxore prægnante, orba etiam non videtur, quæ moritur pleno vtero, nam etsi mortuæ filius extrahitur, videtur tempore mortis filium habuisse. *Cuias. in Recit.*

Ad Leg. 188. Si testator pugnancia iusserit. De impossibilibus.

VBi pugnancia inter se in testamento iubentur, neutrum ratum est.

§. 1.

Quæ rerum natura prohibentur, nulla lege confirmata sunt.

Pugnancia] 2. *Ecl. 3. cap. 184. l. 16. sup. de condit. instit. l. 13. §. 3. l. 27. sup. de reb. dub. v. l. 14. C. de fide instrum.*

Prohibentur] *v. l. 185. sup. eod. adde l. 12. §. 2. sup. de captiuis. eclog. d. loco.*

Vt, si iusserim agrum in familia retineri, ac deinde iusserim Titio eundem vendi certo pretio, neutrum valet; Atque dici solet, nouis-

Z §

simam

simam scripturam spectari. Hoc cum sola legari causamutatur; Cum enim adimitur, quod antea testatorem voluisse constat, neutrum ratum est. Qua de causa etsi iubeat seruum manumitti, ac deinde eundem seruum iubeat Titio præstari, si obscurum sit, an ante, vel post libertatem eam legauerit, neutrum valere videtur, hoc tamen fauore libertatis præualere dicimus.

Ad §. Quærerum, &c.

Si minor adoptauerit maiorem, hæc adoptio nulla est, nec vlla lege confirmatur, alias adoptio non iure facta, à principe confirmari potest *l. adoptio. 38. de adopt. Cuiac. in Recit.*

Ad Leg. 189. De pupillo & authoritate tutoris.

PVpillus nec velle, nec nolle in ea ætate nisi appositæ tutoris auctoritate creditur. Nam quod animi iudicio fit, in eo tutoris auctoritas necessaria est.

Pupillus] *l. 43. sup. de oblig. ecl. ibidem. cap. 185.*

Velle] *v. l. 2. §. 19. sup. vi. bonarum rapt.*

De hac lege dixi in *l. 3. sup. inscriptio suspecta est, quia non seruatur series librorum. Cuiac.*

Ad

Ad Leg. 190. De euictione.

QUod euincitur, in bonis non est.
Euincitur] l. 52. sup. de acquir. rerum dominio l. 25. sup. de verborum signif.

In bonis] v. l. 49. sup. de verb. signif.

Non est] Imo est, v. l. 15. §. 6. sup. qui satisfacere.

Et ideo non liberatur, qui rem, quæ euincitur, soluit. l. si homo. 69. de sol. quæ euincitur; etsi nondum euicta sit, vel etiam quæ euinci possit. l. 139. §. ult. nec etiam in bonis esse videtur, nisi quod retinere possumus. l. rem in bonis 52. de acquir. rerum domin. l. non videtur 22. de acquir. possess. Cuiac. in Recit.

Ad Leg. 191. De beneficio principis.

NERATIUS consultus, an quod beneficium sedare quasi viuenti Cæsar rescripserat, iam defuncto dedisse existimaretur? respondit, non videri sibi principem, quod ei, quem viuere existimabat, concessisset, defuncto concessisse, quem tamen modum sui beneficii esse veller, ipsius existimationem esse.

Iam] Priuilegium alicui datum tanquam viuenti, ei mortuo non competit, id est, ad hæredes non extenditur eccl. ibid. cap. 187. facit lex 2. sup. quæ sententia sine appellatione.

Ipsius] interpretatio priuilegii, vel beneficii spectat

364 *Ad tit. Digest. de diuers. Reg. Iur.*

spectat ad principem, qui concessit. *l. 43. sup. de vulgari. ecl. ibid.*

Beneficium, quod princeps viuenti concessit (vt si quid largiatur viuenti) iam defuncto non concessisse videtur, *argumento l. de qua re 74. de indic.* sed suum ipse beneficium interpretabitur ex animi sententia. *lex facto queritur 43. de vulg. substit. Cuiac. in Recit.*

Ad Leg. 192. De heredibus & obligatione indiuidua. De re dubia.

EA, quæ in partes diuidi non possunt, solida à singulis hæredibus debentur. §. In re dubia benigniorem interpretationem sequi, non minus iustius est, quam tutius.

Non possunt] vt via, vt actus : aquæ ductus. *l. 17. sup. de seruitutibus l. II. §. 2. 4. sup. de legat. 3. l. ult. sup. de seruut. legat.*

Solida] *l. 2. §. 2. sup. de verb. obligat.*

Benigniorem] *v. l. 155. in fin. sup. eod. l. § 4. sup. de acquirend. hereditate.*

Ea, quæ diuidi possunt, debentur ab hæredibus, portionibus hæreditariis ex 12. Tabulis; quæ diuidi non possunt, vt iura prædiorum, solida debentur à singulis. *l. heredes 25. §. 9. fam. mil. herciscund. l. 2. §. his de verb. obligat.* Sumatur aliud exemplum ex *l. si duo 22. deposit.*

Ad

Ad §. In re dubia, &c.

Vide sup. l. 58. Cuiac.

*Ad Leg. 193. De aditione cum tempore
mortis continuanda.*

OMnia fere iura hæredum perinde habentur, ac si continuo sub tempus mortis hæredes extitissent.

Continuo] v. l. 3. sup. de hered. petit. l. 5. §. 1. sup. quod cum eo. l. 7. in fin. sup. de acquir. hered. l. 65. l. 70. sup. de verb. significatione l. ult. C. de hered. instituend. Goth.

Quod hic dicitur, idem ex Paulo relatum est supra in l. 138. ubi vide Cuiac.

Ad Leg. 194. De heredibus hæredum.

Qui per successionem, quamvis longissimam, defuncto hæredes constiterunt, non minus hæredes intelliguntur, quam qui principaliter hæredes existunt.

Successionem] cessionem.

Longissimam] nisi hæredis vocabulo adiecta sit restrictio, puta, lego hæredibus infra scriptis, nisi agatur de odio, nisi quædam specialis affectio defuncti aliud requirat. v. Decium hic Gothofr.

Constiterunt] alii exstiterunt.

Hæres

Hæres hæredis est hæres testatoris *l. ult. C. de hæred. instit.* Hæres scriptus directe, principaliter suo nomine *l. ult. de legat. 3.* Non hæres hæredis per successionem, nam hic alieno nomine, non suo, non ex iudicio defuncti venit. *l. qui liberis 8. §. ult. de vulg. & pupill. substit. nisi ab eo fideicommissum relinquatur, l. 5. §. 1. de legat. 3.* sicut legitimus hæres remotior ex iudicio defuncti non venit, nisi ab eo fideicommissum relinquatur *l. 1. §. 1. de legat. 3.* & incertus est *l. sciendum 70. de verborum signific.* quæ differentiam facit in quibusdam speciebus, ubi hæredis appellatione non comprehendantur. *Cuiac. in Recit.*

Ad Leg. 195. De expressis & tacitis.

EXpressa nocent; non expressa non nocent. *Nocent*] Interdum. *l. 77 sup. eod. l. 77. inf. sup. de condit. & demonstr.* Interdum verò magis profunt, quam tacita. de quib: vide *Decum hic. Goth.*

Vim huius reg. exposui in *l. actus legitimi 77. sup. Cuiac.*

Ad Leg. 196. De priuilegiis.

Priuilegia quædam causæ sunt, quædam personæ: & ideo quædam ad hæredem trans-

transmittuntur, quæ causæ sunt, quæ personæ sunt, ad hæredem non transeunt.

Privilegia] *Ex tit. de iure immunitat.*

Causæ] *περὶ γένεσιν διδιδρα περὶ νόμιμα 2. Ecl. 3. cap. 192.*

Personæ] *v. l. 68. sup. eod.*

Ad Leg. 197. De coniunctionibus, licito & honesto.

Semper in coniunctionibus non solum quid liceat, considerandum est, sed quid & honestum sit.

Semper] *Coniunge l. 42. de rit. nupt.*

Coniunctionibus] *ἐν τοῖς γάμοις 2. ecl. 3. cap. 193. in conuentionibus. Haloand. contractibus, Dynus.*

Honestum] *l. 144. sup. eod. ἀνεπὶς Eclog. ib. naturale ius & pudor. v. l. 14. sup. de iur. facit lex 10. §. 2. sup. de instit.*

Eandem sententiam retulit sup. leg. 144. in princip. ex Paulo, vbi vide *Cuiac.*

Ad Leg. 198. De dolo tutoris.

Nequè in interdicto, neque in cæteris causis pupillo nocere oportet dolum tutoris, siue soluenda est, siue non est.

Interdicto] *l. 1. §. 6. sup. quod vi.*

Dolum] *l. 4. sup. quando ex facto tutoris. c. de delictum persona. 7. 6. de reg. in G.*

Siue

Siue] 2. *Ecl.* 3. cap. 194.

Ex dolo tutoris pupillus non tenetur interdicto, quod vi aut clam *l. 11. §. si tutoris, quod vi aut clam.* auctor huius regulæ illo loco nominatur Cassius, & sane inscriptio eruta est ex libris Cassii. Non tenetur etiam interdicto, de tabulis exhibendis. Huic regulæ locus est, siue solummodo tutor sit, siue non, videlicet, si pupillus ex dolo tutoris locupletior factus non sit. Nam si locupletior factus sit, tenetur *l. sed & ex dolo 15. de dol. leg. apud 4. §. illa etiam 23. de doli except.* Et tenetur indistincte, siue soluendo tutor sit, siue non, cum scilicet dolus ex contractu descendit: Extra contractum non tenetur, nisi tutor soluendo sit. Cætera in *l. Heredib. de dolo. vide apud. Cuiac.*

Ad Leg. 199. De eo, qui imperio Magistratus non paruit.

NON potest dolo carere, qui imperio magistratus non paruit.

Non paruit] *l. unica sup. si quis ins dicenti l. 13. §. 2. sup. de iniuriis.*

Neque enim hoc quisquam ignorat, magistratui esse parendum, cum sit innatum vnicuique, sicut & illud, parentibus & patriæ esse parendum. Igitur non potest non contumax videri, qui imperio Magistratus non paret. Do-
lo ca-

lo caret ignarus malitiæ, cuius malitiæ ignorantiam nemo prætere potest, nisi demens sit, vel admodum impubes. Contumacia dolus est, qui in non faciendo consistit. *Cuiac. in Recitat.*

Ad Leg. 200. De minori iniquitate eligenda.

Quoties nihil sine captione inuestigari potest, dicendum est, quod minimum habet iniquitatis.

Sine captione] *χωρίς ελάβεης* Ecl. ibid. c. 195. 6. *Harmenop. 2.*

Inuestigari] fieri non potest *οὐκ ἐνδεχεται ἡντιά* ecl. c. 195. 6. *Harmenop. 2.*

Minimum] *ἡττοῦ ἀδικῶν 2. ecl. 3. cap. 195.* hinc illæ regulæ; Ex duobus malis minus eligendum: odia restringi c. odia 15. de regul. in 6.

Sumatur exemplum ex l. 4. de diuers. & temp. præscript. Seruus hæreditarius satis accepit in diem certum; postea adita est hæreditas, quaeritur; an tempus satisfactionis cedat & computetur ex die accepti fideiussoris, ex quo agi cum eo potuit; an ex adita hæreditate? Item quaeritur: si seruus eius qui est apud hostes fideiussores acceperit, vtrum ex die accepti fideiussoris, an ex quo postliminio reuertitur, tempus satisfactionis cedat? Si dixeris: ex die interpositæ

Aa

stipu-

stipulationis, caprio erit actoris. Nam tempus cedit antequam agere possit. Contra si dixeris; ex die, quo dominus agere possit, caprio erit rei, hoc est fideiussoris. Nam in longius tempus extenditur obligatio. Quid fiet? Eligamus, quod minimum in se habet iniquitatis; Iniquius autem est grauari reum, quam actorem, iniquius ex conditione actoris extendi obligationem rei. Itaque melius est ita constitui, Tempus cadere statim ex die interpositæ stipulationis. Et hoc Iauolenus docte censuit. *in d. l. 4.* quæ cum hac regula optime conuenit. Iauolenus ex Cassianis fuit, & Cassius idem censuit, ut refertur *in l. si seruus 25. de stipul. senorum.* Cassius, inquam, existimat, tempus ex eo computandum, ex quo agi cum eis potuerit, cum iis scilicet fideiussoribus: licet nondum fuerit, qui agere possit, quod sequitur *in d. l. si seruus,* id est, ex quo adeatur hæreditas, aut postliminio dominus reuertatur. Huic regulæ similia quicquam habuimus *in l. 85. §. ult. sup. Cuiac.*

Ad Leg. 201. De his quæ ex testamento profisciscuntur.

OMnia, quæ ex testamento profisciscuntur, ita statum euentus capiunt, si initium quoque sine vitio ceperint.

Euentus] id est, effectus *ἀποτέλεσμα 2. ecl. 3. cap. 197.*

Ini-

Initium] l. 29. l. 178. sup. eod. l. 210. inf. eod. vide
l. 1. sup. de reg. Cætoniana.

Vide l. 29. & l. 178. sup. eod. & l. 210. inf. hoc
tit. Cuiac.

*Ad Leg. 202. Definitiones esse pe-
riculosas.*

OMnis definitio in iure ciuili est periculosa,
parum enim est, vt non subuerti possit.

Definitio] l. 1. sup. eod. adde l. 32. sup. eod. νομίδες
καὶ, ecl. ibid. c. 198. 6. Harmenop. 2.

Parum] id est, vix est, sic Græci οὐχ ὅτις ἀνὰ τὴν
ποταμὴν Ecl. ibid. Harmenop.

Etiā de hac lege in l. 1. sup. Cuiac.

Ad Leg. 203. De damno & culpa.

Quod quis ex sua culpa damnum sentit,
non intelligitur damnum sentire.

Damnum] c. damnum 86. de reg. in 6. Ζυμὴ
αὐτοῦ Ecl. ibid. c. 199. l. 46. §. 5. sup. de procurat. l. 9.
inf. l. 17. inf. princ. sup. de noxalib. l. 44. §. 5. §. fami-
lie l. 15. sup. qui omīssa causa. Goth.

Sentire.] ab alio scilicet.

Ideo si culpa emtoris res euincatur, non
committitur stipulatio duplex. l. si ideo de enīst. si
ex delicto suo procurator pœnam præstiterit,
non recuperat eam contrario mandati iudi-

372 *Ad tit. Digest. de dinerf. Reg. Iur.*

cio, *l. qui proprio 46. §. item 3 de procurat.* Idem in socio est, *l. cum duobus §. ult. pro socio, sumatur exemp. ex l. 44. de dam. infect. Cuiac.*

Ad Leg. 204. De actione.

MInus est, actionem habere, quam rem. *Minus*] re & effectu, idem fictione. *l. 15. sup. eod. adde l. 38. §. 9. sup. eod.*

Qui actionem habet, videtur rem habere, *l. 25. sup.* videri est *πλάττειν*. Nam reuera minus est habere actionem, quam rem. Qua de causa, & qui actionem habet, non in rem condemnatur, satis namque est, actionem cedi. *l. 20. §. bona fid. de petit. heredit. Cuiac.*

Ad Leg. 205. De his, quæ à nobis abire possunt. De obligatis Fisco.

PLerunq; fit, ut etiam ea, quæ à nobis abire possunt, proinde in eo statu sint, atque si non essent eius conditionis, ut abire possent, & ideo quod fisco obligamus & vindicare interdum, & alienare, & servitutem prædio imponere possumus.

Quæ nobis] Quæ à nobis vulgat. *Hal.*

Proinde] Perinde vulgat. *Hal.*

Vindicare] Non ideo minus ut nostrum, recte id vindicabimus, quod abire à nobis dominium speretur. *l. 66. sup. de rei vind. Gothof.*

Dixi

Dixi in l. omnes actiones. 139. sup. Cuiac.

*Ad Leg. 206. Ne quis lucretur cum
iactura alterius.*

Iure naturæ æquum est, neminem cum al-
terius detrimento & iniuria fieri locuple-
torem.

Iure natura] naturâ *l. 14. sup. de condic. indeb.*
ex æquo & bono l. 66. sup. de condic. indeb. iure
gentium l. 25. in f. sup. rerum amor. Goth.

Detrimento] *2. ecl. 3. c. 200. d. l. 14. cap. locu-*
pletari 48. de regul. in 6. l. 16. sup. de seruit. rust. l. 13.
§. 1. sup. communia prædiorum. l. 17. §. 4. in f. sup. de
institut. l. 12. §. 1. sup. de distract. pig. l. 2. §. 10. sup. ne
quid in loco publico. Goth.

Locupletiore] ideo minor obligatur, qua-
renus est locuples *l. 1. sup. de auct. tut.* Id tamen
cessat in vsucapionibus, *l. 1. de vsurp.* & quoties
utilitas publica requirit vsum, & tamen non
iniquum rei priuatæ, *l. 15. §. 2. sup. de rei vindicac.*
l. 13. sup. comm. præd. l. 11. supr. de enictionibus.
Gothofr.

Hac ratione hæredes ex delicto defunctorum
tenentur: & prædo, si utiles & necessarias
fecerit impensas, earum ratio habetur officio
iudicis, vel exceptione doli vel conditione
certi; hæc enim est omnium conditionum
causa. *Cuiac.*

Ad 3

Ad

Ad Leg. 207. De re iudicata.

Res iudicata pro veritate accipitur.
 Iudicata] l. 25. in f. sup. de statu hom.

Repetita est ex l. ingenuum de stat. hom. Res iudicata ingenuum facit, ingenuus est, quem esse ingenuum iudicatum est; patronus est, quem esse patronum pronunciatum est. l. si iuramento de iure patronatus. Suus est, quem suum esse pronunciatum est. l. 3. de lib. agnosc. Res autem iudicata non tollit naturalem obligationem. l. Iulianus de condict. indeb. & nunquam possessori parit actionē l. 7. de pignor. Idem dici etiam potest de sententia arbitri, vt pro veritate habeatur; Sed excipiendi sunt duo casus, quibus sententia eius ius non facit; Si colluserit præses, & si condemnatus sit ex edicto peremptorio. Cuiac. in Recit.

Ad Leg. 208. Desinere habere.

Non potest videri desuisse habere, qui nunquam habuit.

Qui] l. 82. l. 174. sup. de sisse non videtur quod nec incept. l. 5. sup. de iniusto l. 96. in princ. & §. 1. sup. de condict. & demonstr. l. 13 sup. de suis l. 116. sup. de verb. oblig. l. 19. sup. quemadmodum seruiculus amittuntur. Goth.

Et ideo non tenetur, qui non potuerit immissum habere, interdicto; *Ne quid in loco publico,*

blico, fœmina non defuit suos habere hæredes.
l. nulla de suis & legit. hered. quod proprie ad
hanc regulam pertinere puto, quod similitudo
inscriptionis ad *l. Iul. & Papiam* facit, & ideo
qui definit suos habere capite minutos, non
amittit ius legitimæ successionis. *Cuiac.*

Ad Leg. 209. De servitute.

Servitutem mortalitati fore comparamus.
[*Servitutem*] & manumissionem *v. leg. 92.*
sup. de solut.

[*Mortalitati*] *v. l. 59. in f. de cond. & demonstr.*
Vide *sup. in l. 39. Cuiac.*

Ad Leg. 210. De institutione.

Quæ ab initio inutilis fuit institutio, ex post
facto conualescere non potest.

[*Ab initio*] *v. l. 29. sup. eod.*

[*Ex post facto*] id est, tractu temporis.

[*Docui in l. 29. sup. ubi vide.*

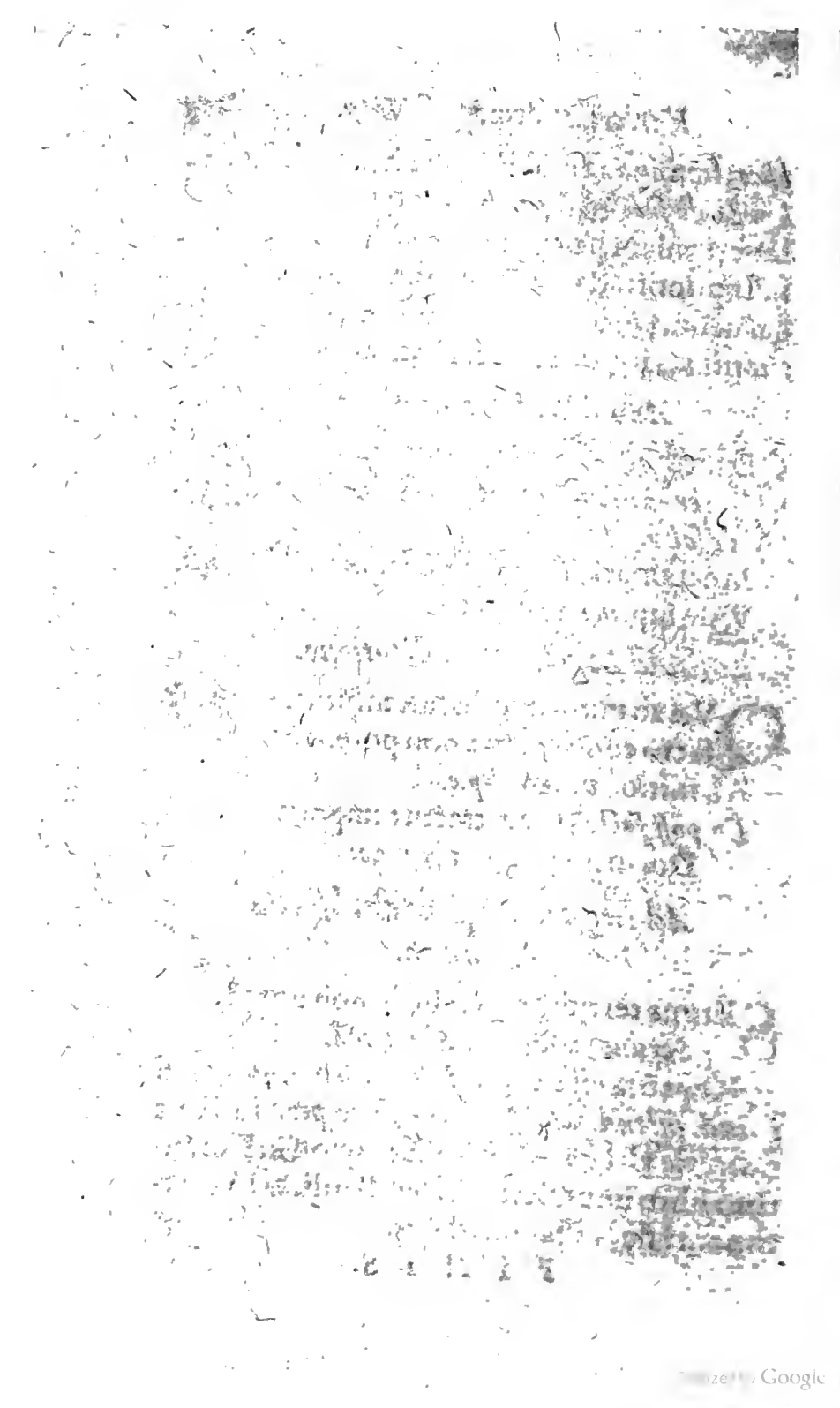
Ad Leg. 211. De seruo & absentia
Reip. causa.

Servus reipub. causa abesse non potest.

[*Servus*] adde *l. 140. sup. eod.*

Repetita est ex *l. si quis servum 7. si quis caut.*
in iud. sistend. caus. fact. non obtemper. Et hanc
non esse ultimam suspicabar, quod in Floren-
tino libro imperfecta sit, sed Basilicorū libri vl-
timam esse, restantur. *Cuiac.*

F I N I S.

INSTITUTIONES CAII, VNA

CVM NOTIS SVCCINCTIS

ac selectis optimorum Iuris-
consultorum.

Tit. I. De Libertatibus servorum.

Aij Institutionum liber primus dicit, omnes homines, aut liberos esse, aut servos. Sed ex ipsis, qui liberi sunt, alios esse ingenuos, alios libertinos. Ingenuos, qui ingenui nati sunt: Libertinos, qui pro iusta servitute manumissi, liberi sunt. Ingenuorum omnium vnus status est. Libertorum vero ideo non vnus est, quia tria sunt genera libertorum: quia Liberti aut ciues Romani sunt, aut Latini, aut Dedititii. Tamen qui ciues Romani sunt, qui Latini, qui Dedititii, breuiter explanandum est. Ciues Romani sunt, qui in his tribus modis, id est, testamento, aut in Ecclesia, aut ante Consulem fuerint manumissi. Latini sunt, qui aut per epistolam, aut inter amicos, aut conuiuii adhibitione manumittuntur.

Aa 5 Dedi.

Dedititii vero sunt, qui post admissa crimina suppliciiis subditi, & publice pro criminibus cæsi sunt: aut in quorum facie vel corpore quæcunque indicia aut igne, aut ferro impressa sunt, & ita impressa sunt, ut deleri non possint. hij si manumissi fuerint, Dedititii appellantur. Sed inter hæc tria genera libertorum ideo ciues Romani meliorem statum habent: quia & testamenta facere, & ex testamento quibuscunque personis succedere possunt. Nam & Latini, & Dedititii nec testamenta condere, nec sibi ex testamento aliorum aliquid dimissum possunt vllatenus vindicare. Tamen Latini certis rebus priuilegia ciuium Romanorum Libertorum consequi possunt: Dedititii vero nulla ratione possunt ad ciuium Romanorum Libertorum beneficium peruenire. Nam Latini patronorum beneficio, id est, si iterum ab ipsis aut testamento, aut in Ecclesia, aut ante Consulem manumittantur, ciuium Romanorum priuilegia consequuntur. Non tamen omnes domini seruos suos manumittere possunt. Nam si aliquis multa debita habeat, cuius substantia à creditoribus teneatur obnoxia, si in fraudem creditoris sui seruos suos manumittere voluerit, collata manumissio non valet. Aut si libertus ciuis Romanus filios liberos non habuerit, & in fraudem patroni sui seruos suos manumittat, similiter data manumissio

missio non valet. Præterea minor quicunque viginti annorum dominus, seruo suo libertatem dare non potest, nisi forte tantum minor manumissor, cui pater suus & mater à patrono donati sunt, eisdem manumittat, aut certe pædagogum, aut collactaneum manumittat. Nam quamlibet dominus, id est, quatuordecim annos egressus, testamentum facere possit, & hæredem instituere, & legata relinquere, libertatem tamen seruis non potest in hac ætate conferre.

Omnes homines] *Inst. de iure person. in princ. l. 3. ff. de statu.*

Ingenuos] *Instit. de ingenuis.*

Qui pro] *ex iusta. l. 6. ff. de stat. hominum.*

Iusta] *de iusta seruitute. vid. leg. 3. ff. de stipul. seru.*

Qui pro iusta] *Al. qui iusta. Caius l. 6. eod.*

Quia tria sunt genera] *vid. sup. in notis ad Ulpian. Goth. i. §. 5. &c.*

§. 2. Ciues Romani sunt, qui his tribus modis, id est, testamento, aut in Ecclesia, aut ante consulem fuerint manumissi.

Testamento] *vid. sup. in not. Gothofr. Ulpian. i. §. 6.*

Aut in ecclesia] *at quid Caio Ethnico Ecclesiæ nomen? lege igitur, aut censu, aut ante consulem vid. Goth. hic.*

Ante consulem] *idem ac si diceret apud Præ-*
tozem,

rorem, vel vindicta. *vid. in notis ad Ulpian. d. loco §. 7.*

§. 3. Latini sunt, qui aut per epistolam, aut inter amicos, aut conuiuii adhibitione manumittuntur.

Latini] *vid. C. de latina libert.*

Aut per epistolam] *vid. l. unic. §. 1. C. de Latin. libertate.*

Inter amicos] *vid. sup. in not. ad Ulpian. l. 1. §. 10. adde l. un. §. 7. C. de Latin. libert.*

Conuiuii adhibitione] *per mensam. Theoph. Inst. de libert.*

§. 4. Dedititii vero sunt, qui post admissa crimina suppliciis subditi, & publice pro criminibus cæsi sunt: aut in quorum facie vel corpore quæcunque indicia aut igne aut ferro impressa sunt, & ita impressa sunt, ut deleri non possint. ii si manumissi fuerint, Dedititii appellantur.

Dedititij vero sunt] *v. C. de dedititia libertate toll. Ulp. l. 1. §. 11.*

Facie vel corpore] *aut fronte, Theoph. Inst. de libert. §. 7. ὅτι δὲ ἀπὸ πλῶς ἔχον.*

Quæcunque indicia] *σημαία Theoph. ibi, vestigia. Ulpian. l. 1. §. 11. cicatrices, notæ. l. 1. §. 3. ff. de fugitiuis. vbi Gothofred. de huiusmodi notis.*

Aut ferro] *aut verubus, vnde subuerbustæ, quasi verubus vstæ. Plautus vlcerosam, compeditam, subuerbustam, sordidam. Festus in voce sub-*

ce subuerbustam. Tertullianus in libro de Pallio, subuerbustos in liberalibus, intelligit autem *argyllas. vid. Goth. hic.*

§. 5. Sed inter hæc tria genera libertorum, id eo ciues Romani meliorem statum habent: quia & testamenta facere, & ex testamento quibuscumq; personis succedere possunt. Nā & Latini, & Dedititii, nec testamēta condere, nec sibi ex testamento aliorum aliquid dimissum possunt velatenus vindicare. Tamen Latini certis rebus priuilegia ciuium Romanorum libertorum consequi possunt: Dedititii vero nulla ratione possunt ad ciuium Romanorum Libertorum beneficium peruenire. Nam Latini Patronorum beneficio, id est, si iterum ab ipsis, aut testamento, aut in ecclesia, aut ante consulem manumittantur, ciuium Romanorum priuilegia consequuntur.

Testamenta condere] *vid. §. 4. Inst. de success. libertor.*

Certis rebus] de quibus *vid. sup. Vlpian. 3.*

Si iterum ab ipsis] *3. Vlpiani 4.*

Aut in ecclesia] *Cuiac. lib. 7. obseruat. cap. 15.*

Priscianum *lib. 6.* allegat ex fide manuscriptorum (quod hac in parte Priscianus valde corruptus sit) *Caius inquit in primo Instit.* Adhibitis non minus quinque testibus puberibus, item libripende. *In eodem*, qui libram æneam teneat, qui appellatur libripens, &c. *Quæ cum*

non

non ita sint in Caij institutionibus, quæ vulgo circumferuntur, apparet interpretationem Aniani ad illas eam esse, non ipsum Caij contextum, quod & argumento manumissionis facta in ecclesia, quam manumissioni censu facta substituit Anianus: Et adfiliatorum appellationis, quæ etiam vitur in l. 2. C. Theod. de legitim. hered. & multis aliis comprobari potest. Hæc Cuiac. Pacius hic.

§. 6. Non tamen omnes domini seruos suos manumittere possunt. Nā si aliquis multa debita habeat, cuius substantia à creditoribus teneatur obnoxia, si in fraudem creditoris sui seruos suos manumittere voluerit, collata manumissio non valet.

Obnoxia] Nec sit soluendo. vid. Vlpian. l. §. 14. vid. Inst. quib. ex caus. manumitt. non licet. leg. 10. l. 16. ff. qui & à quib. manum. liberi non fiant.

§. 7. Aut si libertus ciuis Romanus filios liberos non habuerit, & in fraudem Patroni sui seruos suos manumittat, similiter data manumissio non valet.

In fraudem patroni sui] vid. Gothofr. in notis ad. Vlpian. l. §. 15.

§. 8. Præterea minor quicumque viginti annorum dominus, seruo suo libertatem dare non potest, nisi forte tantum minor manumissor, cui pater suus & mater à patrono donati sunt, eosdem manumittat, aut certe pædagogum, aut collactaneum manumittat.

mittat. Nam quamlibet dominus, id est, quatuordecim annos egressus, testamentum facere possit, & hæredem instituere, & legata relinquere, libertatem tamen seruis non potest in hac ætate conferre.

Pædagogum] c. 5. Inst. quib. ex caus. manumitt. non licet. l. 13. ff. de manum. vind.

Annos egressus] d. l. 13.

Non potest in hac ætate] Id merito hodie abrogatum & immutatum est §. 7. Instit. qui manumitt.

Tit. II. De numero seruorum testamento manumittendorum.

Constitutum est, quantum seruorum numerum testamento, de quanta familia liceat manumitti, hoc ordine: ut si quis duos seruos habet, ambos manumittere possit: qui vero tres, duos testamento manumittat. Qui quatuor, similiter duos. Qui sex, tres. Qui octo, quatuor. Qui decem, quinque. Qui undecim, duodecim, tredecim, quatuordecim, quindecim, sedecim, decem & septem: similiter quinque. Qui decem & octo, sex. Et ab hoc numero usque ad triginta, tertiam partem manumittere liceat. Qui amplius quam triginta habuerit, usque ad centum, quartam partem de numero seruorum manumittere potest.

Qui

Qui vero plures quam centum habuerit, quintam partem manumittere potest. Sed & hoc statutum est, ut de qualibet grandi familia, nulli amplius, quam centum testamento manumittere liceat. Nam qui voluerit aut in Ecclesia; aut ante Consulem, aut inter amicos, aut per epistolam manumittere, potest his manumissionibus omnem familiam iugo servitutis absolovere. Nam si aliquis testamento plures manumittere voluerit, quam continet numerus superscriptus, ordo servandus est: ut illis tantum libertas valeat, qui prius manumissi sunt, usque ad illum numerum, quem explicatio continet superius comprehensa. Qui vero postea supra constitutum numerum manumissi leguntur, integre in servitute eos certum est permanere. Quod si non nominatim serui, vel ancillae in testamento manumittantur, sed confuse omnes servos suos, vel ancillas is qui testamentum facit, liberos facere voluerit, nulli penitus firma esse iubetur hoc ordine data libertas, sed omnes in servili conditione, qui hoc ordine manumissi sunt, permanebunt. Nam & si ita in testamento servorum manumissio adscripta fuerit, id est, in circulo, ut qui prior, qui posterior nominatus sit, non possit agnosci, nulli ex hiis libertatem valere manifestum est, si agnosci non potest qui prior, qui posterior manumissus fuerit. Nam si aliquis in

agri-

ægritudine constitutus, in fraudem huius legis facere noluerit testamentum, sed epistolis, aut quibuscunque aliis rebus seruis pluribus quam per testamentum licet, conferre voluerit libertates, & sub tempore mortis hoc fecerit, hii qui prius manumissi fuerunt, vsque ad numerum superius constitutum, liberi erunt. Qui vero post statutum numerum manumissi fuerint, serui sine dubio permanebunt: nam si incolumis quolcunque diuerso tempore manumiserit, inter eos qui per testamentum manumissi sunt, nullatenus computentur.

De numero] *vid. l. 5. ff. qui testam.*

§. i. Constitutum est, quantū seruorum numerū testamento de quāta familia liceat manumitti, hoc ordine, vt si quis duos seruos habet, ambos manumittere possit. Qui vero tres, duos testamento manumittat. Qui quatuor, similiter duos. Qui sex, tres. Qui octo, quatuor. Qui decem, quinque. Qui vndecim, duodecim, tredecim, quatuordecim, quindecim, sedecim decem & septem, similiter quinque. Qui decem & octo, sex. & ab hoc numero vsque ad triginta, tertiam partem manumittere liceat. Qui amplius quam triginta habuerit, vsque ad centum, quartam partem de numero seruorum manumittere potest. Qui vero plures quam centum habuerit, quintam partem manumittere potest. Sed & hoc statutum est, vt

de qualibet grandi familia, nulli amplius quam centum testamento manumittere liceat.

Constitutum est] lege Fusia Caninia vid. *Inst. de lege Fusia Caninia tollenda.*

Hoc ordine] *Paul. 4. sent. 14. §. ult.* Numerus seruor. manumittendorum hic traditur.

Quam centum] *Gothofr. ad Vlpian. d. loco.* Vopiscus in Tacito. Seruos manumisit intra centum tamen, ne Caniniam transisse videretur.

§. 2. Nam qui voluerit aut in ecclesia, aut ante consulem, aut inter amicos, aut per epistolam manumittere, potest his manumissionibus omnem familiam iugo seruitutis absolvere.

Omnem familiam] omnem familiam manumittere possumus. *Inst. de leg. Fusia Caninia.*

§. 3. Nam si aliquis testamento plures manumittere voluerit, quā continet numerus superscriptus, ordo seruandus est: ut illis tantum libertas valeat, qui prius manumissi sunt usque ad illum numerum, quem explanatio continet superius comprehensa. Qui vero postea supra constitutum numerum manumissi leguntur, integre in seruitute eos, certum est, permanere. Quod si non nominatim serui, vel ancillæ in testamento manumittantur, sed confuse omnes seruos suos, vel ancillas, is, qui testamentum facit, liberos facere voluerit, nulli

nulli penitus firma esse iubetur hoc ordine data libertas, sed omnes in seruili conditione, qui hoc ordine manumissi sunt, permanebunt. Nam etsi ita in testamento seruorum manumissio adscripta fuerit, id est, in circulo, ut qui prior, qui posterior nominatus sit, non possit agnosci, nulli ex his libertatem valere manifestum est, si agnosci non potest, qui prior, qui posterior manumissus fuerit.

Qui prius manumissi] vid sup. in not. Goth. ad *Ulpian. l. 1. §. 24. in fin.*

Certum] decretum.

Nulli penitus] l. 42. l. 45. ff. de hered. inst.

In circulo] id est, in orbe & permixtim.

§. 4. Nam si aliquis in agnitudine constitutus in fraudem huius legis facere noluerit testamentum, sed epistolis, aut quibuscunque aliis rebus seruis suis pluribus, quam per testamentum licet, conferre voluerit libertates, & sub tempore mortis hoc fecerit, ii qui prius manumissi fuerunt, usque ad numerum superius constitutum, liberi erunt. Qui vero post statutum numerum manumissi fuerint, serui sine dubio permanebunt.

In fraudem huius legis] vetitus testamento plures (quam lege definiti sint) seruos manumittere, in fraudem legis per epistolam manumittere alios non potest. Goth. hic.

Sed Epistolis] Epistola manumittere quis

seruum potest, vt & Codicillis. *Paul. 4. sent.*
14. §. 2.

§. 5. Nam si incolumis quoscunque di-
uerso tempore manumisit: inter eos, qui per
testamentum manumissi sunt, nullatenus
computentur.

Tit. III. De iure personarum.

Aliquæ personæ sui iuris sunt, aliquæ alie-
no iuri subiectæ sunt. Itaque cum osten-
ditur, quæ personæ alieno iuri subiectæ sint,
tunc euidenter agnoscitur quæ sui iuris sint.
In potestate itaque dominorum sunt serui,
quam potestatem omnes gentes habere cer-
tum est: sed distringendi in seruos dominis pro
sua potestate permittitur, occidendi tantum
seruos suos domini licentiam non habebunt:
nisi forte seruus dum pro culpæ modo exdi-
tur, casu forsitan moriatur. Nam si seruus di-
gnum morte crimen admiserit, iis iudicibus,
quibus publici officii potestas commissæ est,
tradendus est, vt pro suo crimine puniatur.
In potestate etiam patrum sunt filii, ex legiti-
mo matrimonio procreati.

§. 1. Aliquæ personæ sui iuris sunt, aliquæ a-
lieno iuri subiectæ sunt. Itaque cum ostendi-
tur, quæ personæ alieno iuri subiectæ sint, tunc
euidenter agnoscitur, quæ sui iuris sint.

Sui

Sui iuris] vid. not. Goth. ad *Ulpian. t. 4.*

Cum ostenditur] *l. 1. ff. de his qui sunt sui. Inst. de his qui sunt sui in princ.*

§. 2. In potestate itaque dominorum sunt serui, quam potestatem omnes gentes habere, certum est: sed distringendi in seruos dominis pro sua potestate permittitur, occidendi tantum seruos suos domini licentiam non habebunt: nisi forte seruus, dum pro culpæ modo ceditur, casu forsitan moriatur. Nam si seruus dignum morte crimen admiserit, iis iudicibus, quibus publici officii potestas commissa est, tradendus est, ut pro suo crimine puniatur.

In potestate] *d. l. 1. §. 1. §. 1. Instit. de his qui sunt sui.*

Occidendi tantum] *d. l. 1. §. 2. l. 2. ff. de his qui sunt sui §. 2. Inst. de his qui sunt sui.*

Non habebunt] Et ita ius vetus vitæ & necis abrogatur, adde *l. 11. ff. de sicar.*

Nam si seruus] vid. *l. 96. ff. de verb. obligat.*

§. 3. In potestate etiam patrum sunt filii, ex legitimo matrimonio procreati.

In potestate etiam] *Inst. de patria potest. in princ. l. 3. ff. de his qui sunt sui.*

Tit. IV. De Matrimonii.

Legitimæ sunt nuptiæ, si Romanus Romanam nuptiis interuenientibus, vel con-

sensu ducat vxorem. Sed non omnes personas vxores ducere licet : quia nec patri filiam , nec filio matrem , nec auo neptem , nec nepoti auiam. Quod non solum de personis , quæ nobis propinquitate coniunctæ sunt , sed etiam de adoptiuis , hoc est , ad filiatis iussum est obseruari. Nam etsi per emancipationem adoptio dissoluatur , nuptias tamen inter has personas semper constat illicitas. Inter fratrem quoque & sororem , siue eodem patre ac matre nati fuerint , siue diuersis matribus aut patribus , matrimonia esse non possunt. Inter adoptiuos etiam fratres illicita sunt coniugia , nisi forte adoptio emancipatione fuerit dissoluta : nam si emancipatio interuenerit , nuptiæ inter huiusmodi fratres licito contrahuntur. Fratris quoque & sororis filiam vxorem ducere non licet : sororem quoque patris ac matris vxores accipere non licet : genero quoque socrum suam : nec socero nulum vxorem accipere licet , neque vitrico priuignam , neque priuigno nouercam. Fratres enim amitinos vel consobrinos in matrimonium iungi nulla ratione permittitur. Sed nec vni viro duas sorores vxores habere : nec vni mulieri duobus fratribus iungi permittitur. Quod si quis incestas vel nefarias , id est , quæ sunt superius comprehensæ , nuptias inierit , nec vxorem habere videtur , nec filios. Nam hii qui ex huiusmodi conceptione

ptione nati fuerint, quamlibet matrem videantur habere, patrem vero nullatenus habere censentur, & tanquam si de adulterio concepti fuerint computantur: qui spurii appellantur, hoc est, sine patre filii. Regula iuris hoc continet, ut qui legitime concipiuntur, tempore conceptionis statum sumant: qui vero non de legitimo matrimonio concipiuntur, statum sumant eo tempore quo nascuntur. Ac proinde legitima coniunctione conceptus, etiam si mater eius statum mutet, id est, si ancilla fiat, ille, qui legitime conceptus est, ingenuus nascitur. nam qui non legitimo matrimonio concipitur, si mater eius ex ancilla dum prægnans est, libera facta fuerit, liber nascetur: si vero ex ingenua ancilla prægnans facta fuerit, servus nascetur: quia non legitime, sed vulgo conceptus est.

§.1. Legitimæ sunt nuptiæ si Romanus Romanam, nuptiis interuenientibus, vel consensu, ducat uxorem.

Romanus Romanam] vid. *Inst. de nupt. in princ. Goth. ad Vlpian. §. §. 4.*

Nuptiis] id est, ritu solenni.

Vel consensu] vid. *l. 15. in fin. ff. de condit. & demonstr. l. 30. ff. de regul. iuris.*

§ 2. Sed non omnes personas uxores ducere licet: quia nec patri filiam, nec filio matrem, nec auo neptem, nec nepoti auiam. Quod

non solum de personis, quæ nobis propinquitate coniunctæ sunt. sed etiam de adoptiuis, hoc est ad filiatis, iussum est, obseruari. Nam etsi per emancipationem adoptio dissoluatur, nuptias tamen inter has personas semper constat illicitas.

Sed non omnes] §. 4. *Inst. de nupt.*

Nec patri filiam] d. §. 4. l. 53. 68. ff. de ritu. l. 17.

C. de nupt. §. Vlpian. 6.

Sed etiam de adoptiuis] d. §. 4. vers. *Et hæc adeo l. 55. ff. de ritu.*

Etsi per emancipationem] d. §. 4. in fin. d. l. 55. l. 13. in f. ff. de adopt.

§. 3. Inter fratrem quoque & sororem, siue eodem patre ac matre nati fuerint, siue diuersis matribus aut patribus, matrimonia esse non possunt. Inter adoptiuos etiam fratres illicita sunt coniugia, nisi forte adoptio emancipatione fuerit dissoluta, nam si emancipatio interuenerit, nuptiæ inter huiusmodi fratres licito contrahuntur.

Inter fratrem] §. 2. vers. *Sane inter fratrem. Inst. de nupt. l. 17. C. de nupt.*

Siue eodem patre] d. vers. *Sane.*

Nisi forte] d. §. 2. vers. *sed si qua l. 17. ff. de ritu.*

§. 4. Fratris quoque & sororis filiam uxorem ducere non licet.

Sororis filiam] §. 3. *Inst. de nupt. l. 39. ff. de ritu. l. 17. C. de nupt. l. ult. C. de incestis.*

§. 5. Sororem quoque patris ac matris vxores accipere non licet.

Sororem quoque patris] id est, amitam §. 2. *Inst. de nupt. l. 17. in fin. ff. de ritu.*

Ac matris] id est, materteram. d. §. 5. d. l. 1. ff. de ritu l. 17. C. de nupt.

§. 6. Genero quoque socrum suam: nec socero nurum vxorem accipere licet, neque vitrico priuignam, neque priuigno nouercam.

Socrum suam] §. 7. *Instit. de nupt. l. 17. C. de nuptis.*

Nec socero nurum] §. 6. *Instit. de nupt. d. l. 17. l. 5. in fin. ff. de condict. sine causa l. 38. ff. de adulteriis.*

Vitrico priuignam] d. §. 6. vers. *Item si adhuc priuigna. l. 5. in fin. ff. de condict. sine causa. l. 14. in fin. l. 40. ff. de ritu. l. 38. ff. de adult. l. 17. C. de nupt. Gothofr.*

Neque priuigno nouercam] l. 38 ff. de adult. *Novel. 115. c. 3. §. 5. l. 17. C. de nupt.*

§. 7. Fratres enim amitinos vel consobrinos, in matrimonium iungi nulla ratione permittitur.

Nulla ratione permittitur] Imo permittitur, §. 4. *Instit. de nupt. vid. Gothofr. ad leg. 19. Cod. de nupt.*

§. 8. Sed nec vni viro duas sorores vxores habere, nec vni mulieri duobus fratribus iungi permittitur.

Duas sorores] *l. 5. l. 8. C. de incestis.*

Duobus fratribus] *l. 5. l. 8.*

§. 9. Quod si quis incestas vel nefarias, id est, quæ sunt superius comprehensæ, nuptias inierit, nec uxorem habere videtur, nec filios. Nam ii, qui ex huiusmodi conceptione nati fuerint, quamlibet matrem videantur habere, patrem vero nullatenus habere censentur, & tanquam si de adulterio concepti fuerint, computantur: qui spurii appellantur, hoc est, sine patre filii.

Nec uxorem habere] Pœna incestarum nuptiarum.

Nec filios] nec uxorem §. 12. *Inst. de nupt. l. ult. ff. de condict. sine causa l. 2. ff. de ritu.*

Qui spurii] *vid. Goth. ad Ulpian. 4. §. 2.*

§. 10. Regula iuris hoc continet, ut qui legitime concipiuntur, tempore conceptionis statum sumant: qui vero non de legitimo matrimonio concipiuntur, statum sumant eo tempore, quo nascuntur. Ac proinde legitima coniunctione conceptus, etiam si mater eius statum mutet, id est, si ancilla fiat: ille, qui legitime conceptus est, ingenuus nascitur, nam qui non legitimo matrimonio concipitur, si mater eius ex ancilla dum prægnans est, libera facta fuerit, liber nascetur: si vero ex ingenua ancilla prægnans facta fuerit, servus nascetur: quia non legitime, sed vulgo conceptus est.

Non

Non de legitimo matrimonio] *adde leg. 42. ff. de statu.*

Sed vulgo conceptus est] qui vulgo conceptus vid. l. 23. ff. de statu hominum.

Tit. V. De Adoptionibus.

Adoptio naturæ similitudo est, ut aliquis filium habere possit, quem non generaverit. Et ipsa adoptio duobus modis fit. una, quæ adrogatio dicitur: alia, quæ adoptio. Adrogatio est, quando aliquis patrem non habens adoptatur, & ipse se in potestatem adoptivi patris dat. Et ideo adrogatio dicitur, quia & ille qui adoptat interrogatur, utrum illum quem adoptat filium habere velit: & ille, qui adoptatur, interrogatur, utrum id fieri velit. Illa vero alia adoptio est, ubi quis patrem habens, ab alio patre adoptatur: & ita ille, qui adoptatur, de certi patris potestate discedit, & in adoptivi patris incipit esse potestate. Nam & fœminæ adoptari possunt, ut loco filiarum adoptivis patribus habeantur: fœminæ vero adoptare non possunt, quia nec filios ex se natos in potestate habent. Spadones autem qui generare non possunt, adoptare possunt. Et licet filios generare non possint, quos adoptaverunt filios habere possunt. Si quis vero filios habens se dederit adoptandum, non solum ipse

ipse in patris adoptiui potestatem redigitur, sed & filii eius, si tamen auum paternum non habuerint, in adoptiui patris transeunt potestatem, tanquam nepotes.

De adoptionibus] l. i. ff. §. i. *Inst.* ii. 8. *Ulp.*

§. i. Adoptio naturæ similitudo est, ut aliquis filium habere possit, quem non genuerit.

Naturæ similitudo est] l. i. l. 16 ff. de adop. §. 8. *Inst. de adop.* 8. *Ulpian.* i.

§. 2. Et ipsa adoptio duobus modis fit: vna, quæ adrogatio dicitur, alia, quæ adoptio. Adrogatio est, quando aliquis patrem non habens adoptatur, & ipse se in potestatem adoptiui patris dat. Et ideo adrogatio dicitur, quia & ille, qui adoptat, interrogatur, utrum illum, quem adoptat filium habere velit: & ille, qui adoptatur, interrogatur, utrum id fieri velit. Illa vero alia adoptio est, ubi quis patrem habens, ab alio patre adoptatur: & ita ille, qui adoptatur, de certi patris potestate discedit, & in adoptiui patris incipit esse potestate.

Duobus modis] §. i. *Instit. eod. l. i. in fin. l. 2. ff. eod.*

Patrem non habens] id est, qui sui iuris sit. d. §. i. d. l. 2.

Adrogatio dicitur] unde dicta sit adrogatio.

Patrem habens] & ita non sui iuris.

§. 3. Nam & fœminæ adoptari possunt, ut loco

loco filiarum adoptiuis patribus habeantur: foeminae vero adoptare non possunt, quia nec filios ex se natos in potestate habent.

Foeminae adoptari possunt] 8. *Vlpian. 5. l. 21. ff. eod.*

Adoptare non possunt] *vid. 8. Vlpian. 9. §. 10. Inst. eod.*

§. 4. Spadones autem qui generare non possunt, adoptare possunt. Et licet filios generare non possint, quos adoptauerunt, filios habere possunt.

Spadones autem] 8. *Vlpianus 6. §. 9. Inst. eo. l. 2. §. 1. l. 40. in fin. ff. eod.*

§. 5. Si quis vero filios habens, se dederit adoptandum, non solum ipse in patris adoptiui potestatem redigitur, sed & filii eius, si tamen auum paternum non habuerint, in adoptiui patris transeunt potestatem, tanquam nepotes.

Sed & filii] *d. l. 40. in princ. 8. Vlpian. 8. §. 11. Instit. eod.*

Tit. VI. Quibus modis filii exeunt de potestate patris.

Filii qui in potestate patris sunt, mortuo patre sui iuris fiunt. Sed si hic filius, qui morte patris sui iuris effectus est, filios habeat, in eius post patris sui obitum erunt filii potestate. Nam

te. Nam si pater moriatur, & auius paternus uiuat nepos ex filio sui iuris esse non potest: quia in aui remanet potestate, qui auo mortuo sui iuris efficitur. Item si moriatur pater, & relinquat filium emancipatum, & ex eodem filio emancipato nepotes, tunc nepotes liberi & sui iuris erunt, & in patris emancipati potestatem non veniunt. Item de potestate patris exeunt filii, si pater eorum in exilium missus fuerit: quia non potest filium ciuem Romanum in potestate habere homo peregrinae conditionis effectus. Item filius si uiuo patre in exilium missus fuerit, in potestate patris ciuis Romanus esse non potest, quia similiter peregrinae conditionis factus cognoscitur. Item si ab hostibus pater captus sit, in potestate quamdiu apud hostes fuerit, filios non habebit. Sed si de captiuitate euaserit, iure postliminii omnem, sicuti in aliis rebus, ita & in filios recipit potestatem. Si vero pater, qui ab hostibus captus est, in captiuitate moriatur, ab eo tempore, quo ab hostibus captus est, filii sui iuris effecti intelliguntur. Item per emancipationem filii sui iuris efficiuntur. Sed filius masculus tribus emancipationibus de potestate patris exit, sui iuris efficitur. Mancipatio autem, hoc est, manus traditio quaedam similitudo venditionis est: quia & in emancipationibus praeter illum, hoc est, certum patrem, alius pater

ter adhibetur, qui fiduciarius nominatur. Ergo iste naturalis pater filium suum fiduciario patri mancipat, hoc est, manu tradit: à quo fiduciario patre naturalis pater vnum aut duos nummos, quasi in similitudinem pretii accipit, & iterum eum acceptis nummis fiduciario patri tradit. Hoc secundo & tertio fit, & sic de patris potestate exit. Quæ tamen mancipatio solebat ante Præsidem fieri, modo ante Curiam facienda est, vbi quinque testes ciues Romani in præsentia erunt, & pro illo, qui Libripens appellatur, id est, stateram tenens. & qui Antestatus appellatur, alii duo, vt septem testium numerus impleatur: tamen cum tertio mancipatus fuerit filius à patre naturali fiduciario patri, hoc agere debet naturalis pater, vt ei à fiduciario patre remaneatur, & à naturali patre manumittatur: vt si filius ille mortuus fuerit, ei in hæreditate naturalis pater, non fiduciarius succedat. Fœminæ, vel nepotes masculi ex filio, vna emancipatione de patris vel aui exeunt potestate, & sui iuris efficiuntur. Et hii ipsi quamlibet vna emancipatione de patris vel aui potestate exeant, nisi à patre remanipati fuerint, & à naturali patre manumissi, succedere eis naturalis pater non potest, nisi fiduciarius à quo manumissi sunt. nam si remanipatum sibi naturalis pater vel auus manumiserit, ipse eis in hæreditate succedit.

Quod

Quod si habeat quis filium, & ex eo nepotes, & voluerit filium emancipare, & nepotes in sua potestate retinere, in arbitrio eius est: aut si voluerit nepotes emancipare, & filium in sua potestate retinere, & hoc ei pro iuris ordine licere manifestum est. Quod non solum de nepotibus, sed & de pronepotibus similiter facere potest.

Quibus modis] *Inst. 12. Novel. 81. de emancipationibus liberorum l. 8. Cod. eod. quemadmodum filii efficiuntur sui iuris. Paul. 2. sentent. 25. 10. Vlpian. qui in potestate mancipiove sunt, quemadmodum eo liberentur. Gothofred. hic.*

§. 1. Filii qui in potestate patris sunt, mortuo patre sui iuris fiunt. Sed si hic filius, qui morte patris sui iuris effectus est, filios habeat, in eius post patris sui obitum erunt filii potestate. Nam si pater moriatur, & avus paternus viuat, nepos ex filio sui iuris esse non potest: quia in avi remanet potestate, qui avo mortuo sui iuris efficitur. Item si moriatur pater, & relinquat filium emancipatum, & ex eodem filio emancipato nepotes, tunc nepotes liberi & sui iuris erunt, & in patris emancipati potestatem non veniunt.

Avus paternus] *Inst. eod. in princ. l. 15. ff. quando dies. 10. Vlp. 2.*

Qui

Qui auo mortuo] *leg. 5. in fin. ff. de his qui sunt sui.*

Tunc nepotes] *Inst. eod. in princ.*

§. 1. Item de potestate patris exeunt filii, si pater eorum in exilium missus fuerit: quia non potest filium ciuem Romanum in potestate habere, homo peregrinæ conditionis effectus. Item filius si viuo patre in exilium missus fuerit, in potestate patris ciuis Romanus esse non potest, quia similiter peregrinæ conditionis factus cognoscitur.

In exilium.] Exilio patris, filius fit sui iuris, *ut hic*, exilio filii pater suam potestatem amittit, *infra*. adde deportationem insulæ, §. 1. *Inst. eod.* aquæ & ignis interdictionem 10. *Ulpian. 3.* relegationem §. 2. *Inst. eod.* pœnæ seruitutem §. 3. *Inst. eod. l. 7. ff. de his qui sunt sui. Goth. hic.*

Peregrinæ conditionis] Peregrinus ciuem in sua potestate non habet. *ut hic*. *ut* è contra, Ciuis in sua potestate peregrinum non habet. *Ulpian. 10. §. 3. Goth. ibid.*

In exilium missus] *v. sup. eod.*

§. 3. Item si ab hostibus pater captus sit: in potestate quandiu apud hostes fuerit, filios non habebit: Sed si de captiuitate euaserit, iure postliminii omnem, sicuti in aliis rebus, ita & in filios recipit potestatem. Si vero pater, qui ab hostibus captus est, in captiuitate moriatur,

riatur, ab eo tempore, quo ab hostibus captus est, filii sui iuris effecti intelliguntur.

Pater captus sit] *Ulpian. 10. §. 1. §. 5. Inst. quib. mod. ius.*

§. 4. Item per emancipationem filii sui iuris efficiuntur. Sed filius masculus tribus emancipationibus de potestate patris exit, & sui iuris efficitur. Mancipatio autem, hoc est, manus traditio quædam similitudo venditionis est: quia & in emancipationibus præter illum, hoc est, certum patrem, alius pater adhibetur, qui fiduciarius nominatur. Ergo iste naturalis pater filium suum fiduciario patri mancipat, hoc est, manu tradit, à quo fiduciario patre naturalis pater unum aut duos nummos, quasi in similitudinem precii accipit, & iterum cum acceptis nummis fiduciario patri tradit. Hoc secundo & tertio fit, & sic de patris potestate exit. Quæ tamen mancipatio solebat ante præsidem fieri, modo ante curiam facienda est: ubi quinque testes ciues Romani in præsentem erunt, & pro illo qui Libripens appellatur, id est, stateram tenens, & qui Antestatus appellatur, alii duo, ut septem testium numerus impleatur. Tamen cum tertio mancipatus fuerit filius à patre naturali fiduciario patris, hoc agere debet naturalis pater ut ei à fiduciario patre remancipetur, & à naturali patre manumittatur: ut si filius ille mortuus fuerit, ei

rit, ei in hæreditate naturalis pater, non fiduciarius succedat. Fœminæ, vel nepotes masculi ex filio, vna emancipatione de patris vel aui exeunt potestate, & sui iuris efficiuntur. Et si ipsi, quamlibet vna mancipatio de patris vel aui potestate exeant, nisi à patre remancipati fuerint, & à naturali patre manumissi, succedere eius naturalis pater non potest, nisi fiduciarius, à quo manumissi sunt. nam si remancipatum sibi naturalis pater vel auus manumiserit, ipse eis in hæreditate succedit. Quod si habeat quis filium & ex eo nepotes, & voluerit filium emancipare, & nepotes in sua potestate retinere, in arbitrio eius est: aut si voluerit nepotes emancipare, & filium in sua potestate retinere, & hoc ei pro iuris ordine licere manifestum est. Quod non solum de nepotibus, sed & de pronepotibus similiter facere potest.

Per emancipationem filii sui] *l. C. de emancipation. Paul. 2. sentent. 25. §. 2. 3. 4. 5.*

Tribus emancipationibus] *vid. 10. VI. pian. 10.*

Similitudo venditionis est] Mancipatio similitudo venditionis. Ter igitur mancipari, est ter vendi. Trina mancipatio trina venditio.

Et in emancipationibus Huiusmodi vēditiones liberarum personarum figuratæ. *l. 6. C. de emancip. liber. & imaginariæ dicuntur §. 6. Inst.*

Cc 2 quib.

quib. mod. ius patriæ potest. vanæ observationes. d. l. 6. & antiquæ d. §. 6. vt quæ non sine iniuriis & alapis fierent. *Novel. 81.* idque receptum erat ex l. 12. tab. si pater filium ter venundarit, filius à patre liber esto. *Vlpian. 10. §. 1.* Quam itidem constat ex legibus Romuli mutatam. *Dionys. Halicarnas. 12.* Olim parentibus licuit filios quoque interficere. *vid. Goth. ad l. 11 in fin. ff. de liberis. ad l. ult. C. de patriæ potestate.* Hodie vetitum est, ne quis filios vendat, donet, vel pignoret. l. 1. l. 2. C. de patrib. qui filios distraxerunt. vetitum est etiam ne interficiat d. leg. ultim. *Gothofred.*

Fiduciario patre] Fiduciarius pater.

Hoc secundo & tertio fit] ne id ita intelligas, quasi trinæ illæ venditiones fierent vno & eodem tempore : cum singulis diebus, adhibitis testibus fieri possent, vel eodem die, vel intermisso. *Paul. 2. sentent. 25. §. 2.* adeo vt filius, ex prima secundave mancipatione manumissus reuersus in patriam potestatem adgnosceretur, suus hæres. *Vlpian. tit. 23. §. 3. vid. Goth. hic.*

Fœminæ] *vid. Gothofr. ad Vlpian. 10. §. 1. in fin.*

Tit. VII. De Tutelis.

Tutores aut legitimi sunt, aut testamentarii. Legitimi sunt, qui pupillo per virilem sexum

sexum propinquitate coniunguntur: & qui proximior fuerit de agnatis, ad ipsum legitima tutela pertinet: quia is qui proximus fuerit ad tutelam, ipse proximus est ad hæreditatem. Testamentarij sunt, quos patres aut aui paterni in testamento suo tutores filiis, aut nepotibus delegauerint. Quod si nec testamentarius tutor fuerit, nec legitimus, tunc inquisitione iudicis pupillis tutores dantur.

De tutelis] II. *Ulpian. 1. Instit. 13. Cuiac. l. 7. ff. de leg. tut.*

§. 1. Tutores aut legitimi sunt aut testamentarii. Legitimi sunt, qui pupillo, per virilem sexum propinquitate coniunguntur: & qui proximior fuerit de agnatis, ad ipsum legitima tutela pertinet: quia is, qui proximus fuerit, ad tutelam, ipse proximus est ad hæreditatem. Testamentarii sunt, quos patres, aut aui paterni in testamento suo tutores filiis, aut nepotibus delegauerint. Quod si nec testamentarius tutor fuerit, nec legitimus, tunc inquisitione iudicis pupillis tutores dantur.

Per virilem] II. *Ulpian. 4. §. 1. Instit. de leg. agnator. tut.*

Sexum] Legitimi tutores propinqui masculi.

Quia is qui proximus] ubi tutela, ibi hæreditas. l. 1. ff. de legit. tut.

Testamentarii] vid. ff. de testam. tut.

Patres] id est, parentes, *l. 1. ff. de testam. tut. §. 3. Instit. de tutel.*

Aut aui paterni] Quid mater? Ea liberis tutorem dare potest, confirmandum tamen à magistratu. *l. 1. §. 1. l. 2. ff. de confirmando tutore. Gothofr. hic.*

Tutores filijs] in potestate. *d. l. 1. II. Vlpian. 15.*

Tutores dantur] *vid. tit. ff. de tutor. dat. adde Inst. de Attiliano tutor. II. Vlpian. 18.*

Tit. V III. De Curatoribus.

PERACTIS pupillaribus annis, quibus tutores absoluuntur, ad curatores ratio minorum incipit pertinere: Sub curatore sunt minores ætate, maiores eueriores, insani. Hii qui minores sunt, vsque ad viginti & quinque annos completos sub curatore sunt. Qui vero eueriores, aut insani sunt, omni tempore vitæ suæ sub curatore esse iubentur; quia substantiam suam rationabiliter gubernare non possunt.

De curatoribus] *12. Vlpian. 1. Inst. 23. 27. ff. eod.*

§. 1. PERACTIS pupillaribus annis, quibus tutores absoluuntur, ad curatores ratio minorum incipit pertinere. Sub curatore sunt minores ætate, maiores eueriores, insani, si, qui minores sunt, vsque ad viginti & quinque annos completos sub curatore sunt. Qui vero eueriores, aut insani sunt, omni tempore vitæ suæ

sux sub curatore esse iubentur; quia substantiam suam rationabiliter gubernare non possunt.

Maiores euersores] Prodigos intelligit, qui neque tempus, neque finem impensarum habent. l. 1. ff. de curatoribus 12. Ulpian. 2. §. 3. *Inst. de tutor.* hinc domus euersio. leg. ult. ff. de officio *Præsidis.* quam Græci οἰκὸς ἀνατροπή, patrimonium euertere. l. 1. ff. si familia. *Interuersores.* l. 8.

C. de iure fisci. euersores. l. 2. *C. de palatinis sacr. largit.* l. 1. *C. Theodos. de suscept.*

Gothofred.

Finis Libri primi.

Cc 4 INSTI-

INSTITVTIONVM CAII

LIBER SECVNDVS.

Tit. I. De Rebus.

CAius superiori commentario de iure personarum aliqua disputauit. Nunc in hoc commentario de rebus iterum tractat. Omnes itaque res aut nostri iuris sunt, aut diuini, aut publici. Nostri iuris sunt, quæ in proprietate nostra esse noscuntur. Diuini iuris sunt ecclesiæ, id est, templa Dei, vel ea patrimonia, ac substantiæ, quæ ad Ecclesiastica iura pertinent. Publici iuris sunt muri, fora, portæ, theatra, circus, arena, quæ Antiqui sancta appellauerunt, pro eo quod exinde tolli aliquid aut contingi non liceret: sed hæc omnia in nullius bonis sunt, ideo publici iuris esse dicuntur. Sed & res hæreditariæ antequam aliquis hæres existat, id est, quando dubitatur, utrum scriptus, an legitimus hæres succedere debeat, in nullius bonis esse videntur. Præterea quædam res corporales sunt, quædam incorporales. Corporales sunt, quæ manu tangi possunt: velut ager, mancipium, vestis, aurum, argentum, & hiis similia. Incorporales sunt, quæ tangi non possunt: qualia sunt ea, quæ non in corpore, sed in iure consistunt, sicut est hæreditas, & obligationes diuersis contractibus scriptæ.

scriptæ. Et licet hæreditas, vel emptio, aut di-
uersi contractus res corporales in se habeant,
iustamen ipsius hæreditatis vel emptionis, a-
liorumque contractuum incorporale est. In-
corporalia etiam sunt iura prædiorum urbanor-
um vel rusticorum. Prædiorum urbanorum
iura sunt, stillicidia, fenestræ, cloacæ, altius
erigendæ domus, aut non erigendæ, & lumi-
num; ut ita quis fabricet, ut vicinæ domui lu-
men non tollat. Prædiorum vero rusticorum
iura sunt, via vel iter, per quod pecus aut ani-
malia debent ambulare vel ad aquam duci, &
aquæ ductus, quæ similiter incorporalia sunt.
Hæc iura tamen rusticorum prædiorum Servi-
tutes appellantur. Item regulariter constitu-
tum est, ut superposita inferioribus cedant:
Ut si quis in solo nostro sine nostro permisso
domum ædificauerit, ad eum cuius terra est,
domus ædificata pertineat. Vel si aliquis in
agro nostro arbores, aut vineas, vel plantas
quascunque posuerit, similiter superficies solo
cedat. Vel si messem in campo seminauerit,
omnia hæc quæ in terram alienam iactantur,
domino terræ acquiruntur. Quod & de chartis
& pergamenis, si in alienis scribat, licet aureis
vel argenteis literis, similiter eius est scriptura,
cuius charta aut pergamentum fuerit. Quod &
de tabula, hoc est, si aliquis in tabula mea pi-
cturam fecerit, obseruatur; quia statutum est.

vt tabulæ pictura cedat. Quod si quis ex vuis
meis vinum, aut spicis frumentum, aut ex oli-
uis oleum fecerit, eius vinum, triticum, vel o-
leum est, cuius spicæ, aut vuae, aut oliuæ fue-
rint. Si quis etiam ex tabulis alienis nauem aut
armarium, aut quodcunque ad vsum perti-
nens, fecerit, simili ratione eius erunt quæ facta
fuerint, de cuius ligno facta probantur. Simili-
ter etiam, si ex lana vel lino vestimenta fecerit,
eius erunt vestimenta, cuius lana vel linum
fuisse probabitur. Sed in hiis omnibus superius
comprehensis, quicumque in terra aliena ali-
quid posuerit, aut ædificauerit, aut horum quæ
dicta sunt, aliquid fecerit, illis qui aliena præ-
sumpserunt hoc competit, vt expensas vel im-
pendia, quæ in hiis fecerint, à dominis qui rem
factam vendicant, recipere possint. Acquiritur
autem nobis non solum per nosmetipsos, sed
& per eos qui in potestate nostra sunt. sicut filii
vel serui: quia quicquid hiis à qualibet perso-
na donatum, vel venditum fuerit, aut heredes
fuerint instituti, id patribus & dominis sine ali-
qua dubitatione conquiritur: præter eos filios,
quibus per leges castrense peculium habere
permisum est. Hii vero serui qui in usufructu
nostro, & in proprietate alterius sunt, hoc tan-
tum usufructuario acquirere possunt, quod o-
pere aut manibus suis fecerint, aut de mercedi-
bus operis sui acceperint. Nam si eis aut here-
ditas,

ditas, aut legatum dimittatur, aut donationis aliquid conferatur, hoc proprietario domino, non usufructuario acquiritur.

De rebus] *vid. Inst. de rerum diuis. & adquir. ipsar. domin. 2. tit. Ulpian. 19. de domin. & adquisit. rerum. l. 1. ff. de diuision. rer.*

§. 1. Caius superiori commentario de iure personarum aliqua disputauit; Nunc in hoc commentario de rebus iterum tractat.

§. 2. Omnes itaque res aut nostri iuris sunt, aut diuini, aut publici. Nostri iuris sunt, quæ in proprietate nostra esse noscuntur. Diuini iuris sunt, Ecclesiæ, id est, templa Dei, vel ea patrimonia, ac substantiæ, quæ ad ecclesiastica iura pertinent. Publici iuris sunt muri, fora, portæ, theatra, circus, arena, quæ antiqui sancta appellauerunt, pro eo quod exinde tolli aliquid aut contingi non liceret. Sed hæc omnia in nullius bonis sunt, ideo publici iuris esse dicuntur. Sed & res hæreditariæ, antequam aliquis hæres existat, id est, quando dubitatur, utrum scriptus, an legitimus hæres succedere debeat, in nullius bonis esse videntur.

Aut diuini] Caius in l. 1. ff. de rer. diuis.

Nostri iuris] Res nostri iuris, quæ & iuris humani dicuntur in d. l. 1.

In proprietate nostra] seu nostro patrimonio. *Inst. de rerum diuis. in princ.*

Diuini iuris] d. l. 1.

Publici

Publici iuris] Publicæ res nullius in bonis sunt. d. l. i.

Muri] Muri res sanctæ. §. 10. *Instit. de rerum diuision. l. 1. l. 8. in fin. ff. de diuis. rerum.* ideoque nullius. §. 7. *Instit. de rerum diuisione. dict. l. 1. Gothofr. hic.*

Portæ] *vid. d. §. 10. d. l. 1. §. 8.*

Theatra] Ea dicuntur esse vniuersitatis. §. 6. *Instit. de rerum diuision. leg. 6. §. 1. ff. de diuision. rerum.*

Arena] Locus gladiatorum. Hinc in arenam se dare. l. ultim. ff. de fugitiuis l. 4. ff. de accusationibus.

Quæ antiqui] Hæc particula referenda est ad muros, fora, portas, theatra, circum & arenam.

Sancta appellauerunt] §. 10. *Instit. de rerum diuis.*

Contingi non liceret] *facit l. 8. in fin. ff. de diuis. rerum.*

In nullius bonis] §. 7. *Instit. de rer. diuision.*

Ideo publici iuris] Quæ nullius, publica sunt.

Res hæreditariæ] l. 1. ff. de diuis. rerum.

Esse videntur] *vid. tamen l. 31. in fin. ff. de hæred. instit.*

§. 3. Præterea quædam res corporales sunt, quædam incorporales.

Corporales sunt] *vid. §. 4. in f. cod.*

Incot-

Incorporales] *vid. §. 5. inf. eod.*

§. 4. Corporales sunt, quæ manu tangi possunt: velut ager, mancipium, vestis, aurum, argentum, & iis similia. Incorporales sunt, quæ tangi non possunt: qualia sunt ea, quæ non in corpore, sed in iure consistunt, sicut est hæreditas, & obligationes diuersis contractibus scriptæ. Et licet hæreditas, vel emtio, aut diuersi contractus res corporales in se habeant, ius tamen ipsius hæreditatis vel emtionis, aliorumque contractuum incorporeale est.

Corporales sunt] *l. 1. §. 1. ff. de diuis. rerum §. 1. Inst. de reb. corporalib.*

Incorporales sunt] *l. 1. §. 1. ff. de diuis. rerum §. 2. Inst. de rebus corporalib.*

Sed in iure consistunt] Incorporalia in iure consistunt.

Sicut est hæreditas] *l. 119. ff. de verb. sig.*

§. 5. Incorporalia etiam sunt iura prædiorum urbanorum, vel rusticorum. Prædiorum urbanorum iura sunt stillicidia, fenestræ, cloacæ, altius erigendæ domus aut non erigendæ, & luminum: vt ita quis fabricet, vt vicinæ domui lumen non tollat. Prædiorum vero rusticorum iura sunt, via, vel iter, per quod pecus vel animalia debent ambulare, vel ad aquam duci, & aquæ ductus, quæ similiter incorporalia sunt. Hæc iura tamen rusticorum prædiorum *seruitutes* appellantur.

Incor-

Incorporalia etiam] §. 3. *Inst. de reb. corporal.*
l. 1. in f. ff. de diuis. rerum.

Prædiorum vrbanoꝝ] §. 1. *Inst. de seruit.*
præd. l. 2. ff. de seruit. præd. vrbanoꝝ.

Prædiorum vero rusticorum] *Inst. de seruit. in*
princ. l. 1. ff. de seruit. rusticor.

Seruitutes appellantur] *vid. titul. ff. de ser-*
uitut.

§. 6. Item regulariter constitutum est, vt su-
 perposita inferioribus cedant; vt si quis in solo
 nostro sine nostro permisso domum ædificauerit,
 ad eum, cuius terra est, domus ædificata
 pertineat. Vel si aliquis in agro nostro arbo-
 res, aut vineas, vel plantas quasunque posue-
 rit, similiter superficies solo cedat. Vel si me-
 sem in campo seminauerit, omnia hæc, quæ in
 terram alienam iactantur, domino terræ ad-
 quirituntur. Quod & de chartis, & pergamen-
 nis, si in alienis scribat, licet aureis vel argen-
 teis literis, sin iliter eius est scriptura, cuius
 charta aut pergamenum fuerit. Quod & de
 tabula, hoc est, si aliquis in tabula mea pictu-
 ram fecerit, obseruatur: quia statutum est, vt
 tabulæ pictura cedat.

In solo nostro] Ædificium solo cedit. §. 30. *Inst.*
rer. diuisio.

Plantas] Planta solo cedit. §. 31. *Instit. de*
rer. diuis.

Super-

Superficies] superficiesium. Quæ vox reperitur in l. 32. ff. de iure dot. l. 39. ff. de legat. 2.

Solo cedat] superficies cedit solo. vid. ff. de superficiebus.

In campo seminaverit] Res satæ solo cedunt. §. 32. Instit. de rerum diuis. leg. 9. ff. de rerum diuis.

Et de chartis] Scriptura chartæ cedit. §. 33. Institut. de rerum diuis. leg. 9. §. 1. ff. de acquir. rerum.

Tabulæ pictura cedat] Tabulæ pictura cedit. §. 33. Inst. de rerum diuis. l. 23. §. 3. ff. de rei vindic. Imo tabula picturæ cedit. l. 9. §. 2. ff. de acquir. rerum.

§. 7. Quod si quis ex vuis meis vinum, aut spicis frumentum, aut ex oliuis, oleum fecerit: eius vinum, triticum, vel oleum est, cuius spicæ, aut vixæ, aut oliuæ fuerint. Si quis etiam ex tabulis alienis, nauem aut armarium, aut quodcunque ad vsum pertinens, fecerit, simili ratione eius erunt, quæ facta fuerint, de cuius ligno facta probantur. Similiter etiam si ex lana vel lino vestimenta fecerit, eius erunt vestimenta, cuius lana, vel linum fuisse probabitur.

Ex vuis meis] §. 25. Inst. de rer. diuis. l. 7. §. 7. ff. de acquir. rer.

Aut spicis] d. §. 25. d. §. 7.

Ex oliuis] d. §. 7. d. §. 25.

Nauem

Nanem aut armarium] *d. §. 25. add. l. 61. ff. de rei vindic.*

Si ex lana] *d. §. 25. in fin.*

§. 8. Sed in iis omnibus superius comprehensis, quicumque interra aliena aliquid posuerit, aut ædificauerit, aut horum, quæ dicta sunt, aliquid fecerit, illis qui aliena præsumserunt, hoc competit, ut expensas vel impendia, quæ in iis fecerint, à dominis, qui rem factam vindicant, recipere possint:

ut expensas] Nota de exceptione vel actione ad sumtus & expensas.

§. 9. Acquiritur autem nobis non solum per nosmetipsos, sed & per eos, qui in potestate nostra sunt. Sicut filii vel serui: Quia, quicquid iis à qualibet persona donatum, vel venditum fuerit, aut hæredes fuerint instituti, id patribus & dominis sine aliqua dubitatione conquiritur: præter eos filios, quibus per leges castrense peculium habere permissum est. Hi vero serui, qui in usufructu nostro, & in proprietate alterius sunt, hoc tantum usufructuario acquirere possunt, quod opere aut manibus suis fecerint, aut de mercedibus operis sui acceperint. Nam si eis aut hæreditas, aut legatum dimittatur, aut donationis aliquid conferatur, hoc proprietario domino, non usufructuario acquiritur.

Sed

Sed & per eos] §. 30. 32. *Inst. de rerum diuis.*
vid. l. 48. ff. de rei vindic.

Sicut filii] *Inst. per quas person. cuique adquir.*
l. 10. ff. de acquirend. rer. dom.

Vel serui] §. 1. 2. 3. *Instit. per quas personas*
cuique.

Præter eos filios] §. 1. *Inst. per quas person. cui-*
que. vid. ff. de castrensi peculio.

In usufructu nostro] §. 4. *Inst. per quas person.*
l. 10. §. 3. ff. de adquir. rer.

Tit. II. De Testamentis.

PER vniuersitatem, hoc est, omnia simul bona acquirimus hereditate, emptione, adoptione: quia is quem adoptauerimus, si sine patre est, cum omnibus bonis suis ad nos transit. Id quoque statutum est, quod non omnibus liceat facere testamentum. Sicut hij sunt, qui sui iuris non sunt, & alieno iuri subiecti sunt, hoc est, filii tam ex nobis nati, quam adoptiui. Item testamenta facere non possunt impuberes, id est, minores 14. annorum, aut puellæ 12. Item & hij qui furiosi, id est, mente insani fuerint, non possunt facere testamenta. Sed hij qui insani sunt: si interualla ipsius insanix habent, per interualla quibus sani sunt, possunt facere testamenta.

Dd

De

De testamentis] 20. *Ulpian. 2. Inst. 10. 3. Paul. 4. 28. ff. 1. 6. C. 22. 23.*

§. 1. Per vniuersitatem, hoc est, omniã simul bona acquirimus hæreditate, emptione, adoptione, quia is, quem adoptauerimus, si sine patre est, cum omnibus bonis suis ad nos transit.

Per vniuersitatem] §. *ult. Inst. per quas person.*

Hæreditate] *d. §. ult.*

Emptione] Successiones, quæ fiebant per bonorum venditionem, hodie sublatae sunt. *Instit. de success. sublat. quæ fiebant per bonorum vendit.*

Cum omnibus bonis] *l. 25. ff. de adopt. Inst. de adquisit. per adrog.*

§. 2. Id quoque statutum est, quod non omnibus liceat facere testamentum. Sicut ii sunt, qui sui iuris non sunt, & alieno iuri subiecti sunt, hoc est, filij tam ex nobis nati, quam adoptiui.

Non omnibus] *uid. Inst. quib. non est permiss. facere. & ff. & C. qui testam. facere.*

Qui sui iuris non est] Qui sui iuris non est, testari non potest. *Inst. quib. non est permiss.*

Filij tam ex nobis] 20. *Ulpian. 11. l. 6. l. 16. ff. qui testam. l. 3. in fin. C. qui testam. fac. nisi sint milites.* Possunt enim milites testari de castrensi peculio. 3. *Paul. 4. §. 3.*

§. 3. Item testamenta facere non possunt im-
pube-

puberes, id est, minores quatuordecim annorum, aut puellæ 12.

Impuberes] §. 1. *Inst. quib. non est permiss.* 20. *Vlpian.* 12.

Quatuordecim annorum] *Paul. 3. sentent.* 4. §. 1. l. 5. ff. *qui testam.*

§. 4. Item & ii, qui furiosi, id est, mente infani fuerint, non possunt facere testamenta.

Furiosi] §. 1. *vers. furiosi Inst. quib. non est permiss.* 20. *Vlpian.* §. 13. l. 16. in fin. leg. 17. in fin. ff. *qui testament.*

§. 5. Sed ii qui infani sunt, si interualla ipsius infantiæ habent, per interualla, quibus sani sunt, possunt facere testamenta.

Si interualla] 3. *Paul. sent.* 4. §. 5.

Tit. III. De Exheredatione liberorum.

IS qui filium in potestate habet, curam agere debet, ut testamentum faciens, masculum filium aut nominatim heredem instituat, aut nominatim exheredet. Nam si masculum filium in testamento præterierit, non valebit testamentum: si vero filiam præterierit, non rumpit testamentum filia prætermissa, sed inter fratres suos, legitimo stante testamento, suam sicut alij fratres consequitur portionem. Si vero testamento extranei heredes scripti fuerint, stante testamento filia medietatem here-

ditatis acquirit. Nam si facto testamento, in quo filius masculus prætermisus est, euenerit, ut viuentē adhuc patre filius qui prætermisus est moriatur, sic quoque quamlibet filius ille mortuus fuerit, testamentum quod factum est non valebit. Posthumorum duo genera sunt: quia Posthumi appellantur hij, qui post patris mortem de vxore nati fuerint: & illi qui post testamentum factum nascuntur. Et ideo nisi is qui testamentum facit, in ipso testamento comprehenderit: *Quicumque filius aut filia mihi natus, nataue fuerit, heres mihi sit*: aut certe dicat, *heres sit*, valere eius non potest testamentum: quia sicut superius iam dictum est, legitime concepti pro natis habeantur. Nisi quod melior conditio est posthumæ quam natæ: quia nata, si prætermisita fuerit, non rumpit testamentum: posthuma vero, sicut masculus, testamentum rumpit. Si quis post factum testamentum adoptauerit apud populum illum qui sui iuris est, hoc est, qui patrem non habet, aut apud Prætorem illum adoptauerit qui in potestate patris est, quasi ei filius natus sit, ita eius rumpitur testamentum: posteriore quoque testamento, quod iure factum est, id quod iure factum ante fuerat, rumpitur. Quod si facto posteriore testamento heres scriptus, aut ante aditionem hæreditatis moriatur, aut viuo testatore defecerit, aut conditio possibilis, sub qua

qua heres institutus est, impleta non fuerit, is qui testamentum fecit intestatus mori videtur: quia testamentum quod prius fecerat, testamento posteriore rescissum est, & quod posterius factum est, hiis rebus, quas diximus, infirmatur. Alio quoque modo testamenta iure facta infirmantur, si aliquis post factum testamentum capite minuatur, id est, aut ab hostibus capiatur, aut pro crimine in exilium deputetur. Similiter & si qui adoptatus fuerit, testamentum quod antequam adoptaretur fecerat, non valebit.

Heredes autem sui sunt, aut necessarii, aut extranei. Sui heredes appellantur, filii aut nepotes ex filiis masculis, quos in potestate avus vel pater habet. Necessarii sunt heredes servi qui cum libertate heredes instituuntur. Necessarii ideo, quia aut velint aut nolint, necesse est eis heredes esse. Nam qui creditoribus tenentur obnoxii, & putant se non tantum in substantia, quantum in debitis relinquere, ipsi servos suos manumittunt, & heredes necessarios faciunt, ut quo magis heres quam dominus infamiam incurrat, cum res eius, id est, hereditas domini pro debitis venditur, & creditoribus datur. Extranei sunt, qui nullo propinquitatis gradu testatori iunguntur, sed eos quicumque pro arbitrio suo scribit heredes.

De exheredatione] *vid. 2. Inst. 13.*

Dd 3

S. I.

§. 1. Is, qui filium in potestate habet, curam agere debet, vt testamentum faciens, masculinum filium, aut nominatim heredem instituat, aut nominatim exheredet. Nam si masculinum filium in testamento præterierit, non valebit testamentum.

§. 2. Si vero filiam præterierit, non rumpit testamentum filia prætermissa, sed inter fratres suos, legitimo stante testamento, suam, sicut alii fratres, consequitur portionem. Si vero testamento extranei heredes scripti fuerint, stante testamento, filia medietatem hereditatis acquirit. Nam, si factò testamento, in quo filius masculus prætermisus est, euenerit, vt viuenteadhuc patre, filius, qui prætermisus est moriatur, sic quoque quamlibet filius ille mortuus fuerit, testamentum, quod factum est, non valebit.

Si vero filiam] Filia quondam poterant præteriri à patre *Inst. cod. vers. sed non ita de filiabus.*
22. *Ulpian.* 16. 20.

§. 3. Posthumorum duo genera sunt: quia posthumi appellantur ii, qui post patris mortem, de vxore nati fuerint, & illi, qui post testamentum factum nascuntur. Et ideo nisi is, qui testamentum facit, in ipso testamento comprehenderit: Quicumque filius aut filia mihi natus natave fuerit, hæres mihi sit: aut certe dicat, exheres sit; valere eius non potest testa-

testamentum: quia sicut superius iam dictum est, legitime concepti pro natis habeantur. Nisi, quod melior conditio est posthumæ, quam natæ: quia nata si prætermiſſa fuerit, non rumpit testamentum: posthuma vero, sicut masculus, testamentum rumpit.

Posthumorum duo genera sunt] Posthumorum alii viuo patre post testamentum nascuntur: alii post mortem: vtrique sæpe post testamentum. l. 3. §. 1. ff. de iniusto. Gothofred. hic.

Quicumque filius] De posthumorum institutione adde 3. Paul. sent. 4. §. 22.

Sicut superius iam dictum] *Primo lib. tit. 4. §. 10. sup.*

Pro natis habeantur] l. 7. l. 26. ff. de statu l. 2. §. 6. ff. de excusat. tutor. adde tamen leg. 9. in fin. ff. ad l. Fal.

Melior conditio] Melior posthumæ, quam natæ conditio. Hæc præterita non rumpit testamentum, illa rumpit.

§. 4. Si quis post factum testamentum adoptauerit apud populum illum, qui sui iuris est, hoc est, qui patrem non habet, aut apud prætorem illum adoptauerit, qui in potestate patris est, quasi ei filius natus sit, ita eius rumpitur testamentum.

Apud populum] hoc genus adoptandi muratum est. Fit enim hodie adrogatio apud principem.

cipem. l. 2. ff. de his qui sunt sui. iure scilicet populi in principem translato. Goth. hic.

Hoc est] sui iuris est, qui patrem non habet.

Apud prætorem] Est enim duplex adoptionis species. l. 1. in f. ff. de adoption.

Rumpitur testamentum] Adrogatione vel adoptione rumpitur testamentum. §. 1. Inst. quib. mod. testam. l. 8. ff. de iniusto. 23. Vlpian. 3.

§. 5. Posteriore quoque testamento, quod iure factum est, id quod iure factum ante fuerat, rumpitur. Quod si facto posteriore testamento, hæres scriptus, aut ante aditionem hæreditatis moriatur, aut viuo testatore defecerit, aut conditio possibilis, sub qua hæres institutus est, impleta non fuerit: is qui testamentum fecit, intestatus mori videtur: quia testamentum, quod prius fecerat, testamento posteriore rescissum est, & quod posterius factum est, iis rebus, quas diximus, infirmatur.

Posteriore quoque testamento] §. 2. Inst. quib. mod. testament. 23. Vlpian. 2. leg. 1. l. 2. ff. de iniusto.

§. 6. Alio quoque modo testamenta iure facta infirmantur, si aliquis post factum testamentum capite minuatur, id est, aut ab hostibus capiatur, aut pro crimine in exilium deputetur. Similiter, & si, qui adoptatus fuerit, testamentum, quod antequam adoptaretur, fecerat, non valebit.

Capite minuatur] Capitis minutione testamentum infirmatur. §. 4. *Inst. quib. mod. testam. l. 6. §. 5. ff. de in iusto.*

§. 7. Hæredes autem sui sunt, aut necessarii, aut extranei. Sui hæredes appellantur filii aut nepotes ex filiis masculis, quos in potestate auus vel pater habet. Necessarii sunt hæredes serui, qui cum libertate hæredes instituuntur. Necessarii ideo, quia aut velint, aut nolint, necesse est eis hæredes esse. Nam qui creditoribus tenentur obnoxii, & putant se non tantum in substantia, quantum in debitis relinquere, ipsi seruos suos manumittunt, & hæredes necessarios faciunt, ut quo magis hæres, quam dominus infamiam incurrat, cum res eius, id est, hæreditas domini, pro debitis venditur, & creditoribus datur. Extranei sunt, qui nullo propinquitatis gradu testatori iunguntur, sed eos quicumque pro arbitrio suo scribit hæredes.

Aut necessarii] Hæredum differentias vid. *Inst. de hæred. qualitate & differentia.*

Sui hæredes] sui hæredes qui §. 2. *Inst. de hæred. qual. & differentia. l. 1. §. 2. ff. de suis.*

Necessarii] §. 1. *Inst. de hæred. qualitat.*

Aut velint] d. §. 1. l. 12. ff. qui testament. 22. *Ulpian. 24.*

Et putant] d. §. 1.

Extranei sunt] De extraneis hæredibus vid.

Id d. §. 3. 4.

cipem. l. 2. ff. de his qui sunt sui. iure scilicet populi in principem translato. *Goth. hic.*

Hoc est] sui iuris est, qui patrem non habet.

Apud prætorem] Est enim duplex adoptionis species. l. 1. in ff. de adoption.

Rumpitur testamentum] Adrogatione vel adoptione rumpitur testamentum. §. 1. *Inst. quib. mod. testam.* l. 8. ff. de in iusto. 23. *Vlpian.* 3.

§. 5. Posteriore quoque testamento, quod iure factum est, id quod iure factum ante fuerat, rumpitur. Quod si factum posteriore testamento, hæres scriptus, aut ante aditionem hæreditatis moriatur, aut viuo testatore defecerit, aut conditio possibilis, sub qua hæres institutus est, impleta non fuerit: is qui testamentum fecit, intestatus mori videtur: quia testamentum, quod prius fecerat, testamento posteriore rescissum est, & quod posterius factum est, iis rebus, quas diximus, infirmatur.

Posteriore quoque testamento] §. 2. *Inst. quib. mod. testament.* 23. *Vlpian.* 2. leg. 1. l. 2. ff. de in iusto.

§. 6. Alio quoque modo testamenta iure facta infirmantur, si aliquis post factum testamentum capite minuatur, id est, aut ab hostibus capiatur, aut pro crimine in exilium deputetur. Similiter, & si, qui adoptatus fuerit, testamentum, quod antequam adoptaretur, fecerat, non valebit.

Capi-

Capite minuatur] Capitis minutione testamentum infirmatur. §. 4. *Inst. quib. mod. testam. l. 6. §. 5. ff. de iniusto.*

§. 7. Hæredes autem sui sunt, aut necessarii, aut extranei. Sui hæredes appellantur filii aut nepotes ex filiis masculis, quos in potestate auus vel pater habet. Necessarii sunt hæredes serui, qui cum libertate hæredes instituuntur. Necessarii ideo, quia aut velint, aut nolint, necesse est eis hæredes esse. Nam qui creditoribus tenentur obnoxii, & putant se non tantum in substantia, quantum in debitis relinquere, ipsi seruos suos manumittunt, & hæredes necessarios faciunt, ut quo magis hæres, quam dominus infamiam incurrat, cum res eius, id est, hæreditas domini, pro debitis venditur, & creditoribus datur. Extranei sunt, qui nullo propinquitatis gradu testatori iunguntur, sed eos quicumque pro arbitrio suo scribit hæredes.

Aut necessarii] Hæredum differentias vid. *Inst. de hered. qualitate & differentia.*

Sui hæredes] sui hæredes qui §. 2. *Inst. de hered. qual. & differentia. l. 1. §. 2. ff. de suis.*

Necessarii] §. 1. *Inst. de hered. qualitat.*

Aut velint] d. §. 1. l. 12. ff. *qui testament. 22. Ulpian. 24.*

Et putant] d. §. 1.

Extranei sunt] De extraneis hæredibus vid.

De d. §. 3. 4.

S. 3. 4. §. 6. 7. Institut. de hered. qualitat. 22. Vl.
rian. 25.

Tit. IV. De Substitutionibus & de faciendis secundis tabulis.

Substitutio est, quæ post institutionem à testatore fieri solet, id est, secundi hæredis appellatio. Et duæ sunt, quarum vna vulgaris dicitur, alia pupillaris. Vulgaris dicitur, *Ille hæres mihi esto*: siue hoc filio siue extraneo. Quod si hereditatem meam adire nolueris, *illum substituo, ad quem hereditas mea debeat pertinere.* Pupillaris substitutio filiis tantummodo impuberibus dari potest, quæ ita fit: *Ille filius meus, si intra pubertatem decesserit, illum ei substituo.* Sed pupillaris substitutio ita secreta esse debet, ut ad notitiam substituti peruenire non possit, ne vitæ pupilli aliquas substitutus insidias molitur. Nam in extrema pagina testamenti fieri debet, ut pars illa in qua substitutio pupillaris scripta est, quandiu pupillus annos pubertatis egrediatur, obsignata permaneat, & prior pars testamenti, in qua hæres scriptus est, referatur. Hoc etiam & de donis fieri potest: Nam si extraneus hæres scriptus sit, etsi aliquem substituere non possumus, ut si hæres exiterit, & intra aliquod tempus mortuus fuerit, alius ei hæres sit, potest tamen per fideicommissum

missum obligari, vt alii, rogatus à testatore, hæreditatem aut integram, aut pro parte restituat.

De substitutionibus] de substitutione *vulgari*
2. *Inst.* 15. *pupillari* 2. *Inst.* 15. de vtraque *vid.*
28. ff. 6. & 16. C. 26.

§. 1. Substitutio est, quæ post institutionem à testatore fieri solet, id est, secundi hæredis appellatio. Et duæ sunt, quarum vna vulgaris dicitur, alia pupillaris.

Secundi hæredis] substitutio, secundi hæredis appellatio: substituitur etiam tertio gradu.
Paul. 3. sent. 4. §. 17. 22. Vlpian. 33.

Duæ sunt] duplex substitutio.

§. 2. Vulgaris dicitur, ille hæres mihi esto: siue hoc filio, siue extraneo, quod si hæreditatem meam adire nolueris, illum substituo, ad quem hæreditas mea debebat pertinere.

Vulgaris dicitur] *vid. Inst. de vulgari.*

§. 3. Pupillaris substitutio filiis tantummodo impuberibus dari potest, quæ ita fit: Ille filius meus, si intra pubertatem decesserit, illum ei substituo. Sed pupillaris substitutio ita secreta esse debet, vt ad notitiam substituti peruenire non possit, ne vitæ pupilli aliquas substitutus insidias moliatur. Nam in extrema pagina testamenti fieri debet, vt pars illa, in quâ substitutio pupillaris scripta est, quamdiu pupillus annos pubertatis egrediatur, obsignata per-

ra permaneat, & prior pars testamenti, in qua hæres scriptus est, referatur. Hoc etiam & de donis fieri potest.

Pupillaris substitutio] *vid. Inst. de pupillari.*

Si intra pubertatem] *l. i. §. i. Inst. de vulgar. & pupillar. post pubertatem filio miles potest substituere. l. 15. ff. de vulgari.*

Secreta esse debet] *vid. §. 3. Institur. de pupillari.*

In extrema pagina testamenti] Inferioribus partibus *d. §. 3. ima cera. Sueton.*

De donis] eisdem paginis. ita legitur à quibusdam.

§. 4. Nam si extraneus hæres scriptus sit, & si aliquem substituere non possumus, ut si hæres extiterit, & intra aliquod tempus mortuus fuerit, alius ei hæres sit, potest tamen per fideicommissum obligari, ut alii, rogatus à testatore, hæreditatem aut integram, aut pro parte restituat.

Extraneus hæres] *§. 9. Inst. de pupillari.*

Non possumus] Fallit hæc sententia in milite.

Tit. V. De Legatis.

Legatorum genera sunt quatuor, vendicationis, damnationis, sinendi modo, & præceptionis. Vendicationis legatum est, si testator sic locutus fuerit: *Illum servum tibi do, aut lego: Vel*

go: Vel

go : Vel, illam rem tibi præsume, habe, vendica. Quod post mortem testatoris statim legatarius non expectato herede, sibi præsumat. Quam si præsumpserit, nec pro præsumpto legato ab herede potest calumniam sustinere, nec si aliena res fuerit, quæ legata est, legatarius hoc poterit ab herede repetere. Si per vendicationem una res multis legata sit, & singuli hanc ipsam rem præsumere velint, æquales singuli de re legata capiant portiones.

Per damnationem isto ordine legatum dimittitur, ut testator in testamento scribat : *Tu heres meus illi hoc da* : aut, *Illud illi ab herede meo dari iubeo*. In quo genere legati, etiam alienæ res per legatum dimitti possunt. Et necesse est heredi aut redimere eam rem, quæ iuris alieni est, & legatario tradere, aut si is cuius est res vendere noluerit, quantum res illa valebit, legatario in pretio compensare. Sed si testator rem alienam quasi suam credens, per hoc genus legatum reliquerit, legatarius hoc ab herede petere non potest : & inutile est legatum. Nam si sciens alienam esse, per legatum dedit, necesse est ab herede aut ipsam rem, aut æstimationem rei in pretio legatario dari. Cæterum inter damnationis legatum & vendicationis hoc interest, quod per vendicationem res aliena relinqui non potest : per damnationem eo pacto, quo superius comprehensum est,

est,

est, potest. Illæ etiam res, quæ in rerum natura non sunt, per damnationem legato dimitti possunt, velut si ita testator in testamento scribat: *Fructus qui ex illo agro nati fuerint, aut id quod ex illa ancilla natum fuerit.* quod in legato vendicationis fieri non potest: quia non potest hæc legatarius testatore mortuo continuo vindicare. Inter legatum vendicationis & damnationis ista similitudo est, quod legatum vendicationis, siue damnationis, si coniunctum, id est, duobus aut pluribus vna res in legato dimissa fuerit, in utroque legato simul ab omnibus præsumatur: Inter legatum vendicationis, & damnationis ista distantia est, ut si disiunctum, id est, singulis quæcunque res per legatum damnationis relicta fuerit, singulis integra debeat: Id est, ut vnus rem ipsam accipiat, alii æstimationem rei ipsius in pretio ab herede percipiant. Sinendi modo hæc legati verba sunt: *Ille heres meus rem illam illum permittite præsumere & sibi habere.* Nam & propriam rem testator & heredes sui, & [alienam] per sinendi legatum relinquere potest. In quo legato non quidem heres legatario rem quæ relicta est iubetur tradere, sed vendicanti legatario non permittitur prohibere. Præceptionis vero legatum non nisi vni ex heredibus dari potest, ut aliquid ei ex hereditate præcipuum relinquatur, etsi aut coniunctum, id est, multis, aut

aut disiunctim singulis relinquatur, omnibus una res tantum quæ nominata est debetur, non vni res, & alii æstimatio, sicut in legato damnationis est constitutum.

De legatis] 2. *Inst.* 20. 24. *Ulp. Paul. 3. sent. 6. §. 37. & 30. 31. 32. 33. 34. ff.*

§. 1. Legatorum genera sunt quatuor: vindicationis, damnationis, sinendi modo, & præceptionis.

Sunt quatuor] §. 1. *Inst. eod.*

Vindicationis] *vid. §. 2. inf. eod.*

Damnationis] §. 3. 4. 5. 6. *inf. eod.*

Sinendi modo] *v. §. 7. inf. eod.*

Et præceptionis] *v. §. 8. inf. eod.*

§. 2. Vindicationis legatum est, si testator sic locutus fuerit: illum seruum tibi do, aut lego: vel, illam rem tibi præsume, habe, vendica. Quod post mortem testatoris statim legatarius, non expectato hærede, sibi præsumit: Quam si præsumserit, nec pro præsumto legato ab hærede potest calumniam sustinere, nec si aliena res fuerit, quæ legata est, legatarius hoc poterit ab hærede repetere. Si per vindicationem una res multis legata sit, & singuli hanc ipsam rem præsumere velint, æquales singuli de re legata capiant portiones.

Vindicationis legatum] *vid. 24. Ulp. 15.*

Sic locutus fuerit] Formula legati per vindicationem.

Habe

Habe, vendica] inde legatum per vindicationem dictum.

§. 3. Per damnationem isto ordine legatum dimittitur, vt testator in testamento scribat: Tu, hæres meus, illi hoc da: aut, illud illi ab hærede meo dari iubeo. In quo genere legati etiam alienæ res per legatum dimitti possunt. Et necesse est hæredi, aut redimere eam rem, quæ iuris alieni est, & legatario tradere, aut si is, cuius est res, vendere noluerit, quantum res illa valebit, legatario in precio compensare. Sed si testator rem alienam, quasi suam credens, per hoc genus legatum reliquerit, legatarius hoc ab hærede petere non potest: & inutile est legatum. Nam si sciens alienam esse, per legatum dederit, necesse est, ab hærede aut ipsam rem, aut æstimationem rei in precio legatario dari.

Per damnationem] *vid. 24. Vlpian. 1.*

Dari iubeo] alias formulas aptiores *vid. apud 24. Vlpian. 4. §. 1. in fin. Inst. de legat. Paul. 3. sent. 6. §. 6.*

Alienæ res] *24. Vlpian. 8.*

§. 4. Cæterum inter damnationis legatum, & vindicationis hoc interest, quod per vindicationem res aliena relinqui non potest: per damnationem eo pacto, quo superius comprehensum est, potest. Illæ etiam res, quæ in rerum natura non sunt, per damnationem legato di-

to dimitti possunt, velut, si ita testator in testamento scribat: Fructus qui ex illo agro nati fuerint, aut, id quod ex illa ancilla natum fuerit. quod in legato vendicationis fieri non potest: quia non potest hæc legatarius testatore mortuo continuo vindicare.

Res aliena relinqui] per damnationem res aliena relinqui potest: per vindicationem non potest. *vid. 2. Vlpian. 7.* Huc etiam pertinet, per damnationem rem creditori obligatam legari posse à sciente testatore. *Paul. 3. sentent. 6. §. 8. Gothofr.*

Quæ in rerum natura] Quæ in rerum natura non sunt, legare possumus per damnationem, non per vindicationem.

§. 5. Inter legatum vendicationis & damnationis ista similitudo est, quod legatum vendicationis, siue damnationis, si coniunctim, id est, duobus aut pluribus vna res in legato dimissa fuerit, in utroque legato simul ab omnibus præsumatur.

Similitudo est] *24. Vlpian. 13. in princ.*

Si coniunctim] Coniunctim legare possumus, per damnationem & vindicationem.

§. 6. Inter legatum vendicationis, & damnationis ista distat est, ut si disiunctim, id est, singulis quæcunque res per legatum damnationis relicta fuerit, singulis integra debeat, id est,

Ec vt v-

vt vnus rem ipsam accipiat, alii æstimationem rei ipsius in precio ab hærede percipiant.

Si disiuncti] 24. *Ulpian. 13. in fin.*

Vnus rem ipsam] Res pluribus legata per damnationem, non per vindicationem singulis legatariis debetur, vni res, alii æstimatio. §. 8. *in fin. eod. adde Paul. 3. sent. 6. §. 3. in fin. Gothofred. hic.*

§. 7. Sinendi modo hæc legati verba sunt: Ille hæres meus rem illam, illum permitte præsumere, & sibi habere. Nam & propriam rem testator, & hæredis sui, & (alienam) per sinendi legatum relinquere potest. In quo legato, non quidem hæres legatario rem, quæ relicta est, iubetur tradere, sed vendicanti legatario non permittitur prohibere.

Sinendi modo] §. 2. *Inst. eod.*

Hæc legati verba] sunt & alia commodiora, de quib. *vid. 24. Ulpian. 5.*

Et hæredis] 24. *Ulpian. II.*

Alienam] Hanc vocem superesse notat *Cuiacius 24. ad Ulpian.*

Relinquere potest] Possunt etiam iura relinquere sinendi modo *Paul. 3. sent. 6. §. II.*

§. 8. Præceptionis vero legatum, non, nisi vni ex hæredibus dari potest, vt aliquid ei ex hæreditate præcipuum relinquatur, & si aut coniunctim, id est, multis, aut disiunctim singulis relinquatur, omnibus vna res tantum, quæ

Quæ nominata est, debetur, non vni res, & alii æstimatio, sicut in legato damnationis est constitutum.

Præceptionis vero legatum] Formulas legendi per præceptionem *vid apud Vlp. 24. §. 6.*

Vni ex hæredibus] *Paul. 3. sent. 6. §. 1.*

Vni res] *§. 6. in fin. sup. eod.*

Tit. VI. De Lege Falcidia.

Lege Falcidia constitutum est: quicumque heres fuerit institutus, quartam partem totius hereditatis habeat. Quod si testator hereditatem suam legatis exinanierit, hoc statutum est, ut Falcidiam sibi de imminutione legatorum heres retineat, constante nihilominus testamento. Hic de Pauli sententiis addendum.

Vid. 2. Inst. 22. 35. ff. 2. 6. C. 9. adde 25. Vlp. 32. Paul. 3. sentent. 8.

Lege Falcidia constitutum est: quicumque heres fuerit institutus, quartam partem totius hereditatis habeat. Quod si testator hereditatem suam legatis exinanierit, hoc statutum est, ut Falcidiam, sibi de imminutione legatorum hæres retineat, constante nihilominus testamento. Hic de Paul. sent. addendum.

Quartam partem] *d. §. 32. §. 2. in f. Inst. eod. l. 73. ff. ad L. Falc. Paul. 3. sent. 8. §. 1.*

Ec 2 Tit.

Tit. VII. De Fideicommissis.

POtest aliquis recto iure heredem instituere: & rogare eum, ut hereditatem suam, aut omnem, aut ex parte alii per fideicommissum reddat. Nam si heredem directo iure non instituerit, fideicommissarius non potest ad alium acceptam hereditatem transmittere. Sed in hac quoque re hoc observandum est, quod de Falcidia supra iam dictum est, ut heres institutus etiamsi omnem hereditatem alii restituere iussus sit, ita hereditatem alii restituat, ut quartam sibi ex ipsa hereditate retineat. Et singulæ quæcunque res per fideicommissum dimitti possunt, hoc est, fundus, aut domus, aut mancipium, aut argentum. Ab ipso fideicommissario alteri fideicommissum dimitti potest. Et à legatario, licet legatum dimitti non possit, fideicommissum potest. Et non solum propriæ res à testatore per fideicommissum dimitti possunt, sed etiam ipsius heredis, aut legatarii, aut cuiuslibet extranei, ne legatarius cui per testamentum parum dimissum est, plus alii per fideicommissum quam id quod consequitur reddere iubeatur. Cum autem aliena res per fideicommissum relinquitur, necesse est heredi, vel legatario, rem illam quæ per fideicommissum est relicta, aut redimere, & fideicommissario dare, aut pretium eiusdem rei, quan-
tum

tum æstimata fuerit, fideicommissario numerare, sicut in damnationis legato fieri diximus. Libertates etiam servis per fideicommissum dari possunt, ut heres vel legatarius ea mancipia manumittant, quæ testator ab hiis ut manumitterent, speravit. Nec interest, utrum hoc testator de suis servis, an de ipsius heredis vel legatarii, aut de alienis fieri iubeat. Quod si de alienis fecerit, similiter cogitur heres emere ipsum servum & manumittere. Sed si illum dominus suus noluerit vendere, perit per fideicommissum data libertas: quia in hac re heres æstimationem in pretio dare non cogitur: sed cum per fideicommissum libertas datur, is qui manumissus fuerit, non testatoris, sed heredis libertus est. Præterea inter fideicommissa & legata sunt quædam distantia. Fideicommissum ad eum, cui aliquid commissum est, herede mortuo poterit pervenire, si talis fuerit conditio testamenti: nam legatum ita relinqui non potest. Item legatum per codicillum relictum non valet, nisi codicilli testamento fuerint confirmati: fideicommissum vero etiam si testamento codicilli non fuerint confirmati, nihilominus debetur. Item, per legatarium legatum alteri relinqui non potest, sed fideicommissum potest. Item per legatum servo alieno directa libertas dari non potest, per fideicommissum potest. Item per

Ec

;

codi-

codicillos nemo heres institui potest, quamuis testamento confirmati sint : sed is qui testamento heres fuerit institutus, potest per codicillum rogari, vt hereditatem, quæ ei data est, alii totam vel pro parte restituat. quod validum est, etiamsi codicilli testamento non fuerint confirmati. Item quamuis non possimus post mortem eius quem heredem instituiimus, alium ei substituere, tamen per fideicommissum rogare eum possumus, vt cum moriatur, alii eam hereditatem vel totam, vel pro parte restituat. Et quia, sicut superius dictum est, etiam post mortem heredis fideicommissum ei cui relictum est, dari potest : quod hoc ordine fit, vt testator scribat : *Illum heredem instituo, & volo, vt quum mortuus fuerit, ad illum hereditas mea pertineat.* Præterea & in hoc alia fideicommissorum & legatorum conditio est, quia fideicommissa, si tardius quam scriptum est soluta fuerint, usuræ & fructus debentur : legatorum veto usuræ non debentur, sed ex mora solutionis, si per damnationem relictæ fuerint, duplicantur.

Vid. 15. Vlp. 4. Paul. sent. 1. de fideicommissariis hereditatibus. 2. Instit. 23. de singulis rebus per fideicommissum relictis. 2. Instit. 24.

Potest aliquis recto iure heredem instituerre : & rogare eum, vt hereditatem suam, aut omnem, aut ex parte alii per fideicommissum red-

reddat. Nam si heredem directo iure non instituerit, fideicommissarius non potest ad aliam acceptam hereditatem transmittere. Sed in hac quoque re hoc observandum est, quod de Falcidia supra iam dictum est, ut heres institutus etiamsi omnem hereditatem alii restituere iussus sit, ita hereditatem alii restituat, ut quartam sibi ex ipsa hereditate retineat.

Recto iure] §. 2. *Inst. de fideicommissar. hereditariis.*

Quartam sibi] de quarta Trebellianica vid. §. 4. *Inst. de fideicommiss. hered. & ad S. Trebel. l. 1. §. 2. ff. ad Trebel.*

§. 2. Et singulæ quæcunq; res, per fideicommissum dimitti possunt, hoc est, fundus, aut domus, aut mancipium, aut argentum.

Singulæ quæcunque res] *Inst. de singulis rebus per fideicommissum.*

Per fideicommissum] & legatum 24. *Vlp. 25.*

§. 3. Ab ipso fideicommissario alteri fideicommissum dimitti potest.

Fideicommissario alteri] sic à posthumo hærede instituto fideicommissum relinqui potest.

Paul. 4. sent. 1. §. 2. ab Imperatore hærede instituto. §. 3. *ibi.* à surdo vel muto. §. 4. *ibid.* at non ab uxore, cui vir dotem prælegavit. §. 1. *ibid.*

Dimitti potest] quamvis à legatario olim legari non poterat vid. §. 4. *inf. eod.*

Ec 4

§. 4.

§. 4. Et à legatario, licet legatum dimitti non possit, fideicommissum potest.

Et à legatario] *Inst. de sing. rebus per fideic. relictis* 24. *Vlp.* 20. sicuti nec hæredi à semetipso 24. *Ulpian.* 22.

§. 5. Et non solum propriæ res à testatore per fideicommissum dimitti possunt, sed etiam ipsius hæredis, aut legatarii, aut cuiuslibet extranei.

Extranei] nostras statim: alienas autem aut æstimatas aut redemptas *Paul. 4. sent. i. §. 7.* nisi ignoranter rem alienam legaverimus §. 8. *ibid.*

§. 6. Ne legatarius, cui per testamentum parum dimissum est, plus alii per fideicommissum, quam id quod consequitur, reddere iubeatur.

Plus alij] vid. plenissime ad l. i. §. 17. *in fin. ff. ad Trebel. Gothofr.*

§. 7. Cum autem aliena res per fideicommissum relinquitur, necesse est hæredi, vel legatario, rem illam, quæ per fideicommissum est relicta, aut redimere, & fideicommissario dare, aut pretium eiusdem rei, quantum æstimata fuerit, fideicommissario numerare, sicut in damnationis legato fieri diximus.

Aut pretium] *Paul. 4. sent. i. §. 17.*

Diximus] *tit. 5. §. 4. sup. eod.*

§. 8. Libertates etiam servis per fideicommissum dari possunt, ut hæres vel legatarius ea manci-

mancipia manumittant quæ testator ab iis, ut manumitterent, speravit. Nec interest, utrum hoc testator de suis servis, an de ipsius hæredis vel legatarii, aut de alienis fieri iubeat. Quod si de alienis fecerit, similiter cogitur hæres emere ipsum servum, & manumittere. Sed si illum dominus suus noluerit vendere, perit per fideicommissum data libertas: quia in hac re hæres æstimationem in pretio dare non cogitur. Sed cum per fideicommissum libertas datur, s, qui manumissus fuerit, non testatoris, sed hæredis libertus est.

Libertates 25. *Vlp.* 18. §. 2. *Inst. de singulis reb. per fideicom.* l. 12. §. 1. *ff. de fideicom. hered.*

§. 9. Præterea inter fideicommissa & legata sunt quædam distantia. Fideicommissum ad eum, cui aliquid commissum, hærede mortuo, poterit pervenire, si talis fuerit conditio testamenti: nam legatum ita relinqui non potest. Item legatum per codicillum relictum non valet, nisi codicilli testamento fuerint confirmati: fideicommissum vero etiam, si testamento codicilli non fuerint confirmati, nihilominus debetur. Item per legatarium legatum alteri relinqui non potest, sed fideicommissum potest. Item per legatum servo alieno directa libertas dari non potest, per fideicommissum potest. Item per codicillos nemo hæres institui potest, quamvis testamento con-

Ee 5 firma-

firmati sint: sed is, qui testamento hæres fuerit institutus, potest per codicillum regari, ut hæreditatem, quæ ei data est, alii totam, vel pro parte restituat, quod validum est, etiamsi codicilli testamento non fuerint confirmati. Item quamvis non possimus post mortem eius quem hæredem instituimus, alium ei substituere, tamen per fideicommissum rogare eum possumus, ut, cum moriatur, alii eam hæreditatem vel totam, vel pro parte restituat. Et quia, sicut superius dictum est, etiam post mortem hæredis fideicommissum ei, cui relictum est, dari potest: quod hoc ordine fit, ut testator scribat: illum hæredem instituo, & volo, ut cum mortuus fuerit, ad illum hæreditas mea pertineat. Præterea & in hoc alia fideicommissorum & legatorum conditio est, quia fideicommissa, si tardius quam scriptum est, soluta fuerint, usuræ & fructus debentur: Legatorum vero usuræ non debentur, sed ex mora solutionis, si per damnationem relictæ fuerint, duplicantur.

Distantia] Differentiæ fideicommissi & legati, hodie legata fideicommissis exæquantur. *vid. l. i. ff. de legat. i.*

Mortuo] Prima differentia.

Item legatum] Secunda differentia 25. *Vlp. §. 8. in fin.*

Etiā si] *d. §. 8. Paul. 4. sent. i. §. 10.*

Item

Item per legatarium] Tertia differentia.

Item per legatum] Quarta differentia.

Item per codicillos] Quinta differentia.

Nemo] l. 10. ff. de codicillis §. 2. *Inst. de codicill.*
l. 27. in fin. ff. de cond. inst.

Potest per codicillum] §. 2. *Inst. de codicill.*

Item quamvis] Sexta differentia.

Post mortem eius] 24. *Ulpian.* 16. *Paul.* 3.
sent. 6. §. 5.

Præterea &] Septima differentia.

Vsuræ & fructus] *vid. C. de usuris & fructib.*
legatorum.

Tit. VIII. De Intestatorum Hereditatibus.

INtestatorum hereditates primū ad suos heredes pertinent. Sui autē heredes appellātur, filius filia, nepos neptis, pronepos proneptis ex nepote: quia omnes per virilem sexum descendentes, sui vocantur. Naturales sunt hæ personæ, ac adoptivæ. Adoptiuorum enim comparatione legitimi naturales appellantur. Sed ita nepos vel neptis ex filio auo sui heredes sunt, si pater eorum de potestate patris, aut morte aut emancipatione discesserit: nam si eo tempore, quo aliquis moritur, filium in potestate habeat, & ex eo nepotes, illi viuo patre suo, &

in po-

in potestate aui constituto, sui heredes auo esse non possunt. Similiter posthumi, qui si viuo patre nati fuissent, in potestate eius futuri erant, sui heredes sunt. Si quando aliquis moritur, & reliquerit filium, aut filiam, & ex alio filio mortuo nepotes, neptesve, filii vel nepotes ex filio defuncto, patri vel auo hac ratione succedunt, vt filius vel filia suas partes, & nepotes ex filio portionem, quam pater eorum erat habiturus, accipiant. Quia regulariter constitutum est, vt inter suos proximior longiore gradu positos non excludat, & non in capita, sed in stirpem diuidatur hereditas. Item si quis moriens filium non relinquat, sed ex duobus masculis filiis dimittat nepotes, hoc est, ex vno filio vnum, vel duos nepotes, ex altero tres aut quatuor, similiter, sicut superius dictum est, in stirpem, non in capita hereditas diuidatur, hoc modo vt illi duo nepotes ex vno filio medietatem percipiant, & illi quatuor ex alio filio aliam medietatem: hoc est, vt tales accipiant portiones, quales patres eorum si vixissent, habituri erant. Si defuerint heredes sui, tunc hereditas defuncti pertinet ad agnatos. Agnati enim sunt per virilem sexum defuncto, propinquitate coniuncti, id est, consanguinei fratres, hoc est, de vno patre nati. Nec disputari potest, si de diuersis matribus nascantur vno patre geniti sunt. Item patruus, id est,

ter

ter patris, fratris sui filio agnatus est: ipso modo sunt fratres patruales, hoc est, qui de singulis germanis nati sunt. Hoc ordine agnoscitur qui sint agnati, sicut supra diximus, per virilem sexum propinquitate coniuncti. Non tamen omnibus simul agnatis lex hereditatem propinqui intestati dat, sed hiis qui defuncto mortis suæ tempore proximiores inveniuntur. In fœminis vero alia conditio est: quia inter fœminas sola tantum soror consanguinea habetur agnata, ut germano suo defuncto, ab intestato ei agnationis iure succedat. Reliquæ fœminæ, hoc est, amittæ, id est, patris soror, vel fratris filia, nec in capiendis hereditatibus propinquorum legitimæ sunt, nec masculis propinquis agnationis iure succedunt. Ipsarum vero hereditates ad masculos propinquos agnationis conditione perueniunt. Regulariter constitutum est, ut inter agnatos proximior posteriorem excludat, & inter eos non in stirpem, sed in capita, ab intestato diuidatur hereditas. Nam inter suos, sicut superius diximus, alia ratio est, ut proximior posteriorem non excludat, & semper hereditas in stirpem non in capita diuidatur. Nam si quis moriens dimittat germanum, & ex altero germano filios, germanus frater quia gradu proximior est, solus succedit, fratris filii non succedunt. Item si moriatur quis, & de duobus germanis fratribus

bus dimittat filios duntaxat masculos, ex vno fratre dimiserit duos, ex alio quatuor, similiter masculos: omnes quidem fratrum filii patruo suo ab intestato succedunt, sed non in stirpes, sed in capita: ita vt illi duo ex vna parte alio accipiant portiones, & illi quatuor ex alio accipiant quatuor portiones. Nam si sorores habuerint, in patruus hereditatem non veniunt, sicut nec sororis filii in auunculi hereditate succedunt. Nam & hoc regulare est, vt cognati tunc intestatorum propinquorum hereditates capiant, quando aut sui, aut agnati defuerint:

De hereditatibus, quæ ab intestato 3. *Inst.* 1. de legitimis heredibus. 26. *Ulp.* de intestatorum successione. *Paul.* 4. *sent.* 8.

Intestatorum hereditates primum ad suos hæredes pertinent. Sui autem hæredes appellantur, filius, filia, nepos neptis, pronepos proneptis, ex nepote: quia omnes per virilem descendens sui vocantur. Naturales sunt hæ personæ, ac adoptiue. Adoptiuorum enim comparatione legitimi *naturales* appellantur. Sed ita nepos vel neptis ex filio auo sui hæredes sunt, si pater eorum de potestate patris aut morte, aut emancipatione discesserit: nam si eo tempore, quo aliquis moritur filium in potestate habeat, & ex eo nepotes, illi viuo patre suo, & in potestate aui constituto, sui hæredes auo esse non possunt.

Ad

Ad suas hæredes] *vid. 26. Vlp. 1. §. Inst. de hæred. quæ ab intest.*

Sui autem hæredes] *§. 2. Inst. eod.*

Naturales sunt] Naturales, legitimated, sui esse possunt. *dict. §. 2. vers. nec interest. vers. quibus.*

Possunt] *d. §. 2. vers. nam si per id tempus.*

§. 2. Similiter posthumi, qui si viuo patre nati fuissent, in potestate eius futuri erant, sui hæredes sunt.

Posthumi] *d. §. 2. vers. posthumi.*

§. 3. Si quando aliquis moritur, & reliquerit filium, aut filiam & ex alio filio mortuo nepotes; neptisue: filii vel nepotes ex filio defuncto, patri vel auo hac ratione succedunt, ut filius vel filia suas partes, & nepotes ex filio portionem, quam pater eorum erat habiturus, accipiant: quia regulariter constitutum est, ut inter suos proximior; longiore gradu positos non excludat: & non in capita, sed in stirpem diuidatur hæreditas. Item; si quis moriens filium non relinquat, sed & duobus masculis filiis dimittat nepotes, hoc est, ex vno filio vnum vel duos nepotes, ex altero tres aut quatuor: similiter sicut superius dictum est, in stirpem, non in capita hæreditas diuidatur. Hoc modo ut illi duo nepotes ex vno filio medietatem percipiant, & illi quatuor ex alio filio aliam medietatem: hoc est, ut tales accipiant por-
tionem,

tionēs, quales patres eorum si vixissent habuerant.

Quam pater] Ea successio in stirpes dicitur. 26. *Ulpian. 2. §. 6. Instit. de hereditatibus, quæ ab intestato.*

Stirpem non in] Nepotes ex filio, patris sui locum repræsentant, siue concurrant cum suis patribus. §. 3. *sup.* siue plures inter se, ut hic: inter fratrum filios non eadem est successio, concurrunt enim inter se non in stirpes, sed in capita. *vid. Nouel. 118. c. 3. in fin.*

§. 4. Si defuerint hæredes sui, tunc hæreditas defuncti pertinet ad agnatos: Agnati enim sunt per virilem sexum defuncto propinquitate coniuncti, id est, consanguinei fratres, hoc est, vno patre nati. Nec disputari potest, si de diuersis matribus nascantur, qui vno patre geniti sunt. Item patruus, id est, frater patris, fratris sui filio agnatus est. Ipso modo sunt fratres patrueles, hoc est, qui de singulis germanis nati sunt. Hoc ordine agnoscitur, qui sint agnati, sicut supra diximus, per virilem sexum propinquitate coniuncti.

Defuerint hæredes] post suos, agnati succedunt.

Agnati enim] quinam agnati.

De vno patre nati] consanguinei fratres, de vno patre nati: de vno, id est, eodem.

Diuers-

Diuersis matribus] Ex eodem patre, licet diu-
uersis matribus geniti agnati inter se.

Patruus] patruus patris frater.

Patruales] fratres patruales duorum fratrum
filii. l. i. §. 6. ff. *de gradibus.*

§. 5. Non tamen omnibus simul agnatis lex
hæreditatem propinqui intestati dat, sed his,
qui defuncto mortis suæ tempore proximiores
inueniuntur:

Mortis suæ tempore] §. 6. *Instit. de legitima
agnat. success.*

§. 6. In fœminis vero alia conditio est: quia
inter fœminas sola tantum soror consanguinea
habetur agnata, ut germano suo defuncto,
ab intestato ei agnationis iure succedat. Reliquæ
fœminæ, hoc est, amitæ, id est, patris soror,
vel fratris filia, nec in capiendis hæreditatibus
propinquorum legitimæ sunt, nec masculis
propinquis agnationis iure succedunt.
Ipsarum vero hæreditates ad masculos propin-
quos agnationis conditione perueniunt.

Tantum soror] 26. *Vlp. 6. Paul. 4. sent. §. 3.*

§. 7. Regulariter constitutum est, ut inter a-
gnatos proximior posteriorē excludat, & inter
eos non in stirpem, sed in capita ab intestato
diuidatur hæreditas. Nam inter suos, sicut su-
perius diximus, alia ratio est, ut proximior po-
steriorem non excludat, & semper hæreditas
in stirpem, non in capita diuidatur. Nam si

Ff quis

quis moriens dimittat germanū, & ex altero filio germano filios: germanus frater, quia gradu proximior est, solus succedit, fratris filii non succedunt. Item si moriatur quis, & de duobus germanis fratribus dimittat filios duntaxat masculos, ex vno fratre dimiserit duos, ex alio quatuor, similiter masculos: omnes quidem fratrum filii patruo suo ab intestato succedunt, sed non in stirpes, sed in capita: ita ut illi duo ex vna parte duas accipiant portiones, & illi quatuor ex alio accipiant quatuor portiones. Nam si sorores habuerint, in patrum hæreditatem non veniunt, sicut nec sorores filii in auunculi hæreditate succedunt.

Proximior posteriorem] §. 5. *Instit. de legit. agnat. success. l. 19. §. 1. ff. de verborum signif.*

Non excludat] inter suos proximiores non excludunt posteriores.

In stirpem] inter suos diuiditur hæreditas in stirpes.

Non succedunt] Hodie succedunt.

Sed in capita] Fratrum filii inter se succedunt in capita: *qua de re vide ad Vlpianum 26. §. 4. & ad Nouel. 118. c. 3. in f. Goth.*

§. 8. Nam & hoc regulare est, ut cognati tunc intestatorum propinquorum hæreditates capiant, quando aut sui, aut agnati defuerint.

Quando aut sui] post suos & agnatos succedunt

dunt agnati. Hodie sublata est differentia agnatorum & cognatorum. *Novel. 118. c. 4.*

Tit. IX. De Obligationibus.

Obligatio in duas species diuiditur. Nam omnes obligationes aut ex contractu nascuntur, aut ex culpa. Quæ ex contractu nascuntur, quatuor genera sunt, quæ singula hoc ordine distinguuntur. Aut enim re contrahitur obligatio, aut verbis, aut literis, aut consensu. Re contrahitur, quoties aliqua cuicunque mutuo dantur, quæ in his rebus contingunt, quæ pondere, numero, mensura continentur: hoc est, si pecunia numeretur, vel frumentum detur, vinum, aut oleum, aut æs, ferrum, argentum, vel aurum. Quæ omnia numerando, aut pensando, aut meriendo, ad hoc damus ut eorum fiant qui ea accipiunt, & ad nos statuto tempore, non ipse res, sed aliæ eius naturæ, quales datæ sunt, atque ipsius ponderis, numeri, vel mensuræ reddantur. Propter quod Mutuum appellatum est, quasi à me tibi ita datum sit, ut ex meo tuum fieret. Verbis contrahitur obligatio, ex interrogatione dantis, & responsione accipientis, ita ut si ille qui dat, interroget: *Hoc mihi dabis?* qui accipiet, respondeat: *Dabo.* Aut in obligatione debitoris, si aliquis fideiussor accedat, ille qui personam fideiussor-

ri tradit, interroget: *Istum fide tua esse iubes?* & ille respondeat: *Fide mea esse inbeo.* hac conditione non solum ille qui debitor est, sed & is qui fideiussor existit, obligantur. Et non solum fideiussor ipse dum viuit, sed & heredes ipsius, si ille defecerit, tenentur obnoxii. Creditor autem, qui pecuniam dedit in potestate habet ad reddendam pecuniam quem velit tenere, vtrum ipsum debitorem, an fideiussorem. Sed si debitorem tenere elegerit, fideiussorem absoluit. Si vero fideiussorem tenuerit, debitorem absoluit. Quia vno electo, quem idoneum creditor iudicat, alterum liberat. Sunt & aliae obligationes, quæ nulla præcedente interrogatione contrahi possunt, id est, vt si mulier siue sponso vxor futura siue iam marito dotem dicat. Quod tam de mobilibus rebus, quam de fundis fieri potest. Et non solum in hac obligatione ipsa mulier obligabitur, sed & pater eius, & debitor ipsius mulieris, si pecuniam, quam ille debebat sponso creditricis, ipse debitor in dotem dixerit. Hæ tantum tres personæ, nulla interrogatione præcedente possunt dictione dotis legitime obligati. Aliæ vero personæ, si pro muliere dotem marito promiserint, communi iure obligari debent: id est, vt & interrogatæ respondeant, & stipulatæ promittant. Item & alio casu, vno loquente, & sine interrogatione alio promittente, contrahitur obliga-

obligatio, id est, si libertus patrono aut donum, aut munus, aut operas se daturum esse iurauerit. Exponendum hîc quid sit donum, aut munus, vel operæ, in qua re supradicti liberti non tam verborum solemnitate, quam iurisiurandi religione tenentur. Sed nulla altera persona hoc ordine obligari potest. Præterea inutilis est promissio, etiamsi stipulatione interueniente facta sit, si id aliquis daturum se promiserit, quod sui iuris non est: hoc est, si aut ingenuum hominem quasi seruum se daturum promittat. Aut si mortuum aliquis, quem viuum credebatur, promiserit. Aut locum sacrum, aut sanctum, aut religiosum daturum se quicumque promiserit. Præterea inutilis est promissio, si aliquis rem sub tali conditione promittat, quæ impleri pro rei difficultate non possit. Præterea inutilis est interrogatio & promissio, si ita aliquis interroget debitorem, *Post mortem meam vel tuam illud dari spondes?* Quod propterea inutile vitum est, quia à persona heredis obligatio incipere non potest. Et ideo nec heredi creditoris sub hac sponsione obligatur debitor, nec debitoris heres creditori tenetur obnoxius. Item inutilis est obligatio si dicat creditor, *Pridie quam moriar, dare spondes?* Vel interroget debitorem, *Pridie quam moriaris?* Similiter & hæc stipulatio inutilis iudicatur, quia non potest sciri, quando sit pridie quam aliquis

moriatur, nisi postquam mortuus fuerit. Item si pure interroget creditor, & debitor sub conditione promittat. Vel si creditor decem solidos debitorem interroget, & debitor quinque promittat: hoc ordine integrum debitum vacillare cognoscitur. Si quis nobis pecuniam debeat, possumus debitorem nostrum compellere, ut pecuniam quam nobis redditurus erat, alteri se caucat redditurum. Neque potest ei, cui pro nostro debito cauet, de cauto & non numerato, sicut fieri solet, aliquid disputationis afferre, cum id quod à nobis accepit, alteri cauerit redditurum. Literis obligatio fit, aut à re in personam, aut à persona in personam. A re in personam, velut si id quod ex emptione aut conductione aut societate debes, alii reddas. A persona in personam, velut si id quod mihi alter debet, alteri personæ delegem, ut reddere debeat. Consensu fiunt obligationes, ex emptionibus & venditionibus, locationibus conductionibus, societatibus & mandatis. Quia in eiusmodi rebus consensus magis quam scriptura aliqua aut solemnitas quæritur. In quibus rebus etiam inter absentes obligatio contrahi potest, quod in aliis rebus fieri non potest. Emptio igitur & venditio contrahitur, cum de pretio inter emptorem & venditorem fuerit definitum, etiamsi pretium non fuerit numeratum, & nec pars pretii aut arrha data fuerit.

fuerit. Locatio & conductio simili ratione consistunt, vt consensu, etiam verbo definitio inter consentientes firma permaneat. Societatem inire possumus, aut omnium bonorum aut vnus alicuius negotiationis. Et potest ita iniri societas, si tamen hoc inter socios conuenit, vt vnus pecuniam det, alter operam suam pro pecunia ponat. Et huius rei definitio etiam verbo inita valet, ita vt quicquid societatis tempore quolibet modo fuerit acquisitum, sociis commune sit. Permanet autem inita societas, quandiu in ipso consensu socii perseuerant: quia sicut consensu contrahitur, etiam dissensu soluitur. Dissoluitur ergo societas aut morte vnus socii, aut contraria voluntate, aut capitis deminutione, id est, si vnus ex sociis, sicut frequenter supra diximus, capite fuerit deminutus. Similiter & mandari verbo potest. Et cum verbis mandatum fuerit, obligatio contrahitur. Possumus enim aut nostra negotia, aut aliena cuicumque agenda mandare, dummodo honestum aliquid agi mandemus. Nam si contra mores bonos aliquid mandare voluerimus: hoc est, si cuicumque mandemus, vt alicui furtum faciat, aut homicidium, aut adulterium admittat, in hiis rebus mandati obligatio non contrahitur. Soluitur autem mandatum aut morte, cui mandatum est, aut contraria illius voluntate qui mandauit. Sed is

cui mandatur, mandati formam egredi non potest. Aut si egressus fuerit, & mandatori teneatur obnoxius, & quod extra mandatum egit, non præiudicet mandatori.

Vid. 3. Inst. 14. 44. ff. 7.

§. I. Obligatio in duas species diuiditur. Nam omnes obligationes aut ex contractu nascuntur, aut ex culpa. Quæ ex contractu nascuntur, quatuor genere sunt, quæ singula hoc ordine distinguuntur. Aut enim re contrahitur obligatio, aut verbis, aut literis, aut consensu.

Ex contractu] *adde §. I. Inst. eod. l. 1. ff. eod.*

Quatuor genere] *d. l. 1. §. 1.*

Re contrahitur] *vid. §. 2. inf.*

Verbis] *vid. §. 3. & seq. inf.*

Aut literis] *vid. §. 13. inf.*

Aut consensu] *vid. §. 14. inf.*

§. 2. Re contrahitur quoties aliqua cuicunque mutuo dantur, quæ in his rebus contingunt, quæ pondere, numero, mensura continentur, hoc est, si pecunia numeretur, vel frumentum detur, vinum, aut oleum, aut æs, ferrum, argentum, vel aurum. Quæ omnia numerando, aut pensando, aut metiendo, ad hoc damus ut eorum fiant, qui ea accipiunt, & ad nos statuto tempore non ipsæ res, sed aliæ eius naturæ, quales datæ sunt, atque ipsius ponderis, numeri, vel mensuræ reddantur. Propter quod

quod Mutuum appellatum est, quasi à me tibi
ita datum sit, vt ex meo tuum fieret.

Re contrahitur] *vid. Institut. quib. mod. re
contrah.*

Mutuo dantur] *Inst. quib. mod. re. in pr. l. i. §.
i. ff. de oblig.*

Quæ pondere] *l. 2. §. i. ff. d. reb. cred.*

Aliæ eius naturæ] *d. l. 2. §. i. ff. d. reb. cred.*

§. 3. Verbis contrahitur obligatio ex inter-
rogatione dantis, & responsione accipientis,
ita, vt si ille, qui dat, interroget, *Hoc mihi da-
bis?* qui accipiet, respondeat, *Habeo.* Aut in
obligatione debitoris, si aliquis fideiussor ac-
cedat, ille, qui personam fideiussori tradit, in-
terroget, *Istum fide tua esse iubes?* & ille respon-
deat: *Fide mea esse iubeo.* Hac conditione non
solum ille qui debitor est, sed & is qui fideiuf-
sor existit, obligantur. Et non solum fideiussor,
ipse, dum viuit, sed & hæredes ipsius si ille de-
fecerit, tenentur obnoxij: creditor autem qui
pecuniam dedit, in potestate habet ad reddend-
am pecuniam quem velit tenere, vtrum i-
psum debitorem, an fideiussorem, sed si de-
bitorem tenere elegerit, fideiussorem absol-
uit: si vero fideiussorem tenuerit, debitorem
absoluit. Quia vno electo, quem idoneum
creditor iudicat, alterum liberat.

Verbis contrahitur] *Inst. de verb. oblig. l. i. §. 7.
l. 52. §. 2. ff. de obligat. l. 2. in fin. ff. de reb. cred.*

Ff 5

Fide-

Fideiussor accedat] *vid. Instit. & ff. de fideiussor.*

Qui personam] cui persona fideiussoris traditur.

Hæredes ipsius] §. 2. *Inst. de fideiussorib. l. 4. in fin. ff. de fideiuss.*

In potestate habet] Hodie non habet. *vid. Nouel. 4. c. 1.*

§. 4. Sunt & aliæ obligationes, quæ nulla præcedente interrogatione, contrahi possunt, id est, vt si mulier siue sponso vxor futura, siue iam marito, dotem dicat: quod tam de mobilibus rebus, quam de fundis fieri potest. Et non solum in hac obligatione ipsa mulier obligabitur, sed & pater eius, & debitor ipsius mulieris, si pecuniam, quam ille debebat sponso creditricis, ipse debitor in dotem dixerit. Hæ tantum tres personæ, nulla interrogatione præcedente, possunt dictione dotis legitime obligari, Aliæ vero personæ, si pro muliere dotem marito promiserint, communi iure obligari debent, id est, vt & interrogatæ respondeant, & stipulatæ promittant.

Quæ nulla] dotis dictio stipulationem non requirit.

Dotem dicat] de dotis dictione *vid. Vlpian. 6. §. 1. §. 2.*

Tres personæ] *Vlp. 6. §. 2.*

§. 5. Item & alio casu, vno loquente, & sine inter-

interrogatione alio promittente, contrahitur obligatio, id est, si libertus patrono aut donum, aut munus, aut operas se daturum esse iuraverit. Exponendum hic, quid sit donum, aut munus, aut operæ: in qua re supradicti liberti, non tam verborum solemnitate, quam iurisiurandi religione tenentur. Sed nulla altera persona hoc ordine obligari potest,

§. 6. Præterea inutilis est promissio, etiam si stipulatione interueniente facta sit, si id aliquis daturum se promiserit, quod sui iuris non est, hoc est, si aut ingenuum hominem, quasi seruum se daturum promittat. Aut si mortuum aliquis, quem viuum credebat, promiserit. Aut locum sacrum, aut sanctum, aut religiosum daturum se quicumque promiserit.

Ingenuum hominem] id est, libertum. l. 103. de verb. obligat.

Quasi seruum] §. 2. Inst. d. inutil. stipul.

Mortuum aliquis } d. l. 103. §. 1. Inst. de inutil. stipul. l. 69. ff. d. verb. obligat.

Locum sacrum aut sanctum] l. 83. §. 3. ff. de verb. obligat. §. 2. Inst. de inutil. stipul.

§. 7. Præterea inutilis est promissio si aliquis rem sub tali conditione promittat, quæ impleri pro rei difficultate non possit.

Pro rei difficultate] vid. l. 31. ff. de obligationib. leg. 35. ff. d. verb. obligat. §. 1. Institut. de inutil. stipul.

§. 8. Præ-

§. 8. Præterea inutilis est interrogatio, & promissio, si ita aliquis interroget debitorem, *Post mortem meam vel tuam illud dari spondes?* Quod propterea inutile visum est, quia à persona hæredis obligatio incipere non potest. Et ideo nec hæredi creditoris sub hac sponsione obligatur debitor, nec debitoris hæres creditori tenetur obnoxius.

Inutilis est interrogatio] hodie non est §. 2. *in pr. Inst. de inuti. stip.*

§. 9. Item inutilis est obligatio, si dicat creditor, *Pridie quā moriar, dare spondes?* vel interroget debitorem, *Pridie quam moriaris?* Similiter & hæc stipulatio inutilis iudicatur, quia non potest sciri, quando sit pridie, quam aliquis moriatur, nisi postquam mortuus fuerit.

Inutilis est obligatio] Hodie non est. *d. §. 12. vers. sed & si quis ita stipul. pridie, quam moriar, &c.*

§. 10. Item si pure interrogat creditor, & debitor sub conditione promittat.

Si pure] *vid. §. 5. Inst. de inuti. stip.*

§. 11. Vel si creditor decem solidos debitorem interroget, & debitor quinque promittat: hoc ordine integrum debitum vacillare cognoscitur.

Quinque promittat] *d. §. 5. in pr.*

§. 12. Si quis nobis pecuniam debeat, possumus debitorem nostrum compellere, ut pecuniam,

nam, quam nobis redditurus erat, alteri se caueat redditurum. Neque potest ei, cui pro nostro debito cauet, de cauto, & non numerato, sicut fieri solet, aliquid disputationis afferre, cum id, quod à nobis accepit, alteri cauerit redditurum.

Alteri se caueat] *Adde §. 19. Institut. de inutil. stipul.*

§. 13. Literis obligatio fit, aut à re in personam, aut à persona in personam. A re in personam, velut si id, quod ex emptione, aut conductione, aut societate debes, alii reddas. A persona in personam, veluti si id, quod mihi alter debet, alteri personæ delegem, ut reddere debeat.

Literis obligatio] *vid. Institut. de literarum obligat.*

§. 14. Consensu fiunt obligationes & emptionibus & venditionibus, locationibus, conductionibus, societatibus & mandatis. Quia in eiusmodi rebus consensus magis quam scriptura aut solennitas quæritur. In quibus rebus etiam inter absentes obligatio contrahi potest, quod in aliis rebus fieri non potest.

Consensu fiunt] *vid. Inst. de oblig. ex consensu. l. 2. ff. de obligat.*

Scriptura] *d. l. 2. §. 1.*

Inter absentes] *d. l. 2. §. 2.*

§. 15. Emptio igitur & venditio contrahitur,
cum

cum de pretio inter emptorem & venditorem fuerit definitum, etiamsi pretium non fuerit numeratum, & nec pars pretij, aut arrha data fuerit.

Cum de pretio] *Inst. de empt. in pr. l. 9. ff. de contrah. empt.*

§. 16. Locatio & conductio simili ratione consistunt, ut consensu, etiam verbo definitio inter consentientes firma permaneat.

Simili ratione] *Inst. de locat. & conduct.*

§. 17. Societatem inire possumus, aut omnium bonorum, aut vnius alicuius negotiationis. Et potest ita iniri societas, si tamen hoc inter socios conuenit; ut vnus pecuniam det, alter operam suam pro pecunia donet. Et huius rei definitio etiam verbo inita valet, ita, ut quicquid societatis tempore, quolibet modo fuerit acquisitum, sociis commune sit.

Societatem inire] *vid. Inst. de societate.*

Ita iniri] §. 2. *vers. nam & ita. Institut. de societate.*

§. 18. Permanet autem inita societas, quamdiu in ipso consensu socii perseuerant: quia sicut consensu contrahitur, etiam dissensu soluitur. Dissoluitur ergo societas aut morte vnius socij, aut contraria voluntate, aut capitis diminutione, id est, si vnus ex sociis, sicut frequenter supra diximus, capite fuerit diminutus.

Per-

Permanet autem] §. 4. *Inst. de societate.*

Morte vnus] §. 5. *Inst. de societate.*

§. 19. Similiter & mandari verbo potest. Et cum verbis mandatum fuerit, obligatio contrahitur. Possumus enim aut nostra negotia, aut aliena cuicumque agenda mandare, dummodo honestum aliquid agi mandemus. Nam si contra bonos mores aliquid mandare voluerimus: hoc est, si cuicumque mandemus, ut alicui furtum faciat, aut homicidium, aut adulterium admittat, in his rebus mandati obligatio non contrahitur.

Mandati verbo] *vid. Inst. de mandato & ff. eod. mandati.*

Honestum aliquid] *leg. 6. §. 3; leg. 22. §. 6. ff. mandat.*

Contra mores] §. 7. *Instit. de mand. l. 35. §. 2. ff. de contrah. empt.*

Homicidium] *d. l. 22. §. 6.*

§. 20. Soluitur autem mandatum aut morte, cui mandatum est, aut contraria illius voluntate, qui mandauit.

Morte] *l. 26. ff. mand. §. ult. Inst. de mandato.*

Contraria illius voluntate] *leg. 12. §. 16. ff. mand. §. ult. Inst. de mandato.*

§. 21. Sed is, cui mandatur, mandati formam egredi non potest, aut si egressus fuerit, & mandatori teneatur obnoxius, & quod extra mandatum egit, non præiudicet mandatori.

Egre-

Egredi non potest] *l. 5. ff. mandati §. 8. Inst. de mandato.*

Tit. X. Quibus modis obligatio tollatur.

Tollitur obligatio solutione debiti. Præterea aliquoties tollitur obligatio; etiam si aliud quam cautum fuerat à debitore creditori reddatur. Nam si quicumque pro pecunia quam creditori cauit, acquiescente creditore, aurum, aut argentum, aut mancipia, vel alias quaslibet species, habita æstimatione consentiente creditore dederit, obligatio euidenter tollitur.

Quia de obligationibus, quæ ex contractu nascuntur, diximus, superest vt de his obligationibus, quæ ex delicto nascuntur, simpliciter disputemus. Ex delicto nascuntur obligationes, si aliquis furtum fecerit, vel bona aliena rapuerit, vel damnum alteri dededit, aut iniuriam fecerit. Quarum omnium rerum vno genere ex delicto nascitur obligatio. Furtorum autem sunt genera quatuor: manifesti, nec manifesti, concepti, & oblati. Manifestum furtum dicitur, si quando fur cuiusunque rem tollit, in ipso furto apprehenditur. Nec manifestum furtum appellatur, quod quamlibet dum fieret, inuentum non est, tamen furtum factum fuisse probatur. Conceptum furtum dicitur,

cum

eum apud aliquem alterum res furtiua inueniatur. Oblatum furtum dicitur, cum res furtiua alicui ita à fure datur, vt apud ipsum furem inueniri non possit. Præterea, qui rem alienam inuito aut nesciente domino contingit, vel tollere, aut de loco mouere præsumit, furtum facit. Et si quis rem vtendam acceperit, aut commendatam apud se habuerit, & aliter ea vsus fuerit, quam acceperit, furti actione tenetur. Præterea, si quis iumentum alterius ad hoc accepit, vt eum quinque millibus duceret, si id decem millibus, aut longius quam ab illo qui dedit fuerit constitutum duxerit, furti reus erit. Et multa præterea quorumcunq; similia sunt: secundum quæ & ille furti tenetur, qui vt ferret opem, aut consilium, aut studium commodarit: velut si quis pecuniam, quam in manu aliquis tenebat, excusserit, vt alii eam rapere possent.

Quibus modis, &c.] 3. *Inst.* 30.

§. I. Tollitur obligatio solutione debiti. Præterea aliquoties tollitur obligatio, etiam, si aliud, quam cautum fuerit à debitore, creditori reddatur. Nam si quicunque pro pecunia, quam creditori cauit, acquiescente creditore, aurum, aut argentum, aut mancipia, vel alias quaslibet species, habita æstimatione consentiente creditore dederit, obligatio euidenter tollitur.

Gg

Solu-

Solutione debiti] *Inst. eod. v. l. 107. ff. d. solutionibus.*

Pro pecunia] *vid. l. 17. eod. de solutionib.*

Acquiescente creditore] *l. 99. ff. de solut. Inst. quibus modis toll. obligatio.*

§. 2. Quia de obligationibus, quæ ex contractu nascuntur, diximus, superest, ut de his obligationibus, quæ ex delicto nascuntur, simpliciter disputemus. Ex delicto nascuntur obligationes, si aliquis furtum fecerit, vel bona aliena rapuerit, vel damnum alteri dederit, aut iniuriam fecerit. Quarum omnium rerum vno genere ex delicto nascitur obligatio.

Ex delicto] *l. 4. ff. d. obligat. Inst. de obligat. qua ex delicto.*

Furtum fecerit] *vid. ff. de furtis. Inst. eod. de oblig. qua ex delicto.*

Rapuerit] *vid. Inst. vi bonor. raptor.*

Damnum alteri] *vid. Inst. de l. Aquil.*

Iniuriam fecerit] *vid. Inst. de iniur.*

§. 3. Furtorum autem sunt genera quatuor: manifesti, nec manifesti, concepti, & oblati. Manifestum furtum dicitur, si quando fur cuiuscunque rem tollit, in ipso furto deprehenditur. Nec manifestum furtum appellatur, quod quamlibet dum fieret, inuentum non est, tamen furtum factum fuisse probatur. Conceptum furtum dicitur, cum apud aliquem alterum res furtiva inueniatur. Oblatum

tum furtum dicitur, cum res furtiua alicui ita à fure datur, vt apud ipsum furem inueniri non possit.

Quatuor] Imo duo tantum. §. 3. *Instit. de oblig. qua ex delicto.* l. 2. ff. de furt.

Manifestum furtum] l. 3. ff. de furtis.

Nec manifestum] non manifestum. l. 8. ff. de furtis.

Conceptum furtum] conceptum §. 4. in pr. *Instit. de oblig. qua ex delicto.*

Oblatum furtum] oblatum d. §. 4. vers. oblatum.

§. 4. Præterea, qui rem alienam inuito, aut nesciente domino contingit, vel tollere, aut de loco mouere præsumit, furtum facit.

Inuito aut nesciente] §. 4. *Instit. de oblig. qua ex delicto.*

§. 5. Et si quis rem vtendam acceperit, aut commendatam apud se habuerit, & aliter eâ vsus fuerit, quam acceperit, furti actione tenetur.

Vtendam acceperit] §. 7. §. 8. *vid. Instit. de oblig. qua ex del.*

Commendatam] id est depositam §. 6. *Instit. de oblig. qua ex del.*

§. 6. Præterea, si quis iumentum alterius ad hoc acceperit, vt eam quinque millibus duceret, si id decem millibus, aut longius quam ab illo,

Gg 2 qui

468. *Instit. Caij cum Not. select.*

qui dedit, fuerit constitutum, duxerit, furti reus erit.

Iumentum alterius] *vid. Goth. ad l. 40. ff. de furtis.*

§. 7. Et multa præterea, quorumcunque similia sunt, secundum quæ & ille furti tenetur, qui ut ferret opem, aut consilium, aut studium commodarit: veluti, si quis pecuniam, quam in manu aliquis tenebat, excusserit, ut alii eam rapere possent.

Ferret opem] *vid. Goth. ad l. 36. l. 50. §. 1. ff. de furtis: adde §. 12. vers. si vero. Instit. de oblig. quæ ex delict.*

Excusserit] *vid. Goth. ad l. 52. §. 3. ff. de furtis.*

F I N I S.

AD VL-

AD VLP IANI TIT. XXIX.

NOTÆ EX CUIACIO, PACIO,

& optimis quibusque

Iuris selectæ.

Tit. 1. De Libertis.

Libertorum genera sunt tria, Ciues Romani, Latini Iuniani, Dedititiorum numero. Ciues Romani, sunt liberti, qui vindicta, censu aut testamento nullo iure impediēte manumissi sunt.

Vindicta manumittuntur apud magistrarum, velut Prætorem, Consulem, Proconsulem.

Censu manumittebantur olim, qui lustrali censu Romæ, iussu dominorum, inter ciues Romanos censum profitebantur.

Vt testamento manumissi liberi sint, lex duodecim Tabularum facit; quæ confirmat, quod datum legatum est. Hodie autem ipso iure liberi sunt ex lege Iunia, quæ lege Larini sunt nominati, inter amicos manumissi.

Dedititiorum numero sunt, qui poenæ causa vincti sunt à domino: quibus vestigia scripta fuerunt: qui propter noxam torti nocentesque inuenti sunt: qui ve traditi sunt, ut ferro, aut cum bestiis depugnarent: vel in custodiam

Gg 3

con-

coniecti fuerunt: deinde quoquomodo manumissi sunt: idque lex *Ælia Sentia* facit.

Eadem lege cautum est, ut minor triginta annorum seruus vindicta manumissus, cuius Romanus non fiat, nisi apud consilium causa probata fuerit: ideo sine consilio manumissum seruum manere putat. Testamento vero manumissum perinde haberi iubet, atque si domini voluntate in libertate esset, ideoque Latinus fit.

Eadem lex eum dominum, qui minor viginti annorum est prohibet seruum manumittere, præterquam si causam apud consilium probauerit. In consilium autem adhibentur Romæ quinque Senatores, & quinque Equites Romani, in prouincia viginti Recuperatores, ciues Romani.

Ab eo domino, qui soluendo non est, seruus testamento liber esse iussus, & heres institutus, etsi minor sit triginta annis, vel in ea causa sit, ut dedititius fieri debeat, cuius Romanus & heres sit: si tamen alius ex eo testamento nemo heres sit. Quod si duo pluresve liberi heredesque esse iussi sunt, primo loco scriptus liber & heres fit: quod & ipsum lex *Ælia Sentia* facit.

Eadem lex in fraudem creditoris & patroni manumittere prohibet.

Quitantum in bonis, non etiam ex iure,
Qui-

Quiritium seruum habet, manumittendo Latinum facit.

In bonis tantum alicuius seruus est, velut hoc modo, Si ciuis Rom. à ciue Romano seruum emerit, ilque traditus ei sit, neque tamen mancipatus ei, neque in iure cessus, neque ab ipso anno possessus sit. Nam quamdiu horum quid fiat, is seruus in bonis quidem emptoris est, ex iure Quiritium autem venditoris est.

Mulier quæ in tutela est, item pupillus & pupilla manumittere non possunt.

Communem seruum vnus ex dominis manumittendo, partem suam amittit: eaque ad crescit socio, maxime si eo modo manumiserit, quo, si proprium haberet, ciuem Romanum facturum esset. Nam si inter amicos eum manumiserit, plerisque placet eum nihil egisse.

Seruus in quo alterius est vsusfructus, alterius proprietas, à proprietatis domino manumissus, liber non fit, sed seruus sine domino est.

Post mortem heredis, aut ante institutionem heredis, testamento libertas dari non potest, excepto testamento militis.

Inter medias heredum institutiones libertas data, vtrisque adeuntibus non valet: solo autem priore adeunte, iure antiquo valet. Sed post legem Papiam Poppeam, quæ partem non adeuntis caducam facit, siquidem primus he-

res vel ius antiquum habeat, valere eam posse placuit; quod si non habeat, non valere constat, quod loco non adeuntis, legatarii partis heredes fiunt. Sunt tamen qui & hoc casu valere eam posse dicunt.

Qui testamento liber esse iussus est, mox quam vnus ex heredibus adierit hereditatem, liber fit.

Iusta libertas testamento potest dari his seruis, qui testamenti faciendi, & mortis tempore, ex iure Quiritium testatores fuerunt.

Lex Furia Caninia iubet testamento ex tribus seruis non plures quam duos manumitti, & vsque ad decem, dimidiam partem manumittere concedit: à decimo vsque ad triginta tertiam partem, vt tamen adhuc quinque manumittere liceat, æque vt ex priori numero: à triginta vsque ad centum quartam partem, æque vt decem ex priori numero liberari possint: à centum vsque ad quingentos, partem quintam similiter, vt ex antecedenti numero viginti quinque possint fieri liberi. Eademque præcipit, ne plures omnino quam centum, ex cuiusquam testamento liberi fiant.

Eadem lex cauet, vt libertates seruis testamento nominatim dentur.

*Dn. Pacius & alii hic præmittunt αὐτοὶ γὰρ ποὺ
quoddam, sub peculiari rubrica, DE LEGI-
BUS*

BVS & MORIBVS: quæ tamen sub ea tradunt, hæc pleraque Cuiacius suo, quem observauit, ordine ac loco, sub hoc, de **LIBERTIS**, titulo proposuit.

Libertorum] Libertorum diuifio hæc est. Adde Caium 1. *Inst.* 1. *verb. libertorum*. Libertorum status triperitus §. 3. *Inst. de libertinis*.

Cines] Ciues Romani fiunt tribus modis. §. 6. *Caius* 1. *Inst.* 2.

Vindicta] De manumissis vindicta. Adde §. 1. *Inst. de Libertinis*. Hæc manumissio tribunal non exigit l. 7. ff. *de manumiss. vindict.* fitque hodie per tutorem, verbaque solennia: licet non dicantur vt dicta accipiuntur. l. 23. ff. *d. lit.* Porro Theophilus id genus manumissionis ex eo dictum putat, vel quod eo vindicaretur mancipium in naturalem libertatem, (& male. Nam si ita esset, qui censu vel testamento manumitteretur, vindicta quoque manumitti diceretur) vel à vindice quodam, qui, cum seruus esset, eruptionem aduersus Romanos coniurationem indicio suo patefecit, publice à Romanis manumissus est, & in honorem eius, quicumq; apud magistratum manumittebatur, vindicta manumitti dicebatur. Theophil. §. 1. *Inst. de libert.* Coniurationis à vindice detectæ meminit quidem Liuius 2. *Est*

Gg 5 etiam

etiam verisimile vindicta manumissionem dici, quod licet *l. 8. l. 23. ff. de manumiss. vindict.* virgulam seruo manumittendo imponeret. Persius: Vindicta postquam meus à prætore recessi: & post, non in festuca licet or quam gestat inani, virgulam, inquam, quæ vindicta diceretur. Boët. in top. Plutarchus de sera numinis vindicta *καὶ φονὸν λεπτοῦ* appellat. hinc vindictam imponere *l. 14. in fin. ff. de manumiss. l. 12. §. 2. ff. de liberali l. 19. §. 4. ff. de castrensi peculio. l. 2. C. si aduersus libertat. Gothofred. in not. ad tit. de legib. & morib. & libert. Inst. Vlpian.*

Prætorem] *l. 1. l. 8. ff. de manumiss. vindict. l. 4. C. de manum. vindict. l. 1. ff. & C. de off. Prætor. Gothofr. ibid.*

Consulem] *l. 4. l. 1. §. 1. §. 2. ff. de off. consul. l. 20. in f. ff. de manumiss. vindict.*

Proconsulem] *l. 2. ff. de off. proconsul. l. 17. ff. de manum. vind.* Et ita legendum est in *l. 4. non præsules.* An & apud alios? Vtique apud magistratus ciuitatum, quibus huiusmodi ius est *v. d. l. 4. in fin.* apud magistratus municipales. Hi habent legis actionem. *Paul. 2. sentent. 25. §. 4.* apud præfectum Ægypti *l. 21. ff. de manum. vind.* apud legatum proconsulis *l. 17. in fin. ff. d. tit.* quin apud ipsum Imperatorem *l. 14. in fin. ff. de manumission. Goth. ibid.*

Lustrali] Lustrum, spatium quinque annorum, de forma censendi *vid. tit. ff. de censib.*

Cen-

Censum] id est, facultatem & libertatem suam. vid. Theoph. d. loc. l. 10. ff. de probat. l. 64. ff. de acquir. rerum.

Testamento] Dominus servum testamento potest manumittere ff. de manumiss. testam. C. de testam. manumiss. ibid. Goth.

Quæ confirmat] desunt hæc verba, Testamento datas libertates, quæ deinde sequuntur, abundant, nam ad legem Furiam pertinent, cuius sententia mox clarius explicatur. Cuiac. h.

Datum] verba huius legis vide in tit. II. §. 14. inf. cod. & in l. 1. ff. ad l. Falcidiam l. 53 l. 120. ff. de verb. signif. in Nouell. 22. cap. 2. vide etiam quædam in notis Goth.

Quæ prohibet] non est dubium. C. de legibus. No. Th. ne cur. præd. alt. cond. Macrobius in somn. Scip. ad finem, inter leges illa imperfecta dicitur, in qua nulla deuiantibus poena sancitur. Cuiac. hic.

Lex Furia] vide in not. Goth. ad leg. 102. ff. ad l. Falcid.

Id est pars prima tollitur] Legendum opinor, Pars prima legis tollitur; ut derogare sit partem primæ legi detrahere. l. derogatur. de verb. signif. quod etiam exrogare est, auctore Sex. Pomp. Obrogare, legem primam alia lege lata aliqua ex parte commutare. quod M. Tullius his verbis complexus est. Deinde indignum de lege ali-

aliquid derogari, aut legem abrogari, aut aliqua ex parte commutari, id est, ut ipse loquitur, aliis in locis legi obrogari. *Cuiac. h.*

Hodie autem] Hic talia quædam desunt. Olim liberi non erant quia aliter quam vindicta, censu, vel testamento, manumittebantur. *Cuiac.*

Lege Iunia] *leg. unica C. de Latina libertate, Norbana scilicet. §. 3. Inst. de libert. Nouell. 78.* Alia est Iunia Patronia vel Petronia de libertate l. 24. ff. de manumiss.

Inter amicos] §. 1. *Instit. de libert.* Latini aut per epistolam, aut inter amicos, aut conuiuii adhibitione manumittebantur. *vid. Caium 1. §. 3. Hosce manumittendi modos Theophil. d. §. κ τὰς* appellat *φυσικὰς*, quibus apponit d. loco, *ἡ νόμος τὸ ποινὴν ἐλθεῖν ὁρίσας. Goth. h.*

Dedititiorum] *vid. C. de dedititia libertate.*

Qui pœna causa vincti] Huc pertinet l. fideicommissaria 2. de fid. lib. cuius sensus hic est. Fideicommissaria libertas non debetur ei, quem postea dominus ob delictum vinxit, quia Dedititiorum numero habetur. Secus est, si heres vinxerit, arg. l. cetera in f. de leg. 1. & hoc Paulus tradit lib. 4. sententiarum 2. tit. ex quo detorta videtur l. fideicommissi. Nam & sententiæ speciem habet. *Cuiac. h.*

Pœna causa] Nam fugitiuos solebant plerunque pœnæ causa notis compungere.

A do-

A domino] *l. 43. ff. de fideicommiss. libert. vel alio eius iussu aut rati habitatione. Paul. 4. sentent. 12. §. 8. Aliud si ab hærede. Paulus. 4. sentent. 12. §. 4. Quid si à communi domino? vid. Paul. ibid. §. 5. Quid si à creditore? sunt quoque. Paul. ibid. §. 6. Quid si domini furiosi aut pupilli iussu? Non fient Dedititij. Paul. ibid. §. 7. Gothofr. h.*

Quibus vestigia] Legendum videtur, Quibusve stigmata, nisi vestigia sunt noxæ. Seneca *lib. 1. de benefic.* Sic non est beneficium, quod sub oculos venit, sed beneficii vestigium & nota. Ergo serui compuncti notis, manumissione Dedititij efficiuntur. *Cuiac. h.*

Vestigia] *σηματα & τὴ μεταπέπ. Theoph. §. τῶν δὲ ἀπελευθέρων. Inst. de libert. vid. Caium 1. §. 3.*

Nocentesque inuenti] id est, confessi. Nam qui torti, nec confessi sunt, ciues Romani fieri possunt, vt Paul. *in eod. lib.* scribit.

Nocentes] Aliud si innocentes. Paul. 4. sentent. 12. §. 3.

Ut ferro] Ad ludum gladiatorium. Ad ferrum in *l. eius qui §. ult. de testam.* ad gladium in *l. si quis mihi bona. §. si quis plane. de acquir. hered. l. si quis à filio §. sed & si. de iniusto testamento.*

Velin cuius custodiam] In publicum carcerem. Igitur publicus carcer dedititium facit, non priuatus: nisi corpori vincula adhibita sint. *Verum. de verb. sign. Cuiac. h.*

Custo-

Custodiam] publicam scilicet, alias priuatus carcer non impediret, nisi vincula fuissent iniecta l. 216. ff. de verb. sign.

Coniecti] non idem fuit, si dominus seruum ab honore ministrandi vel administrandi remouisset. l. 81. in fin. ff. de manum. testam.

Ælia] §. 3. Inst. de libert.

Eadem lege] Sentia. §. 11. in fin. sup. eod.

Seruus] Ita etiam manumittitur, cum ad statutam ætatem peruenerit l. ult. ff. de reb. dubiis. id est, cum seruus erit 30. annorum liber esto l. 39. §. 2. ff. familie. Goth. h.

Testamento vero manumissum] Et idcirco quos ad ciuitatem Romanam perducere volebant, iis testamento libertatem dabant, sic, LIBERI SUNTO CVM ANNORVM ERVNT xxx. l. ex parte §. Stichus fam. excisc. l. Aristo. de manum. testam. l. ult. de reb. dubiis l. si quis ita §. ult. de statu lib. In eo qui censu liberatur, nulla ætatis habita est ratio. Cuiac. h.

Eadem lex eum] §. 4. Instit. quib. ex causis manumitt.

In consilium] hæc eadem & Theophilus scribit in titul. qui & quib. ex causis manumitt. non possunt.

Consilium] Theophil. Inst. quib. ex causis manumitt. Consilium definit *συνδῆγοι* seu consilium spectabile virorum, statis diebus coëun-
tium. Consilium autem hic intellige Prætoris.

ris, Romæ, Præsidum & Proconsulis in provinciis. Theophil. d. loco.

Adhibentur] à prætore scilicet.

Senatores] si ita est, turpe non fuit, senatorem Prætori adsidere.

In provincia] à præsidibus scilicet & proconsulibus.

Recuperatores] Ita dicti, quod per eos quisque debitum, id est, ius suum, reciperet. Hi adsidebant Præfidi, aut Prætori sedenti pro tribunali in provinciis Theoph. d. loco.

Ab eo domino qui] §. i. *Inst. quibus ex causis manum.* Caius i. *Inst. 5.*

Et si minor] Ratio dubitandi sumitur ex §. 12. *sup. cod.*

Si tamen] §. i. *Inst. quib. ex causis manumitt.* id autem species est ignominia l. 26. ff. *de fideicommiss. libert.*

Primo loco] Ordo scripturæ attenditur. l. 24. §. 17. ff. *de fideicommiss. libert.*

Eadem lex in fraudem] Caius idem lib. i. *Inst.* Porro in cæteris rebus alienatis in fraudem, Rescissoria actione utimur, Pauliana, & Fabiana: non etiam in libertatibus datis in fraudem: quæ ipso iure nullæ sunt, ex lege *Æl. Senaria. Cuiac. h.*

Quitantum in bonis] Hunc Theophilus Bonitarium vocat, sequentem Quititarium.

Ex iure] Quod ciuis à ciue comparat, nec manci-

mancipatum, aut cessione in iure accipit, aut nec dum vsucepit, id in bonis non habet: sed iure Quiritium tantum, *Goth. h.*

In bonis] Duplex Dominium, Naturale, quod in bonis, eius dominus Bonitarius. *ſ. eod.* Legitimum, seu iure Quiritum, cuius dominus iure Quiritario, vt hic. Qui vtrumque habet dominium, pleno iure dominus. *Gothofr. hic.*

Mancipatus] Mancipatio vt fieret, *vid. tit. 19. §. 3. Inst.*

Iure cessus] Cessio in iure vt fiat, *vid. tit. 19. §. 9. 10. inf.*

Ipsò anno] Quemadmodum quis dominus fieret vsucapione *v. tit. 19. §. 8. inf.*

Mulier] nisi tutoris autoritate, quin sine tutoris autoritate si ius habeat liberorum, *vid. fragment. iur. veteris euulgatum à Pitheo. de fœminar. tutela vid. Gothofr. ad ll. 12. Tabularum lib. 2.*

Communem seruum] *§. ult. de donat.*

Adcreſcit] Hodie non adcreſcit: & ita hic locus, vt & alius Paul. 4. *ſent. 12. §. 1. abrogatur §. penult. Inst. de donat. & leg. 1. 2. C. de commun. seruo.*

Seruus in quo alterius est] Huius ſententiæ veſtigia quædam ſunt in *l. quoties in fin. de hered. inst. l. 2. de man. vind. leg. ſi fructuarium de man. reſtam.*

testam. Nam Iustiniani cōstitutio in contrarium scripta est. *Cuiac. h.*

Liber non fit] veteri iure proprietarius servum manumittendo, dominum admittebat. Interim tamen dum ususfructus durabat, status manumissi erat in pendent. *l. 9. in fin. ff. de hered. instit.* nisi ipse fructuarius manumissioni consensisset, (tunc enim servus fiebat liber. *l. 2. ff. de manum. vind.*) aut si proprietarius proprietatem servi, ipsi usufructuario reliquisset, una cum libertate. *l. 6. ff. de manum. testam.* Hodie manumissus à proprietario servus, fit liber, usufructuario necessitatem habente manumittere, accepta prius sui ususfructus iusta aestimatione. *l. 1. §. 2. C. de communi servo. Goth. h.*

Post mortem hæredis] quia nihil ab hærede hæredis relinqui potest. *Paul. 3. sent. §. 2.* & hæc prima ratio fuit dubitandi veteribus.

Aut ante] quia testamenta accipiunt vim ab institutione hæredis *§. 34. Inst. de legat.* & hæc fuit secunda ratio dubitandi veteribus.

Dari non potest] hodie hoc abrogatum est *§. 34. Inst. de legat.* Cur ita? Incivile est scripturæ ordinem sequi, testatoris autem voluntatem sperni, *d. §. 34. Goth. h.*

Non valet] hodie valet *d. §. 34. in fin.*

Legatarii partis] hic locus admodum depravatus est: Crediderim legendum, *Præf. ararii.* præfectorum enim ærarii est, bona quæ fisco

Hh defe-

deferuntur, spernere, vel agnoscere. *l. ergo. §. plane de fid. l. edicto de iur. fisc.* Ph. Gervasii liber habet, ea lege ærarium partis hæres fiat. *Cuiac. & Pac. hic.*

Mox quam vnus] *l. 23. l. 25. l. 58. ff. de manumiss. testam.*

Qui testamenti] *vid. d. l. 58. tit. 22. §. i. infr. eod.*

Et mortis tempore] vel intra diem cretionis. *l. verum de manu. test. & infr. tit. 22.* Nam & qui intra diem cretionis hæreditatis fit, prope est, vt defuncti fuisse videatur mortis tempore. *Paci.*

Lex Furia (caninia)] Quid fiet, si supra statutum numerum seruos in testamento manumittat? Et placet liberari eos, qui primo loco scripti sunt, vsque ad legitimum numerum, quod & in *l. Ælia* seruatur *l. qui soluendo 2. l. si non lex §. i. de hæred. inst.* Quid fiet si in orbe, si permixte seruorum nomina scripta sint? Et placet impediri omnium libertatem. *l. qui soluendo 1. & l. prox. eod. tit.* Quid fiet, si in Codicillis quidem scripti sint? Et Paul. *lib. 4. sent. nouissimum* eis locum tribuit? quod puto verius dici. Rursus quæro, cum per *l. Furiam*, totam familiam inter viuos liberare liceat, non etiam in testamento, facilius enim quis in testamento totam familiam manumittit, quam inter viuos. Et eadem ratione senatus obligatæ mulieri succurrit,

tit, non donanti: Lex Iulia hypothecam prædij dotalis inhibet, non alienationem: Constitutio Theodosij Decurionibus, venditionem, non donationem aut permutationem, Nouella Iustiniani intercessionem pro marito, non pro extraneo. Quæro, an recte, quis moribundus prætermisso testamento totam familiam manumittat? Et recte Caius *lib. 1. Instit.* hoc tanquam in fraudem legis excogitatum respicit, cui simile est, quod ad *leg. Caniniam Paul. scribens tractat in l. si quis eum de cond. & dem.* Sed pugnat cum Paulo *l. si quis quos de legat. 2. nisi dicamus, legati retentionem esse non petitionem, ut in l. Lucius §. codicillis eod. tit.* Et hæc de lege Caninia ex iure antiquo adnotare libuit: quæ & si ea lex abrogata sit, nobis in aliis tamen partibus iuris magno vsui esse possunt. *Cuiac. & Paci. h.*

Lex Furia] *Furia. vid. Paul. 4. sent. §. 14. ad l. Fuf. Canin.*

Extribus] de numero seruorum testamento manumittendorum *vid. Caium 2. adde §. 7. Inst. quib. ex causis manumitt.*

Ne plures] Caius *d. loco. Paul. d. loco.* Vopiscus in Tacito. Seruos manumisit intra centum tamen, ne Caniniam transire videretur. Quid iuris, si supra statutum numerum, manumissi fuissent? receptum eos liberari, qui primo loco scripti fuissent. *l. 83. in fin. ff. de hered. instit.*

Hb 2 . . . end

end. Caius *d. loc.* §. 2. Quid si in orbe, id est, permixte scripti? omnium impediabatur libertas *l. 42. 43. ff. d. tit.* nulli erant liberi. *Caius d. loc.* §. 2. Quid si codicillis quibusdam libertates daretur? ius codicilli testamentario cedebat. Paul. *4. sentent. 14. §. 2. Gothofr. h. vid. paulo ante ex Cuiac.*

Eadem lex cauet] §. *libertas. de legat.*

Nominatim] nominatim videtur liber esse iussus, qui vel ex artificio, vel officio, vel quolibet alio modo euidenter denominatus est, *v. l. 24. ff. de manumiss. testam. Paul. 4. sent. ult. §. 1. §. 25. in f. Inst. de legat.*

Tit. II. De statu liberis.

Qui sub conditione testamento liber esse iussus est, statu liber appellatur.

Statu liber quandiu pendet conditio seruus heredis est.

Statu liber seu alienetur ab herede, siue suscipiatur ab aliquo, libertatis conditionem secum trahit.

Sub hac conditione liber esse iussus, si decem millia heredi dederit, & si ab herede abalienatus sit, emptori dando pecuniam, ad libertatem perueniet: idque lex duodecim Tabularum iubet.

Si per hæredem factum sit, quo minus statu liber

liber conditioni pareat, perinde fit liber, atque si conditio expleta fuisset.

Extraneo pecuniam dare, iussus, & liber esse, si paratus sit dare, & is qui iussus est dare, aut noller accipere, aut antequam acceperit moriatur, perinde fit liber, ac si pecuniam dedisset.

Libertas & directo potest dari hoc modo, *Liber esto, liber sit, Liberum esse iubeo*: & per fideicommissum, ut puta, *Rogo, fideicommitto heredis mei, ut Stichum servum manumittat.*

Is qui directo liber esse iussus est, horcinus fit libertus. Is autem cui per fideicommissum data est libertas, non testatoris, sed manumissoris fit libertus.

Cuius fideicommiti potest ad rem aliquam præstandam, eiusdem etiam libertas fideicommiti potest.

Per fideicommissum libertas dari potest tam proprio servo testatoris, quam heredis, aut legatarij, vel cuiuslibet extranei servo.

Alieno servo per fideicommissum data libertate, si dominus eum iusto pretio non vendat, extinguitur libertas. quoniam nec pretij computatio pro libertate fieri potest.

Libertas sicut dari, ita & adimi tam testamento, quam codicillis testamento confirmatis potest: ut tamen eodem modo adimatur, quo & data est.

Statu liberis] *vid. Goth. ad l. i. ff. eod.*

Conditionem secum] statuliber vendi potest. *l. 20. ff. eod.* non tamen duris conditionibus in venditione onerandus est. *l. 35. ff. eod.* ne pacto hæredis, eius conditio fiat durior. *leg. 33. ff. eod.* Ideoque nec alienatio, nec vſucapio ei nocebit, quo minus existente conditione libertatem consequatur. *l. 13. Cod. de testam. manum.* Quid si legatus fuit? cum ſua cauſa alienabitur. *l. 45. in f. ff. de fidei. lib. Goth. h.*

Emptori] aut ſimilibus ſucceſſoribus. *l. 27. in fin. ff. eod.*

Idque lex 12. tabularum iubet] in hac lego emptoris nomine continentur omnes, qui quoquo iure dominium in ſtatulibero nacti ſunt. Et hoc Pomponius ſcribit in *l. ſtatuliberi à cæteris. de ſtatu liber.* Hac item *l.* ſignificatur, vendi ſtatuliberos poſſe. Et hoc eſt, quod Modesti- nus in eod. tit. ſtatuliberos, ait, vānundari poſſe *ll. 12. tab.* putauerunt: quaſi hæc fuerit ſententia *12. tabular.* ſic ſup, *Vlpian. de l. Alia Sentia.* Ideo ſine conſilio manumiſſum, ſeruum manere putat. & M. Tullius *lib. 4. de repub.* Iurgare lex putat inter ſe vicinos, non litigare.

Si per hæredem] *l. 3. §. i. ff. eod.* aut hæredis tu-
torem & curatorem. *l. 3. §. 10. ff. eod.*

Extraneo] cuius denique *d. §. 10.*

Et directo] *l. 43. ff. de manum. reſtam.* Directo
manu-

manumittitur, qui à nullo quam à testatore manumittitur. §. 2. *Instit. de singul. reb. per fideicommiss.*

Esse inbeo] Iubeo est verbum directum.

Et per fideicommissum] l. 16. ff. *de fideicommiss. libert.* Quibus verbis fideicommittatur vid. §. *ultim. Instit. de sing. reb. per fideicommiss. Paul. 4. sent. 1. §. 6.*

Rogo] Rogo & fidei committo, verbum obliquum.

Horcinus fit libertus] Non male Horcinus. Nam & horcum quidam dixere *magis à ieros.* Hic autem nullius est liberrus l. *si necem. de bonis libert.* nisi Charontis, Plutonis, Orci, quamobrem & Charonianus à Theophilo dictus est, ea forma qua Orcini senatores (quorum meminit Sueto. Tranquillus) à Plutarcho in M. Antonio Charonitz dicuntur.

Non testatoris sed] §. 2. *Instit. de sing. reb. per fideicommiss.*

Ad rem aliquam] puta pecuniam.

Eiusdem etiam] Ex hoc loco, puto initium l. 24. ff. *de fideicommiss. libert.* passivè legendum esse: quod & seqq. d. l. §. satis ostendunt. *Goth. h.*

Alieno seruo] si relinquatur res aliena, & si hæres non possit eam redimere, non tamen extinguatur legatum aut fideicommissum. Nam iustum rei pretium ex testamento debetur. Si relinquatur libertas seruo alieno, quem

nulla hæres conditione redimere possit, extinguatur fideicommissum libertatis : propterea quod libertas inæstimabilis res est. Sed videamus an hoc sit perpetuum : quid enim si eius serui dominium hæres quandoque nanciscatur ? Et hoc constitutiones introduxerunt, *l. deberi C. de fid. lib.*

Extinguntur] hoc abrogatum est. *l. 6. C. de fideicommiss. libert.*

Computatio] libertas æstimari non potest.

Ita & adimi] *l. 50. ff. de fideicommiss. libert. & ff. de ademptione libert.*

Eodem modo] vid. *l. 35. ff. de regul. iuris.*

Tit. III. De Latinis.

Latini ius Quiritium consequuntur his modis, beneficio principali, liberis, iteratione, militia, naue, ædificio, pistrino : præterea ex Senatusconsulto, veluti quæ sit ter enixa.

Beneficio principali Latinus ciuitatem Romanam accipit, si ab imperatore ius Quiritium impetrauerit.

Liberis ius Quiritium consequitur Latinus, qui minor triginta annorum manumissionis tempore fuit. Nam lege Iunia cautum est, vt si ciuem Romanam, vel Latinam uxorem duxerit testatione interposita, quod liberorum quæ-

quærendorum causa vxorem duxerit , postea filio filiaue , nato nataue , & anniculo facto , possunt apud Prætorem vel Præsidentem prouinciæ causam probare , & fieri ciuem Romanum tam ipse quam filius filiaue eius & vxor , scilicet si & ipsa Latina sit, nam si vxor ciuis Romana sit, partus quoque ciuis Romanus est, ex senatusconsulto , quod auctore Diuo Adriano factum est.

Iteratione fit ciuis Romanus , qui post Latinitatem, quam acceperat maior triginta annorum , iterum iuste manumissus est ab eo, cuius ex iure Quiritium seruius fuit. Sed huic concessum est, ex senatusconsulto, etiam liberis ius Quiritium consequi.

Militia ius Quiritium accipit Latinus , si inter vigiles Romæ sex annis militauerit , ex lege Visellia. Præterea ex senatusconsulto concessum est ei , vt si triennio inter vigiles militauerit , ius Quiritium consequatur.

Nauæ Latinus ciuitatem Romanam accipit, si non minorem quam decem mille modiorum nauem fabricauerit , & Romam sex annis frumentum portauerit , ex edicto Diui Claudij.

De Latinis] Latini fiebāt ex lege Iunia. *No- uel. 78.* Latinorum conditio hodie abrogata *l. unic. C. de Latina libert. toll.*

Latini ius Quiritium] Igitur meliore condi-
Hh s tione

tionem sunt Latini quam Dediticij. Nam Dediticij nullo prorsus modo ius Quiritium consequuntur. Sed & Latini commercium habent, & testamenti factionem : Dediticij non item. Latini vera libertate potiuntur quamdiu viuunt. Dediticij vmbra & imaginibus libertatis. Ciues autem Romani meliore conditione sunt, quam Latini. Connubium enim Latini, & patriam potestatem non habent : testamentum facere, tutoresve dari non possunt; denique moriuntur quasi serui.

Ius Quiritium] ius commercij & testamenti.

Beneficio] Hodie qui manumittuntur, fiunt ciues ipsa manumissione. *d. l. unic.*

Qui minor] Hoc hodie sublatum. *Novel. 78.* ubi loquitur de ætatibus.

Quod liberorum] §. 4. *in f. inf. eod.* vid. & ea de re Gothofr. ad l. 220. *in fin. ff. de verbor. signif.* Adde & illud Isidori 9. *Etymo.* 8. Tres ob causas dicitur vxor. Prima est causa prolis. Græci quoque definiunt matrimonium, coniunctionem viri & mulieris secundum leges *ἐπὶ γυναικὶ τῶν ἀνδρῶν ποιεῖν*. Et Menander apud Clementem: *παῖδων ποιεῖν τῶν γυναικῶν δίδουσι γὰρ ἡμεῖς ἑὺ ζῶντας*. Adde Valer. 7. *cap. 7.* Tacitum 7. *Annal.*

Nam si vxor ciuis Romana] Partum Latinum nasci, argumento erat lex Mensia, de qua in *titul.*

ritul. §. propterea quod Latini non valde distant à peregrinis.

Romana] Ex matre, ciue Romana, patre Latino, qui nascitur, ciuis Romanus est, antea fiebat Latinus arg. §. *in f. inf. tit. 5.*

Iteratione] Plinius 7. epistola.

Iterum] Latinus si iterato manumissus fuisset, fiebat ciuis Romanus §. 1. *sup. eod.* 1. Caius 1. §. 5. *in fin.*

Sed huic concessum] Qui minor 30. annorum Latinitatem accipit, liberis ius Quiritium consequitur, ex l. Iunia post hanc ætatem qui latinitatem accipit, non nisi patroni beneficio; sed ex S. C. etiam liberis ius Quiritium consequitur, *Cuiac. h.*

Etiam liberis] §. 3. *sup. eod.*

Militia] Vigilium septem cohortes D. Augustus in vrbe ita constituit, vt binas regiones vrbis vnaquæque cohors tueretur. Constat enim 14. fuisse regiones vrbis. l. 3. *de off. pref. vigil.* Inter eos qui Latinus sex annis militasset, ex l. Visellia ius Quiritium consequebatur: tandem senatui triennium visum est sufficere. Visellia malo quam Visillia: quæ D. Claudii temporibus lata est, rogante L. Vitellio Varrone. l. 1. C. *ad l. Visel. leg. 1. Cod. quand. civ. act. cri. praiud.*

Inter vigiles] nocturni vigiles militare cens-

sentur. vid. Gothofr. ad leg. 8. §. 4. §. 6. ff. de excus. tut.

Visellia] lata anno 763. vid. Gothofr. in C. ad l. *Visel.*

Præterea] id est, postea.

Nane] Non est mirum priuilegia dari nauium ædificatoribus. Nauis enim exercitio ad summam reipub. pertinet. l. 1. §. 20. ff. de exercitor. adde & aliud priuilegium, nauis ædificatori datum ex leg. 5. leg. 6. ff. qui potior. Non. 97 cap. 2.

Si non minorem] magna capacitas nauis fuit. Senatoribus olim non licuit lege lata à Q. Claudio tribuno plebis, nauem marinam maiorem 300. amphorarum habere. Liuius lib. 21. qua de re vid. Gothofr. ad l. 3. ff. de vacation. muner.

Dini Claudij] Suetonius in Claudio c. 18. in fin. Naues mercaturæ causa fabricantibus magna commoda constituit. & cap. 19. fœminis (quæ naues mercaturæ causa fabricarent) ius tribuit quatuor liberorum.

Tit. IV. De his qui sui iuris sunt.

Vid. in Inst. 8. in ff. 6. Cai. 3.

Sui iuris sunt familiarum suarum principes, id est, paterfamilias, itemque materfamilias.

Qui matre quidem certa, patre autem incerto nati sunt, spurij appellantur.

Princi-

Principes] quasi diceret. Non sunt in alterius familia, sui iuris sunt, l. 4. ff. hoc tit. puta morte parentum. Tunc enim singuli liberi, singulas familias inchoant, iure saltem, etiam si sint pupilli. l. 95. §. 2. ff. de verb. signif. ac sine matrimonio & liberis. Tertullianus in lib. de veland. virginib. Materfamilias est, licet virgo: paterfamilias, licet iuuenis, nouarumque familiarum principes atque duces esse possunt. Festus, in voce familiae. Quod patresfamilias, quam domini familiae potius appellantur, ratione non caret. Gratius est enim nomen patris, quam domini. Tertull. in apologet. Seneca 6. epist. Macrobi. i. Saturnal. ii. Martialis. i. Epigram.

Materfamilias] Ea familiae suae & caput, & finis est. l. 195. in f. ff. de verb. signif.

Spurij appellantur] spurij sunt, qui legitime quaesiti non sunt. Originem verbi Iustinianus explicat his verbis, vnde solent spurij appellari, vel à Græca voce, quasi *ωρογενή* concepti, vel quasi sine patre filij, in tit. de nupt. sic in leg. diuus. de captiv. sic Caius lib. i. Inst. sic Theoph. sic libri scripti: impressi non sic, quibus non assentior. Cuiac. h.

Spurij] ita dicuntur *ωρογενή* *ωρογενή*, id est, factionem. l. 23. ff. de statu. quasi *ωρογενή*, seu sparsim concepti. vel à literis Latinis S. P. quasi sine patre. Theoph. §. *εἰς τὴν ἀντιπαράθεσιν*. quam potestatem

stremam originem probat Caius 4. §. 8. *in fin.*
 & Martianus l. 25. *in fin. ff. de captiuis.* Vtramque
 originem assumit Tribonianus §. 12. *Instit. de*
nupt. dum vult spurios dici ἀπύργοις, & ἀπὸ μη-
 τρώδων. Festus nothum appellat spurio patre
 natum: ἀπὸ πύργου à Plutarcho ioculari dicto ap-
 pellatur, quasi matris filius. Muliebre enim
 naturam veteres spurium vocarunt. 9. Isidorus
 §. 1. *de clau.* Plutarch. *in problem.* Gothib.

Tit. V. De his qui in potestate sunt.

IN potestate sunt liberi, parentum ex iusto
 matrimonio nati.

Iustum matrimonium est, si inter eos qui
 nuptias contrahunt connubium sit, & tam
 masculus pubes quam fœmina potens sit, &
 vtrique consentiant, si sui iuris sunt, aut etiam
 parentes eorum, si in potestate sunt.

Connubium est vxoris iure ducendæ fa-
 cultas.

Connubium habent ciues Romani cum ci-
 uibus Romanis: cum Latinis autem & peregrini-
 nis ita, si concessum sit.

Cum seruis nullum est connubium.

In parentes & liberos infinite cuiuscunque
 gradus connubium non est. Inter cognatos
 autem ex transuerso gradu, olim quidem vsque
 ad quartum gradum matrimonia contrahi
 non

non poterant: nunc autem etiam ex tertio gradu licet vxorem ducere. Si tamen fratris filia, non etiam sororis filia, aut amita, vel matertera, quamuis eodem gradu sit: eademque vxore: nouerca, vel priuigna, vel nurus, vel socrus nostra fuit, ducere non possumus.

Si quis eam quam non licet, vxorem duxerit, incestum matrimonium contrahit: ideoque liberi in potestate eius non fiunt, sed quasi vulgo concepti, spurij sunt.

Connubio interueniente, liberi semper patrem sequuntur, non interueniente connubio, matris conditioni accedunt, excepto eo, qui ex peregrino & ciue Romana, peregrinus nascitur: quoniam lex Mensia ex alterutro peregrino natum deterioris parentis conditionem sequi iubet.

Ex ciue Romano & Latina Latinus nascitur: & ex libero & ancilla, seruus: quoniam cum his casibus connubia non sint, partus sequitur matrem.

In his qui iure contracto matrimonio nascuntur, conceptionis tempus spectatur. In his autem qui non legitime concipiuntur, editionis: veluti si ancilla conceperit, deinde manumissa pariat, liberum parit. Nam quanuis non legitime concepit, cum editionis tempore libera sit, partus quoque liber est.

Iustum]

Iustum] legitimum. Caius 4. §. 1. secundum præcepta legum. *Inst. de nupt.*

Inter eos] id est, inter ciues. Legitimæ enim nuptiæ sunt si Romanus Romanam ducat. *Caius 4. §. 1.*

Fœmina potens] id est, pubes. Masculus pubes esse debet, virgo viripotens. *Inst. de nupt. l. 13. ff. de verb. sign. l. 101. ff. de condit. & demonstr. nubilis ætatis l. 10 ff. de condit. & demonstr. maior annis 12. leg. 4. ff. de ritu. ἡλικίαν καὶ ἀνδρῶν. 2. Eclog. 2. 13.*

Consentiant] Tria requiruntur in iusto matrimonio. Primum vt qui contrahunt sint ciues Romani. *sup. eod. ibi*, connubium: vt sint puberes. *sup. eod. ibi*, potens: Tertio vt consentiant, si sint sui iuris: vel parentes eorum, si in potestate, vt hic & l. 2. ff. de ritu. *Instit. de nupt.* Quartum Caius addidit, nuptias. d. §. 1. quo vocabulo, vt opinor, ritum solennem intelligit. *vid. l. 24. C. de nupt.*

Connubium] Definitio connubij. Quidam scribunt Connubium per vnicum n.

Habent ciues] Isidorus 10. *Eym. ult.* addit æquales eo sensu. Connubium esse, cum æquales nuptiis coeunt, vt puta ciues Romani, paritrique dignitate. Idem receptum fuit aliquando ab Atheniensibus, apud quos lege Periclis pro notho habebatur qui natus non fuisset ex duo-

duobus Atheniensibus. Vid. Demosthenem in oratione *de Neae.*

Si concessum sit] Boëtius in topicis, Non omnibus erat connubium cum Romanis, nec erant nuptiæ iure contractæ, quæ non aut inter ciuem Romanum ciuemque Romanam ihibantur; aut cui princeps populusve ciuitatem vel connubium permisisset: eo scilicet modo in potestatem patrum liberis rediguntur. Hæc ille. Sic Hernicis permillum, Anagninis ademtum connubium. *Linus lib. 9.*

Cum seruis] cum ancillis. *l. 3. C. de incestis.* inter seruos & liberos Paul. 2. *sent. 19. §. 3.* Quid ergo? contubernium fuit. *l. 14. §. 3. ff. de ritu.*

Nullum est connubium] & tamen inter seruos cognatio. *Inst. de seruili cognat. l. 10. §. 5. ff. de grad.* Et quidem talis ut inter ascendentes & descendentes impediuntur nuptiæ. Seruilis enim cognatio impedimento nuptiis est. *§. 10. Inst. de nupt. l. 8. l. 14. ff. de ritu.* Est igitur connubium inter seruos? Non est. Quoties connubium negamus esse inter seruos, hoc intellige; Natos ex eiusmodi coniunctione ciues non esse, iureque ciuium non frui, nec esse in parentum suorum potestate, seruos esse. *l. 3. C. de incestis.* Et tamen quibus in negotiis summus pudor summaque honestas esse debet (ut in nuptiis *d. §. 2.*) non parcimus his nominibus: ut ita sit cognatio etiam inter seruos. *d. §. 5.*

l. 14. §. 2 §. 3 ff. de ritu. Sic conuiuentibus oculis
seruos dicimus habere bona propria. *l. 4. §. 1. ff.
de manumission.* & quasi testamenta facere, *Plin.
8. epist. 16.* eaque ut legitima custodi mandant,
rogantque quod vilum est, pareo ocyus, res
suas diuidunt, donant, relinquunt, duntaxat
intra domum. Nam seruis res publica quædam
& quasi ciuitas, domus est. *Goth. h.*

Inter parentes] *l. 17. C. de nupt.*

Nunc autem etiam ex tertio] Hic locus sic
meo iudicio restituendus est. Nunc autem et-
iam ex quarto gradu licet vxorem ducere. Sed
tamen fratris aut sororis filiam, neptem ve eo-
rum, quamuis eodem gradu sit, amitam vel
materteram, eamque vxorem, quæ nouerca
vel priuigna, vel nurus, vel socrus nostra fuit,
ducere non possumus. Olim igitur inter se pa-
truales, amitini, consobrini, matrimonio iun-
gi non poterant: id quod & Caius scribit *lib. 1.
Inst.* Hodie ex constitutionibus possunt. Per-
peram ex tertio gradu, nam iure ciuili ex ter-
tio gradu vxorem ducere numquam licuit: ne-
que vero nunc licet. Cætera quam Inepte de-
scripta fuerint ex Caij & Iustiniani institutio-
nibus, ex graduum ratione deprehendi potest.
sed vid. obseru. 13. c. 16.

Sitamen] Fratris vel sororis neptem (& sic
deinceps) duci non posse constat, etiam si quar-
to gradu, *§. 3. Inst. de nupt.* Multo minus filiam
fratris.

fratris, quæ est tertio gradu. *Caius* 4. §. 3. Quid amitini vel consobrini inter se? Iure veteri hæ personæ iungi inter se non potuerunt. *Caius* 4. §. 6. Possunt hodie nouis constitutionibus §. 4. *Inst. de nupt. l. 19. C. de nupt.*

Incestum] Incesti appellatio hic latissime extenditur, *vid. C. de incestis.*

Incestum matrimonium] Ergo non tantum inter parentes & liberos incestæ sunt nuptiæ, sed & inter eos qui ex transuerso, vel qui affinitate, coniuncti sunt: quod & *Caius* scribit *lib. 1. Inst. & Paulus in l. sororis. de ritu nupt.* Et præterquam quod iure gentium inter parentes & liberos, ceterum iure ciuili incestæ sunt nuptiæ.

Sed quasi vulgo] vt vulgo concepti sputij dicuntur. *titul. 4. §. 2. supr.* ita ex incestis nuptiis nati.

Semper patrem] id est, patris conditionem.

Quoniam lex Mensia] *l. lex natura. de statu homin.*

Ex alterutro peregrino] Natus patre & matre ciuibus Romanis, ciuis est, vt hic. peregrino & ciue Romana, vel ex ciue Romano & peregrina, peregrinus est, id est, non est ciuis, vt hic, nisi per errorem nuptiæ contractæ doceantur. *tit. 17. §. 4. inf. eod.* ex ciue & Latina, Latinus fiebat *l. Mensia §. 9. inf.* Adriani constitutione ciuis, *tit. 3. §. 3. in fin sup. eod.* ex libero & ancilla

seruus est. *d. §. 9. natus vulgo, matrem sequitur, l. i. in fin. ff. ad municipalem.* vt & is qui illegitimo matrimonio, nisi lex specialis aliud inducat. *l. 24. ff. de statu.* Et hoc obseruandum quod interpretes notant, Bastardos patrum suorum nobilitate, eorumque priuilegijs frui; sed & nomine & insignibus gentis & familiæ. Guido Papæ *quæst. 580. Papon. 3. Notar. 6. c. de legitimat. de Bastards.* eosque adipiscendarum dignitatum quoque capaces. *l. 3. §. 2. ff. de Decurionibus.* Ex duobus ingenuis natus, patrem sequitur, quod ad honores *l. 19. ff. de statu.* Ideoque natus ex patre Campano, municeps erit Campanus. Quæ regula vera est, nisi priuilegio aliquo materna origine censeantur liberi. Tunc enim liberi maternæ originis municipes erunt; exempli gratia: Iliensibus concessum est, vt qui matre Iliensi esset, Iliensium municipium sortiretur *l. i. §. 2. ff. ad municip.* Idem Delphensibus & Ponticis mulieribus tributum. *d. §. 2. & Antiochenis l. 22. Cod. de decurion.* In Campania Galliæ, natus ex nobili muliere & ignobili patre, fit nobilis, eo scilicet priuilegio. En Champagne le ventre ennoblit. *vid. Goth. ad l. i. in fin. ff. ad municip.* Ex duobus diuersorum dominorum adscriptitijs natus impar, matris: par vero, patris conditionem sequitur. *Novel. 156.* Ex libera & seruo vel adscriptitio olim fiebat seruus & adscriptitius. *l. 27. ff. deposit.* quod meri-

merito sublatum. *l. unic. C. de S. C. Claudiano.* ex
ingenua & murilegula conditionem paternam
sequitur *l. 3. C. de murilegulis.* Adde & hoc, Na-
tū in Gallia ex peregrino & Galla muliere,
Gallici iuris censerī, patri succedere & ab inte-
stato & testato, fisco nullum ius albinagij com-
petere, hæreditatem paternam ad liberos eius
in infinitum, & cognatos in ead. Gallia com-
morantes deferri, quod est contra ius ciuile,
quo peregrini sine beneficio principali testari
non poterant. *l. 11. ff. qui testam. l. 31. 32 ff. de iure
fisci. vid. Papon. 3. Notar. 6. cap. des lettres de
Naturalite.* Idem ius esse puto: si Galli apud
peregrinas gentes morentur, ibique liberos
suscipiant: fruuntur enim eius liberi iure Gal-
lico: si tamen apud fœderatos Galliæ populos
eos susceperint. *l. 32. ff. de iure fisci l. 7. ff. de captiu.*
ideoque nedum hæreditatis paternæ domi-
nium retinebunt. *d. l. 7. sed & hæredes poterunt
institui. Goth. h.*

Conceptionis tempus] Mulier quæ libera vel
concepit, vel vtero libera partum gestauit, vel
libera peperit, liberum parit. Vel ita, cuius
mater libera fuerit vel conceptionis, vel par-
tus, vel intermedio tempore, liber nascitur. *l.
5. §. 2. ff. de statu. Paul. 2. sentent. 24. §. 1. 2. 3.* Cen-
setur autem libera quæ manumitti debuit, nec
est manumissa. *l. 1. §. 1. ff. de suis. Paul. ibid. §. 4.* Ad
eundem modum conceptus ex concubinato,

natus in matrimonio, fit legitimus: *Novel. 7.* Tentari potest, eum esse ciuem Romanum, qui patre ciue conceptus est, licet patre postea peregrino nascatur: & nobilem, qui tempore conceptionis, patrem nobilem habuerit, quantumvis postea pater nobilitatem amiserit. *Goth. b.*

Veluti si ancilla conceperit] Quod si libeta conceperit, deinde ancilla pepererit, partus quoque seruus est: si hanc iuris ciuilis regulam sequamur; quod & Caius scribit *lib. i. inst.* Sed fauore libertatis placuit eum liberum nasci, & ita Marc. scribit in *l. & seruorum, de statu hom. & Paul. lib. ii. sentent.*

Tit. VI. De Dotibus.

DOs aut datur, aut dicitur, aut promittitur.

Dorem dicere potest mulier, quæ nuptura est: & debitor mulieris, si iussu eius dicat institutus.

Parens mulieris virilis sexus per virilem sexum cognatione iunctus, velut pater, auus paternus. Dare promittere dotem omnes possunt.

Dos aut profectitia dicitur, id est, quam pater mulieri dedit: aut aduentitia, id est, ea quæ à quouis alio data est.

Mor-

Mortua in matrimonio muliere, dos à patre profecta, ad patrem reuertitur, quintis in singulos liberos in infinitum relictis penes virum. Quod si pater non sit, apud maritum remanet.

Aduentitia autem dos semper penes maritum remanet, præterquam si is qui dedit, vt sibi redderetur stipulatus fuit: quæ dos specialiter receptitia dicitur.

Diuortio facto, si quidem sui iuris sit, mulier ipsa habet actionem, id est, dotis repetitionem: quod si in potestate patris sit, pater adiuncta filie persona habet actionem reuera: nec interest aduentitia sit dos, an profecta.

Post diuortium defuncta muliere, hæredi eius actio non aliter datur, quam si moram in dote mulieri reddenda maritus fecerit.

Dos si pondere, numero, mensura contineatur, annua, bima, trima die reddetur: nisi si, vt præsens reddatur, cõuenerit. Reliquæ dotes statim redduntur.

Retentiones ex dote fiunt, aut propter liberos, aut propter mores, aut propter impensas, aut propter res donatas, aut propter res amotas.

Propter liberos retentio fit, si culpa mulieris aut patris, cuius in potestate est, diuortium factum sit. Tunc enim singulorum liberorum nomine sextæ retinentur ex dote: non plures

Ii 4 tamen

tamen quam tres sextæ in retentione sunt, non in petitione.

Dos quæ semel functa est, amplius fungi non potest, nisi aliud matrimonium sit. Morum nomine, grauiorum quidem sexta retinentur: leuiorum item octaua. Grauiores mores sunt, adulteria tantum: leuiiores, omnes reliqui.

Mariti mores puniuntur, in ea quidem dote, quæ à die reddi debet. Ita propter maiores mores præsentem dotem reddit: propter minores senum mensum die. In ea autem quæ præsens reddi solet, tantum ex fructibus iubetur reddere, quantum in illa dote quadrienio redditur: quod repræsentatio facit.

Impensarum species sunt tres: aut enim necessariae dicuntur, aut vtilis, aut voluptuosæ.

Necessariæ sunt impensæ, quibus non factis dos deterior futura est: veluti si quis ruinosas ædes refecerit.

Vtilis sunt, quibus non factis quidem deterior dos non fuerit: factis autem fructuosior dos effecta est: veluti si vineta & oliueta fecerit.

Voluptuosæ sunt, quibus neque omissis deterior dos fieret: neque factis, fructuosior effecta est: quod euenit in viridariis, & pictoriis, similibusque rebus.

Dos

Dos aut datur] Dos dicitur solennibus verbis sine interrogatione. Dotis actio tam ex dictione nascitur, quam ex stipulatione : hodie etiam ex nuda pollicitatione & nudo pacto l. 2. C. Theodos. de ince. nupt. l. ult. C. Theodos. de dotib. Sublata autem est dicendæ dotis solennitas : ideoque à l. ad actionem C. de dotis promiss. ut ex C. Theod. apparet, Tribonianus amovit hæc verba, Dictio vel. & quibus in locis prudentes scripserant, Doti dicere, subscripsit, Doti promittere, inusitata loquendi forma, l. si rem §. ult. de nouat. l. annus de iur. dot. l. si marito. §. 1. l. si focer. §. Lucius solut. matr. Denique in l. 1. C. de iur. dot. cum Severus Imperator scripssisset, Dictio vel promissio, & paulo post ex dictione vel ex stipulatione, (nec dum enim ex pollicitatione dotis actio erat) pollicitationem Tribon. adscripsit, & conductionem ex pollicitatione : cum tamen ex pactis, vel pollicitationibus, præscriptis verbis, non condictio dari soleat.

Dotem dicere] Dotis dictio, l. 3. C. Theodosiano, eod. solenniter fiebat, l. 2. C. Theodos. de incestis, id est, solennibus verbis. Hodie qualia-
cunque verba sufficiunt, l. 6. C. de dotis promiss. Doti dicere veteres dicebant, cuius forte loco Tribonianus hanc formulam usurpavit, Doti promittere. vid. Goth. ad l. 79. ff. de iure dotium.

Mulier] Tres personæ tantum poterant do-

li s tidi-

ti dicere. 2. *Caius* 9. §. 4. mulier nuptura, vt hic: procurator specialis *inf. eod.* parens nupturæ *inf. eod.* Dotem verò promittere poterant omnes cuiuscunque sexus & conditionis. *leg. 41. ff. de iur. dot.*

Institutus] ad hanc rem constitutus.

Dare promittere] Idem Paul. in *l. promittendo de iur. dot.* Dicendo igitur tres duntaxat personæ obligantur, promittendo omnes.

Quam pater mulieris] Adde vel parens virilis sexus, per virilem sexum cognatione iunctus.

Dedit] per se vel per alium *l. 5. §. 1. ff. de iur. dot.* & breuiter, non ius potestatis, sed parentum nomen, dotem profectitiam facit. *d. leg. 5. §. 1.*

A quouis alio] *d. l. 5. §. 9. etiam matre. d. §. 9.*

Ad patrem reuertitur] Nobilis est quæstio, & à multis agitata, ad quem Dos profectitia, (de aduentitia §. 5. *inf.*) mortua muliere reuertatur. Paucis ita definitio, dotem profectitiam morte mulieris ad eius patrem reuerti, vt hic: & *l. 17. ff. de S. C. Macedon. l. 4. §. 13. ff. de iur. dot.* siue filia familias fuit *l. 4. C. soluto.* siue mater fam. vt Theodorus Græcus interpres adnotauit ad *d. l. 4.* Hic difficiles occurrunt quæstiones, quid si non morte, sed diuortio, matrimonium dissoluatur? si filia familias sit, ad patrem reuertitur: ad eam tamen recuperandam sine consensu filia agere non potest. *l. 34. ff. soluto l. 14. ff. ad l. Fal-*

l. Fal-

L. Falcid. l. 34. §. 6. ff. de solut. l. 2. l. 7. in fin. C. hoc tit. Si emancipata, vno casu ad patrem reuertitur. *l. 71. ff. de emitt.* puta si ideo filia diuertit, vt maritum lucro dotis afficeret, patrem defraudaret, *l. 5. ff. de diuort. l. 59. ff. soluto.* Quid si capta ab hostibus, perinde dicendum est, ac si nupta decessisset: ideoque dos ad patrem reuertitur. *l. 10. ff. soluto.* Quid si mortua liberos reliquit? Bulgarus dotem ad patrem filiae reuerti existimat. Martianus contra: cuius opinio communi interpretum sententia defensa est. *Accurs. ad l. 4. C. soluto.* Num ex iure Romano? iure veteri non puto, hic enim dos profectitia ad patrem filiae reuertitur, quintis in singulos liberos relictis penes virum: si pater non sit, apud maritum remanet, adde *l. 6. ff. de iur. dot. 29. Ecl. 1. c. 3.* scio tamen subtiliter quædam dici in contrariam sententiam posse, quale est illud, dotis repetitionem patri competere, mortua in matrimonio puella. *leg. 17. ff. de S. C. Macedon.* ergo à contrario, si non puella, id est, non virgo mortua, sed mater relictis liberis, dos ad eius patrem non reuertetur. Ad hæc, innui potest ex *l. ult. §. 1. ff. vt legator. vel vnius filij superstitis nomine* dotem apud maritum remanere, non ad patrem reuerti. Colligunt etiam nonnulli ex *l. 26. §. 2. ff. de pact. dot. tal.* dotem pertinuisse prius ad liberos defunctis: ab his ad maritum, nisi maritus suo iuri in fauorem

uorem

uorem patris defunctæ expresse renunciasset.

Sed præstat Martini opinionem defendere liberorum fauore : eoque magis quod vsu sit recepta *Accurs. ad l. 4. C. soluto. Bald. ad l. post dotem 40. ff. soluto. Ferrariens. in forma libelli qua vxor agit ad dotem. 33. in verb. dictæ dominæ. nn. 1. adde Anto. Fabrum 1. conceit. 16.*

Quintis in singulos] Nota de quintæ retentione. Sextæ retentionis fit mentio in §. 10. inf. vtraque abrogata *l. vnic. §. 5. vers. licet ob liberos retentio. C. de rei uxoria act.*

Quod si pater non sit] *l. cum patrem C. de rei ux. act.*

Aduentitia] Aduentitia dos ea est, quæ ab alio quam parente constituitur. *l. 1. §. 13. vers. extraneum. C. de rei ux. act.*

Semper] siue sint liberi, siue non.

Receptitia] *l. mortis causa §. sed & si dos. de donation. causa mortis.* seruius autem receptitius, de quo Aul. Gellius & Non. Marcellus scribunt, neque dotalis est, neque ex paraphernis : quia ad virum non deferitur. Sunt hæc omnia diuersa, bona receptitia, dotes, ἀντίφερνα, ἀντίφερνα, γαμύρεπτα, & ὑπόδοχα. ἀντίφερνα sunt, quæ extra dotem (peculij nomine) ad virum deferuntur. Ἀντίφερνα sunt donationes propter nuptias : *l. ult. C. de donat. ant. nupt.* quib. proxima sunt γαμύρεπτα & ὑπόδοχα, de quibus Constantinus Harmenopulus scribit. Vnde & Hypobolica

lica instrumenta apud *Sid. Apol. l. 7. epist.* quam sunt qui legant Hyperbolica, alij quidam Paraphernica, omnino male.

Reuera] Legendum, rei vxoriæ.

Nec interest] Obstat videtur *l. 2. §. quod si in partis sol. matr.* Goueanus in *li. var. lect.* Tribon. in *eo §.* facinus adnotauit: Ant. Goueanus, cui ex omnibus quotquot sunt aut fuere, Iustiniani iuris interpretibus, si quæramus quis vnus excellat, palma deferenda est: Proinde dos aduentitia communis est ex iure antiquo, mulieris propria ex iure nouo. Actio dotis aduentitiæ communis est etiam iure nouo. *l. ult. C. de bon. qua lib.* neque vero propriam esse actionem recte colligitur ex *l. Caius. solut. mat.* quia non dicit, soli filiæ actionem dari: verum ideo filiæ dicit, non patri, quia filiæ cautum fuit, non patri, cæterum per filiam patri quæritur actio.

Post diuortium] inde si post diuortium maritus in reddenda dote moram fecerit, & hæredi vxoris competit actio: si moram non fecerit, secus est. Quamobrem & mortua in matrimonio vxore, hæredi non competit actio. *l. usufruct. sol. mat. l. cum in fundo. §. si autem usufruct. de iur. dot.*

Annua, bima] Hodie annua die ex constitutione Iustiniani: cui à Triboniano aptata est *l. 1. de dot. preleg.* in qua legitur, annua die pecuniam dotalem reddi.

Red-

Reddetur] Hic paragraphus abrogatur. Nam hodie res mobiles, se mouentes, incorporales dotales, intra annum redduntur: res soli, illico. *l. vn. §. 7. vers. exactæ autem dotis. Cod. de rei vxor. act.*

Ex dote fiunt] Hic paragraphus abrogatus est *l. vn. C. de rei vxor. act. §. 5.*

Aut propter liberos] *d. §. 5. vers. sileat ob liberos retentio.*

Aut propter mores] *d. §. 5. quid enim opus est inducere ob mores retentionem.*

Aut propter impensas] *d. §. 5. vers. sed nec ob impensas.*

Propter res donatas] *d. §. 5. vers. vel ex qua causa ob rem donatam. Adde l. 1. §. 3. ff. de dote re legata.*

Propter res amotas] *d. §. 5. vers. sed nec retentio ob res amotas.*

Retentio fit] Hodie non fit. *d. §. 5. vers. sileat ob liberos retentio.*

Nomine sextæ] nota de sextæ retentione. *vid. §. 4. sup. eod. Vtræque retentiones abrogatæ sunt d. vers. sileat ob liberos.*

Non plures tamen quam tres] id est media pars, ut Paul. ait *lib. II. Inst. tit. de dot. cuius verba Boëtius Seuerinus refert. Nam sex sextæ, integrum conficiunt.*

Non in petitione] Quæ ex aliis causis retinentur, & in petitione sunt. Sustulit vero Iustin.
quin.

quintas & sextas, & alia omnia retentionum genera. Sunt tamen compensationum ex eis causis leges quam plurimæ. *l. fructus. §. ob donationes. l. rei. §. I. l. si constante. §. si uxor. l. penult. §. I. sol. matr. l. utilium. de impens. in res dotal. l. neg. C. de impens. l. I. C. rerum amot.* Sed & de moribus actionem sustulit. *l. ult. C. de repud. de qua in l. §. ff. de pact. dot. l. ult. C. Theodos. de inc. nuptiis. l. I. C. Theod. vic. civ. cri. ag. non poss. quæ & accusatio dicitur in l. viro. l. cum mulier. ff. sol. matrim. quemadmodum actio suspecti, actio ingrati, actio inofficiosi, suis locis. *Cuiac. h.**

Dos quæ semel] Nisi redintegratum sit matrimonium, dos quæ semel dos esse desiit, dos effici amplius non potest. Redintegrato matrimonio, tacite redintegratur dos, nisi sit receptitia. *l. si mulier diuerterit. l. in insulam. §. ult. sol. matr. Cuiac. h.*

Nisi aliud matrimonium sit] id est, nisi matrimonium redintegratum sit. Redintegrato matrimonio, dos tacite redintegratur. *l. 64. ff. de iur. dot. l. 19. ff. soluto.* Tacite, inquam: quia semper hoc agi intelligitur, nisi aliud conuenerit. *l. 30. ff. d. iur. dot.* id est, nisi dos sit receptitia. *l. 42. in fin. ff. soluto.* Porro, non dicitur redintegrari matrimonium, si post leue iurgium uxor rediit. Est enim aliud leue fribusculum, aliud diuortium. *l. 31. ff. de iur. dot. l. 31. §. II. 12. ff. de donat. inter vir. si diuortium non fuit, redintegrari non*

non potuit. Vix est enim ut id redintegratum dicamus, quod dissolutum non fuit.

Item octava] Legendum, octava, sexta, &c. Cuiac.

Grauiores mores] Adde l. 39. l. 47. ff. soluto.

Adulteria] An pars aliqua bonorum adulteræ, eius marito hodie cedat. vid. ad Nouell. 117. cap. 13. & ad Nou. 134. cap. 10. Dn. Gothofr.

Quæ à die reddi debet. Ita propter] Legendum, quæ annua, bima, triua die reddi debet, propter. Cuiac.

Maiores mores] id est, propter adulterium §. 12. supra eod.

Præsentem] id est, illico.

Propter minores] quam adulterij scilicet.

Quod representatio] cuius magnum est commodum l. 1. §. 2. ff. de doto prælegata.

Species sunt tres] l. 1. ff. de impensis.

Quibus non factis dos] aut res quælibet l. 79. ff. de verb. signif.

Deterior] id est quibus non factis dos minueretur, l. 14. de impensis.

Ruinosa] ædificium ruens vid. d. l. 1. §. 3. l. 4. ff. de impensis.

Fructuosior] melior d. l. 79. §. 1. l. 5. in fin. ff. de impensis.

Voluptuosa] ita appellantur in l. 14. in fin. ff. de impensis. voluptaria l. 7. §. 9. 10. 11. ff. de impensis in præcis 2. eclog. c. 79.

Pictor

Pictorius] *Lego picturis* : & paulo ante , de-
terior dos fuerit.

Viridarius] In *Pandect.* *Flor.* *viridaria* in *l. si*
cuius §. fructuarius de usufr. l. in instrumento de
instr. vel instr. leg. & viridia , in *l. quotiens §. ser-*
uitutum de seruit. l. adificia de ser. urb. l. impen-
sa de verb. signific. Vnde & *viridaria* alij deduxere ;
alij *viridaria*. Sed nihil hæc ad *Ulpianum*.

Viridarius] *vid. Gothofr. ad l. 79. in fin. ff. de*
verb. signif.

Similibusque] *vid. d. l. 79. in fine.*

Tit. VII. De iure donationum inter vi-
rum & uxorem.

INter virum & uxorem donatio non valet,
nisi certis ex causis : mortis causa ; diuortii
causa, serui manumittendi gratia. Hoc amplius
principalibus constitutionibus concessum est
mulieri, in hoc donare viro suo, ut is ab Impe-
ratore, latroclauo, vel equo publico, similive
honore honoretur.

Si maritus diuortii causa res mouerit, rerum
quoque amotarum actione tenebitur.

Si maritus pro muliere se obligauerit: vel in
rem eius impenderit, diuortio facto, eo nomi-
ne cauere sibi solet stipulatione tribunitia.

In potestate parentum sunt etiam ii liberi
quorum causa probata est, per errorem con-

Kk

tracto

tracto matrimonio inter dispares condignis personas. Nam seu ciuis Romanus Latinam, aut peregrinam, vel eam, quæ Dedititiorum numero est quasi per ignorantiam vxorem duxerit: siue ciuis Romana per errorem peregrino vel ei qui Dedititiorum numero est, aut etiam si Latino ex lege Ælia Sentia nupta fuerit, causa probata, ciuitas redditur tam liberis quam parentibus, præter eos qui Dedititiorum numero sunt, & ex eo fiunt in potestate parentum liberi.

Non valet] ne mutuo amore spolientur. *vid. l. 1. in fin. l. 2. l. 3. in princ. & §. 10. ff. eod.*

Mortis causa] id est, cum mors insequetur. *l. 9. §. 2. l. 11. §. 1. ff. eod.* Mortis causa donatio fit impendente metu mortis. Mors impendet quidem omnibus, eaque semper certa est, etiam si incertum diem habeat. *l. 68. in fin. ff. de leg. 1. l. 1. §. 2. ff. de cond. & demonstr.* Metum tamen hic, instantem intellige *l. 6. ff. de mort. causa.* Instat autem non tantum infirmo, sed peregrinaturō, nauigaturō, militi. Paul. *2. sentent. 24. §. 1. iter facturo per insidiosa loca, seni. l. 3. 4. 5. ff. de mort. causa.* Id genus donationis mortæ donatoris conualescit. Paul. *d. loco §. ultim.* Morte donatarij res redit ad eum qui donauit. Paul. *d. loco §. 5.* Est autem hoc genus donationis permissum, quia in id tempus excurrit, quo qui donat & cui donatum est, vir & vxor esse desu-

desinunt. *leg. 10. ff. eod. leg. 22. Cod. de donat. int. vir. &c.*

Manumittendigratia] Cur ita? Fauore libertatis id receptum est, vel potius quod nemo huiusmodi re donata fiat locupletior. *Paul. d. loco §. 2. add. l. 7. §. 8. §. ult. l. 8. l. 9. ff. eod.*

Principalibus] Antonini Imperat. *l. nuper de donat. int. vir. & vx.*

Velegno] id est, ut equestris conditionis fieret. *l. 42. ff. eod.*

Similine] Idem dicendum est de rebus donatis sepulturæ causa. *l. 5. §. 8. 9. 10. 11. ff. eod. ad oblationem Dei d. l. 5. §. 12. ad processum d. l. 42.*

Si maritus diuortij] Non tantum in vxorem, sed & in virum rerum amotarum actio est. *leg. contra l. item. rer. amot.*

Se obligauerit] vid. *leg. 2. ff. de negotiis leg. 28. ff. soluto.*

Eo nomine cauere] *l. 25. in fin. l. 55. ff. soluto.*

Stipulatione tribunitia] ut in *l. cum mulier de dote sol. matr.* Hæc stipulatio honoraria est, quia ex iurisdictione tribunorum venit: ut prætoris, & ædilitia, ex iurisdictione prætoris, & ex iurisdictione ædilium. In Institutionibus de ædilijs vulgo male scriptum est, quia ex iurisdictione prætoris veniunt. Superest enim vox, prætoris, auctore Theoph. & Pompon. in *l. 5. de verb. oblig.*

Disparis condignis] Lego , disparis conditionis. *Cuiac.*

Aut peregrinam] vid. *Gothofr. ad tit. 5. §. 8. sup. eod.*

Per ignorantiam] Ignorantia errorem in nuptiis commissum excusat. facit *l. 57. §. 1. ff. de ritu l. 22. in ff. soluto. Nou. 12. c. 1. fin.*

Ex lege Ælia Sentia] ut in tit. de Latinis ex *l. Iunia*, id est, ut *l. Iunia comprehensum est*. Est autem ab hac sententia non absimile id, quod *Impp. rescripserunt in l. qui in prouincia §. Diuus de rit. nupt.*

Lege Ælia] Adde tit. 3. §. 3. *sup. eod.*

Tit. VIII. De Adoptionibus.

Vid. l. 1. ff. eod. 8. C. 48. Inst. eod. in pr. Cai. §.

NON tantum naturales liberi in potestate parentum sunt, sed etiam adoptiui.

Adoptio fit, aut per populum, aut per Præto-rem, vel Præsidem prouinciæ. Illa adoptio quæ per populum fit, specialiter arrogatio dicitur.

Per populum qui sui iuris sunt arrogantur: Per Prætorem autem, filii familiæ à parentibus dantur in adoptionem.

Arrogatio Romæ tantum fit: adoptio autem, etiam in prouincia apud Præsidem.

Per Prætorem vel Præsidem prouinciæ adoptati

optari tam masculi quam fœminæ, & tam puberes quam impuberes possunt: per populum vero Romanum, fœminæ quidem non arrogant. Pupilli antea quidem non poterant arrogari: nunc autem possunt ex constitutione Divi Antonini.

Hi qui generare non possunt, velut spado, utroque modo possunt adoptare. Idem iuris est in persona cœlibe.

Item is qui filium non habet, in locum nepotis adoptare potest.

Si paterfamilias arrogandum se dederit, liberi quoque eius quasi nepotes, in potestate fiunt arrogatoris. Fœminæ vero neutro modo possunt adoptare. quoniam nec naturales liberos in potestate habent.

Aut per populum] *l. 2. C. de adopt. Hodie per imperatorem. Paci.*

Per populum qui sui] §. 2. *sup. eod.* §. 5. *infr. eod. leg. 2. fin. Cod. eod. leg. 1. in fin. ff. eod. d. §. 1. Inst. inf. eod.*

Sui iuris sunt] Hodie ex indulgentia principis. *d. l. 1.*

Per prætorem] §. 2. *supra eod.* id est magistratus imperio. *l. 2. ff. eod. §. 1. Inst. eod.*

Filii familie] id est, qui sui iuris non sunt, sed in potestate patris positi *d. l. 2. vers. imperio.* Et breuiter, qui patrem habebat, adoptabatur, qui non habebat, adrogabatur. *Caius §. 2.*

Adrogatio tantum Roma fit] Quoniam curiatis comitiis fit. §. *Gell.* 19.

Roma tantum fit] Quia fiebat apud populum, Nullibi autem populus Romanus extra Romam quærendus erat.

Etiā in prouincia] Quia in prouinciis erant præsides.

Fœmina quidem non adrogant] Legendum, adrogantur. Causa illa est, quia nulla cum fœminis comitiorum communio est. Cæterum per principem fœminæ adrogantur. *Idem fœmine ff. de adopt.*

Nō poterant arrogari] Quia tutoribus in puillos tantam esse auctoritatem fas non erat, ut caput liberorum fidei suæ commissum, alienæ ditioni subicerent. 20 *Gell.* 19.

Spado] l. 2. §. 1. l. 40. in fin. ff. eod. §. 9. *Inst. eod.* 1. *Caius* §. §. 4.

In cœlibe] l. 30. ff. eod. Cœlebs est qui uxorem non habet.

Neutro modo possunt] possunt tamen iussu principis adoptare. l. 29. §. 3. ff. de inofficioso.

Tit. IX. De his qui in manu sunt.

Farre conuenitur in manum, certis verbis, & testibus X. præsentibus, & solenni sacrificio factō, in quo panis quoque farreus adhibetur.

In

In manu est vxor, quæ conuenit in manum. In manum aut confarratione conuenitur, aut coëmptione, sed omiſſa eſt conferreandi adſuetudo; vt Cornel. Tacitus *lib. 4. Annalium* ſcribit. Omiſſa tandem quoque coemptio. Denique omiſſa eſt omnis conuentio in manum. Quamobrem Tribonianus *in l. uxorem de ritu nupt. l. ex parte §. 1. de verb. oblig.* ſcripſit, in matrimonium conuenire, cum tamen Pap. ſcripſiſſet, in manum conuenire, & in *l. ſi concubina rerum amot.* conuenit, pro in manu conuenit. *Cuiac h.*

Farre] Tribus modis apud veteres fiebant nuptiæ. Vſu, ſi mulier anno cum viro fuiſſet: Farre & coëmptione, ſeu in manum conuentione. Adde Seruium *1. Georg. Goth. h.*

Conuenitur] Conuenire in manum, pro quo Tribonianus dixit, conuenire. *l. 17. ff. rer amot.* conuenire in matrimonium *l. 13. ff. de ritu. l. 121. §. 1. ff. de verb. oblig.* quo genere loquendi vſus eſt etiam Gellius *18. cap. 6.* conuentio in manum etiam fiebat coëmptione. Cicero pro L. Flacco. In manum conuenerant: nunc audio, ſed quæro vtrum vſu an coëmptione? Farre (vnde confarreatio, vel vt Plinius *18. cap. 3.* loquitur, confarratio: cui contraria diffarreatio; Feſt. in voce Diffarreatio) quò tantum genere Flamen Dialis Flaminia iungebatur. Seru. *4. Æneid.* ex eo matrimonio quæ naſcebantur.

patrimi & matrimi dicebantur. Fest. in voce Flaminia, Seru. 1. Georg. Gell. 12. Ex patrimis tres simul nominabantur, vt ex iis vnus Flamen Dialis legeretur. Tacit. 4. Annal. sed quia confarreandi aduetudo omiſſa, aut inter paucos retenta propter incuriam virorum & ſcæminarum, & ipſius ceremoniæ difficultatem: tum quod qui ita conueniebant, de patria exhibant poteſtate; placuit Tiberij tempore, vt Flaminica Dialis in poteſtate eſſet viri, ceteri promiſcue genere ſcæminarum agerent. Et hoc quidem genere nuptiarum poſtea non ſoli Flamines uſi videntur, ſed & alij: quod hic innuitur, ibi, in quo panis quoque farreus. Coëmptione vero fiebat matrimonium, Seru. 1. Georg. libra & ære adhibitis. Seru. 4. *Æneid.* Eaſque ſolemnitate præeunte vxor quaſi emebatur: eiufque coëmptionis iſ erat effectus, vt quæ ita in manum viri conueſſet, ea viro ſua hæres eſſet. Caius 3. *Inſtit.* apud Ruſſinum authorem collationis legum Moſaicarum tit. 16. add. Gell. 18. c. 6. in ſin. adde notas Goth. ad tit. C. de ſponſalibus: & Petrum Pitheum 16. *Notar. Moſaic. Goth. hic.*

Solenni ſacrificio] Videtur innui ritus aquæ & ignis, de quo Seru. 4. *Æneid.* Dotalesque ruæ Tyrios committere dextræ. Quid aliud dextræ committere, quam in manum conuenire? Quæ conuentio eo ritu perficitur, vt
aqua

aqua & igni adhibitis, natura coniuncta habet.
at. Goth. *ibid.*

Panis quoque farreus] Panis farreus, qui & farreum Festo & Plinio 18. cap. 3. genus libi ex farre compositum.

*Tit. X. Qui in potestate mancipiove sunt,
quemadmodum eo iure liberentur.*

Liberi parentum potestate liberantur, emancipatione, id est, si postea quam mancipati fuerint, manumissi sint. Sed filius quidem ter mancipatus, ter manumissus, sui iuris fit. Id enim lex duodecim Tabularum iubet his verbis, Si pater filium ter venundarit, filius à patre liber esto. Cæteri autem liberi præter filium tam masculi quam fœminæ, una emancipatione manumissioneque sui iuris fiunt.

Morte patris filius & filia sui iuris fiunt: morte autem aui nepotes ita demum sui iuris fiunt, si post mortem aui in potestate patris futuri non sunt: veluti si moriente auo pater eorum aut iam decessit, aut de potestate dimissus est. Nam si mortis aui tempore, pater eorum in potestate eius sit, mortuo auo, in patris sui potestate fiunt.

Si patri, vel filio, aqua & igni interdictum sit, patria potestas tollitur: quia peregrinus fit

is, cui aqua & igni interdictum est. Neque autem peregrinus ciuem Romanum, neque ciuis Romanus peregrinum in potestate habere potest.

Si pater ab hostibus captus sit, quanuis seruus hostium fiat: tamen cum reuersus fuerit, omnia pristina iura recipit, iure postliminii. Sed quandiu apud hostes est, patria potestas in filio eius interim pendebit: & cum reuersus fuerit ab hostibus, in potestate filium habebit. Si vero ibi decesserit, sui iuris filius erit. Filius quoque si captus fuerit ab hostibus, similiter propter ius postliminii, patria potestas interim pendebit.

In potestate parentum esse desinunt & hi, qui Flamines Diales inaugurantur, & quæ virgines Vestæ capiuntur.

De hac materia vide Caium 1. t. 6. *Novel. 81. 31. Inst. 12. 8. C. 49. 2. Paul. sent. 25.*

Liberantur emancipatione] §. 6. *Instit. quib. mod. ius patriæ l. 5. C. de dolo & C. de emancipationib. liber.*

Ter mancipatus] id est, venditus *(Caius 10. §. 1.*

Lex duodecim tabularum] Idem fuit constitutum à Romulo. Dionys. Halicarnass. 2.

Ter venundavit] olim liberos etiam interficere parentibus permissum erat. *vid. l. 11. in fin. ff. de liber. & posthum.*

Præter filium] vt nepotes, pronepotes. *Sensus*

sus est, filios factos sui iuris trina emancipatione fuisse: filias, nepotes, pronepotes, & deinceps, vnica. l. 8. in f. ff. de iniusto Caius 6. §. 2. vers. *fæmina vel nepotes. vid. Goth. hoc. tit.*

Vna mancipatione] d. l. 8. in fin.

Morte] *Inst. quib. mod. ius patr. potest. in princ. l. 15. C. quando dies legat. quæ morte soluantur, vid. Goth. ad Nouel. 22. c. 20.*

Nepotes ita] *Inst. eod. in princ. l. 3. ff. de his qui sunt sui.*

Aqua] His duobus elementis veteres utebantur tanquam sacramento ad nuptias conciliandas. Lactantius 2. *Inst. 10. ita, quem volebant perditum, priuabant utroque elemento. Goth. ad l. 6. ff. de donat. inter vir.*

Et igni] in huius pœnæ locum successit deportatio, eadem veteribus dicta exilium. Caius 6. §. 1. in cuius etiam vicem successit id genus exilij, quod hodie appellant Bannissement.

Peregrinus] Caius 6. §. 1. Peregrini etiam non capiebant ex testamento. l. 1. C. de hered. instit. Ex peregrino & ciue Romana natus, fiebat peregrinus. l. 5. §. 8. sup. eod.

A filio interim pendebit] §. 5. *Instit. quib. mod. ius.*

Esse desinunt] d. §. 5. l. 1. §. 1. ff. de S. C. Macedon. leg. 15. in fin. ff. de suis. sine emancipatione. l. 2. §. 1. ff. quod cum. l. 1. §. 4. ff. quando de peculio.

lio. sine capitis deminutione. l. 3. in fin. ff. de S. C. Macedon. Goth. hic.

Qui flamines] qui flaminium Diale adipiscatur, iure patrio exibat. Tacit. 4. *Annal.* anno 776.

Diales] id est, Iouis.

Flamines Diales] Qui morte parentis sui iuris fit, capite non minuitur. l. 3. §. ult. ad Macedon. Adiungo etiam eum qui Flaminio Diali, aut Vestali sacerdotio sui iuris fit. l. 2. quod cum eo. leg. 1. §. sed et si alio, quando de pecul. auctore Gellio lib. 1. c. 13. Et hoc nimirum est quod ait Vlpianus in d. l. 3. vel altas sui iuris, &c. Idem & in eo Iustinianus constituit, qui dignitate sui iuris fit *Novel.* 18. At is profecto qui emancipatione sui iuris fit, capite minuitur: credo, quia in imaginariam servitutis formam deducitur. l. liberos de cap. minutis. Immo quia sublata est legitima emancipatio, vigetque aut Anastasiana, aut Iustiniana emancipatio, qui emancipatur hodie, capite non minuitur. Proinde merito ex Iustiniani constitutionibus suo exæquatur emancipatus. Vtusfructus emancipatione non finitur. Id denique restat, ut capite non minuatur hodie, qui cum alieni iuris forent, sui iuris efficiuntur. His autem, quæ hoc loco dicuntur ab Vlpiano, addenda est quæ in manum flaminis conuenit. *Cornel. Tacit. lib.* 4. quando exiret è iure patrio qui id flaminium apisce-

apisceretur, quæque in manum flaminis conveniret. Pacius & Cuiacius *hic*.

Virgines Vestæ] Gell. l. c. 12. virgo Vestalis, simulatque capta in atrium Vestæ deducta, pontificibusque tradita est; eo statim tempore, sine emancipatione; ac sine capitis minutione, è patria potestate exibat. *Goth. h.*

Tit. XI. De Tutelis.

Tutores constituuntur tam masculis, quam fœminis: sed masculis quidem impuberibus duntaxat propter ætatis infirmitatem. fœminis autem tam impuberibus, quam puberibus, & propter sexus infirmitatem, & propter forensium rerum ignorantiam.

Tutores autem legitimi sunt aut senatus consultis constituti, aut moribus introducti.

Legitimi tutores sunt; qui ex lege aliqua descendunt. Per eminentiam autem legitimi dicuntur, qui ex lege duodecim Tabularum introducuntur, seu propalam, quales sunt agnati: seu per consequentiam, quales sunt patroni.

Agnati sunt, à patre cognati virilis sexus, per virilem sexum descendentes eiusdem familiæ: veluti patruus, fratres, filii fratris patruelis.

Qui liberum caput mancipatum sibi, vel à parente, vel à coemptore manumisit per similitu-

litudinem patroni tutor efficitur, qui fiducia-
rius tutor appellatur.

• Legitimi tutores; alii tutela in iure cedere
possunt.

Is cui tutela in iure cessa est, Cessicus tutor
appellatur: qui siue mortuus fuerit, siue capite
minutus, siue alii tutela cesserit, redit ad legi-
timum tutorem tutela. Sed & si legitimus de-
cesserit, aut capite minutus fuerit, cessicia quo-
que tutela extinguitur.

Quantum ad agnatos pertinet, hodie cessi-
cia tutela non procedit: quoniam permissum
erat in iure cedere tutela foeminarum tantum,
non etiam masculorum foeminarum autem le-
gitimas tutelas lex Claudia sustinet.

Excepta tutela patronorum legitima tutela
capitis diminutione amittitur.

Capitis minutionis species sunt tres, maxi-
ma, media, minima.

Maxima capitis deminutio est, per quam &
ciuitas; & libertas amittitur. veluti cum incen-
sus aliquis venierit: aut cum mulier alieno ser-
uo se iunxerit, denuntiante domino, & ancilla
facta fuerit, ex senatusconsulto Claudiano:

Media capitis deminutio dicitur, per quam
sola ciuitate amissa, libertas retinetur: quod fit
in eo, cui aqua & igni interdicitur.

Minima capitis deminutio est, per quam &
ciuitate & libertate salva, status duntaxat ho-
minis

minis mutatur : quod fit adoptione, & in manum conuentione.

Testamento quoque nominatim tutores dati confirmantur eadem lege duodecim Tabularum, his verbis: Vt legassit super pecunia tutelave suæ rei, ita ius esto : qui tutores dativi appellantur.

Dari testamento tutores possunt liberis qui in potestate sunt.

Testamento tutores dari possunt hi, cum quibus testamenti faciendi ius est, præter Latinum Iunianum. Nam Latinus habet quidem testamenti factionem, sed tamen tutor dari non potest, id enim lex Iunia prohibet.

Si capite deminutus fuerit tutor testamento datus, non amittit tutelam : sed si abdicauerit se tutela, desinit esse tutor. Abdicare autem est, dicere nolle se tutorem esse in iure. Cedere autem tutela testamento datus non potest, nam & legitimus in iure cedere potest, abdicare se non potest.

Lex Attilia iubet mulieribus, pupillisve non habentibus tutores, dari à Prætoribus & maiore parte Tribunorum plebis : quos tutores Attilianos appellamus. Sed quia lex Attilia Romæ tantum locum habet, lege Iulia & Titia perfectum est, ut in prouincia quoque similiter à præsidibus earum dentur tutores.

Lex Iunia tutorem fieri iubet Latino, vel
Lati-

Latinis impuberibus eum, qui etiam ante mai-
numissionem ex iure Quiritium fuit.

Ex lege Iulia de maritandis ordinibus, tutor
datur à Prætore urbis ei mulieri virginive,
quam ex hac ipsa lege nubere oportet, ad do-
tem dandam, dicendam, promittendamve, si
legitimum tutorem pupilla non habeat. Sed
postea Senatus censuit, ut etiam in prouincia
quoque, similiter à præsilibus earum ex eadem
causa tutores dentur.

Præterea etiam in locum muti, furiosiue tu-
toris, alterum dandum esse tutorem ad dotem
constituendam Senatus censuit:

Item ex Senatusconsulto tutor datur mulie-
ri ei, cuius tutor abest, præterquam si patronus
sit, qui abest. Nam in locum patroni absentis
alter peti non potest, nisi ad hereditatem ad-
eundam, & nuptias contrahendas. Idemque
permisit in pupillo patroni filio.

Hoc amplius Senatus censuit, ut si tutor pu-
pilli pupillæve suspectus à tutela submotus
fuerit, vel etiam iusta de causa excusatus in lo-
cum eius tutor alius detur.

Moribus tutor datur mulieri pupillove, qui
cum tutore suo lege aut legitimo iudicio agere
vult, ut auctore eo agat (ipse enim tutor in rem
suam auctor fieri non potest) qui Prætorianus
tutor dicitur; quia à prætore urbis dari con-
suevit.

Pupil-

Pupillorum pupillarumque tutores & negotia gerunt, & auctoritatem interponunt. Mulierum autem tutores auctoritatem duntaxat interponunt.

Si plures sunt tutores, omnes in omni re debent auctoritatem accommodare, præter eos qui tunc dati sunt: nam ex his vel unius auctoritas sufficit.

Tutoris auctoritas necessaria est, mulieribus quidem in his rebus, si lege aut legitimo iudicio agant, si se obligent, si civile negotium gerant, si libertæ suæ permittant in contubernio alieni serui morari, si mancipia alienent. Pupillis autem hoc amplius, etiam in rerum nec mancipii alienatione tutoris auctoritate opus est.

Liberantur tutela, masculi quidem pubertate: Puberem autem Cassiani quidem eum esse dicunt, qui habitu corporis pubes apparet, id est, qui generare potest: Proculeij autem, eum qui quatuordecim annos explevit: verum Priscus eum puberem esse, in quem vtrunque concurrit, & habitus corporis, & numerus annorum. Fœminæ autem tutela liberantur.

Vide Caium 7. in *Inst.* 13. 26. ff. 1.

Tam masculis] l. 1. §. 3. ff. eod. l. 1. ff. de legit. tut.

Propter ætatis infirmitatem] propter ætatem. §. 1. *Inst.* eod. l. 1. ff. eod. 2. *αὐτὸ τῆς ἡλικίας ἀπείας* Theoph. eod.

Aut moribus] *l. 1. ff. de curatore furioff.*

Ex lege aliqua] *l. 5. de tutor.*

Per consequentiam] hæreditatum. *l. 3. ff. de legitim. tutor.* per interpretationem, ac si verbis legis introducti essent. *Inst. de legitima patron.* ut qui sperarent successionem, iidem bona consequerentur. *Inst. d. tit. l. 1. ff. de legitim. tutor. vid. l. 72. ff. de regul. iur. Goth. h.*

Virilis sexus] In tutelarum quæstione ita definiuntur agnati: propterea quod tutela virile munus est. Cæteroquin & fœminæ agnatæ sunt. Eadem est agnatorum definitio in quæstione intestatæ successionis. *leg. 2. §. agnati de suis. & l. hered. & inf. tit. 26.* quia etsi consanguinea consanguineo intestato hæres existat, agnata ramen agnato cuiquam intestato ex lege Voconia hæres non est, *§. cæterum, de legitim. agnat. success.* sic in *l. Vellea*, qui testamentum faciet, is omneis virilis sexus, qui ei sui hæredes futuri erunt, &c. etiamsi viuo parente nascantur. Ideo ait, virilis sexus, quia sequuntur hæc verba, ut nominatim eos exhæredet, vel instituat *§. posthumorum. in fin. de exhæred. lib.* Soli autem mares posthumi exhæredandi sunt. *§. posthumi quoque §. posthumorum de exhæred. lib. unde & in l. 3. de iniusto rupt. aio*, sic Vlpianum scripsisse, Posthumi virilis sexus: & ex Iustiniani cōstitutione id Tribonianum immutasse. Pacius & Cuiac. hic.

Per virilem sexum] per virilis sexus cognitionem §.1. *Inst. de legit. agnator. tut.* per virilis sexus personas. l.7. ff. *de legit. tut.* per patrem cognati ex eadem familia l.10. §.2. ff. *de gradib.*

Eiusdemque familiæ] l. *pronunciatio* §. *communi de verb. significat.* adde d. §. 2. *communi* enim iure familiam dicimus omnium agnatorum. l.195. §.2. *vers. communi* ff. *de verb. sig.*

Veluti patrui] veluti fratres, patruelles, filij fratris patruelis. Cuiac Pacius. *Goth. h.*

Qui liberum caput] Agnatus est tutor ex l.12. tabularum, patronus ex interpretatione legis: parens ex contractu fiduciæ. Cur non & parens ex interpretatione legis? Quia nulla talis in lege interpretatio adhiberi potuit. Nec enim ut patronis, sic parentibus nominatim lege defertur hæreditas. Igitur duæ tantum sunt species legitimæ tutelæ, Agnatorum & patronorum: id quod Vlpianus tradit in l. 1. *de legit. tut.* Verum in l.3. §. *ult. eod. tit.* parentem emancipatorem non legitimum, sed vicem ait legitimi tutoris obtinere, id est, fiduciarium tutorem esse. Non nego moribus inde receptum, ut nominetur legitima, quæ proprie est fiduciaria. *tit. de l. par. tut.* fiduciariæ tutelæ nomen ad liberos transmitti, legitimæ non transmitti: denique liberos patronorum distare a liberis parentum. Cæterum ratio differentię traditæ à Iustiniano in *titul. de fiduciar. tut.* falsa est in

patre & auo : certe subtilior est quam verior.
An igitur, quia non vt liberis patroni, ita liberis
emancipatoris lege debetur hæreditas. *l. 1. §. li-*
beros. si quis à par. fuerit manu. Cuiac. h.

Vcl à parente vel coemptore] Qui à parente, is
est pater fiduciarius: qui à coemptore, is est pa-
ter naturalis.

Per similitudinem] patroni ad tutelam liber-
torum quos manumiserunt, vocati sunt *l. 12.*
tab. ex consequentia §. 4. supra eod. Eadem igitur
similitudine patres vocari oportuit ad libero-
rum, quos emanciparunt, & manumiserunt
tutelam.

Qui fiduciarius] *vid. 6. Caii. §. vers. mancipat.*

In iure cedere] *vid. §. 7. infr. eod.*

Cessicus] nota de cessico tutore, vt hic, &
cessicia tutela: *infr. eod. & §. 8. §. 17. infra.*

Lex Claudia] de qua vide *l. 3. C. de legitim.*
tut.

Lex Claudia sustinet] lege, sustulit. Rursus
vero lex Claudia sublata est constitutione
Constantini *l. 3. C. de legitim. tut. l. 2. Theod. Cod. de*
tut. & cur. crea. Ait Constantinus, in fœminis
tutelam legitimam consanguineus vel patruus
non recuset. *Cuiac. & Pacius hic.*

Excepta tutela] Hoc est quod ait *l. tutelae. de*
capit. minut. Tutelas etiam non amittit capitis
deminutio, exceptis his quæ *l. A. P. P. deferun-*
tur, id est, quæ iure agnationis proximis potis-
simum

simum deferuntur. Tribonianus non sic. Equidem scio Tribonianum, cum multa in libris prudentum notis perscripta essent, auctore Iustiniano, in l. 2. C. de vet. in. enucl. in iis explicandis cadere frequenter & labi. Cæterum tutela patronorum, minima capitis deminutione non perit, quia nec ius patronatus perit. Æque testamentaria & dativa tutela non perit. At quia minima capitis deminutione ius agnationis perit, & legitima agnatorum tutela perit. Dixi, proximis potissimum, ut in edicto translaticio Verris, Tum uti proximum quemque potissimum hæredem esse oporteret, si is intestato mortuus esset. Vnde eximenda non sunt posteriora verba l. 1. unde legit.. Quinimo in Ascanio ita male leguntur, quasi si Asconii essent, non Tullii. Item alio edicto, Sec. tab. testamenti potissimum hæreditatem dabo. Cuius iacius hic & Paci.

Excepta tutela] Tribonianus hunc locum ita interpretatus est, exceptis his quæ in iure alieno positis personis deferuntur. l. 7. ff. de cap. minutis. Hottom. 3. observ. 9. legit, exceptis his quæ in nomine alieno positis personis deferuntur. Gothofredus hic.

Species sunt tres] l. ult. ff. de cap. minutis.

Veluti cum incensus aliquis venierit] Hoc M. Tullius explicat in extremo orationis pro Cæcinnâ, Dionysius III.

Cicero pro Cæcinna in fine. Iam populus cum eum vendit, qui miles factus non est (id est, quia ad delictum non respondit, qua de re *vid. Goth. ad l. 20. ff. comm. præd. l. 40. §. 10. ff. de re militari*) non adimit ei libertatem, sed indicat eum non esse liberum, qui cum liber esset, adire periculum noluit. Cum autem incensum (id est eum qui censum vitauit) hoc indicat: cum ii qui in seruitute iusta fuerint, censu liberentur, eum, qui, cum liber esset, censeretur, ipsum sibi libertatem abiudicasse. Quod si maxime hisce rebus adimi libertas aut amitti potest, &c. Halicarnasseus etiam *lib. 4.* refert, Seruii Tullii iussu bona omnium ciuium censita, eis qui non censerent, poena proposita, ut bonis in fiscum redactis, cæsi virgis sub hasta venirent: eamque diu legem Romanis seruata fuisse. *Gothofr. hic.*

Cum mulier] *l. 27. ff. de posita.*

Denunciante domino] Trina denunciatione opus est: denunciari etiam testato oportet, idque denunciari ut seruo abstineat. Denunciationem sequitur prætoris, aut præsidis sententia. Inde Tertull. *lib. 2. ad uxorem.* Nonne insuper censuerunt seruituti vindicandos, qui cum alieno seruo post dominorum denunciationem in consuetudine perseuerarunt? Exemplo S. C. si ingenuæ, quæ ad gynæciarium se vel monetarium applicat, similis denunciatio fiat,
nisi

nisi dicto audiens fuerit, eiusdem ipsa conditionis ex constitutionibus efficitur. *l. edicimus C. Theod. de mūrilegul. l. Senatusconsult. C. Theod. de decur.* Sed hæc à Iustiniano mutata sunt in *tit. de S. C. Claud. toll. Cuiac. hic.*

Senatusconsulto Claudiano] Id hodie abrogatum est. *C. de S. C. Claud. toll. & Institut. de success. sublat. quæ fiebant per bon. vend. &c.*

Minima capitis diminutio] Minima capitis deminutione familiam : media familiam & ciuitatem : maxima familiam, ciuitatem, & libertatem amittimus *d. l. ult. Adde Inst. de capit. diminut.*

Status duntaxat hominis] saluo statu publici iuris. *l. i. §. capitis. ad S. C. Tertyll.* priuatus hominis status commutatur. *Cuiac. h.*

In manum conuentionem] Quæ conuenit in manum mariti, capite minuitur: quia in familiam eius, & sui hæredis locum venit, vt in *tit. 23. & apud Gellium lib. 18. cap. 6.*

Confirmantur eadem lege] Testamento dati tutores lege confirmantur, vt hic.

Vti legassit] Integralis lex est. Paterfamilias vti legassit, auctore Cornificio *lib. i. ad Herennium.* Ait, super pecunia, tutelave suæ rei, quæ verba coniunctim accipienda sunt. Nam tutorem instituere filiis suis pater, nisi in testamento, non potest, in quo & pecuniæ suæ hæredem instituat. *l. sepe. de verb. sign. Cuiac. hic.*

Vti legassit] Hoc caput ad hæreditates etiam & legata refertur, vti quisque legassit, suæ rei ius esto. *l. 120. ff. de verb. sign.* vti quisq; legassit de re sua, ita ius esto. *Nov. 22. c. 2.* Paterfamilias vti super pecunia tutelave sua legassit, ita ius esto. Author ad Herennium: super pecunia, tutelave suæ rei. *l. 53. ff. de verb. signif.* vt eam pecuniam, easve res, quibusque dare legare volet, ius potestasque esto. *l. 1. ff. ad l. Falcidiam.* & *Vlpian. tit. 1. §. 9. sup. eod.* Lex 12. tabularum confirmat quod datum, legatum est. *Goth. hic.*

Tutelave] melius quam in *l. 53. ff. de verb. signif.* super pecuniæ tuteleve suæ.

Qui tutores datini] Legitimi non dantur, sed ipso iure fiunt tutores. *l. legitimus. ff. de legit. tutor.* Testamentarii, Attiliani, Iuliani, datione tutores fiunt. Plerumque autem Attiliani, & Iuliani, datiui tutores appellantur. *l. dativus. C. rem pup. salu. for. l. generaliter. (de episc. & cler. l. ult. C. de legit. tutor. Cuiac. & Pacius hic.*

Qui tutores datini] verba quæ sequuntur esse quasi argumentum sententiæ sequentis videntur. alias improprie legitimi tutores datiui dicuntur. *l. 5. ff. de legib.* quod tamen ex hoc §. sequitur. *Goth. h.*

Liberis qui in potestate] *l. 3. ff. de tutel. l. 1. ff. de testam. tut.*

Cum quibus] *l. 21. ff. de testam. tut.*

Nam Latinus] de quo vid. § tit. 3. de Latinis.

Si ab-

Si abdicauerit] id est, se excusauerit. l. ii. §. 2.
ff. de testament.

Desinit esse tutor] eiusque loco non legitimus sed dativus constituetur. d. §. 2.

Abdicare autem] M. Tullius lib. 6. ad Atticum. Itaque aut tutela cogito me abdicare, aut ut pro Glabrione Scauola, fœnus & impendium recusare. Nihil ab abdicatione distat excusatio. Excusatione dativus duntaxat utuntur. l. ei dicitur. ff. de exc. tut. §. qui excusare. Inst. eod. Nullum vero in iure civili excusationis proximis agnatis datæ extat exemplum. Proinde recte ait, legitimos tutela se abdicare non posse. Ratio illa est, quia ipso iure tutores existunt. Quæ ratio etiam efficit, ut sui hæredes repudiare hæreditatem non possint. Verum enim ut in iure, hi se hæreditate abstinere, ita & illi in iure, id est, apud prætorem, tutela fœminarum cedere possunt.] In pupillis maribus, ut iam superius ab Ulpiano dictum est, cessitia tutela non procedit. Cuius & Pacius hic.

Cedere] ad hanc cessionem in iure refer §. 3. sup. eod.

Lex Atrilia] vid. Inst. de Attiliano tutore.

Et maiore] Inst. d. loco.

Presidibus earum] ipsæque qui sunt eius provincie, vel ibidem domicilium habent. l. i. in f. ff. de tutorib. dat.

Qui etiam ante manumissionem] Non eum

solum qui in bonis, sed etiam qui ex iure *Quiritium* dominus fuit. *Cuiac.*

Ad dotem dandam] *leg. 5. §. 4. l. 61. ff. de iur. dot. leg. 22. §. 10. ff. soluto. adde leg. 7. ff. de tutoribus dat.*

Dicendam] Dos olim dicebatur, qua de re *vid. tit. 6. §. 1. §. 2. supr. eodem.*

Promittendamve] *d. §. 2. in fin. adde & augendam & minuendam d. l. 7.*

Si legitimum tutorem pupilla non habeat] delenda est vox, pupilla : nam de pubere hic agitur, non de pupilla. Cæterum quamvis regula iuris hæc sit, certæ rei vel causæ tutorem non dari, ex l. tamen Iulia & Senatusconsultis tutor ex causa datur ad dotem constituendam, Item ut paulo post tradit, ad adeundam hæreditatem specialis tutor datur: quod etiam confirmat *l. impuberi. ff. de tut. & curat. dat. l. cum in una §. tutor de appellat. Cuiac. & Paci. h.*

In locum muti] *l. 17. ff. de tutel. l. 11. l. 40. ff. de excus. tut.*

Ad dotem constituendam] si ad dotem constituendam, erit hoc contrarium superiori regulæ iuris, quæ dicat, certæ rei tutorem non dari : si generaliter (quod & ipsum, si mutus aut furiosus sit, legitimus datur, ex S. C. fieri potest, *l. penult. ff. de tutel.*) obstat illa regula, qua cauetur, Tutorem habenti tutorem non dari:

dari: ideoque senatusconsulto opus fuit. *Cuiac. & Pacius hic.*

Ad dotem constituendam] Et ad res alias *d. l. 17. l. 11. l. 40.*

Senatus censuit] *d. l. 17.*

Cuius tutor abest] *adde l. 15. ff. de tutel. l. 10. ff. de tutor. datis.*

Ad hæreditatem adeundam] *l. 9. sup. de tutor. datis.*

Idemque permisit in pupillo patroni filio] *Ma-*
lo, Idemque permisit in patroni filio, nimirum
ut in eius locum non nisi ad adeundam hære-
ditatem, vel dotem constituendam, tutor de-
tur. Quod & generaliter in tutoribus pupil-
lorum iure civili locum obtinet. Vel hic est
sensus, ut in locum pupilli filij patroni, & tu-
toris legitimi liberti paterni alius tutor detur.
Cuiac. & Pacius hic.

Hoc amplius] Huius S. C. fit mentio in *leg. si*
quis sub conditione de testam. tut. & hi quidem
sunt tutores, qui ex S. C. dantur: de quibus in-
telligenda est *lex tutelae de cap. minutis.* Se-
quuntur hi, qui moribus dantur. *Cuiac. h.*

Pupilli pupillæ suspectus] *l. 14. §. 4. ff. de tutel.*
l. 11. §. 1. ff. de legit. tutor.

Iusta de causa excusatus] *d. l. 11. §. 1.*

Moribus tutor] Hodie quia extraordinaria
sunt iudicia, curator datur, *§. ult. de aucto. tut.*

In or-

In ordinarijs iudicijs tutor exigitur *l. curatorem. ff. eod. l. ult. C. de in lit. dand. tut. Cuiac. h.*

Datur mulieri] *vid. Goth. ad leges 12. tabularum lib. 2. adde §. 27. inf. eod.*

Qui cum tutore] *vid. l. 1. C. de in litem dando.*

Lege aut. legitimo iudicio] Lege agere latius patet, quam legitimo iudicio agere. nam sine iudicio lege agi potest.

Prætorianus tutor] Prætorius §. *ult. Instit. de auctor. tut.* Hodie tutorem habenti tutor non datur, sed curator.

Auctoritatem interponunt] *l. 1. ff. de administ. tut.*

Auctoritatem duntaxat] *vid. ff. C. Instit. de auctor. tut. vide Cuiac. 7. obseru. 11.*

Præter eos] Hodie id immutatum. *vid. l. ult. C. de auctoritate præstanda.*

Qui tunc dati sunt] Legendum, qui testamento dati sunt. *l. ult. C. de auctor. præstanda l. 4. l. 5. in princ. & §. item ipse. l. quod dicimus §. 1. ff. eod.* Marcus Tullius pro Flaccō, nihil potest de legitima tutela sine omnium tutorum auctoritate diminui. *Cuiac. & Pacius hic.*

Vnius auctoritas] *d. l. ult. add. l. 4. l. 5. l. 7. §. 1. ff. de auctoritat. tut.*

Mulieribus quidem] §. 4. *sup. eod.*

Masculi quidem pubertate] *Instit. quib. mod. tutela.*

Cassiani] veteres *Instit. quib. mod. tut.*

Pro-

Proculeij] Quorū sentētia Iustiniano placet.

Proculeij] Proculiani : quorum sententia probatur à Iustiniano *l. ult. C. quando tut. vel cur. esse des.*

Verum Priscus] Et ita tres Iuriconsulti inter se dissentiunt, Cassiani, Proculiani, & Priscus. Sicalibi Gallus, Labeo, & Tubero. *l. 32. §. i. ff. de auro. Goth. h.*

Fœmina autem tutela liberantur] Imperfecta oratio est. Cæterum vnus ponitur casus in *tut. ult.* in quo libertæ tutela patronorum liberantur. Denique omnes fœminæ conventionē in manum liberantur, auctore Boëthio in *top. Cicer. Cuiac. & Pacius h.*

Tutela liberantur] anno 12. scilicet. hunc locum ita censeo perficiendum *Inst. d. loco & d. leg. ultim.* nisi malis dicere fœminas exculari à tutelis.

Tit. XII. De Curatoribus.

Curatores aut legitimi sunt, id est, qui ex lege duodecim Tabularum dantur : aut honorarii, id est, qui à Prætore constituuntur.

Lex duodecim Tabularum furiosum, itemque prodigum, cui bonis interdictum est, in curatione iuber esse agnatorum.

A Prætore constituitur curator, quem ipse Prætor voluerit, libertinis prodigis, itemque inge-

ingenuis, qui ex testamento parentis heredes facti, male dissipant bona: his enim ex lege, curator dari non poterat: cum ingenuus quidem non ab intestato, sed ex testamento heres factus sit patri: libertinus autem nullo modo patri heres fieri possit, qui nec patrem habuisse videtur, cum seruilis cognatio nulla sit.

Præterea dat curatorem ei etiam, qui huper pubes factus, idoneè negotia sua tueri non potest:

Vide i. Caium 8. i. *Inst. t. 3. §. C. 70. 27. ff. eod.*

Aut honorarij] dantur etiam testamento, postea confirmandi à præside. §. i. *Inst. eod.*

Lex duodecim tabularum] l. i. *ff. de curator.*

Dissipant bona] qui neque tempus, neque finem expensarum habent d. l. i.

Qui nec patrem] utitur Iurisconsultus argumento à priuatione ducto, ut & alibi, Nemo cogitur reddere quod non habet. l. 22. §. 3. *ff. ad Trebel.* Non repudiat, qui negat nuptam. *Nönel. 74. c. 5.* Non latitat, qui sibi non est idoneus defensor. l. 5. *de reb. autor.* servus capite minimi non potest, qui nullum caput habet. l. 3. *in fin. ff. de capite minut. Goth. h.*

Cognatio nulla sit] Imo aliqua *Instit. de servi. li cognat.*

Sua tueri non potest] l. 2. *ff. eod.*

Tit.

Tit. XIII. De cælibe, orbo, & solitario patre.

LEge Iulia prohibentur vxores ducere, senatores quidem liberique eorum, libertinas, & quæ ipsæ, quarumve pater materve artem ludicram fecerit: item corpore quæstum facientem.

Cæteri autem ingenui prohibentur ducere lenam, à lenone lenave manumissam, & in adulterio deprehensam, & iudicio publico damnatam, & quæ artem ludicram fecerit: adiicit Mauricianus, & à senatu damnatam.

De] Hæc epigraphæ conuenit melius titulo sequenti.

Cælibe] Dion. 54. refert, legem Iuliam τοῖς τε ἀγαθοῖς καὶ τοῖς κακοῖς graues pœnas irrogasse: Intelligit autem id pœnæ genus, quo cœlebs vetatur quidquam extranei testamento capere: nisi intra centum dies nuptias contraxerit, tit. 17. §. 1. inf. eod. l. 1. Sozom. 9. l. 35. ff. de mortis causa l. 12. ff. de vulgari. Tertull. lib. de Monogamia. Aliud est si apud Christum, legibus Iuliis agi credunt & existimant cœlibes & orbos ex testamento Dei solidum capere non posse. Tacit. 3. Annal. Relatum de moderanda Papia Pœpæ, quam senior Augustus post Iulias rogatas incitandis cœlibum pœnis, & augendo ærario sanxerat, &c. ad has pœnas respexit Plutarchus

chus libro *περὶ φιλοσοφίας, ῥωμαίων πολλοί, inquit, γαμεῖσι, καὶ ἡλικιωσιν, ἔχ' ἵνα κληρονομήσ' ἔχουσιν, ἀλλ' ἵνα κληρονομήν δύνωνται.* Author Panegyrici Maximo & Constantino dictari leges Iulias ita commendat. Leges, inquam, quæ multa cœlibes notarunt; parentes præmiis honorarunt; vere dicuntur esse fundamenta reipublicæ, quia seminarium iuventutis & quasi fontem humani corporis semper Romanis exercitibus ministrarunt. *Goth. h.*

Orbo] Orbis semissis capiendi capax erat, non solidi. *l. 6. ff. de vulgari l. 42. ff. de legat. 1. l. 16. §. 15. ff. ad Trebell. l. 13. in fin. ff. de iur. fisci.* hinc illæ instituendi leges in tempus capiendæ hæreditatis. *l. 62. ff. de hæred. instituend.* Ex parte quam quis per leges capere possit. *l. 78. fin. de hæred. instit.* Et ita melior orbi quam cœlibis conditio; quia maritus orbus; saltem dimidium capit: cœlebs nihil. *Goth. h.*

Et solitarius patre] solitarius hic dicitur, qui unicum & solum filium habet *μὲν οὖν πλην γένου ἡγεμονικόν*, ut Aquila loquitur: quasi medius inter orbem & cœlibem; & multorum liberorum parentem. Priorum pœnas ut non patitur; ita posteriorum præmijs non fruitur. *Gothofred. hic.*

Lege Iulia] quæ & Papia. *l. 44. ff. de ritu l. 28. C. de nupt.*

Senatores quidem] *l. 16. l. 31. l. 32. l. 34. in fin.*

l. 44.

l. 44. ff. de ritu. Id hodie senatoribus remissum est. *Non. 78. c. 3.*

Libertinas] *l. 23. ff. de ritu l. 28. C. de nupt. l. 7. C. de incestis.*

Artem ludicram] *d. l. 7. l. 42. §. 1. ff. de ritu.*

Item corpore] *l. 41. l. 43. ff. de ritu l. 7. in fin. ff. de incestis.*

Ceteri autem ingenui] Et has quoque senatores non ducent *l. Julia §. ult. de ritu nupt.* non tamen idem est e contrario: nam ingenui libertinas ducent. *l. lege Papia eod.* Est in eandem rem auctoritate Marci & Commodi factum plenius *S. C. de quo in l. oratio. de Spons. l. oratione l. palam §. senatus de ritu nupt.* Extat & de eadem re Constantini constitutio. *l. 1. C. de nat. lib. & Non. Marciani, de mat. senat.* quæ tamen ambæ sublatae sunt in *Novel. Iustiniani 117. & 89.* ex qua id etiam didicimus, corrupte in *d. l. scriptum esse, Præfectos*, legendum enim est, *Perfectissimos*, id est, *ἀριστοτάτους*, arque ita constanter habent omnes veteres Codices. Error manavit ex errore *Nou. Marciani.* Lex quoque *Julia de senatorum & libertinarum nuptiis* à *Iustiniano* sublata est. *Cuiac. & Pacius hic.*

Ducere lenam] *d. l. 43. §. 6. 7. 8.*

In adulterio] *d. l. 43. §. 12. 13.*

Iudicio publico damnatam] *d. l. 43. §. 10. 11.*

Artem ludicram] *d. l. 44. ff. de ritu.*

Mm

Man-

Mauritianus] Qui ad leges Iulias libros scripsit.

A senatu damnatam] leg. 16. l. 43. §. 10 ff. de ritu.

Tit. XIIII. De pœna legis Iuliæ.

FOeminis lex Iulia à morte viri anni tribuit vacationem : à diuortio, sex mensium ; lex autem Papia à morte viri, biennii ; à repudio, anni & sex mensium.

Pœna legis Iuliæ, hæc est, ne cœlibes, ne orbi, ex ciuium Romanorum testamentis capiant. *l. si is qui heres de vulg. substit. Tertull. in lib. de monogamia.* Aliud est si & apud Christum legibus Iulij agi credunt, & existimant cœlibes & orbos, ex testamento Dei solidum capere non posse. Sed hæc pœna sublata est à l. 1. *C. de infir. pœn. cœl. & orbit. Cuiac. h.*

Legis Iulia] Orbis, cœlibus, & solitarijs iniectæ.

Fœminis] Quid maritis ? triennij videtur fuisse ex l. *Iulia Sueton.* anni, lege Papia. Nam ipse Augustus, apud Dionem 56. dicitur ijs qui cœlibes essent, primum dedisse triennium, deinde biennium, (lege Iulia, vt est credibile) rum annum, lege Papia. Sed hoc tempus currebat à lege lata. An à die diuortij vel mortis eius temporis esset vacatio, incertum forte, quo-

quoniam de foeminis Vlpianus hic tantum loquitur: in quas, leges quam in viros mitiores fuere semper. vid. *Cuiac. 6. observ. 37. Goth. h.*

Tribuit vacationem] Hoc est, ut interim, etiam si cœlibem vitam agant, capere ex alterius testamento possint. Lex enim Iulia vetat cœlibes quidquam testamento extranei capere. *leg. 11. ff. de vulgari. leg. 35. ff. de mort. caus. Gothofr. hic.*

Biennij] Legendum, Triennij, ut enim altero tanto à morte viri vacatio, quæ lege Iulia tribuitur, eam superat, quæ à diuortio tribuitur, eadem ut sit proportio necesse est in lege Papia, quæ tempora legis Iuliæ prorogavit. Denique triennium Augusti lege tribui, Sætonius auctor est: nimirum enim lex Papia Popæa lata est autore D. Augusto post Iulias rogationes, M. Papio, Q. Popæo coss. suffectis, non ordinariis, ut Dion & Isidorus scribunt. *Cuiac. hic & Paci.*

Tit. XV. De decimis.

Vir & vxor inter se matrimonii nomine decimam capere possunt.

Quod si ex alio matrimonio liberos superstites habeant, præter decimam quam matrimonii nomine capiunt, totidem decimas pro numero liberorum accipiunt. Item communis

Mm 2 filius,

filius, filiave, post nonum diem amissus, amissave, vnam decimam adiicit. duo autem, post nonum diem amissi, duas decimas adiiciunt. Præter decimam, etiam vsumfructum tertiæ partis bonorum eius capere possunt: & quocunque liberos habuerint, eiusdem partis proprietatem. Hoc amplius mulier petere præter decimam dotem potest legatam sibi.

Lege Iulia coniuges, præter ea quæ in hoc titulo enumerantur, inter se capere nihil possunt, & hoc in vxore manifesto tradit *l. i. C. de his qui se defendere lib. 10.* Sunt & multa huius rei vestigia in *C. Theod. l. ult. de inoff. dot. l. ult. de leg. hered. l. i. l. si aliquis de bon. prosc. l. pro commoditate de nauicul. & in Nou. Valent. de testament.* Sed in *l. pro commoditate*, pro liberis, perperam scriptum est, lucris. Interdum vero ne decimas quidem capere possunt: contra interdum & solidum capere possunt, hodie omnimodo *l. 2. C. de infir. pæn. cælib. & orb. & decimis sublati. Cuiac. h.*

Matrimonij nomine] id est, in honorem matrimonij.

Capere possunt] *l. 18. ff. de auro. add. l. 6. ff. de vulgari l. 42. ff. de legat. 2.* respexit huc orator vetus: Placet ergo, o leges diligentissimæ pudoris custodes, decimas vxoribus, quartas meretricibus dari? Porro decimaria ea lex sublata *l. 2. C. de infirm. pæn. cælib. Goth. hic.*

Toti-

Totidem] Aliæ decimæ erant, quæ nomine matrimonij, aliæ, quæ propter singulos liberos percipiebantur.

Duo autem] Tres post nonum diem amissi solidum adiiciunt. *tit. prox.*

Post] Nam defuncti ante nominis susceptionem, pro non susceptis habentur.

Tit. XVI. De solidi capacitate inter virum & uxorem.

A Liquando vir & vxor inter se solidum capere possunt: velut si vterque, vel alteruter eorum nondum eius ætatis sit, quæ quidem liberos exigit: id est, si vir minor annorum viginti quinque sit, aut vxor annorum viginti minor. item si vtrique lege Papia finitos in matrimonio annos excesserint, id est, vir sexaginta annos, vxor quinquaginta. item si cognati inter se coierunt vsque ad sextum gradum; aut si vir absit, & donec abesset, intra annum postquam abesse desierit, libera inter eos testamenti factio est. Si ius liberorum à principe impetrauerint: aut si filium filiamve communem habeant: aut quatuordecim annorum filium, vel filiam duodecim amiserint: vel si duos trimestros, vel si tres post nonum diem amiserint, vt intra annum tamen & sex menses. Etiam vnus cuiuscunque ætatis impubes amissus solidi ca-

M m 3 picn-

piendi ius præstat. Item si post mortem viri intra decem menses vxor ex eo peperit, solidum ex bonis eius capit.

Aliquando nihil inter se capiunt, id est, si contra Legem Iuliam, Papiamque Popæam contraxerint matrimonium: verbi gratia, si famosam quis vxorem duxerit, aut libertinam senator.

Qui intra sexagesimum, vel quæ intra quinquagesimum annum neutri legi paruerit, licet ipsis legibus post hanc ætatem liberatus esset, perpetuis tamen pœnis tenebitur, ex senatusconsulto Perniciano. Sed Claudiano senatusconsulto maior sexagenario, si minorem quinquagenaria duxerit, perinde habebitur, ac si minor sexaginta annorum duxisset vxorem.

Quod si maior quinquagenaria minori sexagenario nupserit, impar matrimonium appellatur: & senatusconsulto Caluitiano iubetur non proficere ad capiendas hereditates, & legatas dotes. Itaque mortua muliere, dos caduca erit.

Solidi] *l. 6. ff. de vulgari. vid. sup. in epigraphe tit. 13.*

Liberos exigit] Huc refert d. locum Tertullianic. 4. *Apologet.* Nonne vanissimæ leges Papiæ, quæ ante liberos suscipi cogunt, quam Iuliæ matrimonium contrahi?

Ad sextum gradum] Nam à sexto gradu cognata-

cognatio nulla est. §. *ultim. de successione cognat. Pacihic.*

Ad sextum gradum] *vid. Instit. de success. cognat. in fine.*

Abesset intra] *Lege, abest & intra.* Credo hæc vera esse, si absit Reipubl. causa. Nam annus eis tantum dari solet, qui reipubl. causa abesse desierunt. *Cuiac. & Pacih.*

Si ius liberorum] *Isidorus*, auctor sane vel eo nomine probandus, quod, ut ex hoc libello nonnulla, ita ex optimis auctoribus, quibus nunc destituti sumus, descripta quam plurima contineat. *lib. v. ius*, inquit, liberorum est coniugum sine liberis inuicem pro loco pignorum hæreditatis alterna conscriptio, quam definitionem confirmat *Novel. Valent. de testam. §. l. valeat. C. Theodos. de infir. his que sub tyr.* Et hoc quidem ius liberorum, imperatores omnibus dant in *l. 1. C. de iur. lib.* Nec enim se ius trium dicunt, aut quatuor liberorum dare, sed ius liberorum: id nempe quod superius exposuimus, idemque coniuncta ea lege cum *l. 2. C. de infir. pæn.* ex qua *ea l.* pendet, uti perspicui ex inscriptionibus & subscriptionibus potest, clarius demonstratur: alioquin superuacua est, constitutio Iustiniani de iure trium aut quatuor liberorum. *l. 2. C. de iur. lib.* Si igitur ius liberorum à principe impetrauerint, liberam inter se coniuges, ut *Vlpianus* noster ait, testa-

menti factionem habent. Denique vno filio filiaue communi superstitite, aut vno filio 14. filiaue 12. annorum amisso amissaue, tribus post nonum diem amissis, duobus trimis amissis, vno cuiuscunque ætatis impubere amisso intra annum matrimonij & sex menses, idem ius habent. *Cuiac. b. v. Duar. 1. diff. 40.*

A principe] Plinius 2. *epist. & lib. 10. Dion. 55.*

Vel si tres] *vid. tit. prox. eod.*

Vt intra annum] Anni & sex menses, bis nouem menses. Nouem menses, iustum tempus pariendi.

Vt intra annum] lege, vt intra annum, & sex menses etiam vnus, &c. præstet. (*Cuiac.*

Intra decem menses] *l. 29. ff. de liberis.*

Aliquando nihil] id abrogatum *l. 1. l. 2. C. de infirm. pœn. cœl.*

Neutri legi] si neque liberos susceperit, neque matrimonium contraxerit. Iulia est de contrahendo matrimonio: Papia de procreandis liberis. Inde Tertulliani in Apologético. Nonne vanissimas Papias leges, quæ ante liberos suscipi cogunt, quam Iuliæ matrimonium contrahi, post tantæ auctoritatis senectutem heri Seuerus constantissimus princeps exclusit? Definiti autem sunt in viro sexaginta: in muliere quinquaginta. *l. penult. C. de nupt. l. si maior C. de leg. hered.* quæ definitio S. C. Claudiano in fœminis probatur. Nam mulier post quin-

quingagesimum annum non gignit. *l. si sterilis in princ. de act. empt.* in maribus non probatur: nam & sexagenarii idonei sunt ad generandum. *Aristot. lib. 5. περὶ ζώων ἰσχυρίας. Γεννῶ δὲ αὐτῶν πῶς τοῖς χατὰν μικροῖς ἐξοδεύονται ἐπὶ τῶν ὀφθῶν, γυνὴ δὲ μέλαι περὶ τῶν ὀφθῶν.* *Cuiac hic.*

Licet ipsis legibus] *Augustin. 3. contra Iul.* Iure etiam fuit constitutum, ne quisquam ius liberorum haberet, nisi cum amborum anni computati & simul ducti, centum non transisset docerentur. *Cuiac. h.*

Maiores sexagenarii] *Lexa Iulia*, si maior sexagenario, aut maior quinquagenaria, nuptias contraxissent, ius ab extraneo testamento capiendi amittebant: quasi operam matrimonio dare non possent. *l. 15. §. 2 ff. de adopt. Lactant. 1.* Quid ergo est, quare apud pœtas salacissimus Iupiter deficiat liberos tollere? Vtrum sexagenarius factus est, & illi lex Papia fibulam imposuit? an impetrauit ius trium liberorum? & *Apuleio 2. Apolog. in iudicio obiectum, quod Pudentilla ei anno ætatis 60. ad libidinem nupsisset. Hodie maior sexagenario minorem quinquagenaria ducere potest. l. 27. C. de nupt. l. 12. C. de legit. hered. adde Suetonium in Claudio c. 23. Goth. hic.*

Senatusconsulto Calvitiano] *Lege, Claudiano*, ut sup. *Goth. & Cuiac.*

Dos caduca erit] vt in l. si quis officium 38. §. uerem l. l. dote de ritu nupt.

Tit. XVII. De Caducis.

QUod quis sibi testamento relictum, ita ut iure ciuili capere possit, aliqua ex causa non ceperit, caducum appellatur, veluti cecidit ab eo: verbi gratia, si cœlibi, vel Latino Iuniano legatum fuerit, nec intra dies centum vel cœlebs legi paruerit, vel Latinus ius Quiritium consequutus sit: aut si ex parte scriptus, vel legatarius ante apertas tabulas decesserit, vel perager factus sit.

Hodie ex constitutione Imperatoris Antonini, omnia caduca fisco vindicantur, seruatō iure antiquo liberis & parentibus.

Caduca cum suo onere fiunt: ideoque liberates & legata fideicommissa ab eo data, ex cuius persona hereditas caduca facta est, salua sunt: scilicet & legata, & fideicommissa cum suo onere fiunt caduca.

Eorum quæ in testamentis scribuntur, quædam pro non scriptis sunt, quædam in causa caduci, quædam caduca. Pro non scriptis hæc sunt, quæ incapacibus relinquuntur: quæ non intelliguntur: quæ testamentarius sibi adscribit: quæ sunt captatoria: quæ ei, qui in rebus humanis non est, adscribuntur. Pro non scriptis

ptis igitur sunt, quæ in ipso initio deficiunt. In causa caduci sunt, quæ paulo post testamentum viuo testatore deficiunt: vtrputa, si legatarius viuo testatore decedat, aut conditione excludatur. Caduca sunt, quæ mortuo testatore deficiunt: vtrputa, si hæres vel legatarius ante apertas tabulas decesserit, vel alias incapax factus fuerit. Caduca & in causa caducorum, legibus Iuliis fisco vindicantur: legibus Iustiniiani apud hæredem remanent cum onere. Quæ pro non scriptis habentur, & nouo & antiquo iure apud hæredem remanent sine onere, Cuiac, & Paci.h.

Caducis] 6.C. 50.

Veluti cecidit] Malim veluti ceciderit. Constantinus dixit, cadere in casum. leg. omnes C. d. delat. Cuiac. h.

Veluti cecidit] Caduca sunt, quæ iure relicta capaci, aliqua ex causa post mortem testatoris ab eo cadunt in fiscum. Capaci dixi, nam quæ incapaci relinquuntur, pro non scriptis habentur.

Si cœlibi vel Latino Iuniano] Ergo & cum cœlibe & cum Latino testamenti factio est: & hoc de Latino nominatim proditum est in tit. II. & 20. Nam neque cœlibem lex Iulia, neque Latinum lex Iunia hæredem institui, aut ei legari quippiam vetat: sed ex iisdem legibus caduca fiunt ea quæ ipsis relinquuntur, nisi intra
centum

centum dies hic ciuis Romanus fiat, ille matrimonio iungatur, vt in *tit. 22. Cuiac. h.*

Si cœlibi] *1. Sozomen. 9.*

Vel Latino] *tit. 11. §. 16. tit. 20. §. 18. tit. 22. §. 3. infr. cod.*

Paruerit] id est, nuptias non fecerit.

Ex parte scriptus] Recte id adiectum est; nam ex parte scriptus, etiam clausis tabulis testamenti, adire hæreditatem potest: quatenus lex Papia ius tantum ad crescendi aufert cohæredibus vel legatariis. *Goth. h.*

Perager] malim Peregrinus.

Hodie ex constitutione imp. Antonini] Imo ex lege Papia. Quamobrem videntur mihi hæc esse transposita, atque restituenda in hunc modum, omnia caduca fisco vindicantur, sed seruato iure antiquo liberis & parentibus. Hodie ex constitutione imp. Antonini, caduca cum suo onere fiunt: & quæ sequuntur: vt intelligatur constitutio ea cuius fit mentio in *l. licet. de leg. 1. l. 4. C. ad Treb.* Quæ enim ille de substitutis, ad cohæredes & ad fiscum transferuntur. *l. si Titio §. 1. de legat. 2. l. quidam §. quotiens de leg. 1. l. in facto §. ult. de condit. & demonstr. Cuiac. hic.*

Fisco vindicantur] Hodie caducariæ leges abrogatæ. *C. de caduc. tollen.*

Seruato iure] *vid. tit. 18. infr. cod.*

Cadu-

Caduca] Initium huius §. emendatum est §. superiore.

Scilicet &] scribendum, sed &. *Quiac.*

*Tit. XVIII. Qui habeant ius antiquum
in caducis.*

Item liberis & parentibus testatores usque ad tertium gradum lex Papia ius antiquum dedit: ut heredibus illis institutis, quod quis ex eo testamento non capit, ad hos pertineat, aut totum, aut ex parte, prout pertinere possit.

Ea quæ mortuo testatore deficiunt ex iure antiquo, apud hæredem remanent, post legem Iuliam & Papiam caduca fiunt: ius tamen ea lege antiquum servatur liberis & parentibus usque ad tertium gradum. §. & cum lex. *Cod. de caduc. tollend.* quod & in tit. proximo. & tit. I. & tit. 35. *Vlpian. notat.* Inde *Celsus in l. pater meus. §. ult. de legat. 2.* Si filio, inquit, hæredi pars eius, à quo nominatim legatum est, accrescit, non præstabit legatum, quod iure antiquo capit. Id vero immixtum portioni hæreditatis eo iure capit, quod legem Papiam antecessit, quoniam filius est. Cæterum ut de Iuliano *Vlpianus in l. si Titio.* ita nos de Celso dicere possumus. *Celsus* quidem ait legatum non præstari. Sed post constitutionem *Severi & Antonini* alio iure utimur: ac frustra nostri interpretes *Celsum*, qui

qui Hadriani temporibus floruit vna cum Iuliano, cum rescripto D. Seueri in concordiam adducere conantur. *Cuiac. hic.*

Item liberis] *tit. 1. §. 21. tit. 17. §. 2. supr. eod. tit. 2. §. 17.*

Parentibus] *2. Inst. 1.*

Tit. XIX. De dominiis & acquisitionibus rerum.

OMnes res aut mancipi sunt, aut nec mancipi. Mancipi res sunt prædia in Italico solo, tam rustica, qualis est fundus: quam urbana, qualis domus. Item iura prædiorum rusticorum: velut via, iter, actus, & aquæductus. Item serui & quadrupedes, quæ dorso collove domantur, velut boues, muli, equi, asini: cæteræ res nec mancipi sunt. Elephantis & camelis, quâuis collo dorsove domentur, nec mancipi sunt: quoniam bestiarum numero sunt.

Singularum rerum dominia nobis adquiruntur, mancipatione, traditione, usucapione, in iure cessione, adiudicatione, lege.

Mancipatio propria species alienationis est, & rerum mancipi: eaque fit certis verbis libripende, & quinque testibus præsentibus.

Mancipatio locum habet inter ciues Romanos, & Latinos Colonarios, Latinosque Iunianos

hianos, eosque peregrinos quibus commercium datum est.

Commercium est emendi vendendique invicem ius.

Res mobiles non nisi præsentes mancipari possunt, & non plures quam quæ manu capi possunt. Immobiles autem, etiam plures simul, & quæ diuersis locis sunt, mancipari possunt.

Traditio, proprie est alienatio rerum. Nec mancipi rerum dominia, ipsa traditione apprehendimus: scilicet, si ex iusta causa traditæ sunt nobis.

Vsucapione dominia adipiscimur, tam mancipi rerum, quam necmancipi. Vsucapio est autem dominij adeptio, per continuationem possessionis anni, vel biennij: rerum mobilium anni, immobilium biennij.

In iure cessio quoque communis alienatio est, & mancipi rerum, & necmancipi, quæ fit per tres personas in iure cedentes, vindicantes, addicentes.

In iure cedit dominus: vindicat is cui ceditur: addicit Prætor.

In iure cedi res etiam incorporales possunt, velut ususfructus, & hereditas, & tutela legitima, & libertas.

Hereditas in iure ceditur, vel antequam adatur, vel posteaquam adita fuerit.

Ante-

Antequam adeatur in iure cedi potest legitimo ab herede: posteaquam adita est, tam à legitimo, quam ab eo qui testamento heres scriptus est.

Si antequam adeatur hereditas, in iure cessa sit, perinde heres fit cui cessa est, ac si ipse heres legitimus esset. Quod si posteaquam adita fuerit, in iure cessa sit, is cui cessa est permanet heres, & ob id creditoribus defuncti manet obligatus: debita vero pereunt, id est debitores defuncti liberantur.

Res autem corporales, quoties singulæ in iure cessæ sunt, transeunt ad eum cui cessa est hereditas.

Adiudicatione dominia nanciscimur, per formulam Familiæ erciscundæ, quæ locum habet inter coheredes: & per formulam Comuni diuidundo, cui locus est inter socios: & per formulam Finium regundorum, quæ est inter vicinos. Nam si iudex vni ex heredibus aut sociis, aut vicinis rem aliquam adiudicauerit, statim illi acquiritur, siue mancipi, siue necmancipi sit.

Lege nobis acquiritur, velut caducum vel ereptitium ex lege Papia Popæ: item legatum ex lege duodecim Tabularum, siue mancipi res sint, siue necmancipi.

Acquiritur autem nobis etiam per eas personas, quas in potestate, manu mancipiove habemus.

habetur. Itaque siquidem (mancipio puta) acceperint, aut traditum eis sit, vel stipulati fuerint, ad nos pertinet.

Item si heredes instituti sint, legatumve eis sit: & hereditatem iussu nostro adeuntes nobis adquirunt, & legatum ad nos pertinet.

Si servus alterius in bonis, alterius ex iure Quiritium sit, ex omnibus causis adquirit ei, cuius in bonis est.

Is quem bona fide possidemus, siue liber, siue alienus servus sit, nobis acquirit ex duabus causis tantum, id est, quod ex re nostra, & quod ex operibus suis adquirit: extra has autem causas, aut sibi adquirit, si liber sit: aut domino, si alienus servus sit. Eadem sunt & in eo servo, in quo tantum usus fructum habemus.

De dominiis] 41. ff. i.

Mancipi sunt] Tollitur differentia rerum mancipi & nec mancipi tit. Cod. de usucapione transformanda.

Mancipi res] mancipium est, quicquid capi communiter ac domari solet, ut homo, equus, ovis. Bestiæ mancipia sunt, cum primum domari incipiunt. Isidor. Goth. h.

Elephanti & Cameli] videntur quidem mancipi esse; non sunt tamen: quia feræ bestiæ sunt. l. 2. §. ult. ad l. Aquil. Isidor. Mancipium, inquit, est, quicquid manu capi subdique potest, ut homo, equus, ovis. Hæc enim animalia sta-

Nn

tim

tim vt nata sunt, mancipium esse putantur.
Nam & ea quæ in bestiarum numero sunt
tunc videntur mancipium esse, quando capi-
siue domari cœperunt. *Cuiac. hic.*

Elephanti] adde l. 2. in fin. ff. ad l. Aquiliam.

Mancipatione] §. 3. §. 4. §. 5. §. 6. infr.

Traditione] §. 7. infr.

Vfucapione] §. 8. infr.

In iure cessione] §. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. infr.
cod.

Adiudicatione] §. 16. infr.

Lege] §. 17. infr. *cod.*

Species alienationis est] eiusque similitudo. *l. 1. Cai. 6. §. 3.* vnde imaginaria venditio dicitur.
Inst. de testam. ordinand. imaginaria causa *l. 3. ff. de capite minut.*

Et rerum] particula, & dispungenda.

Mancipi.] Hac solennitate utebantur in emancipationibus. *d. l. 3. d. §. 3. in testamentis. Inst. de testam. ordinand. in solutionibus. Cicero 2. de legib. & breuiter Boëthius,* quamcunque rem lege 12. tabularum aliter quam per hanc solennitatem non potuisse alienari, testatur: adde *Contium 1. disput. 2.* vnde mancipatio inter actus legitimos refertur. *l. 77. ff. de reg. iur. Gothofr. hic.*

Eaque fit certis verbis] exempla sunt in §. *præterea quib. mod. ius potest. solu. §. §. I. de testam. ordinand. Pacius hic.*

Eaque

Eaque sit certis verbis] Hæc solennitas fuit verborum. Qui mancipium accipiebat, æs tenebat ita dicebat, Hunc ego hominem ex iure Quiritum meum esse aio : isque mihi emptus est hoc ære æneaque libra. deinde ære percutiebat libram, idque ei dabat, à quo mancipium accipiebat. *vid. Goth. hic.*

Libripende] *Inst. de testam. ordinand.* Libripens libram æneam tenebat.

Latinos colonarios] horum exemplo Iuniani introducti sunt, vt Iustinianus scribit *in tit. de lat. lib.*

Latinos colonarios] Latini libertini ad similitudinem antiquæ Latinitatis (quæ in colonias missa est) videtur esse introducti. *l. vni. C. de Lat. libert. Goth. hic.*

Commercium] commercium est permutatio. *l. ex hoc iure. de inst. & iur.* Ex permutatione originem cepit emptio & venditio : in qua etsi vtrunque merx non sit, vt in permutatione, sed aliud pretium, aliud merx, de ea tamen commercium dicitur frequentissime : inde & mercari, & promercium, & promercialis res. *vide Cuiacium & Pacium hic.*

Quibus commercium] Peregrinis datur ius commercii. *l. 15. ff. de interd. & re leg.*

Emendi vendendique] commercium, ius vendendi, emendi, permutandi. *l. 5. ff. de iustitia.*

Pater tamen interdum latius id vocabulum
l.1. & toto tit. C. de commerc. Goth. hic.

Traditio] *l.20. C. de pact.*

Traditio proprie] Legendum traditio propria est alienatio rerum nec Mancipi. Nec Mancipi rerum. *vide Cuiac. hic.*

Ipsa traditione] *d. l.20.*

Vfuscapio est dominii adeptio] Modestinus ait in *l.3. de usurp. & usucap.* adiectio dominii. mallem, adeptio, ut hoc loco: consueuerunt enim iurisperiti eisdem rerum definitionibus uti. Equidem quia hæc duo verba tantam inter se affinitatem habent, ut alterum pro altero facile potuerit obrepere: quod etiam possum Vlpiano auctore, non metuo emendare in Modestino, adeptio dominii. Nam & capionis verbo adeptio significatur, non adiectio, ait Cuiac. & Pacius *hic.*

Vfuscapio] dicitur etiam vñuscapio, ut & pignoris capio 7. *Gell. 10.*

Dominii adeptio] ita legit Isidorus *5. cap. 25. adiectio. l.3. ff. de usurpat.*

Rerum mobilium anni] in iure civili quæri plerunque solet, utrum continuus, an utilis annus sit. Idem & in hoc loco quæri potest. Sed verius est, continuum annum numerari: & hoc Paulus scripserat in *l. nunquam. §. 1. de usurpat. & usucap.* Qui tamen annus in triennium mutatus est. Tribonianus scripsit, continuum
tempus

tempus, sed debuit & vocem hanc, mobilium, circumscribere. Nam idem prorsus est in usu-
captionibus rerum immobilium. Scitum plane
est huius erroris causam in Tribonianum con-
ferre. Cuiac.

In iure cessio] Tribus verbis omne officium
prætoris continetur, Do, Dico, Addico. Dat Iu-
dices, Dicitus, Addicit, exempli gratia, in ces-
sionibus. Addicit bona libertatū conseruanda-
rū causa. Vnde & in antiquis legibus, Manilia,
Peducæ, Alliena, Fabia, de finibus agrorum,
ita legitur, *Deque ea re curatoris, qui hac lege
erit, iurisdictio, recuperatorumque datio, addi-
ctio esto. Si curator hac lege non erit, tunc qui-
cunque magistratus in ea colonia, municipio,
præfectura, foro, conciliabulo, iuridicundo præ-
erit, magistratus de ea re iurisdictio, iudicisque
datio, addictio esto.* Cuiac. & Pacius hic.

Per tres personas] Cessio in iure, seu præsen-
te Prætorē, ita fit. Is cui res creditur, rem te-
nens ita vindicat, hunc ego hominem ex iure
Quititium meum esse aio. Ab his, Prætor in-
terrogat cedentem, an contra vindicet, vel A.
F. A. id est, anne fies author. Est enim ita in
notis apud Probum A. T. D. Q. C. V. id est, An-
ne tu dicis qui contra vindicaueris. Quo ne-
gante aut tacente, Prætor ei qui vindicasset
rem addicebat, idque legis actio vocabatur.
Formula addicendi talis esse potuit Q. N. H. E.

Nn 3

H. P.

H. P. E. V. A. id est, Quando negas, Hunc ego hominem præsentem & vindicanti addico. Potuit etiam ita concipi, Q. N. A. N. N. H. E. H. P. E. V. A. id est, Quando neque ais neque negas, Hunc ego hominem petenti & vindicanti addico. Hinc constat in rei vindicatione, non satis fuisse, possessorem negare intentionem actoris, sed præterea eum debuisse contra vindicare. argum. §. 2. *Instit. de action.* ibi, Possessor autem dominum eius se esse dicat. ad de Cont. 1. *disput.* 12. *vid. Goth. h.*

Velut ususfructus] ususfructus siue domino cedatur, siue extraneo, cessione finitur. Nam & extraneo cessus, ad proprietatem recurrit. *l. si ususfructus de iur. dot.* nihil vero agitur in persona extranei. *Cuiac. & Paci. hic.*

Et hæreditas] *vid. §. 12. inf. eod.*

Et tutela legitima] *tit. II. §. 7. sup. eod.*

Et libertas] quæ & cessicia. Fit autem vindicta: cedit libertatem dominus, servus vindicat: Prætor addicit. Verba domini si requiras, ea fuerunt: Hunc hominem liberum esse volo, Festus in voce, manumitti. Verba Prætoris, φάμεν τὸν παρόντι ἄνθρωπον εἶναι ἐλεύθερον καὶ πολίτην Ῥωμαίων. Fragmentum indicis Latinogræci in Bibliotheca regia. Interdum etiam fiebat manumissio, sed & absente Prætore, præsentem solo eius lictore. *l. 23. ff. de manumiss. vindict.* *Cuiac. Goth. Pacius hic.*

Vel

Velantequam adeatur] *vid. §. 13. §. 14. 15. inf. eod.*

Is cui cessa] Videtur Legendum, is à quo cessa est, quoniam subinfert, Permanet hæres. Atque facit quidem ab hac coniectura ipsa iuris ratio. Ideo enim tenetur creditoribus, quod adendo cum eis contraxisse videatur. *l. 3. in fin. l. 4. quib. ex causis in possess. eat.* Ideo ei debitores non tenentur, quod se omni hæredis iure abdicauerit. Sed neque Cessicio hæredi tenentur, quia ei non sunt obligati: attamen emptori hæreditatis utiles actiones dantur, venditori directæ. *leg. emptor. ff. de hæred. vend.* Aliud ergo est cedere hæreditatem in iure, longe aliud vendere hæreditatem. De cessicia hæreditate in libris Iustiniani mentio, quod sciam, nulla fit. ait *Cuiac. & Pacius h.*

Creditoribus defuncti] Qui debitoris hæreditatem adit, contrahit cum defuncti creditoribus *l. 3. in fin. l. 4. quib. ex causis in possess.*

Res autem corporales] Dixit de rebus incorporalibus quæ ceduntur in iure, nunc de rebus corporalibus. Quid est igitur, quod ait in extremo huius sententiæ, cui cessa est hæreditas: Malim, cui cessæ sunt. *Cuiac. & Pacius h.*

Res autem corporales] Superius dixit de hæreditate, hic de rebus corporalibus, ut hinc colligas, hæreditatem inter res corporales non adnumerari. Hæreditas iuris nomen. *l. 119. leg.*

178. §. 1. ff. de verb. signif. incorporalis, §. 2. Inst. de rebus corporal. vid. Goth. h.

Ad iudicationem] Idem Iustinianus scribit in extremo tit. de off. iudic. l. 11. fin. de iurisd. l. 21. §. 3. de annuis: neq; vero ullus est alius casus, in quo iudicis sententia dominium adquiratur.

Per formulam] Nota formulam, id est, actionem, ut tit. 25. §. 12. inf. eod. adiudicationis familiæ erciscundæ, communi diuidundo, finium regundorum. Goth. h.

Familiæ erciscundæ] §. 4. Inst. de off. iud.

Communi diuidundo] §. 5. Institut. de off. iudicis.

Finium regundorum] §. 6. Inst. eod.

Velut caducum] Quid caducum vid. tit. l. sup. eod.

Vel] Hanc particulam Hotomannus 3. obseru. 32. expungit.

Ereptitium] Ereptitium, quod quasi indigno auferitur, ut in l. penult. ff. de iur. fisci. quando transcripiatur, & in leg. 25. ff. de vi. Hæreditas eripietur. Cuiac. 6. obseru. 37. & fisco statim ipso iure vindicatur l. 9. l. 18. l. ult. ff. de his quæ ut indignis. Et recte Vlpianus eripiendi verbo potius usus est, quam auferendi, ut indicaret quasi de manibus auferri quod iam esset acquisitum. l. 4. ff. ne quis eum. vid. Contium 1. disp. 12. sed tamen Hotomannus 3. obseruat. 32. legit.

rece-

receptitium. Quod quid sit vide eundem *d. loco.*
Gothofr. hic.

Vel ereptitium] Nescio quid sit ereptitium;
nisi id forsitan sit quod alias in causa caduci es-
se dicitur. Neque enim id cadit à nobis (quan-
doquidem viuo testatore deficit) sed hæredi
eripitur: caduca cadunt à nobis ait *Cuiac. h.*

Ex l. Papia Popea] Ea lata est de caducis hæ-
reditatibus & legatis, vt Falcidia de modo le-
gatorum.

Item legatum] *l. 47. in fin. ff. de peculio l. 120.*
ff. de verb. signif.

Etiā per eas personas] *vid. Instit. per quas*
person. cuique adquiratur.

Aut traditum] *§. 3. Instit. per quas person. cuique.*
l. 10. §. 1. ff. de acquir. rerum.

Stipulati fuerint] *vid. Instit. & ff. de stipu-*
lat. seruor.

Hæredes instituti sint] *§. 3. Instit. de hered.*
instituendis.

Legatumve] *d. §. 3. l. 39. §. 1. in fin. l. 89. §. 2. ff.*
de legat. 1.

Inssu nostra] In hæreditate, nihil mutatum:
in legato mutatum: cum inuito seruius acqui-
rat. *d. §. 3.*

Alterius in bonis] Dominus Bonitarius præ-
fertur domino Quiritario, *Cuiac.*

Alterius in bonis] id est, Bonitarius. *Theoph.*
Inst. de libert. §. καὶ τὸς ἐστὶν ἕν, αἰς εἶπὸν Φουρικὴ διαφορά,

ἔννομος διαδοτεία καὶ ἡ φυσικὴ λέγεται. in bonis ē διαδοτὴς βονιτάριον, ἡ δὲ ἔννομος λέγεται. Iure Quiritium, ex iure Quiritium. *Hac ille*, adde tit. §. 16. *sup. eod. Goth. h.*

Ex operibus suis] Alij dicunt ex operis : sed hoc quoque rectum est, vt auctoribus scriptis libris, in §. *de his. per quas person. nob. adq. §. item. per quas personas oblig. nob. adq.* Et auctoribus Florentinis in *l. quod seruus de stip. seru. ait Cuiac. & Pac. hic.*

Extra has autem] §. 4. *Instit. per quas person. onique adquir.*

Tit. XX. De Testamentis.

Testamentum, est mentis nostræ iusta contestatio, in id solenniter factum, vt post mortem nostram valeat.

Testamentorum genera fuerunt tria: vnum, quod calatis Comitibus, alterum quod in procinctu, tertium quod per æs & libram appellatum est. Illis duobus testamentis abolitis hodie solum in vfu est, quod per æs & libram fit: id est, per mancipationem imaginariam, in quo testamento libripens adhibetur, & familiæ emptor, & non minus quam quinque testes, cum quibus testamenti factio est.

Qui in potestate testatoris est, aut familiæ emptoris, testis ad libræ pensa adhiberi non potest.

potest. quoniam familiæ mancipatio inter testatorem & familiæ emptorem fit: & ob id domestici testes adhibendi non sunt.

Filio familiæ emente, pater eius testis esse non potest.

Ex duobus fratribus qui in eadem patris potestate sunt, alter familiæ emptor, alter testis esse non potest: quoniam quod vnus ex his mancipium accipit, acquirit patri, cui filius suus testis esse non debet: pariter & qui in potestate eius est constitutus. Duo fratres, qui in eiusdem patris potestate sunt, testes vtrique, vel alter testis, alter libripens fieri possunt, alio familiam emente: quoniam nihil nocet ex vna domo plures testes alieno negotio adhiberi.

Mutus, surdus, furiosus, pupillus, fœmina, neque familiæ emptor, neque testis, libripensve fieri potest.

Latinus Iunianus, & familiæ emptor, & testis, & libripens fieri potest: quoniam cum eo testamenti factio est.

In testamento, quod per æs & libram fit, duæ res aguntur, familiæ mancipatio, & nuncupatio testamenti. Nuncupatur testamentum in hunc modum: tabulas testamenti testator tenens ita dicit, Hæc vti his tabulis cerisve scripta sunt, ita do, ita lego, ita testor. Itaque vos
Qui-

Quirites testimonium præbitote, quæ nuncupatio & testatio vocatur.

Filiusfamiliaë testamentum facere non potest: quoniam nihil suum habet, ut testari de eo possit. Sed Diuus Augustus Marcus constituit, ut filius familiaë miles, de eo peculio quod in castris adquisiuit testamentum facere possit.

Qui de statu suo incertus est (facito quod patre peregre mortuo, ignorat se sui iuris esse) testamentum facere non potest.

Impubes, licet sui iuris sit, testamentum facere non potest: quoniam nondum plenum iudicium animi habet.

Mutus, surdus, furiosus itemque prodigus, cui lege bonis interdictum est, testamentum facere non possunt: mutus, quoniam verba nuncupationis loqui non potest: surdus, quoniam verba familiaë emptoris exaudire non potest: furiosus, quoniam mentem non habet, ut testari de ea re possit: prodigus, quoniam commercium illi interdictum est, & ob familiam Mancipare non potest.

Latinus Iunianus, item is qui Dedititiorum numero est, testamentum facere non potest. Latinus quidem, quoniam nominatim lege Iunia prohibitus est: is autem qui Dedititiorum numero est, quoniam nec quasi ciuis Romanus testari potest, cum sit peregrinus: nec quasi peregrinus, quoniam nullius certæ ciuita-

uitatis, sciens ut aduersus leges ciuitatis suæ testetur.

Fœminæ post duodecimum annum ætatis testamenta facere possunt tutore auctore donec in tutela sint.

Seruus publicus prætorisve, parte dimidia testamenti faciendi habet ius.

De testamentis] 2. *Instit.* 10. adde 4. *Paul. sent.* 4.

Iusta contestatio] 6. *Gell.* 12. *testatio*, *Instit. eod.* *μυστηρια*, *Theoph. Inst. de testam. ordin. sententia* l. 1. ff. *qui testament.* βελησις. 25. *Eclog.* 1. c. 2. 5. *Harmenop.* 1. *Goth. hic.*

Testamentorum genera] Iure ciuili. Fuit & quartum, iure prætorio. Est & quintum, iure ciuili, prætorio, & principali, iure permixto. *vid.* 15. *Gell.* 27.

Calatis Comitibus] Comitia Calata, pro collegio pontificum habebantur: aut regis, sacrorum, aut flaminum, inaugurandorum causa. Eorum alia curiatis (quæ per lictorem curiatim Calari, id est, conuocari moris erat) Centuriata per Cornicinem. Calatis etiam sacrorum detestatio & testamenta fieri solebant. *Gell.* 15. 27. Calata Comitibus bis in anno fieri solita scribit, pacis tempore: Calata dici, quod populus ad ea vocetur. Est enim calari τὸ καλεῖν *Theoph. d. loco.* Is autem qui non vniuersum populum, sed partem aliquam adesse iubet, non comitia, sed

sed concilium edere iuber. Centuriata in campo Martio habebantur, non intra pomerium: Illud addendum est ex Lælio Fœlice, Curiata Comitia fuisse; cum ex generibus omnium; suffragium ferretur: Centuriata, cum ex censu & ætate. Tributa, cum ex regionibus & locis. 15. Gell. 27. *in fin.* videtur tamen Festus in voce centuriata, Centuriata & Curiata confundere; *vide Goth. hic.*

In procinctu] cum in prælium exituri essent. *Inst. eod.* §. 1. cum viri ad prælium faciendum in aciem vocabantur 15. Gell. 27. *Goth. h.*

Per æs & libram] per familiæ emancipationem, cui æs & libra adhibebatur. 15. Gell. 27. §. 1. *Inst. eod.*

Per emancipationem] 15. Gell. 27. d. §. 1. *Inst. eod.*

Imaginariam] *vid. l. ult. C. de adopt.*

Quam quinque testes] *tit. 19. §. 3. sup. eod. Hodie septem adhibendi §. 3. Inst. eod.*

Cum quibus] §. 6. *Inst. eod.*

Qui in potestate] §. 9. *Inst. eod.*

Ad libræ pensam] Lege, aut libripens. *Cuiac.*

Inter testatorem & familiæ emptorem] Et ideo seorsim in tabulis hæres scriptus (plerumque enim cui fit mancipatio, non fit nuncupatio) ad testamentum testis adhiberi potest: at sublata mancipatione, sane creditur hodie, ut re-
Acte Justin. ait in §. sed neque de testam. ordin.
totum

totum hoc negotium inter testatorem & hæredem agi. Proinde hæres, aut qui per potestatem hæredi coniunctus est, testis adhiberi non potest. *Cuiac. h.*

Inter testatorem] *l. 20. ff. qui testamenta.*

Ob id domestici] *vid. l. 20. ff. de testibus l. 3. C. de testam.*

Pater eius] *§. 8. Inst. eod.*

Duobus fratribus] *d. §. 8.*

Pariter & qui in potestate] Lege, pater & qui in potestate eius est constitutus, & duo fratres, &c. *vid. l. pater de test. Cuiac. h.*

Alio familiam emente] Duo fratres in alieno testamento testes esse possunt. *d. §. 8. in f. l. 22. ff. qui testamenta.*

Nihil nocet] *d. §. 8. in f. l. 17. ff. de testib.*

Mutus surdus] *§. 6. Inst. eod.*

Furiosus] *d. §. 6. l. 20. §. 4. ff. qui testam.*

Pupillus] *d. l. 3. §. 5. l. 19. in fin. ff. de testam. d. §. 6. Inst. eod.*

Fœmina] *v. leg. 20. §. 6. ff. qui testamenta. l. 18. ff. de testam.*

Familiæ emptor] *id est, hæres.*

Latinus Iunianus] Quoniam commercium habet, *ut sup. tit. prox.*

Latinus Iunianus] *de quo dictum est tit. 1. §. 5. sup. eod. & tit. 3. sup. eod. tit. 19. §. 4. sup. eod.*

Duæ res] Quænam agantur in testamento per æs & libram.

Nun-

Nuncupatur] Formula nuncupationis testamentariæ, cui adde l. 58. ff. de hered. inst.

Testimonium præbitote] Forſitan rectius legeretur, perhibetote: Apuleius lib. 2. Vos in hanc rem, boni Quirites, testimonium perhibetote.

Filius familiæ] l. 6. l. 16. l. 19. ff. qui testam.

Diuus Augustus Marcus] ſuperest Marcus, §. 1. Inst. quib. non est permiſſ. fac. test.

Miles de eo peculio] l. 6. in fin. ff. de iniusto. l. 22. ff. de testam. militis.

Qui de ſtatu] l. 14. in fin. l. 15. ff. qui testam. l. de ſtatu. de testam.

Facere non poteſt] vid. Non. Leonis 40.

Impubes] §. 1. Inst. quib. non est permiſſ. l. 5. ff. qui testam.

Mutus ſurdus] ſurdus mutus ita natus, testamentum facere non pot. Surdus mutus ita factus, testamentum facere poteſt, ſi ſciat litteras: Aque ſurdus ita natus aut factus testamentum facere poteſt: Itemque mutus ita natus aut factus, ſi ſciat litteras: Cæterum hæc eſt Iuſtiniani conſtitutio, ex qua in l. nutu de legat. 3. additum eſt, niſi ſuperueniens morbus ei impedimento ſit: l. 6. in fin. l. 7. ff. eod. §. 3. Inſtit. quib. non eſt. l. 16. ff. eod. &c. de hiſ vide Cuiac. & Goth. h.

Quoniam Commercium] Quanquam hæc ratio deficit hodie, non tamen habet prodigus testamenti factionem: nimirum quia non tantum

tum commercio ei, sed etiam bonis suis interdicitur. Ait enim prætor, ut est in formula interdictionis: OB EAM REM TIBI EA RE COMMERCIOQUE INTERDICO. EA RE, id est, bonis paternis autisque. *vid. Cuiac. h.*

Ille interdictum] Formulas interdictionis *vid. apud Paul. 3. sent. 4. §. 7.*

Latinus qui Dedititiorum numero] Hi testari non possunt. *v. C. de latin. libert. tit. 22. §. 2. inf. C. de dedit. libertate.*

Peregrinus] Peregrinus testamenti factionem non habet, ut hic. nisi accepto usu togæ. *l. 31, 32. ff. de iur. fisci. de his vid. Goth. h.*

Certa ciuitatis sciens] Leges, certæ ciuitatis ciuis est: vel certæ ciuitatis sit. *Cuiac.*

Ut aduersus leges] Aduersus pro secundum, positum est: ut sit secundum leges. Sic in *tit. 28. Bonor. possessio* aduersus tabulas; quæ iuxta tabulas in *tit. 23. sic in l. naturaliter de usur. & usuc.* Caius ait, Possessionem non tantum aduersus eum interrumpi qui eripit, sed aduersus omnes: id est, non ei tantum utilem esse usurpationem qui eripit; sed etiam omnibus: id quod intelligi potest ex *tit. quemad. seruit. amitt.* in quo multis in locis ostenditur; seruitutes usurpari per socium; & quemcunque possessorem, per eum etiam qui se suo iure uti non putat. *vid. Cuiac. hic.*

Seruus publicus prætorisve] Legendum, seruus

Oo

publi-

publicus P. Romani, cui non abſimilis error
eſt in tit. 24. Plus ergo Iuris habent ſerui publici
P. Romani, quam aut ciuitatum, aut priua-
torum ſerui. vid. Cuiac. & Paci. h.

*Tit. XXI. Quemadmodum heres
inſtitui debeat.*

Heres inſtitui recte poteſt his verbis, Titius
heres eſto, Titius heres ſit, Titium here-
dem eſſe iubeo. Illa autem inſtitutio, Heredem
inſtituo, Heredem facio, plerique improba-
ta eſt.

Cur hæc Inſtitutio plerique improbata eſt,
HEREDEM INſTITVO, HEREDEM FACIO?
vtrum quia ſola lex hæredem Inſtituit, hære-
dem facit? an quia hæc verba plerique viden-
tur non eſſe directa? Sed hæc verborum ſolen-
nitas abolita eſt. l. quoniam C. de teſtam. vid. Cu-
iac. & Pac. hoc tit.

His verbis] Olim ita ius fuit, Hodie quibus-
cunque verbis inſtitui poteſt. l. 15. C. de teſt.

*Tit. XXII. Qui heredes inſtitui
poſſunt.*

Heredes inſtitui poſſunt, qui teſtamenti
factionem cum teſtatore habent.

Dedi-

Dedititiorum numero heres institui non potest, quia peregrinus est.

Cum quo testamenti factio non est, si quidem mortis testatoris tempore, vel intra diem cretionis ciuis Romanus sit, heres esse potest: quod si Latinus manserit lege Iunia, capere hereditatem prohibetur. Idem iuris est in persona coelibis propter legem Iuliam.

Incerta persona heres institui non potest, veluti hoc modo: Quisquis primus ad funus meum venerit, heres esto: quoniam certum consilium debet esse testantis.

Nec municipia, nec municipes heredes institui possunt: quoniam incertum corpus est, ut neque cernere vniuersi, neque pro libito de herede cernere possunt, ut heredes fiant. Senatusconsulto tamen concessum est, ut à libertis suis heredes institui possint. Sed fideicommissa hereditas municipibus restitui potest: idque hoc senatusconsulto prospectum est.

Deos heredes instituere non possumus prætereos, quos senatusconsulto, constitutionibus Principum instituere concessum est: sicuti Iouem Tarpeium, Apollinem Didymæum, sicuti Martem in Gallia, Mineruam Meliensem, Herculem Gaditanum, Dianam Ephesiam, matrem deorum Cybelem, eam quæ Smyrnæ colitur, & Cœlestum Salinensem Carthaginis.

Servos heredes instituere possumus nostros cum libertate: alienos, sine libertate: communes, cum libertate, vel sine libertate.

Eum servum, qui tantum in bonis noster est, nec cum libertate heredem instituere possumus, quia Latinitatem consequitur: quod non proficit ad hereditatem capiendam.

Alienos servos heredes instituere possumus: eos tamen, quorum cum dominis testamenti factionem habemus.

Communis servus cum libertate recte quidem heres instituitur, quasi proprius pro parte nostra: sine libertate autem, quasi alienus, propter socii partem.

Proprius servus cum libertate heres institutus, siquidem in eadem causa permanserit, ex testamento liber & heres fit, id est, necessarius.

Quod si ab ipso testatore vivente manumissus, vel alienatus sit: suo arbitrio, vel iussu emptoris hereditatem adire potest. Sed si sine libertate sit institutus, omnino non constat institutio.

Alienus servus heres institutus, siquidem in ea causa permanserit, iussu domini debet hereditatem adire. Quod si viuo testatore manumissus, aut alienatus a domino fuerit: aut suo arbitrio, aut iussu emptoris poterit adire hereditatem.

Sui heredes instituendi sunt, vel exheredandi. Sui

di. Sui autem heredes sunt liberi quos in potestate habemus, tam naturales, quam adoptiui: item vxor quæ in manu est, & nurus quæ in manu est filii, quem in potestate habemus.

Posthumi quoque liberi, id est, qui in utero sunt, si tales sunt, ut nati in potestate nostra futuri sint, suorum heredum numero sunt.

Ex suis heredibus filius quidem neque heres institutus, neque nominatim exheredatus, non patitur valere testamentum. Reliquæ vero personæ liberorum, velut filia, nepos, neptis, si præteritæ sint, valet testamentum.

Scriptis heredibus adcrescunt, suis quidem heredibus in partem virilem: extraneis autem in partem dimidiam.

Posthumi quoque liberi cuiuscunque sexus omissi, quod valuit testamentum agnatione rumpitur.

Eos qui in utero sunt, si nati sui heredes nobis futuri sunt, possumus instituere heredes: siquidem post mortem nostram nascantur, ex iure ciuili: si vero uiuentibus nobis, ex lege Iulia.

Filius qui in potestate est, si non instituatur heres, nominatim exheredari debet: reliqui sui heredes utriusque sexus aut nominatim, aut inter cæteros.

Posthumus filius nominatim exheredandus est: filia posthuma, cæteræque posthumæ

fœminæ vel nominatim, vel inter cæteros; dummodo inter cæteros exheredatis aliquid legerur.

Nepotes & pronepotes, cæterique masculi posthumi præter filiam, vel nominatim, vel inter cæteros cum adiectione legati sunt exheredandi: sed rutilius est tamen nominatim eos exheredari: & id obseruatur magis.

Mancipatos liberos cum iure ciuili neque heredes instituere, neque exheredare necesse sit, tamen prætor iubet, si non instituantur heredes, exheredari masculos omnes nominatim, fœminas vel inter cæteros: alioqui contra tabulas bonorum possessionem eis pollicetur.

Inter necessarios heredes, id est, seruos cum libertate heredes scriptos, & suos scilicet necessarios, id est, liberos qui in potestate sunt, iure ciuili nihil interest (nam vtrique etiam inuiti heredes sunt) sed iure prætorio suis & necessariis heredibus abstinere se à parentis hereditate permittitur: necessariis autem tantum heredibus abstinendi potestas non datur.

Extraneus heres, siquidem cum cretione sit heres institutus, cernendo fit heres: siue sine cretione, pro herede gerendo.

Pro herede gerit, qui rebus hereditariis tanquam dominus vtitur: velut qui actionem rerum

rum

rum hereditariarum facit: aut servis hereditariis cibaria mandat.

Cretio est certorum dierum spacium, quod datur instituto heredi ad deliberandum, vtrum expediat ei adire hereditatem, necne: velut, *Titius heres esto*, cernitoque in diebus centum proximis, quibus scieris, poterisque: nisi ita creueris, *exheres esto*.

Cernere est verba cretionis dicere, ad hunc modum, Cum me Mauius heredem instituerit, eam hereditatem adeo cernoque.

Sine cretione heres institutus, si constituerit, nolle se heredem esse, statim excluditur ab hereditate, & amplius eam adire non potest.

Cum cretione vero heres institutus, sicut cernendo fit heres, ita non aliter excluditur, quam si intra diem cretionis non creuerit: idcoque etiam si constituerit nolle se heredem esse, tamen si supersint dies cretionis, poenitentia actus, cernendo heres fieri potest.

Cretio autem vulgaris dicitur, aut continua. Vulgaris, in qua adiiciuntur hæc verba, Quibus scieris, poterisque. Continua, in qua non adiiciuntur.

Ei qui vulgarem cretione[m] habet, dies illi dati computantur, quibus scit se heredem institutum esse, & potuit cernere. Ei vero qui continuam habet cretione[m], etiam illi dies

computantur, quibus ignorauit se heredem institutum, aut sciuit, sed non potuit cernere.

Heredes aut instituti dicuntur, aut substituti: instituti, qui primo gradu scripti sunt: substituti, qui secundo gradu, vel sequentibus.

Heredes scripti sunt, veluti: Titius heres esto, cernitoque in diebus proximis centum quibus scieris, poterisque: nisi ita creueris, exheres esto: tunc Mæuius heres esto, cernitoque in diebus, & reliqua. Similiter & deinceps substitui potest.

Si sub imperfectam cernitionem heres institutus sit, id est, non adiectis his verbis, Si non creueris, exheres esto: sed si ita, si non creueris, tunc Mæuius heres esto: cernendo quidem, superior inferiorem excludit: non cernendo autem, sed pro herede gerendo, in partem admittit substitutum. Sed postea Diquis Marcus constituit, ut & pro herede gerendo, ex asse fiat heres. Quod si neque creuerit, neque pro herede gesserit, ipse excluditur, & substitutus ex asse fit heres.

Testamenti factionem] l. 52. ff. de hered instituendis.

Quia Peregrinus est] Ex his quæ diximus in tit. xvii. apparet, ita hunc locum emendari oportere, quia peregrinus est, cum quo testamenti factio non est. Latinus Iulianus siquidem

dcm

dem mortis, &c. Nam cum Latino proculdubio testamenti factio est: alioquin nec si intra diem cretionis ciuis Romanus fiat, recte hæres instituitur §. *in extraneis de hered. qual. & diff. aut Cuiac. hic.*

Quia peregrinus] Peregrinus institui non potest, ut hic, sed nec instituere. tit. 20. §. 14. *supr. eod.*

Latinus Iunianus] d. §. 14.

Intra diem cretionis] §. 4. *Instit. de hered. qualitate.*

In persona cœlibis] *vid. tit. 14. 15. 16. sup. eod.*

Incerta persona] §. 25. *Instit. de legat. l. 69. §. 4. ff. de iure dot. Paul. 3. sentent. 6. §. 13.*

Nec municipia nec municipes] *Plinius lib. 5. Epistol. nec hæredem institui nec præcipere posse, Remp. constat. Pac. hic & Cuiac.*

Hæredes institui possunt] potest tamen eis legari. v. l. 122 *ff. de legat. l. 1. §. 5 ff. ad l. Falcid.*

Incertum corpus] ratio petita ex §. 4. *supr. eodem.*

Neque pro libito de hærede cernere] videtur legendum, neque pro hærede gerere: nam aut cretione aut pro hærede geritione hæredes fiunt *vid. Cuiac. & Pacium hic.*

Senatusconsulto tamen] *leg. 1. de libert. univers.*

Restitui potest] l. 26. *ff. de negociis l. 26. ff. ad Trebell.*

Idque hoc S. C.] Aproniano, quod factum est temporibus *D. Marci* omnibus ad *Trebel.*

Deos heredem instituere non possumus] Deo tamen relinqui potuit. *l. 5. §. 12. ff. de donat. inter virum l. 1. §. 5. ff. ad l. Fald. Paul. 4. sentent. 3. §. 3.* Quemadmodum & apud Christianos Christus institui potest. *leg. 26. C. de sacrosanct. ecclesiis. Gothofr. hic.*

Sicuti Iouem Tarpeium] Ita dictus à Tarpeio monte. Tarpeius autem appellatus fuit à Tarpeia virgine vestali à Sabinis necata, ibique sepulta. Antea Saturnius mons, & in eo oppidum Saturnium, vnde Saturnia terra. Postremo mons Capitolinus dictus, 'quod cum fundamenta foderentur ædis Iouis, caput humanum inuentum fuit. Varro 4. *de lingua. vid. Gothofr. hic.*

Apollinem Didymæum] Apollinis templum & oraculum quod Didymis fuit antiquum, Pausanias 7. *in Achaicis*, eiusdem facit mentionem in 2. *sen Corinthiacis*. Adde Strabonem 9. & 11. *Goth. ibid.*

Martem in Gallia] Galli quondam Mercurium coluere maxime, post hunc Apollinem, & Martem & Iouem & Mineruam. Martem bella regere. Marti, cum prælio dimicare constituisent, ea quæ bello cœpissent plerunque deuocabant: quæ supererant animalia capta, immolabant, reliquas res in vnum locum con-

con-

conferebant. *vid. Casar. 6. de bello Gallico.* De diis veterum Gallorum *vid. P. Pitheum cap. 1. aduers. 3. Gothofr. hic.*

Minervam Meliensem] Melitensem, aut à Melio vrbe non procul ab Euphrate, *Cuiac, Paci.*

Herculem Gaditanum] de Gadibus & Hercule *vid. Strabonem 3. in fin.* fuit & alius cognomento Gallus & Ogmius, de quo *Lucianus in Hercule.*

Dianam Ephesiam] *vid. act. 19. vers. 26. 27. de templo Dianæ Euseb. 36. Plin. 14.*

Et *Cœlestum Salinensem*] *Tertull. 23. Apolog.* Vnicuique, inquit, etiam prouinciæ & ciuitati suus Deus est, vt Syriæ Astartis, vt Arabiæ Diafares, vt Norico Tibelenus, vt Africę Cœlestus, vt Mauritanie reguli sui. & post. Crustuminiensium Delventinus, Narniensium Viridianus, Asculanorum Ancaria, Volsiniensium Nursia, Otricularum Valentia, Sutrinorum Nortia, Faliscorum Iuno Curilis, & pater Curis. Sed nos soli arcemur à religionis proprietate. Hęc ille. Cui loco visum illud Arnobij 8. adiungere, inde adeo per vniuersa imperia, prouincias, oppida, videmus singulos sacrorum ritus gentiles habere, & Deos colere municipes, vt Eleusinos Cererem, Phrygas Magnam matrem, Epidaurios Æsculapium, Caldæos Belum, Astartem Syros, Dianam Tauros, Gallos

los Mercurium, vniuersa Romanos. Porro quis fuerit Cœlestus, an Deus, an Dea, ambigitur. Petrus Pitheus 1. *aduers.* 4. Deam fuisse ait. Ammianus *lib.* 22. Asclepiades Philosophus cum visendi gratia Iuliani ad id suburbanum venisset, deæ Cœlestis argenteum breue figmentum quocumque ibat secum solitus efferre, ante pedes statuit simulachri sublimes, accensisque cereis ex vsu, fecit. Philastrius Brixienſis in catalogo hæres. Alia, inquit, hæresis in Iudæis, quæ Reginam, quam & Fortunam cœli nuncupant, quam & Cœlestem vocant in Africa. *Tertull. in Apologet.* 29. Ista ipsa virgo Cœlestis, pluuiarum pollicitatrix. Saluianus de Gubernatione, Cœlestis illa. Idem 8. de prouidentia. *Apul.* 4. *Floridor.* Carthago Africæ Musa Cœlestis. vt non iniusta ratione possis dicere legendum esse apud Tertullianum in libro de virginibus, Cœlestis Africæ, non Ceres. *Ambros.* 1. *epist. ad Valent.* vid. *Gothofr. Cuiac. Pacium hic. &c.*

Cum libertate.] Hodie etiam sine libertate instituere possumus. *Inst. de hæred. instituend. l. penult. C. de necessariis.*

Cum libertate vel sine libertate.] si cum libertate socio adcreſcit: si sine libertate, seruus communis est hæredis & socii. *l. verum §. si seruum. pro socio. §. 9. l. 49. ad l. Falcid. Paul. 3. sent. 6. §. 4. Cuiac.*

Ad

Ad hereditatem capiendam] nisi intra dies cretionis ciuis Romanus fiat.

Eos tamen quorum cum dominis] si cum domino est testamenti factio, est & cum seruo: vice versa, si cum domino non est testamenti factio, nec item est cum seruo *l. seruus hereditarius. l. non minus. de hered. instit.* Cæterum ex persona serui id quod relinquitur, valet, id est, si ei libero relictum valeat. Ex quo efficitur, ut seruo legari non possit seruitus ad fundum domini. *l. etsi maxime. de seruitut. leg.* contra ut ei possit legari res domini, quamuis res sua domino legari non possit. *l. debitor. §. seruo. de leg. 2. vide Goth. hic.*

Siquidem] §. 2. *Inst. de hered. instit.*

Quod si ab ipso testatore] Alienatione, manumissione libertas reuocatur, non hereditas: cui rei non obstat regula *l. si ita scriptum de lib. & posthum.* talis namq; est: seruo cum libertate ex asse hærede instituto, libertatem seruo eodem testamento à semetipso adimi non posse, ut in *l. sed & si conditioni in fin. de hered. instit.* Ibidem scriptum est, hereditatem adimi non posse, quod falsum est, at lego, Qua constitutum est, libertatem. In libertatis & hereditatis nominibus sæpius legum auctores errare contingit. *Cuiac. hic.*

Vel alienatus sit] Hæc verba, vel alienatus, de fide-

siderantur apud Iustinianum §. i. *vers. si verò à viuo testatore. Inst. de hered. instituend.*

Omnino non constat] Hodie constat ex constitutione Iustiniani *l. penult. C. de necessariis.*

Alienus seruus] *d. §. i. vers. alienus quoque.*

Sui hæredes] *l. i. ff. de hered. inst. Instit. de ex hæredat. liberor.*

Tam naturales] Hi sunt sui naturales, reliqui sui non naturales, *ut inf. tit. ult. Cuiac. & Pacius hic.*

Quæ in manu est] Caius tertio *Inst. apud Ruffinum tit. 16.* Vxor inquit, quæ in manu eius est, is sua hæres est: quia filia loco est: Item nurus quæ in filij manu est, nam & hæc neptis loco est. Sed ita demum erit sua hæres, si filius cuius in manu erit, dum pater moritur, in potestate eius non sit. Idemque dicimus & de ea, quæ in neporis manu matrimonij causa sit, quia proneptis loco est. *Goth. h.*

Postumi quoque] Pothumi quoque qui si viuo parente nati essent, in potestate eius futuri forent, sui hæredes sunt *Caius d. loc.*

Scriptis heredibus] Legendum est, sed scriptis eo sensu: iure antiquo, fillarum nepotes, præteriti potuisse, sed nec testamentum ex causa præteritionis infirmasse, cum illis consultum ita foret. Nam scriptis concurrebant: suis quidem in virilem: extraneis in dimidiam. Et hoc est, quod à Triboniano obscure scriptum

ptum est, ius adcrelcendi eis ad certam portio-
nem præstitum. *Inst. de ex hered. liber. vers. sed*
non ita vid. Goth. hic.

Posthumi quoque liberi cuiuscunque] In natis
differentia est sexus & personarum, in posthu-
mis non item. Denique omnes posthumi præ-
teriti si nascantur rumpunt, filij statim ab initio
iniustum faciunt: verumque fiti iure ciuili: iure
prætorio vtrisque datur contra tabulas. *Cuiac.*
& Pacius hic.

Posthumi quoque liberi cuiuscunque] Vt in eo
par sit masculorum & fœminarum conditio. §.
1. Inst. de ex heredat. liberor.

Rumpitur] legendum, rumpunt.

Eos qui in utero] Posthumi sui sunt, qui post
mortem, aut post testamentum sui nascuntur,
vel quasi nascuntur: nati post mortem ex iure
antiquo instituuntur, nati post testamentum
ex iure nouo, id est, *l. Julia Vellea*. De his qui
quasi nascuntur non est quæstio an institui pos-
sint, quia nati sunt tempore testamenti, de
quibus lex Julia tractat in 2. cap. at nati non sui
post testamentum, succedentes tamen in lo-
cum sui, moribus institui possunt, id est, ex
Iuliani sententia. *l. Gallus de liber. & posthum.*
Posthumi alieni, iure ciuili, id est, XII. tab. in-
stitui non possunt, sed neque eis legari potest:
iure prætorio institui possunt: iure prætorio le-
gata capere non possunt, quia prætori curæ le-
gata

gata non fuere: at fideicommissa capere possunt: ex Iustiniani constitutione cum eis, quasi ex iure ciuili, testamenti factio est. Hæc ut breuia ita absoluta sunt. Ait Cuiac. hic. posthumi hæredes institui possunt: leg. 4. l. 5. l. 24. l. 27. l. 29. ff. de liber. & posthumis.

Si quidem post mortem] Duæ posthumorum species: Alij enim post mortem testatoris nascuntur: alij post testamentum viuo testatore. l. 3. §. 2. ff. de iniusto.

Ex iure ciuili] id est, legibus 12. tabular. quod ius antiquum à Scæuola dicitur in l. 29. §. 7. ff. de liber. & posthum. Habita ratione ad l. Velleam: vide Gothofred. hic.

Ex l. Iulia] Vellea scilicet §. 2. Inst. de exhæred. liber. l. 29. ff. de liberis:

Aut inter cæteros] Inst. de exhæred. lib. vers. sed non ita, in fin. Inter cæteros exhæredare, est æque siue indefinite exhæredare: Fuit autem hæc formula, Cæteri exhæredes sunt: Theoph. Inst. de exhæredat. lib. l. 23. ff. de liberis, & opponitur Inter cæteros exhæredatio ei quæ nominatim fit. §. 1. inf. eod. Nominatim exhæredatio longe diuersa ab indefinita, & generali exhæredatione, de qua vid. l. 2. 3. ff. de liber. v. Gothofr. hic.

Sed tutius est] Ergo posthumæ fœminæ inter cæteros cum adiectione legati, ne per obliuionem omissæ videantur: posthumi maris
culus=

cuiuscunque gradus nominatim. §. *posthumi* quoque de exheredat. liber. superstitēs, præter filium, inter cæteros sine adiectione legati, quia superstitum non æque obliuiscimur. Sed hæc Iustinianus emendauit. *Cuiac. h.*

Mancipatos] Emancipati, & emancipati recte dicuntur: sed emancipati nomen in malam partem accipi potest. *Plinius libr. 4. Epist.* Filium regulus emancipauit, ut hæres matris existeret. Mancipatum (ita vulgo ex moribus hominis loquebantur) fœda & insolita parentibus indulgentiæ simulatione captabat. *Cuiac. & Pac. hic.*

Inter necessarios] sui beneficium abstentionis habent: necessarij beneficium separationis, abstentionis non æque. Separatio facit, ut ne vaneant quæ postea sibi hæres adquisierit; abstentio, ut ne sit hæredis loco. *Goth. h.*

A parentis hereditate permittitur] §. 2. *vers. sed his prætor. Inst. de exher. lib.*

Cum cretione] id ut fiat *vid. §. 27. inf.*

Pro hærede] *vid. l. 20. ff. de acquir. hered.*

Actionem] id est, auctorem *vid. l. 2. in fin. ff. de collat. bonor. l. 48. ff. de usurp. leg. 2. §. 8. ff. pro emptore.*

Cretio est] Hereditas acquiritur cretione, additione, pro hærede geritione, immixtione, agnitione. Cretio, est eorum qui sub cretione hæredes instituuntur. Pro hærede geritio,

P p

eorum

eorum qui sine cretione, vel etiam cum cretione imperfecta, ex constitutione D. Marci. Immixtio est necessariorum & suorum. Agnitio nuda hodie & in vsu, tam in ciuili, quam in prætorio iure. §. ult. de hered. qual. & differ. §. ult. de bon. poss. Sublata est cretio à Constantino in maternis successionibus. l. 1. C. Theod. de matern. bon. & mat. gen. cret. sub. à Theodosio penitus. l. cretionum C. de iur. deliberandi. leg. 1. C. Theodosi. de cret. vel bon. poss. Cuiac. h. M. . . .

Velut] Formula instituendi cum cretione.

Cernitoque] id est, facito vt videant te esse hæredem. Sic Varro interpretatur in lib. 5. de lingua Latin. Itaque inquit, in cretione iubent adhiberi testes.

Quibus scieris poterisque] sunt igitur utiles dies, non continui. l. 2. quis ord. in bon. poss. ser. Inde M. Tullius lib. 1. de oratore de his, credo, rebus, inquit Crassus, vt in cretionibus scribi solet, quibus sciam poteroque. quem feliciter nobis locum Francisc. Hotoman. emendauit, vir ingenij probi & recti. Et similis error in lib. Gratiani, can. ius Quiritium 1. dist. vbi loco horum verborum, vel curationibus, vel de contractibus, scribendum est, vel cretionibus. Cuiac. hic.

Nisi ita creueris] In suo, aut emancipato hærede non scripto exhæredatio valet, quia hic prætorio, ille ciuili iure hæres est: in extra-

neo

neohærede non scripto. exheredatio inanis est
l. quidam de verb. oblig. l. non putavit. §. si quis e-
mancipatum de bon. poss. contratab. in scripto va-
let, ut in hac formula, & in l. paterfam. de hered.
instit. l. Seius ad l. Falcid. l. uxorem §. hæres de legat.
 3. Cuiac. hic.

Cernere est] Cernere est quasi decernere, se
 hæredem esse velle. *l. 13. §. penult. ff. de adquir.*
hereditat.

Ad hunc modum] Formula cernendi. Huius
 loci vestigia sunt apud Varronem *§. de lingua.*
 In cretione adhiberi iubet testes, & *lib. 6.* Hæ-
 res cum constituit se hæredem esse, dicitur cer-
 nere: & cum id fecerit, creuisse. Varroni re-
 spondet Cicero 13. ad Atticum, Cretionem fie-
 ri testibus præsentibus. Fiebat etiam verbis so-
 lennibus, ut hic: & *l. 51. in fin. ff. de acquirend.*
heredit. pure fit: Est enim actus legitimus. l. 77.
de reg. iur. & semel. l. 80. fin. de acquir. hered. non
per alium l. 90. ff. de adquir. heredit. Eius sym-
 bolum, digitorum percussio *vid. Goth. ad epi-*
graphen tit de verb. oblig. & hic.

Non aliter] dixi superius, sublatam cretio-
 nis scrupulositatem. *l. 17. C. de iur. deliberandi.*

Vulgaris] Legitima, & utilis, de cuius effectu
vid. §. 32. in fin. inf. eod.

Continua] Et hoc ideo quod in institutione
 vulgari cretionis hæc verba adiunguntur, qui-

Pp 2 bus

bus scieris poterisque §. 27. & 31. *sup. eod.* §. 34. *inf. eod.*

Quibus ignoravit] In continua cretione dies currunt ignorantibus: in vulgari non currunt.

Aut instituti] l. 1. ff. de vulgari & pupill. Paul. 3. sent. 4. §. 27.

Veluti] Formula hæredis scribendi.

Sub imperfectam] Imperfecta cretio, quoties non expressim ex hæredatur, sed alius eius loco instituitur.

His verbis] Formula perfectæ cretionis.

Sed si ita] Formula imperfectæ cretionis.

Non cernenda autem] Nota veterem differentiam cernendi, & pro hærede gerendi. Qui cernebat, excludebat inferiorem: qui pro hærede gerebat, in partem admittebat substitutum.

Ex asse] Qui pro hærede gerit ex asse fit hæres.

Tit. XXIII. Quomodo Testamenta rumpuntur.

Testamentum iure factum infirmatur duobus modis, si ruptum, aut irritum factum sit.

Rumpitur testamentum mutatione, id est, si postea aliud testamentum iure factum sit: item agnatione, id est, si suus heres agnascatur,
qui

qui neq; heres institutus, neque vt oportet, exheredatus sit.

Adnascitur suus heres, aut agnascendo, aut adoprando, aut in manum conueniendo, aut in locum sui heredis succedendo: velut nepos mortuo filio, vel emancipato: aut manumissione, id est, si filius ex prima secundave emancipatione manumissus, reuersus sit in patris potestatem.

Irritum fit testamentum, si testator capite deminutus fuerit, aut si iure facto testamento nemo extiterit heres.

Si is qui testamentum fecit, ab hostibus captus sit, testamentum eius valet: siquidem reuersus fuerit, iure postliminij: si non ibi decesserit, ex lege Cornelia, quæ perinde successionem eius confirmat, atque si in ciuitate decessisset.

Si septem signis testium signatum sit testamentum, licet iure ciuili ruptum vel irritum factum sit, Prætor scriptis heredibus iuxta tabulas bonorum possessionem dat, si testator & ciuis Romanus, & suæ potestatis cum moretetur fuit, quæ bonorum possessio cum re, id est, cum effectui habetur, si nemo alius iure heres sit.

Liberis impuberibus in potestate manentibus, tam natis quam posthumis, heredes substituire parentes possunt duplici modo: id

P p 3

est,

est, aut eo quo extraneis, ut si heredes non extiterint liberi, substitutus heres fiat: aut proprio iure, id est, si post mortem parentis heredes facti intra pubertatem decesserint, substitutus heres fiat.

Etiam exheredatis filiis substituere parentibus licet.

Non aliter impuberi filio substituere quis heredem potest, quam si sibi quis heredem institueret, vel ipsum filium, vel quemlibet alium.

Milites quomodocunque fecerint testamenta, valent, id est, etiam sine legitima observatione. Nam principalibus constitutionibus permissum est illis, quomodocunque velent, quomodocunque possent testari: idque testamentum, quod miles contra iuris regulam fecit, ita demum valet, si vel in castris mortuus sit, vel post missionem intra annum.

De hac materia vid. l. 28. ff. 3. §. 1. *Instit. quib. mod. testam.*

Aliud testamentum] Alio. l. 1. ff. de iusto. seu posteriore testamento prius rumpitur §. 2. §. 3. *Instit. quib. mod. testam.* §. 2. *Instit. d. tit.*

Item agnatione] Agnatione ex iure antiquo, si nascantur post mortem ex iure nouo: si in vita: successione, ex iure nouo: nam iure antiquo sui nascuntur, non fiunt. Ait vero lex no-

ua, in

ua, in locum suorum sui hæredes succedunt.

l. Gallus §. videndum. Cuiac. & Paci. h.

Aut agnascendo] Quibus modis quis alteri agnascatur, *vid. l. 3. ff. de iniusto.*

Aut in locum] *l. 13. ff. de iniusto.*

Aut manumissione.] filius tribus emancipationibus, & tribus manumissionibus sui iuris fit: cæteri liberi vna emancipatione. Singulæ manumissiones aliis diebus, aliisque adhibitis testibus fieri possunt. Auctore Paul. *lib. 2. sentent.* Igitur post primam & secundam manumissionem filius præteritus rumpit testamentum patris, quia in eius potestatem reuertitur. Cæteri liberi semel emancipati, iam amplius non redeunt in potestatem, & ideo nec patris testamentum rumpunt *l. verum. §. ult. de iniusto testam. Cuiac. & Pacius hic.*

Irritum] *l. 6. §. 5. ff. de iniusto.*

Capite diminutus] *§. 4. Instit. quib. mod. testament.*

Siquidem reuersus] Fictioe postliminij fingitur in ciuitate semper fuisse qui rediit. Fictioe vero Cornelia fingitur quis captiuitatis suæ tempore decessisse.

Si non ibi] Legendum, si vero.

Ex lege Cornelia] Ex lege Cornelia, vtrumque fit fictioe quadam: nam reuera captiuitate, irrita testamenta sunt. Duplex igitur est fictio, Postliminij, & Corneliæ, hæc iuris ci-

uilis est : illa iuris gentium : hæc retrò fingit tempore captiuitatis eum decessisse , qui non rediit ; illa vero in ciuitate fuisse eum , qui rediit. *Lex 12. tab.* ciuibus Romanis constituit hæredes testamentarios & legitimos : *Lex Cornelia captiuis. Cuiac. h.*

Si septem] §. 6. *Inst. quib. mod. test.*

Signatum] l. 12. ff. *de iniusto.*

Si nemo alius] Iure legitimo , vel ab intestato. Quod si alius iure hæres sit , vt si existat filius præteritus , secundum tab. bonorum poss. erit sinere. Verum enim quia vtcunque secundum tab. dari potest , quamuis iure civili nullum sit *testam. iure prætor.* necessaria est filio contra tab. bonor. possessio. Restat autem ex iniusto , nullo , rupto agnatione , detur bonor. poss. item ex irrito , si modo reuersus testator in antiquum statum , non mutata voluntate è vita decesserit. Nam tria exigit prætor : vt non minus quam septem testium signis obsignatum sit testamentum : vt is cuius bonorum possessio datur , mortis & testamenti tempore testamenti factionem habuerit : denique vt supremum testamentum sit. §. *non tamen. quib. mod. test. infirm. l. 1. de bonor. poss. secundum tab. Cuiac. hic. & Pacius.*

Cum re] Hoc explicatur in tit. 28. l. *filii C. de inofficioso.*

Liberis] v. *Inst. de pupillari substn.*

Pro-

Proprio iure] Hæc est pupillaris substitutio, illa vulgaris: hæc moribus, illa 12. tab. introducta est: hæc pubertate. illa aditione finitur: Hæc succeditur pupillo, illa testatori, hæc fit in euentum adquisitæ hæreditatis & mortis, aut in euentum mortis duntaxat: illa in euentum non adquisitæ hæreditatis. Ex constitutione autem diuorum fratrum omnis substitutio facta pupillo, duplex est. *vid. Cuiac. h.*

Exheredatis filius] substitutio plerumque æstimatur ex ratione successionis: hæc ex ratione scripturæ æstimatur, non successionis. Proinde in ea ordo scripturæ obseruatur: & ita intelligendum est initium §. prius *l. moribus*, utpote cum pendeat ex §. quisquis. & §. interdum, quos si quidem quis diligenter excutiat, inueniet ad eam duntaxat substitutionem pertinere, quæ fit exhæredato. Ac inde in *fin. §. prius. ait*, quod igitur dictum est, etiam exhæredatis liberis (sic enim legendum esse scio) substituere licet, ideo adiectum est, ut declaretur, non esse à filij impuberis testamento incipiendum: quandoquidem si ab eo incipias exhæredato, hoc non est substituere. Denique odiosa hæc substitutio est *l. cum quidam. C. de legatis*. & ideo rigor iuris, id est, ordo scripturæ, qui in cæteris relaxatur, in ea diligenter custoditur. Sunt & quam plurima alia exempla substitutionum, quæ ex scriptura æstimantur, non

P p s suc-

successione: ut in formula Galli, in specie *l. cum ex filio §. ult. l. sed si plures §. ult. l. ult. §. 1. de vulgari substit.* ut vere quis ita statuere possit. Substitutus est is, qui secundo loco scriptus est, quamvis ei non succedat qui primo loco heres scriptus est. Substitutus est is, qui secundo loco scriptus est, etiamsi ei post mortem testatoris primo deferatur hereditas. Substitutus est is, qui semel atq; iterum heres scriptus est, quamvis ei non nisi semel deferatur hereditas. *Cuiac. hic.*

Exheredatis] *l. 1. §. 2. ff. de vulgari §. 4. Inst. de pupillari.*

Quam si sibi] *d. l. 1. §. ultim. §. 5. Instit. de pupillari.*

Quomodocunque fecerint] *vers. quoquo enim modo, §. 1. Instit. de militari. l. 1. ff. de testament. milit.*

Principalibus] Iulij Cæsaris: Titi, Domitiani, Neruæ, Traiani. *d. l. 1.*

In castris] *§. 3. Inst. de militari.*

Intra annum] *d. §. 3. vers. & quod in castris in fin. l. 21. ff. de testam. milit.*

Tit. XXIV. De Legatis.

Legatum est, quod legis modo, id est, imperatiue, testamento relinquitur. Nam ea
quæ

quæ præcætiuo modo relinquuntur, fideicommissi vocantur.

Legamus autem quatuor modis, per vindicationem, per damnationem, sinendi modo, per præceptionem.

Per vindicationem, his verbis legamus, *Do, lego, capito, sumito, sine habeto.*

Per damnationem his verbis: *Heres meus damnas esto dare, dato, facito, heredem meum dare iubeo.*

Sinendi modo ita, *Heres meus damnas esto sinere, Lucium Titium sumere illam rem, sibi que habere.*

Per præceptionem sic, *Lucius Titius illam rem præcipito.*

Per vindicationem legari possunt res, quæ utroque tempore ex iure Quiritium testatoris fuerunt, mortis, & quando testamentum faciebat: præterquam si pondere, mensura, numero contineantur: in his enim satis est, si vel mortis duntaxat tempore fuerint ex iure Quiritium.

Per damnationem omnes res legari possunt, etiam quæ non sunt testatoris, dummodo tales sint, quæ dari possint.

Liber homo, aut res populi, aut sacra, aut religiosa, nec per damnationem legari potest: quoniam dari non potest.

Sinen-

Sinendi modo legari possunt res propriæ testatoris, & heredis eius.

Per præceptionem legari possunt res quæ etiam per vindicationem. Si ea res quæ non fuit utroque tempore testatoris ex iure Quiritium, per vindicationem legata sit, licet iure ciuili non valeat legatum, tamen senatusconsulto Neroniano firmatur: quo cautum est, ut quod minus pactis verbis legatum est, perinde sit, ac si optimo iure legatum esset.

Optimum autem ius legati per damnationem est. Si duobus eadem res per vindicationem legata sit: siquidem *disiunctim*, singulis in solidum debentur: si vero *coniunctim*, velut *Titio & Seio, hominem Stichum do, lego, iure ciuili concursu partes fiebant*. Non concurrente altero pars eius alteri adcrefcebat. Sed post legem Papiam Popæam, non capientis pars caduca fit.

Si per damnationem eadem res duobus legata sit, siquidem *coniunctim* singulis partes debentur, & non capientis pars iure ciuili in hereditatem remanebat, nunc autem caduca fit: quod si *disiunctim*, singulis in solidum debetur.

Optione autem legati, per vindicationem data, legatarii electio est, veluti, *Hominem optaso, eligito*. Idemque est, & si tacite legauerim,
Titium

Titium hominem aut decem heres meus dato : hominem dare heredis electi est.

Ante heredis institutionem legari non potest : quoniam & potestas testamenti ab heredis institutione incipit.

Post mortem heredis legari non potest, ne ab heredis herede legari videatur : quod iuris ciuilis ratio non patitur. In mortis autem heredis tempus legari potest : velut *cum heres moriatur.*

Pœnæ causa legari non potest. Pœnæ autem causa legatur : quod coërcendi heredis causarelinquitur, ut faciat quidem aut non faciat, non ut legatum pertineat : ut puta hoc modo, *Si filiam tuam in matrimonio Titio conlocaveris, decem millia Scio dato.*

Incertæ personæ legari non potest : veluti, *Quicumque filio meo filiam suam in matrimonio conlocaverit, ei homini tot millia dato.* Sub certa tamen demonstratione incertæ personæ legari potest velut, *Ex cognatis meis qui nunc sunt, qui primo ad funus meum venerit, ei heres meus illud dato.*

Neque ex falsa demonstratione, neque ex falsa causa legatum infirmatur. Falsa demonstratio est, velut, *Titio fundum, quem à Titio emi, do lego,* cum fundus à Titio emprus non sit, falsa causa est : velut, *Titio, quoniam negotia mea*
cura-

curauit fundum do, lego, vt negotia eius nūquam Titius curasset.

A legatario legari non potest.

Legatum ei tantum dari potest, qui extraneus est. Ideoque filio familiæ heredi instituto, vel seruo, neque à patre, neque à domino legari potest.

Heredi à semetipso legari non potest.

Ei qui in potestate, manu, mancipiove est scripti heredis, sub conditione legari potest: sed requiritur vt quo tempore dies legati cedit, in potestate heredis non sit.

Ei cuius in potestate, manu, mancipiove est heres scriptus, legari non potest.

Sicut singulæ res legari possunt, ita vniuersarum quoque summa legari potest: vt puta, *Meuius heres meus cum Titio hereditatem meam partito, diuidito*: quo casu dimidia pars bonorum legata videtur. Potest autem & alia pars, velut tertia vel quarta legari: quæ species Partitio appellatur.

Vsufuctus iure ciuili legari potest earum rerum, quarum salua substantia vtendi fruendi potest esse facultas, & tam singularum rerum, quam plurium, id est, partis.

Senatusconsulto cautum est, vt etiam si earum rerum quæ in abusu continentur, vt puta vini, olei, tritici, vsufuctus legatus sit, legatario res tradantur cautionibus interpositis de resti-

restituendis eis, cum ususfructus ad legatarium pertinere desierit.

Ciuitatibus omnibus, quæ sub imperio Prætoriani sunt, legari potest: idque à Diuo Nerua introductum, postea à Senaru autore Adriano diligentius constitutum est.

Legatum quod datum est, adimi potest, vel eodem testamento, vel codicillis testamento confirmatis: dum tamen eodem modo adimatur, quo modo datum est.

Ad heredem legatarii legata non aliter transeunt, nisi si iam die legatorum cedente, legatarius decesserit.

Legatorum quæ pure vel in diem certum relicta sunt, dies cedit antiquo quidem iure, ex mortis testatoris tempore: per legem autem Papiam Popæam, ex apertis tabulis testamenti: eorum vero quæ sub conditione relicta sunt, cum conditio extiterit. Lex Falcidia iubet, non plus quam dodrantem totius patrimonii legari, ut omni modo quadrans integer apud heredem remaneat.

Legatorum perperam solutorum repetitio non est.

De legatis.] *vid. 2. Instit. 20. Caus 2. tit. 5. 5. Harm. 18.*

Id est imperatine] Imperatiua verba, directa, Heredem facio, instituo. *l. 15. C. de testam. eadem ciuilia dicuntur. l. 7. ff. de vulgari. oppon-*
nun-

nuntur precariis, inflexis, & obliquis, fidei commissariis, quæ & ἐκκλητικὰ, de quibus vid. Paul. 4. sent. 1. §. 6. Goth. h.

Quatuor modis] §. 1. *Inst. de legat. 2. Caius §. 1. 2. 3. &c.*

Per præceptionem] Hoc modo hæredibus legatur, ut in iudicio id familiæ eriscundæ, quod legatum est, præcipiant; hoc & prælegatum dicitur, & præcipuum. Sid. *Apol. lib. 6. Epist. II.* Illud autem deberi tibi quodam, ut Iurisconsulti dicunt, præcipui titulo. *Cuiac. hic & Pac. vid. 2. Cai. §. 8. & 2. Instit. de legat. Paul. 3. sent. §. 5.*

Per vindicationem] 2. *Caius §. 2. §. 2. Inst. de legat. Paul. 3. sent. 6. §. 3. & 7.*

Per damnationem] 2. *Caius §. 3. 4. 5. 6. §. 2. Inst. de legat. Paul. 3. sent. 6. §. 3. & 10.*

Sinendi modo] 2. *Caius 2. §. 7. §. 2. Inst. de legat. Paul. 3. sent. 6. §. 11.*

Utroque tempore] §. 11. *inf. eod.*

Testatoris fuerunt] Et ita per vindicationem res aliena relinqui non potest. 2. *Caius §. 3.*

Etiam quæ non sunt testatoris] id est, alienæ. 2. *Caius §. 3.*

Quoniam dari] Quod dari non potest, per damnationem relinqui non potest.

Et hæredes eius] non etiam alienæ: quod tamen perperam additum est apud Caium lib. 2. *Inst. tit. de legatis.*

Quæ

Qua etiam per vindicationem] Hæc ita distinguenda sunt, quæ etiam per vindicationem. Si ea res, &c. *Cuiac. h.*

Ut quod minus pactis] id est, solennibus conceptis & legitimis verbis: Cicero pro Rosc. Comæ. Non enim ex pactione verborum, quibus iusiurandum comprehenditur. Arnob. lib. 7. *contragentes*. Quam cum pactionibus adorat & formulis. *Cuiac. h.*

Optimum autem ius] Nempe quia laxius & expeditius est, Sic optimum ius viurarum, in l. 1. C. de usur. optimum ius possessionis. l. fideiusor. §. pater de usur. l. 26. §. 1. ff. de pignoribus. *Cuiac. & Goth. hic.*

Si duobus eadem res] Hæc quoque diuelli debent à superiore sententia.

Si quidem disiunctim] Disiunctim legatur, si re tantum legatarij iungantur: coniunctim, si re & verbis. §. si eadem de leg. tit. C. de cad. tollend. tit. de usufr. ad cresc. verborum coniunctio aut pro nihilo, aut pro duplici coniunctione accipitur. *Cuiac. hic.*

Singulis in solidum] Legendum, singulis partes debentur: & hoc Iustinianus indicat in §. sui autem disiunctim C. de caduc. toll. Paul. in sent. *Causus in Instit.*

Non currente] Legendum, non concurrente:

Si per damnationem] Re coniuncti sunt quibus

bus eadem res disiunctim per vindicationem legatur, quoniam à principio solidum concursu partes habent. proinde re coniunctis adcrefcit deficientium portio, idque sine onere. Re coniuncti non sunt, quibus eadem res disiunctim per damnationem legatur, quoniam solidum singulis debetur, vni res, alteri precium: ideoque nec ius adcrefcendi inter se habent. Sed ex constitutione Iustiniani eodem iure est damnationis, quo & vindicationis, legatum. Re & verbis coniuncti sunt quibus eadem res coniunctim per vindicationem legatur. nam & concursu partes habent, & ideo ius inter eos adcrefcendi est, cum onere tamen. Re & verbis coniuncti non sunt, quibus eadem res coniunctim per damnationem legatur: quoniam singulis ab initio partes debentur: proinde siue disiunctim, siue coniunctim per damnationem legatum sit, nunquam inter eos versatur ius adcrefcendi. Ius adcrefcendi cum dicimus, ius antiquum dicimus. Ius caduci, ius nouum est; & hæc est sententia huius loci. Hinc vero apparet *l. coniunctim de legat. 3. de legato vindicationis l. plane §. si coniunctim de legat. 1. de legato damnationis, accipiendam esse*. Sed hoc ideo in eis locis suppressum est, quod iam sublatae essent à Iustiniano legatorum differentiae: non tamen ita ab eis locis sublatae sunt, vt hæc manifesto non super sint huius

huius differentię vestigia, quę prima specie, quasi contra se stare videantur, vt plane iam ex eo appareat, quam hebetes aut indiligentes fuerint hi, quibus studium fuit Pandectarum capita ex veterum Iuriconsultorum libris decerpere. Cæterum & id quod diximus de legato damnationis, nominatim traditur *in l. 7. de legat. 2.* vnde & *in l. huiusmodi. §. si Titio. l. si duobus. de legat. 1.* optimo iure legatum fuisse necesse est vt statuamus: alioquin pars vacans adcrefcit coniuncto, cum quo partes per concursum fiunt. Quod deinde sequitur *in §. si coniunctim*, sed si in pupillari, ad re coniunctos pertinet, qui concursu partes habent, vnde in extremo ita scriptum oportuit, interim igitur totum. Quod & Azo & Hugolinus intellexerunt. *vid. Cuiac. hic.*

Siquidem coniunctim] 2. Caius §. §. 5.

Quod si disiunctim] 2. Caius §. §. 6.

In solidum debetur] Hoc innuit in legato per vindicationem disiunctim facto singulis partes deberi: in damnationis legato, singulis solidum deberi. *vid. Paul. 3. sent. 6. §. 3. in fin. Gothofr. hic.*

Optione autem legati] Hic locus mirum in modum deformatus est. Ipse ratione iuris ductus sic emendavi. Optione autem legati per vindicationem data, legatarii electio est: veluti, Hominem oprato, eligito. Idemque est si tacite

Qq 2 lega

legauerim Titio hominem. At si ita, Hæres meus damnas esto hominem dare, electio est. Si tacite, id est, non data optione. Homine igitur per vindicationem generaliter legato, legatarii electio est. *l. legato. de legat. i. per damnationem hæredis. l. si à substituto. §. i. eod.* similiter in disiunctiuis legatis electio est legatarij, si per vindicationem *l. plane §. penult. de legat. i. l. Lucio de legat. 2. hæredis, si per damnationem. l. si is cui. l. si ita relictum. §. ult. de legat. 2.* Et hæ quidem duæ differentię non sunt sublatae, quia inducuntur ex voluntate testatoris. *Cuiac. & Pac. hic.*

Legari non potest] *Paul. 3. sent. 6. §. 2. hodie potest. §. 34. Inst. de legat.*

Institutione] *l. i. in fin. ff. de vulgar. l. ult. ff. de iur. Codic.*

Legari non potest] *Paul. 3. sentent. 6. §. 6. Hodie potest, §. 35. Inst. de legat.*

Hæredis] & suæ. *Paul. 3. sent. 6. §. 6.*

Cum hæres moriatur] *Moriatur. Paul. d. loco.*

Pœna causa] Quemadmodum superiores duæ sententiæ, ita ut hæc à Iustiniāno sublata est. Hodie igitur valet legatum tale, Hæres meus si Stichum alienauerit, Caio centum dato. Non idem est, si impossibile, probrosum, illicitum sit legatum: Veluti, si mare non ebibe-
ris, Titio centum dato. Si sororem vxorem non
duxe-

duxeris, aut si pupillo filiam nuptum non collocaueris, Titio centum dato. §. *fin. de legat. in l. 1. de his quæ pæn. caus. relin.* Hæc verba, Illicite vel probrose, sunt Triboniani. Cuiac. hic & Pac.

Pænæ causa] §. 36. *Inst. de legat. l. unic. C. de his quæ pænæ nomin. l. 1. l. 2. & seqq. ff. de his quæ pænæ causa.*

Coercendi hæredis causa] Pænæ nomine relinquitur, non in gratiam legatarij, sed in odium hæredis.

Ut faciat quidem] Puto legi debere, Quid, non quidem.

Incerta persona legari] vt & fideicommitti, tit. 25. §. 13. *inf. eod. d. §. 36. Paul. 5. sentent. 6. §. 13.*

Non potest, hodie potest. §. 25. *Inst. de legat.*

Sub certa] d. §. 25. *vers. sub certa vero demonstrat.*

Incerta legari] id est, ex certis personis incertæ. d. *vers. sub certa.*

Falsa demonstratione] §. 30. *Inst. de legat. vid. l. 33. ff. de condit. & demonstr.*

Falsa causa] §. 31. *Inst. de legat. l. 72. §. 6. ff. de condit. & demonstr.*

Ut negocia] Lege, cum negocia.

Legatario legari non potest] Hodie potest. leg. 69. l. 91. §. 4. *ff. de legat. l. leg. 2. in fin. Cod. comm. de legat.*

Legatum ei tantum dari potest] Hic quoque

Qq 3 locus

locus valde corruptus est : Lego, Legatum ab eo tantum dari potest, qui ex sua persona hæres est, Ideoque, &c. quæ sequuntur *Cuiac.* & *Paci. hic.*

Hæredi à semetipso] *l. 18. l. 34. §. 11. l. 116. §. 1. ff. de legat. 1. l. 34. §. 1. in ff. de legat. 2.*

Qui in potestate manu mancipiove] In potestate est filius familias *tit. 5. & 10. sup. eod.* in manu vxor, mater familias. *tit. 9. sup. eod.* in mancipio seruus §. 24. *Instit. de legat. Cuiac. & Gothofred. hic.*

Legari non potest] *tit. 25. §. 12. inf. eod.* aut id mutatum est *l. 25. ff. de legat. 1.* aut expungenda negatio.

Singula res] vid. *Inst. de sing. reb. per fideicommiss. relict.*

Partitò diuiditò] Malim Partito, diuidito. Quo casu dimidia pars bonorum. *leg. nomen §. partitionis de verb. signif.* Partitarius legatarius, partis suæ commodo, & pro parte sua onera sustinere debet. *l. cum filius §. 1. l. si quis seruum §. fin. de legat. 3.* & in eam rem partis, & pro parte stipulationes interponuntur. §. *sed quia: de fideicommissariis hereditat.* & *in tit. prox.* Quod si ita legatum sit, Bonorum meorum partem tertiam, non est partitio. Non affero capita legum quæ sunt notissima. ait *Cuiacius hic & Paci.*

Parti-

Nota selecta.

615

Partitio appellatur] de Partitione vid. Goth. ad l. 164. § 1. ff. de verb. significat.

Vsusfructus iure civili] vid. ff. de usu & usufruct. legat. §. 1. Institut. de usufruct. leg. 3. ff. de usufruct.

Salua substantia] hoc enim vsusfructus definitione continetur Inst. de usufr. l. 1. ff. eod.

Id est partis] l. 42. ff. de usufr. & quemadm.

Senatusconsulto] Huius S. C. fit mentio in tit. de usufruct. ear. rer. l. 1. l. uxorem de usufruct. legat. l. ult. usufruct. quemadm. caueat. l. usufruct. ad l. Falcid. l. 1. C. de usufruct. §. constituitur. Inst. eod. S. C. opus fuit, quia neque naturali, neque civili iure earum rerum est vsusfr. quæ sunt in abusu. Senatus autem id satisfactionibus explicat: quæ in rebus difficillimis certissima sunt iuris subsidia. leg. usufructu solut. matrimon. Cuiac. hic.

Ciuitatibus] vid. Gothofred. ad l. 122. ff. de legat. 1.

Pratoriani] Legendum, P. Romani. l. omnibus ad Trebell.

Authore Adriano] Imo fortasse Marco l. cum Senatus de rebus dub. Etenim in Propriis nominibus facillimus auctorum lapsus. Non male tamen videtur legendum post, Senatusconsulto Aproniano, vt & Paulus libro singulari de Senatusconsultis scribit in l. 26. ff. ad Trebell. Cuiac. & Gothofr. hic.

Adimi potest] *vid. Inst. de adempt. legator. ff. de adimen. legat.*

Vel codicillis] *Inst. de adempt. legator. in princ. l. pen. §. 1. ff. de adimend.*

Dum tamen eodem modo] sic de libertate in tit. 2. exempla hæc sunt, Do, lego, non do, non lego, hæres dato, hæres ne dato. *l. nisi de accept. ergo nec alij ulli quam cui datum est. l. legatum. de adi. leg. Cuiac. h.*

Dum tamen eodem modo] Nihil hodie interest. an contrariis verbis, an quibuscunque fiat. *Inst. d. loco.*

Nisi si iam] *vid. tit. ff. quando dies legator.*

Legatorum quæ pure] Legati conditionalis post euentum conditionis: puri vel in diem antiquo iure, à morte testatoris: ex lege Papia, ab apertis tabulis dies cedit. Hodie ius vetus sequimur ex regula Catoniana quæ ad nouas leges, id est, Iuliam & Papiam non pertinent. *l. ult. ff. de regul. Catoniana. Goth. h.*

Ex apertis tabulis] sunt huius iuris vestigia quædam in *l. eum qui post. l. in testamento. de condit. & demonstr. l. fin. de donat. caus. mort. l. 3. §. final. l. qui soluendo, de hered. instit.* Hodie vero ius antiquum sequimur, cuius iuris regula quædam est Catonis regula: ad ea namque pertinet, quæ à morte testatoris cedunt: ad nouas leges, id est, ad leges Papias non pertinet, ex quibus ex apertura tabularum legata cedunt. *l. ult.*

l. ult. de regul. Caton. nam neque ad ea pertinet, quæ ab aditione, vel ab euentu conditionis cedunt. *Cuiac. hic.*

Dodrantem] *vid. l. i. ff. ad l. Falcid.*

Repetitio non est] Imo repetitio est. *l. 2. § 3. de condicti. indeb. l. fideicommissum. C. eod. l. error. C. ad l. Falcid. § in Paul. sentent. lib. 3. tit. 6.* Aut igitur hæc sententia accipienda est de legatis damnationis: quibus adici possunt legata incertis personis soluta. *§. final. de obligat. quæ ex cont. §. incertis de leg. aut quod magis est negatione abundat. vid. Goth. § Cuiac. h.*

Tit. XXV. De Fideicommissis.

Fideicommissum est, quod non ciuilibus verbis, sed precatue relinquitur: nec ex rigore iuris ciuilis proficiscitur, sed ex voluntate datur relinquentis.

Verba fideicommissorum in vsu fere sunt hæc, Fideicommitto, peto, volo dari, & similia.

Etiã nutu relinquere fideicommissum in vsu receptum est.

Fideicommissum relinquere possunt, qui testamentum facere possunt; licet non fecerint. Nam intestatus quis moriturus, fideicommissum relinquere potest:

Qq 5 Res

Res per fideicommissum relinqui possunt, quæ etiam per damnationem legari possunt.

Fideicommissa dari possunt his, quibus legari potest.

Latini Iuniani fideicommissum capere possunt, licet legatum capere non possint. Fideicommissum & ante heredis institutionem, & post mortem heredis, & codicillis, etiam non confirmatis testamento, dari potest, licet legari non possit.

Item Græce fideicommissum scriptum valet, licet legatum Græce scriptum valeat.

Filio qui in potestate est, seruo ve heredibus institutis, seu si his legatum sit, patris vel domini fidei committi potest, quamuis ab eo legari non possit. Qui testamento heres institutus est, codicillis etiam non confirmatis rogari potest, velut hereditatem totam, vel ex parte alii restituat, quamuis ex directo heres institui, ne quidem confirmatis codicillis possit.

Fideicommissa non per formulam petuntur, ut legata: sed cognitio est Romæ quidem Consulum, aut Prætoris, qui fideicommissarius vocatur: in prouincijs vero, Prælidum prouinciarum.

Pœnæ causa certæ vel incertæ personæ, ne quidem fideicommissa dari possunt.

Is qui rogatus est alii restituere hereditatem,

tem, lege quidem Falcidia locum non habent, quoniam non plus, puta quam dodrantem, restituere rogatus est, ex Trebelliano senatusconsulto restituit, ut ei & in eum dentur actiones, cui restituta est hereditas. Lege autem Falcidia interveniente, quoniam plus quam dodrantem, vel etiam totam hereditatem restituere rogatus sit, ex Pegasiano senatusconsulto restituit, vel deducta parte quarta, ipse qui scriptus est heres, hereditatem restituat, & in ipsum actiones conferentur, is autem qui recipit hereditatem legatarii loco habeatur.

Ex Pegasiano senatusconsulto restituta hereditate, commoda & incommoda hereditatis communicantur. Inter heredem, & eum cui reliquæ partes restitutæ sunt interpositis stipulationibus ad exemplum partis & pro parte stipulationum. Partis autem & pro parte stipulationes proprie dicuntur, quæ de lucro & damno communicando solent interponi inter heredem & legatarium partiarium, id est, cum quo partitus est heres.

Si heres damnosam hereditatem dicat, cogitur à Prætorè adire & restituere totam, ita ut ei & in eum qui recipit hereditatem actiones dentur, perinde atque si ex Trebelliano senatusconsulto restituta fuisset: idque ut ita fiat, Pegasiano senatusconsulto cautum est.

Si

Si quis in fraudem tacitam fidem adcommodauerit, vt non capienti fideicommissum restituat, nec quadrantem eum deducere Senatus censuit: nec caducum vindicare ex eo testamento, si liberos habeat.

Libertas dari potest per fideicommissum.

De fideicommissis] 6. Cod. 42. 2. Caius 7. & Paul. 4. sent. 1. adde §. 2. Inst. 21. de sing. reb.

Non ciuilibus] directis verbis, vt in l. 7. ff. de vulgar. substit.

In usu fere hac sunt] adde Paul. 4. sent. 1. §. 6. & ult. Inst. de sing. reb.

Etiā nutu] l. 21. ff. de legat. 3. l. 22. Cod. de fideicommissis. Secus tamen est in legato iure antiquo. Nutu quæ fieri possint vid. Goth. ad l. 52. in fin. ff. de obligat.

Fideicommissum relinquere] Idem Vlpianus in l. 2. de legat. 1. quæ si quærantur exempla, coniungenda est cum l. 1. de legat. 3. nam ex eodem libro sunt ambæ.

Qui testamentum facere] Qui testari potest, fideicommittere potest. Gothofred. ad l. 2. ff. de legat. 1.

Intestatus quis] Paul. 4. sent. 1. §. 4. Inst. de fideicommiss. hered.

Quæ etiam per damnationem] tit. 24. §. 8. 9. sup. eod.

Latini Iuniani] de quib. vid. sup. tit. 3. eod.

Ante

Ante hæredis institutionem] Quod olim non fuit in legato. *tit. 24. §. 15. sup. eod.*

Post mortem hæredis] *leg. si fuerit de legat. 3.* hoc autem tacite fieri potest, non nominatim, ut puta à Titio substituto, ex hæredati legatarij. *l. cum quidem C. de legat.*

Post mortem hæredis] Quod olim non fuit in legatis. *tit. 24. §. 8. sup. eod.*

Etiā non confirmatis] *2. Caius 7. §. 9. Paul. 4. sent. 1. §. 10.*

Item Græce] *l. fideicommissa in princ. de legat. 2. Goth. ad l. 11. de legat. 3.*

Licet legatum Græce] Quæ sunt iuris civilis, Latine, quæ iuris gentium qualibet lingua. *l. an utilis in fin. de accept.* Testamenta igitur Latine fiunt, unde merito dubitatur in *l. qui testamento §. veteres de testam.* an testes ad testamentum adhibiti Latine scribere debeant. Sed hoc Impp. emendaverunt, *l. hac consultissima. §. final. C. de testam. l. ult. C. de testam. tit. l. directas C. de testam. man.* Si quandoque stipulationem contendas esse iuris gentium, hæc vere mascula erit ratio. nam stipulatio qualibet lingua semper fieri potuit. *Cuiac. hic.*

Quamvis ab eo] & in eo differt fideicommissum à legato.

Legari non possit] *tit. 24. §. 24. sup. eod.*

Quamvis ex directo hæres] In confirmatis omnia directo relinqui possunt, excepta hæredita-

dira-

ditate. Codicillis confirmatis hæres institui non potest: quamuis iisdem confirmatis restituendi iussio comprehendere vtiliter possit.

Per formulam] id est, per actionem, ut formula hypothecaria, & in tit. 19. formula communi diuidendo, familiæ erciscundæ, finium regundorum. Actio porro nihil aliud est quam formula. Cuiac. hic & Paci.

Qui fideicommissarius] §. 1. de fidei. hered. l. 1. is cui legatum de condit. & demonstr. l. Licinius quibus ad libert. proc. non lic. leg. quæsitum §. pen. de legat. 3. leg. 2. C. qui poti. in pig. l. 2. de orig. iur. Cuiac. hic.

Qui fideicommissarius] De prætore fideicommissario adde d. l. 2. §. 32. ff. de orig. iuris. l. 78. §. 6. ff. de legat. 3. l. 4. in fin. ff. qui ad libert. Gothofred. hic.

In prouinciis vero l. cum etiam C. de reb. cred. Hodie fideicommissa per actionem petuntur, & omnino sublata sunt à Iustiniano legatorum & fideicommissorum differentia.

Pœna causa] In eo fideicommissa olim etiam non differebant tit. 24. §. 17. sup. eod.

Incertæ personæ] In eo quoque olim conueniebant fideicommissa & legata, tit. 24. §. 18. sup. eod.

Trebelliano senatusconsulto] vid. Inst. de fideicommiss. hered. & ad S. C. Trebell.

Vel deducta] Legendum, ut. Hæc vero de Pega-

Pegasiano & Trebelliano fufius explicantur in Inftit. Iuftiniani, neque defiderant interpretationem. Cuiac.

Communicantur] Communicantur, inter, &c.

Partis] §. 6. *Inft. de fideicommiſſ. hered.*

Partis autem] ſtipulationes partis & pro parte, quid.

Damnosa hereditatem] vel ſuſpectam d. §. 6. *verſ. ſed ſi recuſatus ſcriptus heres.*

Tacitam fidem] Tacita fides, ſi quis non palam rogatus, in fraudem legis tacite promittat, ſe id quod accepit, cœlibi aut orbo redditurum. *leg. in fraudem de his quibus ut indig. l. in tacitis de legat. 1.* Extat præclarum exemplum taciti fideicommiſſi apud Marcum Fabium Quintilianum Anum in Declamat. cccxv.

Senatus cenſuit] Planciano S. C. *l. beneficio ad l. Falcid.* Igitur ſi de hereditate incapaci reſtituenda promiſerit, primum omnium hereditas fiſco vindicatur, nec ſi exhausta ſit hereditas, Falcidia retinetur, verum Falcidia fiſco applicatur ex reſcripto Diui Pij *l. 3. C. ad l. Falcid. l. heres ff. de his quib. ut indign. Cuiac. hic & Paci.*

Si liberos habeat] ſcriptum oportuit: ſi ex liberis exiſtat. Idque liquido conſtat ex his quæ dicta ſunt *tit. 18. ſup.*

Liber-

Libertas dari] *vid. §. 2. Inst. de sing. reb. per fideicom.*

Tit. XXVI. De Legitimis heredibus.

INtestatorum ingenuorum hereditates pertinent primum ad suos heredes, id est, liberos qui in potestate sunt, ceterosque qui in liberorum loco sunt. Si sui heredes non sunt, ad consanguineos, id est, fratres & sorores ex eodem patre. Si nec hi sunt, ad reliquos agnatos proximos, id est, cognatos virilis sexus, per mares descendentes, eiusdem familiæ: id enim cautum est lege duodecim Tabularum, ac si intestatus moritur, cui suus extabit heres, nec agnatus proximus familiam habeto.

Si defunctus sit filius ex altero filio mortuo, iam nepos vnus, vel etiam plures, ad omnes hereditas pertinet, non vt in capita diuidatur, sed vt in stirpes, id est, vt filius solus mediam partem habeat, & nepotes quotquot sunt alteram dimidiam. Æquum est enim nepotes patris sui loco succedere, & eam partem habere, quam pater eorum si viueret, habiturus esset.

Quandiu suus heres speratur heres fieri posse, tandiu locus agnatis non est: velut si vxor defuncti prægnans sit, aut filius apud hostes sit.

Agna-

Agnatorum hereditates diuiduntur in capita, veluti si sit fratris filius, & alterius fratris duo pluresve liberi: quotquot sunt ab vtraque parte personæ, tot fiunt portiones, vt singuli singulas capiant.

Si plures eodem gradu sunt agnati, & quidam eorum hereditatem ad se pertinere voluerint, vel antequam adierint, decesserint, eorum pars adcrefcit his qui adierint. Quod si nemo eorum adierit, ad insequentem gradum ex lege hereditas non transmittitur: quoniam in legitimis hereditatibus successio non est.

Ad fœminas vltra consanguineorum gradum legitima hereditas non pertinet: itaque soror fratri sororive legitima heres fit.

Ad liberos matris intestatæ hereditas ex lege 12. Tabularum non pertinebat: quia fœminæ suos heredes non habent. Sed postea IMPP. Antonini & Commodi oratione in Senatu recitata, id actum est, vt sine in manum conuentione, marum legitimæ hereditates ad filios pertineant, exclusis consanguineis, & reliquis agnatis.

Intestati filij hereditas ad matrem ex lege duodecim Tabularum non pertinet: sed siuus liberorum habeat, ingenua trium, libertina quatuor, legitima heres fit ex Senatûs consulto Tertulliano. si tamen ei filio neque siuus heres sit, quive inter suos heredes ad bonorum pos-

Rr

fessio-

sessionem à Prætorè vocatur: neque pater, ad quem lege hereditas, bonorumve possessio cum re pertinet, neque frater consanguineus. Quod si soror consanguinea sit, ad utrasque pertinere iubetur hereditas.

Legitimis hæredibus] id est, de hereditate ab intestato 3. *Inst.* 1.

Primum ad suos] §. 1. *Inst. de heredit. ab intestato* vid. *Goth. ad l. XII. tabul. lib. 2.*

(Cui suus extabit hæres nec) Hæc sunt perturbata. Legendum est, Ac si intestatus moritur, cui suus hæres, nec extabit adgnatus, &c. & hæc prima legis verba Paulus interpretatur in *l. si quis posthumus* §. *pen. de lib. & post. reliqua in l. pronuntiatio de verb. signif.* Apparet autem ex hac *12. tab. lege suorum nomen esse ex 12. tab.* quod Callistratus tradit in *l. liberorum de verb. signif.* Hos enim omnes, inquit suorum appellatione lex *12. tab.* comprehendit. Igitur in *l. ult. de bon. dam.* In iure ciuili, id est, in *12. tab.* possum similia exempla proferre quam plurima, in quibus ius ciuile pro *12. tab.* accipitur. vid. *Cuiac. & Pacium hic.*

Familiam habeto] *leg. 195. in fin. ff. de verb. signific.*

Si defunctus] Legendum, si defuncti sit filius, & ex altero filio iam mortuo nepos §. *cum filius de hered. que ab intest. defer.* Sensus hic est. Nepotes ex filio iam mortuo auo in stirpes cum

cum

cum patruo succedere. Plane sunt hæ perpetuo in liberorum linea obseruandæ regulæ, Proximior vltiorem non excludit, Hæreditates pro stirpibus diuiduntur, non pro virilibus portionibus, *Cuiac. & Pac. h.*

Vt in stirpes] *§. vlt. inf. Inst. de hæred. ab intest.*
vid. Goth. ad l. 12. tab. lib. 2.

Speratur hæres] *l. 3. ff. si pars hereditat. l. 30. §. 1. ff. de acquir. hæred. l. 5. in fin. ff. unde legitimi.*

Tandem locus] Venter seu posthumus agnatos defuncti excludit *l. 26. ff. de statu.*

Agnatorum hereditates] Ergo superiores duæ regulæ in agnatorum serie non obseruantur. nam etsi sit frater, & filius fratris iam mortui, frater solus succedit. *§. hoc etiam §. si plures de legi. agnator. success.* Ex nouella Iustiniani frater non præfertur atque vna fratrum filij succedunt. Vltra fratrum filios in capita fit diuisio, quod & inter ipsos fratrum filios nullis concurrentibus fratribus, obseruari Constantinus probat *lib. 5. epitom. & verum est. Cuiac. h.*

Diuiduntur in capita] *vid. Gothof. ad Nouel. 118. c. 3. in fin.*

Duo pluresve] *d. c. 3. adde §. 4. Inst. de legit. agnator. 2. Caius 8. c. 3.*

Si plures] *l. si ex pluribus de suis & legit. her.*

Ad crescit his] *§. vlt. Inst. de S. C. Orphitiano. vid. Gothofred. ad leg. 9. ff. de suis. Add. Paul. 4. sent. 8. §. vlt.*

Quod si nemo] In suis, in legitimis non est successio. quia, ut Paul. ait *li. 4. sentent.* omnis legitima successio proximiori defertur. In honorariis est successio, ut ecce, non petente aunculo magno, succedit propior sobrinus. *l. 2. C. de success. edict.* At filio non adeunte, nepos non admittitur, nisi ex iure pratorio, ex parte unde liberi. Ex constitut. Iustiniani in legitimis hodie est successio. §. *placebat. de legit. agna. success.* nam & in legitimis tutoribus est successio. *l. 3. §. pen. de leg. tut. (Cuiac. & Pacius h.*

In legitimis] Secus in hæreditariis *leg. 2. C. de successorio edicto.*

Ultra consanguineorum gradum] idque iure civili & *l. Voconia institutum, Paul. 4. sent. 8. §. 3. de lege Voconia vid. Cuiac. ad tit. Inst. de l. Falcid. Gothof. hic.*

Ex lege 12. tabularum] *vid. Goth. in not. ad ll. 12. tab. lib. 2.*

Non pertinebat] *Instit. de S. C. Tertull. & in princ. de S. C. Orphit.*

Imperatorum, Antonini & Commodi] *l. sacratissimi ad S. C. Tertull. quam & S. C. secutum est, quod dicitur Orphitianum.*

Ut sine in manum conventionem] etiam si vulgo quæsitum sint liberi. *vid. tit. 9. sup. eod.*

Ex lege 12. tab.] *Goth. ad ll. 12. tab.*

Non pertinet] *Institut. de S. C. Tertull. in princ.*

Ex

Ex S.C. Tertulliano] Quod factum est Diui
Pij temporibus.

Sitamen] quando mater succedat filio.

Quiue inter suos] ut puta emancipatus.

Neque pater ad quem lege hereditas] Hære-
ditas aut bonorum poss. unde legitimi, si in e-
mancipatione manumissor extiterit.

Bonorum possessio] unde decem personæ, si
in emancipatione manumissor non extiterit.
l. si ad patrem de suis & legit. har. §. sunt autem de
bonor. possess. Si ex testamento præteritus sit, non
manumissori datur querela. *l. 1. §. final. si à pa-*
rent. quis fuer. manum. manumissori bonorum
possessio contra tab. ut manumissori, querela
ut patri. *l. si à milite §. final. de milit. testam. l. pater*
filium. l. filio §. 1. de inofficioso testam. ex Iustiniani
constitutione pater pro manumissores semper
habetur, id est, contraxisse fiduciam semper
videtur. *Cuiac. h.*

Ad utrasque] Ad matrem pro dimidia, si fi-
lia decesserit, pro virili, si filius. *l. 2. C. Theod.*
de secund. nupt. sed hæc ut sint à Iustiniano muta-
ta, vid. in Instit.

Tit. XXVII. De Libertorum successio- nibus vel bonis.

Libertorum intestatorum hereditas pri-
mum ad suos heredes pertinet; deinde ad

R r 3

cos

eos quorum liberti sunt, velut patronum, patronam, liberosve patroni.

Sifit patronus & alterius patroni filius, ad solum patronum hereditas pertinet.

Item patroni filius patroni nepotibus obstat.

Ad liberos patronorum hereditas defuncti pertinet, vt in capita, non in stirpes diuidatur.

Legitimæ hereditatis ius quod ex lege duodecim Tabularum descendit, capitis minutione amittitur.

Ad suos hæredes] *Instit. de success. libert. in princ.*

Patroni nepotibus obstat] *l. 23. §. i. ff. de bon. libert. in princ.*

Ad liberos patronorum] *l. si libertus præterito §. ult. de bon. libertor.*

Vt in capita] *vid. Goth. in notis ad l. 23. in f. ff. de bonis libertor.*

Legitimæ hereditatis] Hæc sententia de ingenuorum sententia accipienda est. *l. capit. de suis & legit. hæred. non libertorum d. l. si libertus præterito in princ.* eademque de tutela legitima diximus *tit. 2.* nec vero quispiam ex inscriptione huius tituli argumentetur: nam eæ sectiones non sunt Vlpiani, quinimo sunt, omnia meo iudicio legenda vno contextu. eis quidem certe nihil est inconcinnius, ait Cuiac. & Patius hic.

Tit. XXVIII, De Possessionibus dandis.

Bonorum possessio datur, aut contra tabulas testamenti, aut aduersus tabulas intestati.

Contra tabulas bonorum possessio datur liberis emancipatis, testamento præteritis, licet legitima ad eos non pertineat hereditas.

Bonorum possessio contra tabulas liberis tam naturalibus, quam adoptiuiis datur. Sed naturalibus quidem emancipatis: non tamen & illis, qui in adoptiua familia sunt. Adoptiuiis autem, his tantum qui in potestate manserunt.

Emancipatis liberis ex edicto datur bonorum possessio, si parati sunt cauere patribus suis qui in potestate manserunt, bona, quæ moriente patre habuerunt, se collaturos.

Secundum tabulas bonorum possessio datur scriptis hæredibus, scilicet si eorum quibus contra tabulas competit, nemo sit, aut petere nolit.

Etiā si iure ciuili non valeat testamentum, forte quod familiæ mancipatio vel nuncupatio defuit, si signatum testamentum sit, non minus quam septem testium ciuium Romanorum signis, bonorum possessio datur.

Intestati datur bonorum possessio per septem gradus. Primo gradu liberis: Secundo le-

gitimis heredibus : Tertio proximis cognatis : Quarto familiae : Quinto patrono , patronae , liberisve patroni , patronave : Sexto viro , vxori : Septimo cognatis manumissoris , quibus per legem Furiam plus mille asses capere licet , si nemo sit ad quem bonorum possessio pertinere possit : aut si quidem , sed ius suum omiserit , populo bona deferuntur ex lege Iulia caducaria.

Liberis bonorum possessio datur , tam his qui in potestate vsque in mortis tempus fuerunt , quam emancipatis , item adoptiuis , non tamen etiam in adoptionem datis.

Proximi cognati bonorum possessionem accipiunt , non solum per foeminini sexus personam cognati , sed etiam agnati capite deminuti . Nam licet legitimum ius agnationis capitis minutione amiserint , natura tamen cognati manent.

Bonorum possessio datur parentibus & liberis intra annum , ex quo petere potuerunt : ceteris intra centum dies.

Qui omnes intra id tempus si non petierint , ad bonorum possessionem sequens gradus admittitur : perinde ac si superiores non essent , idque per septem gradus fit.

Hi quibus ex successorio edicto bonorum possessio datur , heredes quidem non sunt , sed heredis loco constituuntur beneficio Praetoris.

Idco-

Ideoque seu ipsi agant, seu cum his agatur, fictitiis actionibus opus est: in quibus heredes esse finguntur. Bonorum possessio aut cum re datur, aut sine re. Cum re, si is qui accepit cum effectu bona retineat: sine re, quum alius iure civili euincere hereditatem possit: veluti si suus heres intestato sit. Bonorum possessio sine re est, quum suus heres euincere hereditatem iure legitimo possit.

De possessionibus] 3. *Inst.* 10. 37. ff. 1.

Contra tabulas] §. 2. *sup. eod.*

Aduersus tabulas] §. 5. *inf. eod. id est, secundum vid. tit. 20. §. 14. sup. eod.*

Intestati] Legendum, aut intestati.

Contra tabulas] §. 3. *Inst. de bonor. poss. & 37. ff. 4. & 6. C. 12.*

Emancipatis] imo & suis, siue sint naturales, siue legitimi, siue posthumi. §. 3. *infr. eod.* Sed non est necessaria iure civili. *Cuiac. & Gothofred.*

Tam naturalibus] l. 1. *ff. de bonor. poss. contra tabul.*

Non tamen & illis] Eos qui in adoptiua familia sunt, Prætor non nouit, non vocat inter suos. Vnde consequens est, inter legitimos quoque eos non vocari. nam qui sui non sunt, proculdubio nec legitimi sunt. l. *scripto. unde lib. l. de bonis §. 1. de Carboniano edicto. Cuiac. h.*

Si parati sunt cauere] l. 1. §. 9. *ff. de collat.*

Rr

5

Patri-

Patribus] Manifestum est, legi debere, fratribus, cauere autem debent, vel re ipsa conferre.

Secundum tabulas] *vid. tit. C. de bonor. poss. secundum tab. 6. C. II. ff. si tabula testamenti extabunt. add. §. 3. vers. secunda. Inst. de bonor. possess. & 6. C. 12. de bonor. possess. secundum tab. Gothofred. hic.*

Scilicet si eorum quibus contra tabulas] Nam prior est contra tabulas quam secundum tabulas. inde ex prima parte, vel ex primo edicto bonorum possessionem dari, id est, contra tabulas. *l. deo que l. scriptus de Carbon. edict. l. 2. de bon. liber. Cuiac. hic.*

Etiamsi iure civili] Inde edictum translativum Verris, si de hereditate ambigitur, & tabulae testamenti obsignatae non minus multis signis quam è lege oporteat, ad me proferentur: secundum tabulas testamenti potissimum hereditatem dabo. qua de re & in t. 23. diximus. *ait Cuiac. hic.*

Non minus] *tit. 23. §. 6. sup. eod. l. 2. C. de bonor. possess. secund. tab.*

Septem gradus] Omissa est bonorum possessio, unde decem personae: sed si pater manumissor sit, sane verum est, septem duntaxat gradus esse.

Secundo legitimis] inter quos & Patroni sunt Patronorumque liberi.

Tertio

Tertio proximis cognatis] Tertio decem personis, quas extraneo manumissori præferebat. *vid. §. 3. Inst. de bonor. poss.* sed hæc successio hic omittitur.

Quarto familia] id est, agnatis Patroni, hæc dicitur, Tum quam ex familia. sic enim lege in Institutionibus Iustiniani. ait *Cuiac. h.*

Sinemo sit] Hoc est, initium alterius sententiæ.

Ex lege Iulia caducaria] de hac in *l. quidam §. quotiens de legat. 1. item in l. ergo §. eadem constitutio, de fideicom. lib.* in illo loco, quare & si caducis legionis, vel, ut alij codices habent, caducis legionibus, bona delata sint, idem erit probandum: nam caducariis legibus, legendum esse omni assueuratione confirmamus, id est, legibus Iuliis. quæ enim delata dicuntur, legibus delata ut sint, necesse est. denique hoc significat, vacantibus bonis fisco vindicatis constitutionem cessare. *ut in l. quod Diuo. de manum. testam.* Hæ vero notæ *Cad. leg.* errori causam dedere. *Cuiac. & Pac. h.*

Liberis bonorum] *vid. tit. ff. unde liberi.*

Ex successorio edicto] successorium edictum eo dicitur, quod det successionem inter bonorum possessores: quanquam & eam quoque clausulam contineat, quæ definit tempora petendæ bonorum possessionis. Cæterum ex illa potissimum parte appellationem sumit, qua
in

in locum eorum; qui intra tempora petitionis bonorum possess. non admiserunt, sequentes vocantur, qui & ob eam causam ex successorio edicto; ex successoria parte, ex beneficio successorij edicti, ex successorio capite, venire dicuntur. *l. ult. l. i. §. sed videndum. de success. edict. l. ult. C. eod. l. i. §. pen. de iur. & fact. igno. Cuiac. & Pacius hic.*

Si suus hæres intestato] Hæc ab interpunctionibus mendosa sunt. nam sic distingui ea oportet: Si suus hæres intestato sit bonorum poss. sine re est, cum, &c. *Cuiac. h.*

Tit. XXIX. De Bonis libertorum.

Cuius Romani liberti hereditatem lex duodecim Tabularum patrono defert, si intestato sine suo herede libertus decesserit. Ideoque siue testamento facto decedat, licet suus heres ei non sit, seu intestato, & suus heres ei sit, quanuis non naturalis, sed vxor puta quæ in manu fuit, vel adoptiuus filius, lex patrono nihil præstat. Sed ex edicto Prætoris si testamento facto libertus moriatur, aut vt nihil, aut minus quam partem dimidiam bonorum patrono relinquat contra tabulas testamenti, partis dimidiæ bonorum possessio illi datur, nisi libertus aliquem ex naturalibus liberis successorem sibi relinquat, siue intestato decedat, & vxorem forte in manum vel adoptiuum

prium filium relinquat, æque partis mediæ bonorum possessio contra suos heredes patrono datur.

In bonis libertæ patrono nihil iuris ex edicto datur. Itaq; si intestata moriatur liberta, semper ad eum hæreditas pertinet.

Liberi liberi sint libertæ, quoniam non sunt sui heredes matri, obstat patrono lex Papia Popæa. Postea libertas quatuor liberorum iure tutela patronorum liberauit, & cum intulerit, iam posse eas sine auctoritate patronorum testari, prospexit ut pro numero liberorum libertæ superstitum virilis pars patrono deberetur.

Liberi pattoni virilis sexus, eadem iura in bonis libertorum parentum suorum habent, quæ & ipse patronus. Fœminæ vero, ex lege quidem xii. Tabularum, perinde ius habent, atque masculi patronorum liberi.

Contra tabulas autem testamenti liberti, aut ab intestato contra suos heredes non naturalis bonorum possessio eis non competit. Sed si iustum liberorum habuerunt, etiam hæc iura ex lege Papia Popæa nanciscuntur.

Patronæ ex bonis libertorum illud ius tantum habent, quod lex xii. Tabularum introduxit. Sed postea lex Papia patronæ ingenuæ duobus liberis honoratæ, libertinæ tribus, id iuris dedit, quod patronus habet ex edicto.

Item

Item liberis ingenuæ trium liberorum iure honoratæ eadem lex id ius dedit, quod ipsi patrono tribuit.

Ciuis Romani] *In Latino secus est §. ult. de success. libert. l. i. C. Theod. de petit. hered.*

Aut nihil] Legendum; & aut nihil, §. i. de success. liberti.

Æque partis dimidia] Hæc est quinti gradus bonorum possessio: quæ & nullis extantibus suis hæredibus patrono dabitur; si bonorum possess. vnde legitimi non admiserit: nam sibi ipsi succedi posse iam pridem receptum est. l. i. §. sed an. de success. edict. Cuiac. & Pac. hic.

Ex edicto datur] Nam de liberti prætor edixit, non libertæ. & de suis hæredibus, quales fœmina non habet.

Hæreditas pertinet] Ergo l. 12. tabular. non Prætoris edicto quæ sequuntur ita restituenda sunt. Nam licet liberi sint libertæ, quoniam non sunt sui hæredes matri, non obstant patrono. Lex Papia Popæa, libertas; Ait, non obstant patrono. Hoc utique verum est antiquo iure. nam post Senatusconsultum Orphitianum liberi intestatæ libertæ patronos excludunt. l. i. in princ. & §. si nemo ad Tertull. Ait Cuiac. & Pacius hic.

Virilis pars] Eadem lex cauet, ut liberti testato, vel intestato defuncto relicto vno, vel

vel duobus liberis, patronus virilem, relictis
tribus, ut nihil auferat, & ut ita demum quan-
do pauciores sunt quam tres, viriles auferat,
si libertus centenarius sit. §. *postea de success. lib.*
Ex quibus apparet, quantum inter libertum &
libertam intersit. quod & Valent. in *Novel. de li-*
bertis probat. *Cuiac. hic.*

Fœmina vero] Iure antiquo, quo & hodie
utimur, inter liberos patroni nulla est differen-
tia sexus: Prætorio iure plus tribuitur masculis
quam fœminis. *Cuiac.*

Non naturalis] pro non naturales. *Cuiac.*

Patrona] est differentia inter patronum &
patronam, non quidem ex 12. tab. sed ex lege
Papia: nam licet nullis extantibus suis hæredi-
bus, quo casu locus est legi 12. tab. idem patro-
næ ius, quod patrono sit: iure tamen prætorio
non aliter patronæ datur bonorum possessio
contra tab. vel ab intestato contra suos hære-
des, non naturales, quam si ingenua duobus,
libertina tribus liberis honorata sit. *Cuiac. h.*

Patrono] Legendum patronæ.

Honorata] Oneratæ. §. 3. *Inst. de S. C. Tertul.*

F I N I S.

C
FIN

A. PANDIMIGLIO

